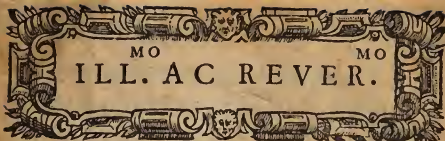

Philologie

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
7
6 G
33

ADAMO KONARSKIO
POSNANIAE EPISCOPO,
ET DIVI
Sigiſmundi Auguſti
Poloniæ Regis in Italia
ORATORI,

HIERONYMVS MAGIVS
IVRISC. ANGLARENSIS
S. P. D.

HOMINIS non ſimplicem eſſe naturam, ADAME KONARSKI Præſul ampliſſime, Philoſophorum facilè princeps Ariſtoteles teſtatur, & nos, ſi mentem adhibuerimus, ſatis intelligimus. Hinc ille vſu venire conten-

dit, vt nulla res eadem ſemper nos oblectet, quòd ſubinde eiuſmodi animo cupido inſideat, quæ mutationem, varietatemq; ipſam expetat, atq; depoſcat. Quamobrem augusta illa mundi huius molitoris effectorisq; Dei adminiſtra natura, non tam vt virium ſuarum ſpecimen quoddam planè admirãdum exhiberet, quàm vt nobis maximè conſuleret, multiplici rerum omnium copia, & varietate cuncta locupletaſſe videtur. Quocunq; enim te vertas, quicquid in cernendi ſenſum cadit, multiplex eſſe animaduertis. Cœlum variis exornatum ſtellis; terram hîc montibus eminentem, illhic vallibus lacunoſam: fontibus, riuis, fluminibus, ſtagnis, lacubus ac mari irriguam atq; diſtinctam: plantis præterea, herbis, lapidibus, animantibus innumeris, multiformibus, uérſicoloribus-

que(vt quæ marinis fluctibus continentur, prætercam) paſſim iucundum oculis præbere ſpectaculum conſpicis. Huius ſolertiam ingeniumq; homines cùm multis aliis facultatibus artibusque, tum uel maximè his, quæ literarum monumentis continentur, fœliciter æmulati ſunt; dum non vnam eandemque rem, ſed planè innumeras nobis ſpectandas, inq; varios vſus deſumendas propoſuerunt. In quibus magna quadam ſanè, & incredibili amœnitate ac vtilitate reſperſi Variarum lectionum libri videntur, qui dum grauioribus curis ſtudiisq; oppreſſi, & quaſi confecti reſpirare, nosq; ipſos colligere voluerimus, hortorū viridariorumq; oculis atq; animis loco ſint. Quorum, ſiue antiquiores, ſiue recentiores quæras, quanquàm copia ſatis ingens circumfertur; ego ta-

men, qui hoc ſcriptionis genus mul tùm ſemper probauerim, quòd quàm auctori iucunda confectio ſit, tam etiam lectori pergrata ac frugifera lectio eſſe ſoleat; nō ideò ſi quid huiuſmodi ſucciſiuis horis diligentia mea amicorum hortatu aliquando peperiſſem, ſupprimendum abolendumq; eſſe, mihi vnquam in animū induxi: quin multa in ſua priuatim capita cum collegiſſem, literiſq; tanquàm tyrocinii mei monumenta conſignaſſem, tantiſper ea ſupprimenda eſſe cenſui, dum docti alicuius amici iudicium & cenſuram ſubirent, aut mihi ad ea, quæ rudia inchoataque eſſent, perficienda, & quædam, quæ ſubinde diſplicerēt, recudenda, ocium aliquando inter innumera, quibus diuexor, moleſtiarum examina, & importuna negocia, concederetur. Verùm dum id fruſtrà iam multos

annos expecto, illud contigit, vt eorum, quæ à me fuerant animaduersa ac in libros relata, quædam mox & doctis quibusdam viris in mentem venerint, in lucemq; non sine laborum meorum iactura prodierint. Quare diem vlterius extrahendam diffundendamq; non esse, cum perspicerem, cõmodùm Venetias aduênit Carolus Sigonius vir omni elegãtis doctrinæ genere mirum in modũ (quod eius lucubrationes testantur) excultus, & cui nihil eorum, quæ in Græcis Latinisq; auctoribus ad antiquitatem cognoscendã penitusq; illustrandã pertinent, obscurum ac ignotũ vnquam videri possit. Huic cùm nõnulla ex his libris memoriter, quo eius extorquerẽ sententiam, recensuissem, tantum abest, vt ille ea improbauerit, ut ex eo, quod illi ostensum esset, exemplo reliqua perpẽdens, vt

quàm primùm prælo libros hoſce in communem ſtudioſorum vtilitatem ſubdendos curarem, hortatus ſit. Cuius ego iudicium ſecutus, mox non ſine maximi alicuius patroni tutelari numine id faciẽdum eſſe decreui. Tunc verò tu, ADAME KONARSKI Præſul optime atq; ampliſsime, mihi in mentem veniebas, cuius dignitate, ſplendore, atq; auctoritate, exilia hæc, parumque meo nomine plauſibilia illuſtrarem, & contra nouitatis inuidiam, & vetuſtatis iniuriam præmunirem. Tu ſiquidem illuſtriſſimo loco iure optimo poſitus, ac omnibus planè virtutibus, quæ nõ ſolùm principi viro, ſed ſancto ac irreprehenſibili Epiſcopo maximè conueniunt, exornatus, tantum tibi apud omnes Chriſtiani Orbis nationes nominis, atq; auctoritatis comparaſti, vt quæ tuo tecta ſint

præſidio

præſidio, vel nomen tuum præſeferant, nedum illæſa, ſed magna quoque dignitatis acceſſione commendata, & auguſta fore uideātur. Acceſſit eò, quòd poſtea quàm à Diuo SIGISMVNDO AVGVSTO potentiſſimo Poloniæ Rege, qui ad ſeria quæque, & ad rerum ſummam pertinentia tuo vti ſolet conſilio, in Italiam Legatus aduenisti, ea de te magis magisq; increbuit fama, quæ bonos omnes ad te amandum, ſuſpiciendum, colendumq; pellexerit. Non ſolùm enim hanc legationem ita geſſiſti, ac geris quotidie, vt diligētiam tuam, & grauitatem, Italorum Principes admirentur, & ingenium incomparabile cognoſcant, ſed aliis etiam in rebus, vt tota ferè Polonia, & Poſnaniæ conſueuiſti (etenim hæc tuis hodie ſtat inſtitutis ſanctiſſimis ſeruandis, & quaſi veſtigiis perſequendis) virtutis

tutis pietatisque tuæ monumenta ſanè quàm admiranda, paſſim relinquis. Nam, vt cætera ſilentio inuoluam, literatos homines nouus quaſi ſæculi noſtri Mœcenas ita humanitate proſequeris, & beneuolentia complecteris ac foues, vt his etiam cõuictoribus, omniumq́; horarum comitibus, familiariter vtaris. Qui enim animum optimarum diſciplinarum ſtudiis excoluiſti, præclareque in te alis virtutis laudem, virtutem ipſam in deligendis tibiq́; aſciſcendis amicis, & comitibus, non fortunam, cuius boni ferè ludibriis patent, ſapiẽter ſequeris. Qua re vt tui nominis memoria immortalitati conſecretur, efficis. Ex his ego quanquàm gregalis, innumeras haſce animi tui dotes, & Epiſcopalis muneris ornamenta admirari, teq́; mirum in modum amare cum cœpiſſem, ac mox

quæ

quæ tui ſtudioſiſſimus Iac. Breznicius iuuenis mihi propter ſingularem doctrinam multamq; probitatem chariſſimus, de te ſæpe prædicabat, igniculos quoſdam addidiſſent; aliquod animi ſtudiiq; erga te mei edendum eſſe argumentum iudicaui. Ac ſenſi nihil in præſentia facere me commodius poſſe, quàm ſi hos Miſcellaneorum, ſeu Variarum lectionum libros, tui nominis æternitati dicarem. Maiora certè, quibus dignus ſis, præſtabũt eruditiſſimi viri, & non parua Polonici nominis ornamenta Martinus Cromerus, Ioannes Sarius, Melchior Guilandinus, Stanislaus Illouius, Andreas Patricius, cuius modò nemini Breznicius meus, Orecouius, aliiq; non pauci. Equidem quæ mea elaborare tenuitas potuit, ſedulò præſtiti. Quod autem ad munus hoc cartaceum pertinet,

Præſul Illuſtriſſime, illud te ſcire velim, quæ à me ſcripta ſunt, non adeò pro Delphicis reſpõſis (vt multorum mos eſt) habenda eſſe mihi perſuadere, vt non magnam eruditis hominibus habiturus ſim gratiam, ſi non iniquo, & exulcerato animo, ſed vt homines humanitatis addictos ſtudiis decet, me, ſi qua errata offendent (vt fortaſſe nõ pauca offendent) ſcriptis ſuis admoneant, & quaſi labẽtem ſubleuent. Tanto autem æquiore animo iuſtas mihi ferendas eſſe reprehenſiones duxi (dummodò obtrectationibus careant, & nonnihil primæ editioni condonetur) quanto certiorem in Remp. literariam, cuius gratia manum his rebus admoliri conſueuimus, vtilitatem inuehi intelligam. Equidem cum nullo adhuc mortalium tam proſperè ac fœliciter actũ eſſe video, vt errore

re penitus cuiusquam scripta vacauerint. Homines sumus, & quæ naturæ nostræ imbecillitate contingunt, non sunt probro danda, aut ad contumeliam vlla ratione trahenda. Opinionẽ hanc nescio quis malus genius humanis mentibus inuexit, erratis multùm de auctorum existimatione detrahi (cum tamen maximos viros, sæpius etiam quàm par est, lapsos videamus) & ideò eum pro hoste habendum esse, qui illa in re literaria commostret. Hi certè mihi communi eruditorum odio (vt quod sentio ingenuè fatear) digni videntur, qui tantum sibi in studiis quibusq; arrogant, vt vel quæ temerè ipsis exciderint, aut sint effutita, inconcussa, sanctaq; esse velint, omnemq; perinde respuant reprehẽsionem, ac quos à suis scriptis dissidentes intelligant, conuiciis, ac virulen-

tis

tis maledictis proſcindant. At hos meminiſſe oportet, hominum eſſe iudicia libera, eaq; lege libros inuulgari, vt alienæ cenſuræ aleã ſubeant. Quòd ſi quis æquus rerũ æſtimator exiſtat, qui nihil ſui ipſius amori det, tantum abeſt vt errata, quæ admiſerit, à quoquam deprehendi ac indicari ægreferat, vt potius tanquàm homini, qui errãti ſibi, viã commoſtrauerit, aut morbo aliquo inteſtino cæcoq; laboranti, pharmacum præſidiaque ſalubria exhibuerit, illi gratiam planè ſit habiturus. Atq; hæc eò ſanè pertinet oratio, vt mihi infenſos eſſe nolim doctiſſimos aliquot noſtræ ætatis viros, à quorum diſcrepaui ſententiis; ſed quicquid à me allatum eſt, vt citra contradicendi libidinem ac ſolius ſtudio ueritatis, & ſedulò factum eſt, ita æquo, vt certè facturos ſpero, animo ferant.

rant. Verùm tu KONARSKI Præſul ampliſſime (ne te longiore oratione detineam, & in publica commoda peccem) hæc qualiacunque ſint, bonam in partem, & tanquàm ſtudii amorisq́ue erga te mei, obſeruantiæ quoq;, & reuerentiæ ſpecimen, & pignus quoddam accipies, & tua dignitate maximaq́; auctoritate tueberis, meq́; clientulorum tuorum albo adſcribes. Quod vt facias te etiam atque etiam rogo.

Vale.

Patauio Kal. Octob.
M D LXIII.

ΣΤΕΦΑ'ΝΟΥ ΤΟΥ͂ ΛΕΩ'ΝΟΥ
εἰς Ἱερώνυμον τὸν Μάγιον.

Ἀνδρῶν τὸν πανάριστον ἀείδειν ὄρσεο μοῦσα,
  Μάγιον Ἀγγλαριῆ, φέγγος ἑοῖο γένους.
Τόν ῥα θεοὶ μακάρων φιλέουσι δοτῆρες ἑάων,
  Ἣν διὰ σωφροσύνην, τὴν φρεσὶν ᾗσιν ἔχει.
Τοὔνεκ᾽ ἄρ᾽ οἵ τ᾽ ἔδοσαν σοφίης γε τὰ βένθεα πάσης
  Ἴδμεναι ἐνδυκέως, καὶ καλὰ πολλὰ γράφειν.
Πρῶτον μὲν δεδάηκε νόμους ἀνδρῶν τε θεῶν τε:
  Εἶτα δ᾽ Ἀριστοτέλους τὴν χαλεπὴν σοφίην.
Πλεῖστα δέ τοι πολέμοιο κακοῦ συνεγράψατο κέρδη,
  Οἷς γ᾽ ἂν ἕλοι ῥέα τις, τὸν στρατὸν ἀντιπάλων.
Νῦν δ᾽ ἐκ δαιδαλέων συλλέξας δύσκολα βίβλων,
  Αὐτὰ σαφηνίσας, γράμμασι τοῖσιν ἔθη.
Ἆσσ᾽ Ἀδάμῳ θ᾽ ἱερῷ τε Κονάρχῳ φωτὶ ἀρίστῳ,
  Μούσῃς ἀσπασίῳ, ποιμένι Πωσνανίας:
Πρέσβει τε σκηπτούχου Σαυροματῶν βασιλῆος,
  Ἀρχοῖς Ἰταλίας πᾶσιν ἐπῃνεμένῳ.
Τοῦδε καὶ ὑλακομώρους νῦν κύνας οὔνομα σαίη,
  Δάκνειν τόνδε πόνον Μαγίου ἀντομένους.
Χαιρέτω οὖν Ἱερώνυμος ἀνὴρ θεῖος, ἀμύμων,
  Κόσμος πατρίδος ἧς, πίονος Ἀγγλαρίας.

INDEX CAPITVM, QVAE HIS LIBRIS CONTINENTVR.

LIBRI PRIMI.

uerborumq; defectum antea obscurus, Plutarchi uerborum adiumento, illustratus. Cap. 9.

Emendata cōstitutio quædam in lib. Legum nouellarum Theodosii, apud Iul. Frontinum, & in Codice Iustiniani. De Nili alluuionibus, & aggeribus, ac Aegyptiorum fletu Nili irrigationem precantium. Illustrantur Rubricæ C. de Nili aggeribus non rumpendis, & de frumento Alexandrino: & quid Flumen sub titulo de Alexandriæ Primatibus in eodem C. significet, declaratur. Cap. 10.

Qua ratione ab Horatio dictum sit, lippis, & crudis pila ludere, inimicum esse. Qua lippitudine hic Poëta laboraret, & cur aliquando cùm salubribus aquis careret, cœnare recusauerit. Cap. 11.

Quid Latinis, Græcisq; auctoribus animæ amißio significet; & quid causæ sit, ut non potius corporis amißio dicatur, cùm anima principem locum obtineat. Serui cur corpora appellentur. Cap. 12.

Auli Gellii locus emendatur, & quæ esset funebrium tubarum forma, à Cæ-

LIBRI SECVNDI.

Hians

Hians Laurentii Vallæ contextus, uerbo, quod ſcribarum typographorumq; culpa deerat, reſtituto, expletur; & clypeus, quo ille contra nonnullas calumnias tegi poſsit, demonſtratur. Cap. 7.

Quo pacto depuretur ferrũ, acriusq́; ad incidendum fodiendumq; reddatur. Stomoma, quod uulgò aciarium dicitur, qua arte efficiatur. Videri chalibem non ſtomoma, ſed ferrum, tanquam genericam uocem, ſignificare, Latinosq́; uocabulo, quo ſtomoma ſignificent, carere, Hebræos non item. De multis ſtomomatis generibus à Daimacho enumeratis. Cap. 8.

Quid ſit garum, & qui ſint lacerti apud Iuriſconſultum in. l. Qui penum. ff. de Penu leg. Accurſius reprehenſus, & eiuſdem legis contextus emendatus. Cap. 9.

Quæ'nam illa fuerit machina, qua Archimedes memorabilem Hieronis nauẽ in mare deduxit, & quid ſit ἕλιξ apud Athenæum. Cap. 10.

De argenteæ urnæ, qua Aemilii Pauli Papiniani cineres continebantur, inſcriptione, quam Bartholomæus Socci

LIBRI TERTII.

frixit,

frixit, planeq; fluere desiit, si intra aliquot horas occisor accedat, è uulneribus dimanare. Qui huius rei causas perquisiuerunt, uel rei meminerunt, auctores omnes demonstrantur; & Galeoti Martii, ac aliorum quorundam sententia exploditur. Cap. 5.

Aristotelem super Austri, qui ad nos peruenit, origine, discrepare à cæteris omnibus auctoribus; quin etiam sibi ipsi parum constare. Cap. 6.

Pellium, quibus frigora propulsari solent, quis usus, & quo tempore fuerit apud antiquos. Cap. 7.

Emaculata constitutio in tribus posterioribus Codicis Iustiniani libris. Azonis error demonstratur. Declaratur quæ sint in eadem constitutione Deliciæ, & apud Catonem tegulæ deliciares. Cap. 8.

Tertiũ'ne Consul, an Tertiò dici oporteat. M. Varronis sententia improbata. Cap. 9.

Veteris fuisse instituti apud Romanos cremare hominum cadauera. Plinius, qui hoc negat, reprehensus. Cap. 10.

Dissidium, quod inter Tacitum, & sacras

LIBRI

LIBRI QVARTI.

IVRIS quæ ſit uera etymologia demonſtratur, & quæ ab Vlpiano allata eſt abiicitur. Cap. 1.

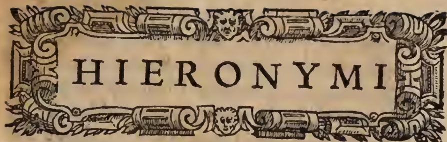
Bartholum iuris interpretum coryphæum in opuſculis tribus, quæ ſunt, Tyberias, de Inſula, & de Alueo fluminis, falſa, & legibus rationiq; minimè conſentanea ſcripſiſſe. Flumina cur taurinis prædita uultibus, & cornuta fingerentur. Feſtus reprehenſus. Cap. 2.

Quas res emendis uendendisq; pecore, & iumentis ſtipularentur antiqui, & quas uerborum formulas uſurparēt. Varronis uerba quædam declarata. Cap. 3.

Locus in eiuſdem Varronis uerbis perplexus declaratur, atque agitur de animalibus ſacrificio ineptis. Cur homines corpore uitiati à ſacerdotio arceantur. Cap. 4.

Roma cur communis patria à Modeſtino ſit appellata, alio pacto quàm Alciatus

HIERO-

HIERONYMI MAGII

MISCELLANEORVM, SEV VARIARVM LECTIONVM,

LIBER PRIMVS.

Tormenta bellica, quibus Bombardis nomen est, non quo passim traditur tempore excogitata, aut in bellicos usus ascita; auctores multi reprehensi.

CAPVT I.

ORTALIVM *genus, quo nihil præstantius à rerum omnium architecto atque opifice summo in terris editum est; ad immortalium superorumque spirituum, atque adeò ad ipsius auctoris sui (si dicere fas sit) diuinitatem proximè accedere uidetur, & meritò cœlesti*

origine censetur: ea enim excogitauit, quæ non humana, sed supra hominis ingenium iure esse creduntur. Nam ut multa omittá, quæ in stuporem oculos mentemq. omnium abducere possunt, equidem nunquam satis miratus sum æneorum tormentorum, quibus Bombardis est nomen, inuentionem, eorumque horrificam uim, unde urbium euersiones, atque exercituum clades neutiquam uulgares emanarũt, indiesq; emanant. Mouent humanas mentes tonitrua, fulminaq; è nubibus extrusa perterrent, eadem arbores scindunt deijciuntq;, turres operosaq; ædificia demoliuntur, nihilq; non obuium perfodiunt: eadem planè, tormenta bellica tonitruis suis, tremendisq. iaculationibus præstare uidemus. Quòd si Archidamus Agesilai filius, cùm Catapultæ iaculum (ut Plutarchus in Apoph. Laconicis retulit) tunc primùm ex Sicilia aduectum uidisset, exclamauit, O' Hercules, uiri perijt uirtus. quid superioribus sæculis, cùm tormenta hæc omnium, quæ post hominum memoriam excogitata sunt, perniciosissima, primùm conspecta fuerunt, homines dixisse arbitramur? Profectò non modò uirorum uirtutem opesq;, sed ualidas quasq; structuras, ualidosq; urbium arciumq; muros, deiectum abolitumq; iri, confestim exclamasse credendum est. Verùm quis

nam mortale hoc fulmen primò procudere au ſus ſit, nullus eſt, qui literarum monumentis liquidò teſtatum reliquerit; quod optima ratione factum eſſe cenſent nonnulli, quandoquidem qui tot malorum, quot hodie uidemus, uiderunt ſuperiora ſæcula, omniſq; uiſura eſt poſteritas, cauſam præbuit, & totius quaſi Orbis necem accerſiuit, indignus fuit, qui per hominum ora uolitaret. Quidam Salmoneum Aeoli filium quiddam Bombardis ſimile, quo Iouis fulmen imitaretur, adinueniſſe autumant, de quo Virgilius Aeneid. lib. VI. *ſic cecinit.*

» *Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,*
» *Dum flammas Iouis, & ſonitus imitatur Olympi.*
» *Quatuor hic inuectus equis, & lampada quaſſans.*
» *Per Graiûm populos, mediæq; per Elidis urbem*
» *Ibat ouans, diuûmq; ſibi poſcebat honorem:*
» *Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen*
» *Aere, & cornipedum curſu ſimularat equorum.*

Alij, ut Franciſcus Petrarcha, Robertuſq; Valturius teſtatum reliquere, Archimedem Siracuſanum, qui mathematicas cogitationes

ad machinarum uſum ſumma fœlicitate conuertit, æneum, quo de agimus, tormentum reperiſſe crediderunt; hoc (niſi fallor) argumento ducti, quòd Plutarchus in Marcelli uita dicat, eo tempore, quo Siracuſas oppugnabat Marcellus, Archimedem machinas plures inſtruxiſſe, quæ immenſæ magnitudinis ſaxa incredibili fragore, ac celeritate, in Romanas copias eiaculabantur. Quorum ſententia haudquaquam recipienda uidetur. Si enim ita res haberet, Plutarchus Liuiusq́;, qui multi ſunt in Archimedis miro ingenio explicando, deq́; machinis ipſius non ſiluerunt, et nihil, quod in obſidione Siracuſarum geſtum ſit, prætermiſerunt, longè (ut par eſt) maiora de machinis illis prædicaſſent, & tonitrui fulminisq́; imitationem, ignisq́; inter eiaculandum corruſcationem fumidam, profectò ſilentio non inuoluiſſent. At, inquies, incredibilis Plutarchũ fragoris meminiſſe, idq́; ad rem declaranda ſatis uideri. Verùm ego reſpondeo, nec quidem ſatis eſſe ad Bombardam appingendam uideri; ſi inſtrumẽta illa ab Archimede excogitata, ſaxa etiam fulminis more eiaculata eſſe, Plutarchus ſcriptum reliquiſſet: ſiquidem Vegetius lib. 4. cap. 22. Balliſtas atque Onagros, quibus nullum tormentorũ genus ualidius reperiretur, maiora ſaxa fulminis

minis more contorquere ait, & infrà cap. 29. more fulminis quicquid percuſſiſſent, aut diſſoluere, aut irrumpere conſueuiſſe: quas tamen machinas longè à Bombardis & forma et uſu abeſſe, nemo eſt qui neſciat. Adde quòd Romani cæteroquì non oſcitantes, id genus tormenta Romam aſportaſſent, imitati eſſent, & ad bellicos uſus traduxiſſent. Tradit Athenæus lib. 6. cap. 8. Romanos à Græcis machinas inſtrumentaq; expugnandis urbibus apta didiciſſe, eosq; ea in re ſuperaſſe. Verùm, ſi dijs placet, Romanos Archimedis machinas deſpexiſſe dicamus: quid autem de Græcis ipſis exiſtimandum eſt? nunquid & hi Archimedis mirum illud inuentum nihili olim feciſſe uideri poſſunt, cum apud eos tot tantiq; Mechanici reperirentur? An Heron, Pappus, Athenæus, Biton, atque alij huius farinæ auctores, qui mechanica conſcripſerunt, quorum libros manuſcriptos legimus (nullibi enim ad hanc uſque diem cuſi extant, quòd mechanica, præſertim, quæ ad antiquitatem pernoſcendam ſpectant, non ſine magno ſæculi noſtri dedecore in toto Chriſtiano Orbe, cunctasq; apud nationes frigeant) negligentes adeò, parumq; oculati fuiſſe uidentur, ut mirum hoc inſtrumentum libris ſuis, quemadmodum cætera antiquorum, quæq; eorum ætate in uſu erant, non

appoſuerint? Et nedum non appoſitum, ſed nullam ab his de eo factam mentionem uideas. Heron tamen uaſculi cuiuſdam igniuomi meminit, quod etiam delineat, in uſum militum, qui ſcalis admotis urbium muros conſcendunt, ad terrendos ſcilicet propugnatores, quo minus illis ſcandentibus, impedimento ſint: illudq́; appellat ἀγγεῖον πυροβόλον; quod tantum abeſt à Bombardæ uſu atque adeò tormenti, cui uulgò ſclopeto, archibuſioq́; nomen eſt, ut tubis igniuomis, quibus milites utuntur, ſi ipſis infixas haſtas dempſeris, anſamq́; prope calcem addideris, perſimile uideri poſſit. Cornazzanus, qui de Re militari uernaculis carminibus opus inelegantius, quàm quod à noſtræ ætatis hominibus legendum uideatur, olim edidit, lib. 3. cap. 2. Bombardam caſu à Colonienſi quodam Chimiſte adinuentam dicit. Hic enim, ut ille inquit, nitro, cinnabari, & allumine confectum in mortario aſſeruabat puluerem latere contectum, qui eò fortè ſcintilla dilabente incenſus, ſuperimpoſitum laterem, ualidè ſupra domus tabulata expulit. Qua ille re animaduerſa, cinnabaris aluminisq́; loco, ſulphur, & contuſos carbones addidit, igneq́; iniecto, ualidiorem multò eiaculationem fieri cognouit: quo experimento edoctus, bellicam mox machinam confecerit.

Vrbinas

Vrbinas ille ἄῤῥιτος, qui libros de Inuentoribus rerum conſcripſit, lib. 2. cap. XI. ſi non labitur memoria (ab hinc enim multos annos malè feriatus curioſulusq; opus non dum uetitum perlêgi, non nullaq; ex eo ſubnotaui) diuerſa, nulloq; pacto credibilia de puluere illo uiri Germani Chimicæ artis periti, literis prodidit. ait enim puluerem fuiſſe ſulphureum, nullamq; nitri mentionem facit. Siquidem ſulphur dum flammam alit, flatum, quo quidquam expellat, neutiquam emittit. Omnis uerò tormentarij pulueris uis, ex factitio nitro, quod dum exuritur, in ſpiritus reſoluitur, prodit: ſulphur uerò, & carbones, ad ignem excipiendum meliusq; alendum adhiberi, tam apertum eſt, quàm quod apertiſſimum. Res etiam experimento patêre poteſt; ſi quis nanq; ſulphuri carbonibusq; in pulueris faciem contuſis ignem admoueat, nihil præter pinguem ac malè olentē flammā inde prodire cognoſcet.

VERVM *quantum attinet ad tempus, quo id factum ſit, primumq; Bombardæ bello uiſæ ſint, uſuiq; fuerint, non ſatis certò conſtat (quæ enim de Salmoneo & Archimede feruntur, fabulam ſubolere intelligis) quòd qua ætate machina hæc inuenta ſit, literarum ſtudia, quæ à Gottica barbarie cladem acceperât, iacerent. Laurentius Valla lib. 2. cap. 34.*

ſuarum elegantiarum, quas ille anno à Chriſto nato milleſimo quadringenteſimo trigeſimo octauo ſcribebat, ut ipſe met teſtatur infrà libro 3. cap. 14. non multum ante ſua tempora Bombardam in uſu eſſe cœpiſſe, his uerbis fidē facit, Nuper, inquit, inuenta eſt machina, quam Bombardam uocant, ideſt nō multo tempore abhinc. Iampridem Bombarda in uſu eſt, &c. Platina in uita Vrbani VI. *huius nominis Pontificis ſummi, qui in pontificem lectus eſt anno humanæ ſalutis* 1378. *huius Pontificis tempore, prælio, quod poſt captam Clodiam inter Venetos, & Genuēſes factum eſt, Bombardam primùm inuentam, & in bellicos uſus conuectam, ſcriptum reliquit. Sic. n. ait; Hac etiam arte Barbadigus uſus eſt, inuenta tum primùm à quodā Theutonico Bombarda, quæ fuit à ſono, & tonitru ſic dicta. Nulla erat Scapha Venetorum, nullus Lembus, qui non duas Bombardas, & eo amplius haberet: quibus multi Genuenſes ut à re inſolita, nec ad præcauendum ſcita opprimebantur. hæc ille. Raphaël Volaterranus lib.* 30. *Commentariorum urbanorum, eadem de re in hæc uerba loquitur, Loco uerò Onagri ſimul & Arietis, æreas machinas, quas ex ſonitu Bombardas uocant, ingentis ponderis ſaxa igne impulſas, euomentes habemus: quæ quidem*

dem machina primùm à Germanis dono Venetis data, cùm ij apud Clodiam fossam Genuenses obsiderent &c. Auctor ille Vrbinas, de quo suprà, similiter huius machinæ usum primùm Venetis ostensum fuisse ait eo bello, quod ad fossam Clodiam gestum est, nempe anno humanæ salutis 1380. *Florentinæ olim historiæ uernaculus conditor, & suæ Reip. scriba lib.* 1. *eodem anno primùm conspectas fuisse Bombardas, memoriæ consignauit: eademq; produnt Blondus Foroliuiensis, omnesq; auctores, quos mihi legere contigerit, qui hac de re loquũtur. Qui eo tempore primùm uisas Bombardas dixere, errant, ut patet ex his, quæ Petrarcha scripta reliquit in lib. De Remedijs utriusq; fortunæ, Dialago* 99. *sua enim ætate non solùm Ballistas aliasq; machinas usurpatas demonstrat, sed & Bombardas ipsas, quarum tanquam notissimarum mentionem facit; & satis constat ex Matthæi Palmerij Chronologia aliorumq; auctorum scriptis, Petrarcham anno à Christo nato* 1374. *obijsse. Adde quòd historia rerum gestarum Alphonsi* XI. *Castellæ Regis, edocet, Barbaros anno ab eiusdem Christi natalibus* 1343. *Bombardas informes tamen (dolia nanque igniuoma appellantur) & multis antea sæculis in bello usurpasse, quod & Hispanus quidam adnotauit.*

Ne

Ne autem nos mendacij insimules, adeas Petri Sublanciæ Episcopi (Leonem hanc urbem appellant) libros de rebus gestis Alphonsi Regis, qui Tolentum expugnauit. Quanquàm autem Barbaros illos huiusmodi bellicis tormentis usos esse, negare non est cuiquam integrum, nihilominus sæculis illis, alijs nationibus cognita fuisse, præsertim Christianis, haud quaquam uerisimile uidetur: de his enim perpetuum ad Petrarchæ usq; ætatem, si Petrum Sublacensem Episcopum exceperis; silentium cum apud alios scriptores tum apud historicos, quos alioquì huiusmodi tormentorũ meminisse oportuit, uidere poteris. Quin Aegidius Colũnius Romanus, qui olim Lutetiæ Parisiorum Philippi Pulchri Gallorum Regis ætate, sacras literas publicè interpretabatur (cœpit uerò Philippus hic regnare, si Chronologijs credimus, anno ab Orbe redempto 1285.) libro 3. De Regimine Principum, Parte 3. Cap. 18. ubi de Trabucchis alijsque tormentis bellicis agit, nihil omnino de Bombardis loquitur; quæ profectò si tunc uspiam in usu fuissent, silentio ab eo non inuoluerentur. Sunt autem Trabucchi, machinæ lithobolæ (eiusdem generis ferè sunt & Briccolæ uocatæ) quibus auorum nostrorum memoria, uasti molares in hostes iaciebantur; quibus Tur

charum

charum Imperatorem dum Eubæam expugnaret, uſum eſſe, atq; his nedum ſaxa prægrandia ſed etiam equorum integra cadauera putreſcentia, intra urbem eſſe eiaculatum conſtat: quanquam & maximis ea in oppugnatione Bombardis muros quatiebat. Huiuſmodi Trabucchos, ſeu Briccolas aliquot, ſe olim Alexandriæ in Aegypto conſpexiſſe, mihi narrauit uir Clariſſimus Thomas Contarenus, maritimarum terreſtriumq; copiarũ Venetæ Reip. ſuperioribus annis Imperator. Non.n. harum uſum Bõbardæ ſtatim, atq; omnino poſtea excuſſerunt, quòd non ſolùm propugnantibus, ſed etiã oppugnãtibus nullo planè præ Bombardis ipſis ſumptu uſui eſsẽt: quas penè abolitas, quaſi ab inferis reuocare, ualidioresq; atq; utiliores reddere, multis uarijsq; additamentis nitimur in libris de Militarib. technis, quos manu ſcriptos, ſuperioribus diebus Michaëli Medinæ Hiſpano, ſummo Philoſopho, & Theologo dedimus, Conſaluo Ferrando Cordubæ, Sueſſanorum Duci Illuſtriſſimo, noſtriq; ſæculi Heroi maximo, offerendos. Hic enim ob incomparabilem rei militaris ſcientiam, atq; in bonarum literarum ſtudioſos non medius fidius uulgarem amorem, amicis in conſilium adhibitis, maximè dignus eſſe uiſus eſt, qui diuturnis nec infructuoſis (niſi fallor) meis in bellicarum

rum rerum ſtudio laboribus potiretur. Antequàm huic capiti coronidem appingamus, illud non eſt ignorandum, Briccolis ex editioribus locis turribusq; ipſis ſaxa eiaculari conſueuiſſe (miſſilia nanque, teſte Vegetio lib.4. de Re militari cap. 29. quanto de excelſiori loco exeunt, tanto longius penetrant) cuius rei nos admonet liber tertius Iuris municipalis Florentinorum, in quo ciues priuatim in turribus Briccolas habere, prohibentur.

Seruii error detegitur, ac Vergilii locus libro ſeptimo Aeneidos declaratur.

CAP. II.

SERVIVM *Vergilij enarratorem, uirum fuiſſe doctiſſimum, nemo eſt qui neſciat; eius tamen lucubrationes, quæ ad ætatem noſtram peruenerunt, inſignibus ſcatent erroribus, quorum partem maximam audaculorum quorũdã culpa, qui bonos auctores margineis additamentis polluunt, partim eius incuria ut fit, atq; oſcitatione, natam eſſe crediderim. Philippus Beroaldus, uir ſuæ ætatis in literarum manſuetioribus ſtudijs maximus, iuſto fermè opuſculo, dum penè adhuc puer eſſet (ut Nicolaus Burtius in libello, cui titulum indidit, Bononia illuſtrata, atteſtatur) huius*

huius Vergiliani enarratoris errores proſecutus eſt. Sed hunc plures Seruij lapſus, quos lector non indoctus facilè animaduertere poteſt, fugerunt. E' quibus unus eſt, quem pridem inter legendum obſeruaui. Virgilij libro VII. *Aeneidos de Lauinia uerſus eſt,*

» *Iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.*

Inquit ad hunc locum Seruius, Non eſt hîc iteratio, ſed ſecundum ius locutus eſt, in quo & ex annorum ratione, & ex habitu corporis ætas probatur. Primum ergo ad habitum, ſecundum ad annos pertinet. hæc ille. Nunc an iura nouerit Seruius, diſpiciamus. Iuſtinianus Inſtitut. De nuptijs. §. 1. in hæc uerba loquitur, Iuſtas autem nuptias inter ſe ciues Romani contrahunt, qui ſecundum præcepta legum coëunt, maſculi quidem puberes, fœminæ autem uiripotẽtes, etc. Et infrà ſub titulo, Quibus modis tutela finitur, Pubertatem autem, ueteres quidem, non ſolùm ex annis, ſed etiam ex habitu corporis in maſculis æſtimari uolebant. Noſtra autem maieſtas dignũ eſſe caſtitate noſtrorum temporũ exiſtimans, bene putauit, quod in fœminis etiam antiquis impudicum eſſe uiſum eſt, ideſt inſpectionẽ habitudinis corporis, hoc etiam in maſculos extendere. Et ideò ſancta conſtitutione promulgata, pubertatem in maſculis poſt decimum

quartum annum completum, illicò initium accipere disposuimus, antiquitatis normam in fœminis bene positam, in suo ordine relinquétes, ut post duodecimum annum completum, uiri potentes esse credantur, &c. Ex his igitur liquidò constat ueteres, ac recentiores, in fœminis, quantum ad pubertatis argumentum attinet, annos spectasse, habitum uerò corporis non item; quòd habitum curiosius quærere (ut etiam Theophilus Antecessor existimat) indecorum esse putarent: tametsi Plato Dialogo de legibus XI. *in hanc sententiam loquatur, Conuenientiam uerò (inquit) ætatis ad nuptias, & è contra, iudex nudos omnino mares, nudas quoq; ad pubem usq; fœminas conspiciens, iudicet, &c. Quod tamen ad Romanorum leges translatum fuisse, nullibi constat. Seruius uerò de Romanorum iure, ut par est, sensit: alioquì ineptus fuisset omnino, si Vergilium secundum Platonicum ius loquutum esse censuisset, dum eum secundum ius loquutum esse scriberet. Non est tamen ignorandum, ad Vallem Egeriæ, ut Blondus in calce libri primi Romæ triumphantis scriptum reliquit, ad sextumdecimum ab urbe lapidem, prope oppidum Cinthianum, templum fuisse Fortunæ uirilis, ad quod uirgines uiripotentes à parentibus perductæ, conuenire solererent, quas tem*

pli

pli illius ſacerdos omnino nudatas, undique inſpicere conſueuiſſet, ut corporis uicia apparentia indicaret. Quæ res nihilo magis Seruio adſtipulatur. Non igitur Virgilius ſecundum ius loquutus eſt, nec Romanorum iura, ex habitu corporis, fœminarum ætatem probari unquam uoluerunt. Quamobrem contra Seruij ſententiam, Vergiliano uerſui iterationem ineſſe, exiſtimandum eſt; quam adfabrè æmulari, atque expreſſiſſe uidetur Ouidius libro 14. Metam. de Canēte Pici uxore ſic inquiens,

» *Hæc ubi nubilibus primū maturuit annis,*
» *Præpoſito cūctis Laurēti tradita Pico eſt.*

Nec longè ab ea abeſt Claudianus libro 1. de Raptu Proſerpinæ, ſic ſcribens,

» *Iam uicina toro plenis adoleuerat annis*
» *Virginitas.*

Puellas haſce nubiles ac uiripotentes, Græci βαθυζώνους *appellant. Pindarus Ode 3.* σὺν βαθυζών διδύμοις παισὶ λήδας. *Cuius uocis illa ratio eſt, quòd ante primum concubitum, zonæ uirginalis ſolutio fieret, de qua plura cum alij tum uerò Antonius Iuſtus ciuis atq; affinis meus, optimus Iuriſconſultus, honeſtarumq; omnium diſciplinarum cultor haud inelegans, in Commētarijs ſuis in Lodouici Arioſti Satyram, quæ eſt ad Annibalem Malegucium à doctiſſimo illo Poëta exarata.*

De

De apum natura, ac multiplici genere, allata ratio, quare Iustinianus Imperator apes feras esse dixerit, cùm Plinius, neq; feri neq; mansueti generis eas esse scribat. Beroaldi conciliatio partim recepta, partim uerò improbata: Pauli Iurisconsulti locus declaratus. De uariis columbarum speciebus, & cur idem Iustinianus eas feras ut apes appellauerit. CAP. III.

APVM *feram esse naturam Caius. l. v. ff. de Acquir. rer. dom. et Iustinianus Imperator, siue Tribonianus potius, Theophilus, & Dorotheus sub Iustiniani persona loquêtes, Institutionibus de Rerũ diuisione. §. Apum. manifestè affirmât. Sed Plinius lib. 7. cap. 56. Naturalis historiæ, neq; placidas, neq; feras esse apes, sed media inter placiditatem, & feritatem natura præditas dicit. Huius uerba sunt infrascripta; Damæ, inquit, mansuescunt rarò, cùm feræ iure dici non possint. Complura nanq; sunt neq; placida nec fera, sed mediæ inter utrunque naturæ; ut, in uolucribus hyrundines, apes in campo, in mari delphini, &c. Idem lib. 11. cap. 5. de apibus sic ait, Præterea cum sint neq; mansueti generis, neq; feri &c. & infrà cap. 18. apes & rusticas*

et apum plura eſſe genera teſtatur. Varro autem in feras & cicures diuidit. Ariſtoteles quidem in hanc ſententiam loquitur lib. 5. de Hiſt. animal. Genera apum plura: optimum, quæ breues, uariæ, & in rotunditatem compactiles ſunt. Secundum, quæ longæ, & ueſpis ſimiles. Tertium, qui fur nuncupatur. grandis hic & aluo eſt ampliore. Quartum, fucus præcipua magnitudine &c. Et libro 9. Genera, inquit, apum plura, ut dixi: duo principum, alterum rufum, quod præſtantius eſt, alterum nigrum, magisq́; uarium, duplo amplius ape utili. Tertium genus, quod optimúm. breue hoc, & in rotunditatem compactile, & uarium. At quartum longum, crabronibus ſimile. Præterea quod fur appellatur, nigrum hoc, aluoq́; ampliore eſt. Quin etiam fucus, qui omnium maximus eſt, ſed ſine aculeo, & ignauus. Differunt inter ſe apes parentibus natæ urbanis, & quæ ruſtico montanoq́; uictu educatis prodierint. Sunt enim hæ ſylueſtres horridiores aſpectu, & iracundiores, & minores, ſed opere, ac labore præſtantiores. Hæc Ariſtoteles. De apum generibus eadem ex Ariſtotele Columel. cap. 3. lib. 10. Varro uerò Rei ruſticæ libro. 3. Differunt, inquit, inter ſe quæ feræ & cicures ſunt. nunc dico feras, quæ in ſylueſtribus lo-

cis pascitant, cicures quæ in cultis. Syluestres minores sunt magnitudine, & pilosæ, horridæ, puluerulentæ. Hæc Varro. Eandem apum sectionem approbasse uidetur Paulus Iurisconsultus cum inquit, Si apes feræ, in arbore fundi tui, apes fecerint &c. quæ uerba leguntur in.l. Si apes. ff. de Furtis. feras nanque ad differentiam cicurum, dixisse censeri potest. Quæ res me fluctuantem diutius exagitarunt ac torserunt. Demum uolente Deo sum ad Beroaldi commentaria delatus in Apuleij librum. 8. de Asino aureo, in quibus ille perfunctoriè, qui hominis mos est, in prædictam litem delapsus, pacata omnia reddere conatur, & inquit, Cæterùm Plinius non tam Iurisconsultorum obseruationem spectans, quàm mores apium, & ciuilitatem, quæ hominum causa genitæ sunt, quarum mel, & cera usibus humanis seruiunt, scitè & eleganter dixit apes neque placidas haberi neque feras, sed intermedias, atque meditullio placiditatis, & feritatis collocatas. Hæc Beroaldus. Verùm quis unquam tam illiteratus fuerit, ut animalium naturam ad placiditatem aut feritatem quod attinet, ex ciuilitate, atque utilitate diiudicari contendat? Quotus quisq; est, qui Plinium ea de causa apes mediæ esse inter placiditatem & feritatem naturæ, censuisse dicat,

dicat, quòd hominum cauſa genitæ ſint? nullus profectò. quandoquidem, ſi ad hanc regulam animalium naturas exigamus, uniuerſa nec placida nec fera eſſent, quæ hominum cauſa cum rebus omnibus, ut Chryſippus inquit, idemq; Plinius in Procemio libri. 7. item. 20. & 22. teſtatur, edita ſunt à natura. Si ciuilitatem ſpectemus, ueſpæ etiam, formicæ, & grues, quas animantes ciuiles Ariſtoteles appellat lib. 1. cap. 1. de Hiſtoria animalium, nec placidæ nec feræ dicendæ erunt, ſed in meditullio collocatæ. Ciuiles, inquit Ariſtoteles, appello animantes, quæ labori communicant: idem quarum opus communi efficitur opera, munusq; idem omni eſt, quod non omnibus gregalibus competit. Ciuilis generis eſt homo, apis, ueſpa, formica, grus: quarum aliæ ſub duce degunt, ut grues, ut apes: aliæ nulli ſubditæ imperio ſunt, ut formicæ, & alia innumera penè genera, &c. Præterea cùm eadem de delphinis, hyrundinibusq;, quas animantes apibus exæquat Plinius, dici non poſſint, nempe quòd ciuiles non ſint, et cera melleq; uſibus humanis non ſeruiant; meritò placida feraq; ſimul animalia, delphini, hyrundinesq;, Beroaldi ratiane non erunt. Illud rectè habet apud Beroaldum, ſcilicet quòd Plinius apum mores ſpectauerit, eorumq; ratione nec

feras nec placidas dixerit. Si quis enim earum naturam diligentius intueatur, ac perpendat, in Plinij sententiam haud ægrè pedibus ibit. nam feræ illæ dici non possunt, quando hominis conspectum non refugiunt, sed placidorum in morem animalium inter homines degunt, præsertim quæ assiduo eorum interuentu, qui aluearia curant, delinitæ fuerint: ac etiam si in agris uel sub saxis, aut in arborum cauatis uetustate truncis mellificent, loca auia non quærunt, & inaccessa, quasi nullo hominum timore perculsæ, nec uisa, aut degustata ab homine mella deserunt, aut aliò transferunt, sed quasi alueis humana arte inclusæ, eodem loco persistunt, ac mitescunt. Columella cap. 3. lib. 10. Nam quanto, inquit, grandior apis, atque rotundior, tanto peior; si uerò seuerior, maximè pessima. Sed tamen iracundia nõtæ melioris, facilè delinitur assiduo interuentu eorum, qui curant aluearia. Nam cum sæpius tractantur, celerius mansuescunt, durantq; si diligenter, &c. Quamobrem rectè inquit Portius in Com. ad Glossam. 6. §. Pauonum. sub prædicto titulo De rerum diuisione, apum naturam non adeò esse feram, quin mutari possit. Atquì placidæ etiam iure dici non possunt, quandoquidem facto examine, aliquando abscedunt, alioq; commi-

grant,

grant, & alueis incluſæ, in ſyluas interdum aufugiunt, ſæuiunt in homines aculeis, eorumq; contactum refugiunt. Eadem ferè de delphinorum hyrundinumq; natura dici poſſunt, cum & placiditatis & feritatis argumenta præſeferant. Plinius igitur quantum ad apum ſpectat naturam, rectè loquutus eſt, apes in uniuerſum cum Caio, & Iuſtiniano nunquam, alioquì dicturus feras, ſed potius cum Ariſtotele, harum alias urbanas, alias uerò ruſticas (nam cap. 18. lib. 9. apes etiam ruſticas uocat) aut cum Varrone feras, & cicures. Quam diuiſionem & Paulus Iuriſconſultus, utì ſuprà diximus, approbaſſe uidetur, feras apes uocans, non quidem ratione iuris diſpoſitionis, ſed potius, ut de quo apum genere loqueretur, demonſtraret; quaſi ille ſic dicat, Si apes non urbanæ mitesque iam factæ, ſed agreſtes, ſylueſtresq;, & quæ hominum curam nunquam agnouerunt, in arbore fundi tui apes fecerint, &c. Atq; hanc Pauli mentem fuiſſe arbitror. Si enim ſecus ſentiamus, eum Caio, Iuſtinianoq; aduerſari dicendum eſſet, cùm apes feræ, ad differentiam placidarum dici ſoleant. Verùm Caius Iuſtinianusq;, qui non ut Plinius atque Ariſtoteles naturalem hiſtoriam contexunt, ſed iura explicant præſcribuntq;, apes omnes in-

ter feras animantes retulerunt, quò sciri posset cuius'nam essent uel in syluis agrisq; repertæ, uel cùm ex dueis dilapsæ, in naturalem laxitatem se recipiunt, alienisq; arboribus insederint. Nam alioquì non adeò rudes erant, ut quæ Aristoteles, Varro, & Plinius scripta de apibus reliquerunt, ignorarent, aut tanquam absurda contemnerent. Qua ratione factum est ut columbarum etiam, quas partim feras partim uerò placidas esse constat, feram in uniuersum esse naturam Iustinianus. §. mox sequenti, decernat. Quòd autem columbæ & placidæ & feræ reperiantur, testis omni exceptione maior sit Aristoteles: Problemate nanque 44. sectionis 10. in animalium genere, quæcunque domestica sunt, ea etiam fera reperiri ait, non autem è conuersò. Lege quæ idem scripta reliquit de columbis, cap. 13. libri 5. De natura animalium. Athenæus cap. 16. libri 9. Dipnosoph. Columbarum, inquit, unum est genus, & species quinque, columba, uinago, phaps, palumbes, tur tur. Varro Rei rusticæ lib. 3. cap. 7. duo columbarum genera constituit, unum agreste, quod in turribus, & uillæ culminibus, à quibus sunt columbæ appellatæ, degere propter timorem, et nidificare solet: Alterum genus clementius, quod cibo domestico contentum, gallina-

gallinarum more inter homines ſolet uerſari, nidosq; paſſim conſtruere. Ex his duabus ſtirpibus miſcellum fieri genus tertium, fructus cauſa. Clementiorum columbarum ſpecies præter eas, quas Thuſcia habet, Venetijs plurimas peregrinas uidimus, ut quas cyprias uocant, Thurcas, Monighinas, & alias. Omnes autem, ſeu placidas, ſeu agreſtes quæſieris, ſub uno ferarum nomine in iure comprehendere oportuit, quòd, quanuis in turribus, periſterotrophijs, intraq; domeſticos parietes eas habeamus, tamen ſæpe aufugere ſoleant apum more, nouasq; ſedes, et loca auia quærere, unde lites poterant ſuboriri, quibus ſanctione obuiam ire neceſſe fuit. Quanquàm negocium aliquatenus nobis faceſſit quod legitur infrà in eodem titulo, in. §. Gallinarum. inquit enim Imperator, gallinarum, anſerumq; feram eſſe naturam, neutiquam cenſeri. nosq; id ex eo poſſe intelligere, quia aliæ ſunt gallinæ alijq; anſeres, quos feros appellamus. Ad quam normam ſi rem exigamus, uides admitti diſſidium, columbasq; ipſas, quas domi, aut etiam in periſteronibus alimus, pro feris non eſſe habendas, eo quòd aliæ ſint columbæ, quas feras uocamus. Verùm dicendum eſt Iuſtinianum Iurisq; conſultos ſequutos eſſe Varronem, qui loquens de columbis, præter

prædictas, quas ob allatam rationem pro feris habere par est, nullas alias agnoscit. Nam licèt inueniantur uinago, phaps, palumbes, et turtur, quæ Athenæo, atque alijs sub uno columbarum genere sunt, non tamen à Latinis auctoribus columbæ (si memoria fideli utor) appellantur; ideoq; nulla de ipsis ratio habita est. Vnde etiam dicendum est, ne nomothetas incuriæ atque oscitationis insimulare aliquis meritò possit, rationem illam in prænotato. §. Gallinarum. positam, non pro solida perpetuaque ut fieri solet, quasi ea tanquam Lydio lapide aurum, ita animantum placida natura deprahendatur; sed insimul gallinarum anserumq; domesticorum placidam naturam, quæ in feram nunquam, ut omnibus in confesso est, denegerat, nomothetas illos eò impulisse, ut ipsas feras non esse, nec pro feris unquam habendas, existimarent. Quæ ratio in columbis, apibusq; minimè uiget, cum quanuis feræ columbæ, feræq; apes, præter eas, quæ in hominum dominio sunt, reperiantur (quod uerum esse suprà grauissimorum testimonio scriptorum fuit demonstratum) tamen quæ placidæ habentur, maxima impermutabiliq; placiditate, qualem quantamq; in gallinis anseribusq; quotidie spectamus, præditæ non sint. Sed hac de re satis superq;.

Multa

Multa, quæ de Gigantum proceritate, & magnitudine prodita ſunt, uera eſſe, non ſolùm ex grauiſsimorum auctorum teſtimoniis, ſed ex his, quæ noſtra ætate uiſuntur, & miræ magnitudinis oſsibus, quæ effoſſa ſunt, demonſtratur. Cur hodie nulli generentur Gigantes. Homerum ſuper humanæ ſtaturæ contractione perperàm Philoſophari. CAP. IIII.

AETERNVM, *atque increatum eſſe mundum, haud ignobiles Philoſophi memoriæ prodiderunt. Quorum opinio et ſi quibuſdam rationi conſentanea uidetur, tamen quia fidei noſtræ orthodoxæ aduerſatur, abijcienda, prorſusq; exturbanda eſt. Mundus enim præter quàm quòd à ſacris ſcriptoribus, creatus à Deo Optimo Maximo, & demum interiturus, uel nouam à depuratione faciem accepturus, citra errorem creditur; etiam ipſe ſuam necem ſenſim aduentantem, uel hoc maximè argumento demonſtrat, quòd homines nunc breuiores ſtatura educat, qui recens dum eſſet, & florente iuuenta, maximos & proceros protulit. Qua de re probè et lepidè Eſdras lib. 4. cap. 5. ſic locutus eſt, Et interrogaui et dixi, Cum jam indicaris mihi uiam, loquar*

coram

coram te; Num mater nostra, de qua dixisti mihi, adhuc iuuenis est, iam senectuti appropinquat? Et respondit ad me, et dixit, Interroga eam, quæ parit, & dicet tibi. Dices enim ei, Quare quos peperisti nunc, non sunt similes his, qui ante te, sed minores statura? Et dicet tibi & ipsa, Alij sunt, qui in iuuentute uirtutis nati sunt, et alij, qui sub tempore senectutis, deficiente matrice, sunt nati. Considera ergo & tu, quoniam minori statura estis præ his, qui ante uos: & qui post uos, minori quàm uos, quasi iam senescentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes. hæc ille. Verùm cùm nonnulli staturæ corporum facta esse fieriq; indies decrementa negent, & quæ de Gigantibus narrantur, commentitia esse, & aniles fabulas putent; fuerit operæprecium hîc sub uno aspectu omnia ponere, quæ à nobis de Gigantibus sunt properè apud scriptores obseruata. Vt autem à sacris literis sumamus exordium, Moses Genes. cap. 6. ante cataclysmum Gigantes fuisse dicit, quorum ortum ita explicat, Postquam enim, inquit, ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæq; genuerunt, isti sunt potentes à sæculo uiri famosi. Quæ uerba multis errandi ansam præbuerunt, existimantibus Angelos mulieribus se miscuisse, indeq; progenitos

eſſe Gigantes. Lactantius Firmianus lib. 2. de origine erroris, ait Angelis Deum per miſiſſe ut in terra commorarentur, hac tamen lege, ne terreſtribus commacularentur, alioquì fore ut cœleſtia amitterent: eos uerò nihilominus paulatim à Diabolo ad mulierum congreſſus eſſe pellectos, atque ideò coinquinatos, in cœlum poſtea non eſſe receptos. Qua de re Hilarius in Explicationibus ſuis ad Pſalmum 132. cuiuſdam extitiſſe librum teſtatur; atq; ait Angelos illos, filias hominum concupiſcentes, cum de cœlo deſcenderent, in Phœniciæ maximè excelſum montem Hermon conueniſſe, montisq; nomen interpretatum, Anathema eſſe. Scriptum Simphorianus Camperius reliquit Praxis lib. 2. cap. 7. multos affirmare, Dæmones in Succubi forma, uirili ſemine accepto, eodemq; ſub imagine Incubi in ſulcos muliebres eiaculato, Gigantes ipſos genuiſſe. Dæmones auttẽ alia peragere, frequentes Theologi affirmant, quibus Diui Auguſtini teſtimonium ex libro. 15. de Ciuitate Dei deeſſe non uidetur. Ioſephus quoq; illuſtris auctor lib. 1. Antiq. cap. 5. teſtatum reliquit, ex Dæmonum cum mulieribus concubitu procreatos fuiſſe Gigantes. Sed cauſam hanc ortus Gigantum commentitiam eſſe, prænotatumq; Moſis locum ægrè Gigantum hiſtoriam

aſtruere,

astruere, nemo non uidet. Vt enim rectius sentientium interpretum consensus est, filij Dei apud Mosem, pro Angelis accipi non debent: & per Gigantes ibi, non proceræ monstrosæq; magnitudinis homines, sed potius bellicosos præpotentesq; significare nobis uoluisse, sanctitate atque antiquitate reuerendus auctor, uidetur. Hunc locum quòd altercationes admittat missum faciamus, & ad alia indubitata ueniamus. Capite 13. Num. exploratores à Mose missi in terram Chanáan, Terra, inquiunt, quam lustrauimus, deuorat habitatores suos. Populus, quem aspeximus, proceræ staturæ est: ibi uidimus monstra quædam filiorum Enach de genere Nephilim [alibi, giganteo] quibus comparati, quasi locustæ uidebamur. hæc illi. Vt autem tradunt Hebræorum Rabbini, Enach, uel potius Anach, uir fuit Gigantea proceritate præditus, à quo omnes Gigantes Anachim dicuntur. à quibus non abhorrent, quæ Theodoritus habet Quæstione 26. ad lib. Num. In hanc enim loquitur sententiam, Quam dicit esse generationem Enach? Hic, ut uerisimile est, propter magnitudinem corporis, famatissimus erat, & uulgatissimus, genere uerò patrem omnino repræsentabat. hæc Theod. Alij uerò dicunt Gigantes Enachim dictos, ab Enochia ciuitate. siquidem

Berosus

Beroſus libro citato literis prodidit, fuiſſe circa Lybanum urbem Enos dictam, Gigantum domicilium. Ex quo patet etiam poſt cataclyſmum fuiſſe Gigantes; unde & Noha filiosq; eius, & uxores, à quibus prognati erant, Gigantes fuiſſe quidam autumant, quibus adſtipulatur Beroſus, aut quiſquis ille fuit, qui libros Beroſi titulo inſignitos conſcripſit, inquiens libro primo Noha Gigantem fuiſſe. Gigantes fuiſſe apertius probatur cap. 2. Deuteronomij, ſic enim ibi legitur, Dixitq; Dominus ad me, Non pugnes contra Mohabitas, nec ineas aduerſus eos prælium, non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filijs Loth tradidi eam in poſſeſſionem. Emin primi fuerunt habitatores eius, populus magnus, & ualidus, & tam excelſus, ut de Enachim ſtirpe, quaſi Gigantes crederentur, & eſſent ſimiles filiorum Enachim. Et infrà, Non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in poſſeſſionem. Terra Gigantum reputata eſt, & in ipſa olim habitauerunt Gigantes, quos Ammonitæ uocant Zommim, populus magnus, et multus, & proceræ longitudinis, ſicut Enachim, quos deleuit Dominus à facie eorum. Infrà etiam cap. 9. fit mentio Enachim. Ioſue cap. 14. Da ergo mihi montem iſtum,

quem pollicitus est Dominus, te quoq; audiente, in quo Enachin sunt, & urbes magnæ atque munitæ. Et paulò post, Nomen Hebron antea uocabatur Cariatharbe: Adam maximus ibi inter Enachim situs est. Quo loco, Hieronymus in lib. De locis Hebraicis, Adami sepulchrum describi existimat: unde nonnulli magnitudinem ad corpus referunt, quibus suffragari uidetur Methodius Martyr, qui ait Adamum genuisse Seth Gigantem secundum similitudinem suam. Cuius etiam loci adminiculo Thalmudistæ in libro Camhedrim in cap. huius initij, Ebacdynema deliramentum illud, sicut alia multa, de Adami corpore protulerunt, nempe adeò procerum fuisse, ut à terra ad cœlum usque pertingeret. Vt tamen Epiphanius lib. 1. contra Hæreses Tomo 3. se legisse affirmat; alijq; non pauci, nec indocti testantur, Adam non in Hebron, sed propè Hierusalem in Caluariæ loco, cui Hebraicè Golgota nomen est, tumulatus fuit. Quod si uerum sit, non solùm multorum Theologorum, sed etiam Iuris nostri Pontificij auctorum interpretumq; sententia improbanda esset, qui in Decr. Causa. 13. Quæst. 2. cap. Hebron. Adami sepulchrum in Hebron fuisse censuerunt, uulgatam Bibliorum uersionem, & Hieronymi auctoritatem sequuti, nec animaduertentes

tes uocem, Adam, Hebræis et Adamum Protoplaſtum, & hominem ſignificare: quibus etiam aduerſantur Hebræorum Rabbini (ſi modò horum nugamenta digna uideri poſſunt, quæ in teſtimonium proferantur) qui ita uertendum eſſe contendunt, Nomen Hebron anteà fuit Kiriath Arbam, homo maximus inter Anachim &c. E' quibus unum memoria teneo Rabbinum Solomonem, qui ad hunc locum, in hanc loquitur ſententiam; Hoc nomen Arbam, nomen eſt Gigantis, qui eſt homo magnus in Gigantibus &c. Alij Kiriath Arbam, pro ciuitate quatuor, accipiunt (Arbam enim quatuor ſignificat) quòd in ea quatuor uiri ſepulti ſint, ſcilicet Anach pater, et Achiman, Sciſai, & Thalmai, eius tres filij, quorum mentio habetur in citato cap. 13. Num. his uerbis, Aſcenderuntq; ad Meridiem, et uenerunt in Hebron, ubi erant Achiman, et Sciſai, et Thalmai filij Enach. ut malè etiam in citato cap. Hebron, Hebron ciuitas trium uirorum eſſe dicatur. Sed hac de re Theologi noſtri decernant. Deuteronomij cap. 3. Og regem Baſan, Gigantem fuiſſe legitur. hæc enim ibi de eo habentur, Solus quippe Og rex Baſan reſtiterat de ſtirpe Gigantum. Monſtratur lectus eius ferreus, qui eſt in Rabbath filiorum Ammon, nouem cubitos

habens

habens longitudinis, et quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti uirilis manus. Præterea lib, 1. Regum cap. 17. literis est consignatum, fuisse spurium quendam in castris Philistinorum nomine Goliath è Geth, altitudinis sex cubitorum, & palmi. In Iudith etiam historia, Gigantum mentionem factam esse uidemus. hæc enim in ea cap. 16. leguntur, Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percusserunt eum, nec excelsi Gigantes opposuerunt se illi, sed Iudith &c. Diuus Augustinus lib. 15. de Ciuitate Dei, cap. 9. uastiora ampliora[q]; priscorum hominum corpora quàm sua essent ætate, attestatur, & inter cætera hæc quoque protulit, Vidi, inquit, ipse non solus, sed aliqui mecum in Vticensi litore, molarem hominis dentem, tam ingentem, ut si in nostrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis uideretur facere potuisse. Sed illum Gigantis alicuius fuisse crediderimus. nam præter quòd erant omnium multò maiora tunc corpora, Gigantes longè cæteris anteibant. Sicut alijs, nostrisque deinde temporibus, rari quidem, sed nunquam fermè defuerunt, qui modum aliorum plurimùm excederent. &c. Idem inferius, Verùm, ut dixi, antiquorum magnitudinis corporum, inuenta plerunque

runque oſſa, quoniam diuturna ſunt, etiam multò poſterioribus ſæculis produnt. Idem infrà cap. 23. Romæ paucis ante annis quàm ea urbs à Gotthis uaſtaretur, fuiſſe fœminam dicit, corpore quodam modo Giganteo, quæ non ex maximis orta eſſet parentibus, ad quam uiſendam mirabiles fierent mortalium conuentus. Quod pertinet ad molarem illum hominis dentem, formæ ſimilitudine deceptum eſſe Auguſtinum crediderim, (non enim centuplo corporibus noſtris maiora Gigantum fuiſſe corpora, quod ex dente illo argui uides, eſt exiſtimandum) molaremque illum Elephanti, aut marinæ beluæ fuiſſe. Nicephorus lib. 12. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 37. ſcriptum reliquit, natum Theodoſio imperáte, hominem quædá in Syria, forma Gigantea, proceritate cubitorum quinque, & unius prætereà palmi, Antonium nuncupatum; alterum uerò in Aegypto hominem adeò paruum, ut perdici ſimilis uideretur. Sua quoque ætate ſe hominem uidiſſe Syro antedicto perſimilem, quem breuis admodum ſtaturæ mulier peperiſſet.

S E D *iam ad Ethnicos ſcriptores ueniamus. Herodotus lib. I. auctor eſt, ſub terra inuentum fuiſſe Oreſtis cadauer, longitudinis cubitorum ſeptem. Plinius quoque naturalis hi-*

ſtoriæ lib. 7. cap. 16. poſteritati prodidit, in Creta, terræmotu abrupto monte, inuentum fuiſſe corpus hominis ſtans 46. cubitorum, quod alij Orionis, alij uerò Etionis fuiſſe tradiderunt. Etionis loco, quidam legunt, Oti. Idem teſtatum reliquit, ſua ætate ſub Imperatore Claudio, aduectum fuiſſe ex Arabia hominem nouem pedum longitudinis, nouemq; inſuper unciarum, ideſt brachiorum quatuor, & $\frac{7}{8}$. Ad hæc corpora quædam in Salluſtianis hortis, non fuiſſe maiora brachijs quinque, & $\frac{1}{8}$. quæ eiſdem planè uerbis Solinus cap. 5. retulit. Philoſtratus lib. 5. hæc Apollonij Thianæi uerba retulit, quæ ad aſtruendam de Gigantibus fidem, non parùm conducere uidentur, Ego, inquit, Gigantes fuiſſe dico, multiſq; locis, diruptis tumulis, eiuſmodi corpora oſtendi: non tamen, ut fertur, cum Dijs pugnaſſe credo, ſed forſan Deorum ædes, ac templa uiolaſſe &c. Non abſimilia affert idem Solinus cap. 14. loquens de Phlegra his uerbis, Illhic ſiquando, ut accidit, nimbis torrentes excitantur, & aucta aquarum pondera ruptis obicibus, ualentius ſe in campos ruunt, eluuione oſſa etiamnum feruntur detegi, quæ ad inſtar ſunt corporis humani, ſed modo grandiori, quæ ob enormem magnitudinem, monſtruoſi exercitus iactant extitiſſe, &c.

Pauſa-

Pauſanias quoque, uaſta fuiſſe antiquorum cor pora demonſtrat, licèt à fabulis, et mendacijs parùm diſtare quæ ſcribit, mihi uideantur. eam enim tali ex Aiacis cadauere, fuiſſe magnitudiné refert, ut ſi quis ſecundum ſymmetriam, & naturalem partium humani corporis inter ſe competentiam ratiocinetur, incredibili proceritate corporis præditum fuiſſe Aiacem cùm uitam inter homines uiueret, neceſſariò colligat. Sed Pauſaniam Calderini opera Latinè loquentem audias, De illius corporis magnitudine (inquit Pauſanias) Myſus quidam ita mihi referebat. aiebat enim mare ad eam tumuli partem, quæ litus reſpicit, inundaſſe, aditumq́; admonumentum paraſſe non difficilem; cadaueris quoque magnitudinem uel ex hoc me aduertere iubebat, quòd ipſe pedis illius talo pro diſco uteretur, ac præcipuè genuum oſſibus, quæ medici molas uocant, &c. Idem inferius refert in Aſterij inſula, ante Mileſiorum urbem ſita, cadauer Aſterij iacuiſſe (fuiſſe uerò hunc Anactis, qui ex terra natus ſit, filium exiſtimatum) quod nihilo decem cubitis breuius eſſet. Hic uerò Anac fortaſſe ille eſt, cuius in ſacris literis, ut ſuprà uidimus, mentio habetur. Multa enim Græci ex Hebræorum fontibus hauſerunt, ſuasq́; ad fabulas detorſerunt. Gellius lib. 3.

Noctium Atticarum cap. 10. Varronis ex Hebdomadibus sententiam sequutus, an ultra septem pedes humana excrescere possint corpora, ambigere uidetur. Sic enim loquitur, Præter hæc modum esse dicit summum adolescendi humani corporis, septem pedes: quod esse magis uerum arbitramur; quàm quod Herodotus homo fabulator, in primo historiarum, inuentum esse sub terra scripsit Orestis corpus, cubita longitudinis habens septem, quæ faciunt pedes duodecim, & quadrantem. nisi si (ut Homerus arbitratus est) uastiora, prolixioraq; fuerint corpora hominum antiquorum, & nunc, quasi iam mundo senescente, rerum atque hominum decrementa sunt. Hæc Gellius. Plutarchus in Theseo, ipsius Thesei corpus magnum fuisse demonstrat, loquens in hanc sententiam, Locum effòdit, quo facto apparuit magni corporis sepulchrum, & iuxta pilum, atque ensis. Loquitur autem de eius sepulchro. Sed nec minus uetusta desunt effossorum ingentium cadauerum exempla. literarum nanque monimentis proditum est, Clementis pontificis Maximi, & Henrici III. ætate, anno humanæ salutis M D. Romæ adinuentum fuisse Pallantis corpus, tantæ proceritatis, ut murorum urbis pinnas erectum, uertice pertingere posset. Galeoti Mar-

tij ex cap.36.de doctrina promiſcua, uerba re tuliſſe ſit ſatis, Nam Gigantes (inquit) fuiſſe, ſacra narrat hiſtoria, & Romæ tempore Henrici III. inuentum eſt cadauer Pallantis, quem Turnus occidit, tantæ magnitudinis, ut longitudine ſui, Romanos muros æquaret, etc. Nec uerò, ſi huius magnitudinis cadauer effoſſum credamus, Pallantis id fuiſſe minùs fuerit exiſtimandum, quòd Virgilius libro Aeneidos XI. eius corpus exuſtum fuiſſe arguat,

» *Arſurasq; comas obnubit amictu.*

cùm ſatis conſtare poſſit, illud de Pallantis concrematione κατὰ πρόληψιν *moris fuiſſe à Poëta prolatum. Præterea Ioannes Boccacius lib. 4. Geneal. ut Gigantes fuiſſe, creditu facile ſit, hanc de Gigantis maximi cadauere narrat hiſtoriam, mihi quidem fabuloſam. Inquit enim ſua ætate, ruſticos quoſdam in Sicilia non procul à Drepano fodientes, maximum adinueniſſe antrum, in quo ſedens eſſet Gigantis cadauer, quod leua contum cuiuſuis nauis malo maiorem teneret. Quo in cineres, ut uetuſtiſſimis cadaueribus uſu uenit, ſtatim ſoluto, plũbum, quod conto inerat, pluſquàm mille, & quingentas libras exceſſiſſe; dentes libras nouenas, cranei uerò partem multa frumenti modia excepiſſe. Aitq; Boccacius idem, facta ſupputatione, Gigantis illius proceritatem ul-*

tra ducentos cubitos processisse, unde Polyphemum fuisse creditum sit. Melchior Guilandinus Borussus, amicus meus, uir præter omnium disciplinarum absolutam cognitionem, in plantarum fossiliumq; omnium, ceterorumq;, quæ ad rem medicam pertinent doctrina, primi nostra ætate nominis, superioribus diebus, cùm uarijs de rebus mecum cõmentaretur, è re nata, facta Gigantum mẽtione, mihi narrauit, se, cùm anno à Christo nato 1559. in Aphricam captiuus esset perductus, Iuliæ Cæsare caluariã Gigantis miræ magnitudinis uidisse, quam Hispani duo identidem captiui, dum aratro terram proscinderent, exarassent, & ad Regem Assanum Hariadeni Aenobarbi filium miraculi, & adipiscendæ libertatis ergò, magno mortalium cõcursu conueherent: quos tamen spes fefellit, cùm Rex Barbarus, & qui omnino ἄμουσος nulla re minus quàm antiquitatis studio, atque admiratione afficeretur, pro libertate quinos ipsis Venetos aureos persolui iusserit. Huius autem caluariæ ambitum spithamarum fuisse undecim, idem retulit, seq; ab Hispanis illis, cùm mox diligentius de re percuntaretur, audiuisse, eodem loco, quo caluaria illa reperta esset, reliqua etiam cadaueris ossa miræ, ut symmetriæ ratio exposcebat, magnitudinis superfuisse. Alexander

der

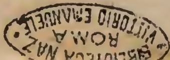
der Centellius Romanus, Abbas multa probitate inſignis, mihi poſtea cum Ioanneandrea Anguillario Poëta percelebri eadem de re loquenti, narrauit, ſe in Calabria, in agro Rhegino, cùm iuxta templum, cuius ille Antiſtes eſt, altius terram effodi ciſternæ cõſtruendæ gratia, ruderaq́; multa egeri curaret, cadauer uetuſtiſſimum non uulgaris magnitudinis inueniſſe, longitudinis nimirum brachiorum quinquæ, cuius oſſa uetuſtatis iniuria, nimioq́; humore delibuta, facilè confracta ſint. ſupereſſe tamen etiam num pedum oſſa cum dentibus aliquot, quæ ut teſtis poſſim eſſe oculatus, ſe ad me perferenda curaturum, ſanctè recepit. Americus Veſpucius Florentinus, uir magno cũ animo tũ ingenio præditus, qui incognitas Orbis partes, maris pericula haudquaquam reformidans perluſtrauit, Gigantum inſulam (ſic nanque hodie nuncupatur) inuẽnit, in qua, ut alij etiam, qui ad eam appulerunt, atteſtati ſunt, quanquam proceræ magnitudinis homines ſint, nullus tamen brachiorum quinque longitudinem implere conſpicitur. Cùm Carolus huius nominis quintus Imperator, Bononiam imperij diadema à ſummo Pontifice accepturus, adueniſſet, ſeruum habuit à pedibus, uiſendæ magnitudinis, qui tamen proceritatem brachiorum quatuor non

excedebat: cuius nos sepulchrum modumq; in eadem urbe in quodam sacello superioribus annis spectauimus. Venetijs in Cruciferorum Ecclesia asseruatur os femoris Diui Christophori, licèt parte ex altera comminutum, tantæ magnitudinis, ut eorum, quæ de uiri huius proceritate legimus, fides, uisu astrui possit. Nostra etiam ætate Paulum III. *Pont. Max. ossa quædam humana mostrosæ magnitudinis habuisse, non obscuræ fidei Aulici mihi narrarunt. Causam, cur nostra ætate gigantes non generentur, Mundi esse senectam, ut suprà dicebamus, manifestum est. Plinius quoque lib. 7. cap. 16. hoc exustioni ascribit. sic enim ait de hominis proceritate loquens, In plenum autem cũcto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obseruatur; rarosq; patribus proceriores, consumente ubertatem seminum exustione, in cuius uices nunc uergat æuum. Quam rem & Vergilium animaduertisse crediderim, dum & frugum semina degenerare, minoraq; in dies fieri dixit, sic enim cecinit Georgicorum libro* 1.

» *Vidi lecta diu, & multo spectata labore*
» *Degenerare tamen, ni uis humana quotannis*
» *Maxima quæq; manu legeret. sic omnia fatis*

» *In*

» *In peius ruere, ac retro ſublaſſa referri.*
Quanquàm Ariſtoteles lib.1. Meteor. terram locis duntaxat quibuſdam, non autem uniuerſam, nec eodem tempore, ſeneſcere, & rurſus iuuentutem adipiſci ſcribit. cuius iuuentus ſenectusq́; , animalium plantarumq́; iuuentuti, & ſenectuti minimè ſit comparanda. Quem ſequutus auctor libri De Mundo ad Alexandrum, ſiue Theophraſtus, ſiue alius eius ſæculi Philoſophus fuerit (Ariſtotelis certè opus non eſſe, liquidò conſtat) ait terram, naturam nihil uetuſteſcentem æquè cuſtodire, licèt terræ motionibus concutiatur, profluuie obruatur, & per partes exuratur. Mundi igitur uel uniuerſi, uel huius inferioris ſenectus, aduentansq́; exuſtio, ex qua ſiccitas inuehitur, ſeminumq́; ubertas, atq; innata uis calorq́; inſumitur, decrementi cauſam afferunt. Quæ res Empedoclem impulit, ut ſui æui homines, præ illis primis, inſtar obtinere infantium, ut Plutarchus lib. 5. cap. 27. De Placitis Philoſophorum ſcriptum reliquit, affirmare non ſit ueritus. Homerus quoque, quem Iuſtinianus noſter in Pandectarum Prooemio, omnis uirtutis parentem appellat, humana in dies decreſcere corpora, Iliad. lib. 5. ubi de Aenea à Diomede uulnerato loquitur, & libro 12. ubi de Aiace, itemq́; Hectore, haud obſcurè demon-

monstrat; sic enim inquit, ut unum duntaxat locum adducamus.

» ἕκτωρ δ' ἁρπάξας λᾶαν φέρεν, ὅς ῥα πυλάων
» ἑστήκει πρόσθεν πρυμνὸς παχύς. αὐτὰρ ὕπερθεν
» ὀξὺς ἔην. τὸν δ' οὔκε δ' ὑ ἀνέρε δήμου ἀρίστω,
» ῥηϊδίως ἐπ' ἄμαξαν ἀπ' οὔδεος ὀχλίσσειαν
» οἷοι νῦν βροτοί εἰσί. &c.

Idest. Hector autem rapiens lapidem portabat, qui portas
» *Stetit ante, deorsum crassus, sed supernè*
» *Acutus erat. hunc neque duo uiri ex populo optimi*
» *Facilè ad plaustrum à terra prouoluerent,*
» *Quales nunc homines sunt.*

Quæ Homeri loca Plinius, Gellius, ipseq; Iuuenalis obseruarunt, sic nanque hic loquitur Satyra 15.
» *Nam genus hoc uiuo tunc decrescebat Homero,*
» *Terra malos homines, nunc educat atque pusillos.*

Homerum æmulatus Vergilius, sic inquit libro Æneidos 12. de Turno loquens,
» *Saxum antiquum ingens, campo qui fortè iacebat*
» *Limes agro positus, litem ut discerneret aruis:*

Vix

» *Vix illum lecti bis ſex ceruice ſubirent,*
» *Qualia nunc hominum producit corpora tellus.*
» *Ille manu raptum ualida torquebat in hoſtem.*

Fuitq; tanta Virgilij auctoritas, ut Auguſtinus libro 15. de Ciuitate Dei cap. 9. ad aſtruendam de priſcorum hominum ſtatura fidem, hos uerſus adnotarit. Idem Vergilius Georgicorum libro 1. quod ad rem attinet ſic cecinit,

» *Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis*
» *Romanas acies iterum uidere Philippi.*
» *Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro*
» *Aemathiam, & lætos Aemi pingueſcere campos.*
» *Scilicet & tempus ueniet cùm finibus illis*
» *Agricola incuruo terram molitus aratro,*
» *Exeſa inueniet ſcabra rubigine pila,*
» *Aut grauibus raſtris galeas pulſabit inanes,*
» *Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.*

Lucretius ante Virgilium eandem rem his eſt uerſibus proſecutus libro 2.

» *Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi*

Expu-

» *Expugnata dabunt labem putresq́; ruinas*
» *Omnia; debet enim cibus integrare nouando,*
» *Et fulcire cibus, ac omnia sustentare:*
» *Nequicquam quoniam nec uenæ perpetiuntur*
» *Quod satis est, neque quantum opus est natura ministrat:*
» *Iamq́; adeò effœta est ætas, effœtaque tellus,*
» *Vix animalia parua creat, quæ cuncta creauit*
» *Sæcla, deditq́; ferarum ingentia corpora partu.*

Verùm quod spectat ad Homerum, dicendum uidetur, eum aut malè esse Philosophatum, dum à Troiano bello ad suam ætatem luculentum decrementum hominis staturam passam esse demonstrat (& si non me latet, eum hyperbole, quæ Vergiliana etiam minor sit, usum fuisse) aut numerosis propè sæculis ætate à Troiano bello abfuisse. Quod si uerum sit quotquot de Homeri ætate loquuntur scriptores, prorsus errarent; siquidem non multos admodum annos inter Troianum bellum, & Homeri tempora enumerant. Herodotus centum septuaginta octo annos post Ilij expugnationem natum esse Homerum, memoriæ consignauit

gnauit, τῶν δὲ, inquit, τρωϊκῶν ὕστερον γέγονεν ὅμηρος ἔτεσιν ἕκατον ἑξήκοντα ὀκτώ. Caſſius, ut Gellius refert lib. 17. Noctium Atticarum, cap. 21. memoriæ in Annalibus mandauit, Homerum uixiſſe poſt Troianum bellum annis centum, & quadraginta. Cornelius uerò Nepos, eodem Gellio ibidem referente, dicit, ante Romam conditam annis circiter centum & ſexaginta. Solinus cap. 53. humanis rebus exceſſiſſe poſt Ilium captũ anno 272. Archilocus uerò in libello de Temporibus, Homerum Meonium (multi ſiquidem fuerunt Homeri) à Troiano excidio anno 500. floruiſſe dicit.

PLVTARCHVS, *qui omnium ſententias diligenter eſt perſcrutatus, in eiuſdem Homeri uita, quoſdam dixiſſe ait, natum fuiſſe Homerum Troiani belli tempore, eiuſdemq; ſpectatorem fuiſſe: Alios uerò, centum annis poſt, alios centum quadraginta. Quoſdam non integros octoginta annos inter Troiani belli tempora, & Homeri geneſim enumeraſſe, plures uerò in hanc conuenire ſententiam, annis centum poſt bellum Troianum, eſſe natum. Sed omnes falſa prodidiſſe dicere, temerarij hominis, rerumq; omnium prorſus ignari fuerit. Vnde reliquum eſt, malè philoſophari Homerum, qui centum anno-*

rum aut paulò maiore curriculo, hominũ proceritatis decessionem minimè obscurá factam existimauit. Equidem cùm adhuc scholasticus essem miroq; antiquitatum studio tenerer, multa antiquorum sepulchrorum solia cum Pisis, tum in alijs Italiæ urbibus obseruaui, sumq; permensus, quæ tamen parum aut nihil, & si ante mille aut eo amplius annos facta erant, longitudine à nostri sæculi solijs arculisq; sepulchralibus aberant. Superioribus annis uidi ego Pisauri unà cum Ioanne Ricciardesco Iurisconsulto integerrimo, ac ciue meo, tunc urbis illius Prætore, in præclarissimo Vrbinatum Ducis armamentario æreas galeas, in agris Metauro adiacentibus, ubi Asdrubal cum exercitu cladem accepit, effossas, quæ ab ijs, quas modò milites nostri gestare solent, ad magnitudinem quod attinet, non discrepabant. Et nihilominus, utì omnes certò sciunt, tempus illud, quo prosperè à Romanis ad Metaurum cum Asdrubale pugnatum est, ab ætate nostra longo sæculorum agmine dissitum esse constat. Quo fit ut dicere par sit, innumerabilia propè sæcula, non breuia annorum interualla, in humanis corporibus luculenta, uel saltem sensilia decrementa parere. Si quis ergo humanæ staturæ seram, obscuramq; contractionem diligentius spectet, haud profectò

rationi

rationi conſentaneum eſſe dixerit, in tam breui temporis ſpacio, humanæ proceritati, ſenſile quicquam, exuſtionis uel temporis iniuria potuiſſe decedere.

Hippocratis loca duo pugnantia, conciliantur, & cur in miram proceritatem amplitudinemq; corpora excreſcant, declaratur. CAP. V.

SVPERIORA *me admonent, ut hîc quædã, de cauſa incrementi corporum afferam. Auicenna Tractatu 2. partis prioris Canticorum, Cauſæ, inquit, magnitudinis membrorum ſunt, fortitudo, & potentia formatiuæ, & etiam nutriens. Ariſtoteles etiam incrementũ corporum à forma fieri non à materia, contra Empedoclem probat: quod & eruditiſſimus Varchius meus aliquando adnotauit. Creſcere nanque perfectio eſt, & perfectiones in compoſito, à forma ſunt, imperfectiones uerò à materia. Idem lib. 3. de Part. anim. cap. 6. calorem eſſe ait, qui augendi uim obtineat. Medicorum princeps Hippocrates in libro de Aëre, aquis, & locis, incrementum à temporum anni temperata miſtura, aëriſq; clementia proficiſci ait; in hanc enim loquitur ſententiam. Longè enim pulchriora, & maiora*

ra omnia naſcuntur in Aſia, eſtq́; regio ipſa hac noſtra multò manſuetior: ſunt mores hominum benigniores, & cultiores. Cauſa uerò horum eſt, temporum anni temperata miſtura, ſiquidem in medio ſolis ex ortu ſita eſt ad Auroram, à frigiditate ac caliditate omni remotior. Incrementum autem & benignitatem inde proficiſci, omnibus in confeſſo eſt, cùm nihil ſit præcellens & cogens uiolenter, ſed per omnia æqualitas uigeat &c. Infrà uerò in Aſia homines eſſe ait magnitudinis eximiæ, quibus tamen uirilitas, audacia laborisq́; tolerantia non inſint, huiusq́; rei cauſam præbere tempora ipſa anni, quæ non magnas mutationes faciant neque caloris neque frigoris, ſed ſemper æqualia permaneant, cùm regio proximè accedat ad temperaturam optimæ conſtitutionis. Infra uerò ſibi ipſi aduerſari uidetur, ſic inquiens, Quicunque regionem montanam aſperam, nudam, & non aquoſam incolunt, his mutationes temporum contingunt magnæ, & diuerſæ, unde & hominum formas magnas progigni conuenit, qui et ad laborem, & ad uiriliter agendum à natura præſtent, quibusq́; feritas & immanitas non mediocriter à natura ſint congenitæ. Hæc ille. Vides ubi mutationes magnæ, & diuerſæ ſint, corpora gigni magna, cùm contrà idem Hippo-

crates ſuprà, temporum anni temperatam mi ſturam, & æqualitatem, cùm non magnæ mu tationes fiant, incremento corporum cauſam ſuppeditare, manifeſtè dicat. Quin tantum ab- eſt ut mutationes temporum ad hominum pro ceritatem conducere uideantur, ut morbos po tius, eodem Hippocrate atteſtante Aphoriſ- morum part. 3. Aphoriſmo 1. & in lib. de Humoribus, pariant. mutatio nanque, ut Ga lenus ait in lib. Artis med. naturæ eſt inimi- ca. Exiſtimaui aliquando Hippocratem cùm de montanis hominibus loqueretur, magnitu- dinem accipere quantum ſpectat ad latitudi- nem, & profunditatem, non quantum ad pro- ceritatem (& horum etiam ratione magnitu dinem dici, fidem facit Galenus in explicatio- nibus ſuis in Aphoriſmum 54. particulæ 2.) cùm illud ſubdat, ſcilicet homines illos alpi- nos ad laborem, & uiriliter agendum à natu- ra præſtare. nouimus enim huiuſmodi corpo- ra, non ſolùm in hominibus, ſed etiam in iu- galibus, maiore prædita eſſe robore, neruo- ſiusq; in labores conari; cum contrà procera, cito flacceſcant, ac labore conficiantur, ſuaq; mole etiam feriata planè corruant. Verùm poſtea animaduertens Gallos Germanosque, qui huiuſmodi regiones incolunt, proceris & ad laborem ferendum uiriliterque agendum

D aptiſſimis

aptissimis præditos esse corporibus, hanc abiecei sententiam, censuique non unam esse altius excrescendi causam, ideoq; pugnantiam Hippocratis uerbis inesse nullam: Alpinorum uerò hominum corpora, immodica esse proceritate, frigoris mutationisq; et humoris ratione. Etenim haud obscurum est propter ἀντιπερίστασιν frigoris, adaugeri corporis calorem, unde uentres hyeme naturà sunt calidissimi, fameq; eo tempore maximè urgemur. Calorem uerò in huiusmodi locorum incolis, propter mutationes augeri, idem Hippocrates in eodem libro testatur. Mutationes uerò morbos ipsis non conciliant tum propter robur duritiemq; corporum, tum propter assuetudinem. Vitruuius lib. 6. cap. 1. Septentrionibus subiectos, sanguine abundare ait. Alexander Aphrod. Probl. 2. libri 2. Scythis calorem interiora tenere, partibusq; insidere principibus testatur. Cum ergo calor ad interiora propter frigoris contraobsistentiam se colligat, roboreturq;, ac adaugeatur; calorq;, Aristotele libro 3. de Part. anim. cap. 6. attestante, augendi uim obtineat, meritò ad proceritatem editiora illa loca, de quibus Hippocrates loquitur, conducere uidentur, quòd propius ad mediam aëris regionem frigidissimam accedentia, uentisq; afflata, frigida sint. Adhæc

hæc sperma ipsum eadem ratione & spirituo-sius, & calidius harum regionum hominibus inest. Cum autem, ut Physicorum omnium consensus est, spermatis calor spiritusq́;, fundendi ampliandiq́; uim obtineat, meritò à primis fœtus rudimentis embryoni insitus, fundendo, alimoniam attrahendo, digerendoq́;, plurimùm ad magnitudinem adipiscẽdam conducet. Aristoteles Problemate 8. sectionis 14. nobis maximè adstipulatur dum in hanc loquitur sententiam, Fit igitur ut qui loca inhabitant calida, refrigerentur, qui frigida concalescant. Vtrobiq; tamen corpora magna adolescunt, eo quòd, qui frigida colunt, insito calore abundant, qui calida, calore loci refouentur: quippe cum in calidis & à calore incrementum sequatur, frigus autem uim astringendi constipandiq́; habeat. Cum igitur alteri principium intra se uehemens augendi obtineant, alteri nullo extremo frigore impediantur, meritò utriq; augeri possunt plenius, &c. Quem partim sequutus Plinius lib. 2. Nat. hist. cap. 78. in Aethiopia propter ignium nisum, in aduersa uerò glaciali mũdi plaga propter humoris alimentum, corpora esse procera testatur. Ac profectò humorem, incrementi maximi non solùm in animalibus, sed etiam in plantis causam præbere, in confesso

 est.

est. Vnde altissimorum montium arbores, quarum humor à Sole non exhauritur, quarumq; insitus calor ex dicta iam causa roboratur, in miram assurgunt proceritatem. Vitruuius lib. 2. cap. 10. scriptum reliquit, quod & nos sæpe uidimus, arbores in ea Appennini parte, quæ Septentrionem spectat, ex humore nimio, Solisq; defectu, crassiores fieri: & infrà lib. 6. cap. 1. refrigeratas regiones, quòd absint à Meridie, ipsisq; humor non exhauriatur à caloribus, quin eo affluant, homines alere ait corporibus præditos amplioribus, ideoq; sub Septentrionibus gentes esse immanibus corporibus. Plinius uerò lib. 7. cap. 2. Maxima, inquit, in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeant. Hæc facit ubertas soli, temperies cœli, aquarum abundantia. Hæc ille. Humorem autem proceritati causam præbere, ipsemet Hippocrates in eodem libro affirmat dum in hanc loquitur sententiam, Atqui cùm multus aër ab aquis regionem occupet, ob hanc ipsam causam, quod ad formam ac corporum speciem attinet, Phasiani sunt à reliquis hominibus longè diuersi: sunt enim magnitudine ingenti. Et hoc quia utuntur aëre maximè humectato, & quod apud ipsos anni

tempo-

tempora non uarias habent neque ad æſtum, neque ad frigus permutationes &c. Ex qua ratione fit ut longè maiora animalia in mari, quàm in terris uiſantur, quòd Ariſtoteles Problemate 54. ſect. 10. obſeruauit. Plinius quoq; lib. 9. cap. 2. magnitudinis immanium maris beluarum, cauſam euidentem eſſe ait, humoris luxuriam. Terra, Plinio eodem auctore, nullum animal Elephanto maius habet. Elephas uerò, teſte Ariſtotele, quadruplo maior eſt boue. At quantò maiora Oceanus alit monſtra? Horum nonnulla ad eam excreſcũt magnitudinem, ut niſi oſſa templorũ parietibus miraculi gratia, affixa conſpiceremus, quæ de ipſis narrantur, fide prorſus indigna uideantur. Vnde non immeritò, monſtroſa Neptuno tribuit antiquitas; & Orion Neptuni de ſtirpe, Gigas fuiſſe fertur: quod & Martius De Doctrina promiſcua cap. 36. obſeruauit. Latiorem locum præterea, amplumq; alimentum, non modicùm facere ad magnitudinem corporis, affirmat Ariſtoteles Problemate 14. ſectionis 10. Quamobrem aluo ampliore præditæ mulieres quanquàm humiles, fœtus edunt maximos procerosq́ue. Huius etiam rei parentum proceritas, non modica habet momenta, magnos enim fœtus, à magnis prodire parentibus conſpicimus. Numeroſæ

igitur, adipiscendæ proceritatis sunt causæ; hæ nimirum, ut ex suprà relatis est manifestum, Fortitudo et potestas formatiuæ uirtutis, seu calor spiritusq;, qui in spermate continetur amplissimus; amplissima alimonia: temporum anni temperata mistura, aërisque clementia, fortes aëris mutationes: frigus: aëris calor, igniumque nisus: humoris luxuries non solùm in aëre, sed etiam in alimentis: alui amplitudo. Harum causarum si multæ coierint, gignuntur Gigantes, non quidem eius magnitudinis, cuius, recèns creato mundo, gignebantur, sed miræ proceritatis homines, quales nostra ætas uidit, habereq; dicitur Gigantum uocata insula, ab Americo Vespucio primùm lustrata. Verùm antequàm caput hoc reprimo, illud etiam afferre libet, quod Aristoteles in lib. De Generatione animalium scriptum reliquit; scilicet perficiendi cuiusq; animalis certam esse magnitudinem tum ad maius tum ad minus, quem terminum non supergrediuntur, ut uel maiora uel minora euadant (Seneca in Quæstionibus naturalibus, crescendi legem appellat) atq; ut idem lib. 2. de Anima literis prodidit, omnes res naturales habere tam in qualitate, quàm in quantitate quendam terminum, quandamq; præstitutam mensuram tam in paruo quàm in multo, ultra

quem

quē eas aliter inueniri sit ἀδύνατον. *Si ergo nostra ætate aliqua corpora communem excedēt magnitudinem, atq; exilitatem, id non in immensum neque ad minimam paruitatem fiet. Neque etiam hîc illud silentio inuoluendum esse uidetur, fieri aliquando in iumentis monstrosas magnitudines. Eam ob rem legere est apud Liuium libro primo Dec.1. bouem olim in Sabinis cuidam patri familiæ miranda magnitudine ac specie esse natam, cui monumentum miraculo, fuerint Romæ in uestibulo templi Dianæ fixa per multas ætates cornua.*

Naues Onerarias remis etiam agi olim consueuisse. Lazarus Bayfius reprehensus. CAP. VI.

LAZARVS BAYFIVS, *uir non contemnendæ eruditionis, quin de literis bene meritus, in libro de Re nauali sic inquit, de longis abundè diximus, de Onerarijs, paucis disserendum. Quæ Onerariæ dictæ, quòd essent oneri ferēdo idoneæ, et ea ratione* φορτηγοὶ *dicuntur à Græcis. Polybius in primo* ἔχων ἑκατὸν εἴκοσι σκάφη ἐπὶ τὴν ἀγορὰν σχεδὸν ἐν ὀκτακοσίαις ναυσὶ φορτηγοῖς. *Liuius Dec.3. lib.7. Naues, quas Liuius tutandis commeatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatuq;*

tuq; mœnium oppugnandorũ; partim tormentis, & ſaxis, omniq; telorum miſſilium genere inſtruit. Onerarias quoque, non eas ſolùm, quæ remis agerentur. Quibus uerbis declaratur, Onerarias non ſolere remis agi. Hæc Bayſius: qui omnem antiquitatem obſeruaſſe atq; excuſſiſſe hoc loco minimè uidetur, quando quidem non ſolùm uelis, uerùm etiam remis, Onerariæ, φορτηγοί à Græcis uocitatæ (Thucydides, ut Pollux adnotauit lib. 1. cap. 9. portatorium, Onerariam uocat, & Plautus in Mercatore, Gerariam) curſum conficiebant. Quod uerum eſſe, dubio procul demonſtrat Homerus Odys lib. 9. ſub Vlyſſis perſona, ſic canens,

κύκλωπως γὰρ ἔκειτο μέγα ῥόπαλον παρὰ
σηκῷ,
χλωρὸν ἐλαΐνεον, τὸ μὲν ἔκταμεν ὄφρα φοροίη
ἀυανθὲν. τὸ μὲν ἄμμες ἐΐσκομεν εἰσορόωντες
ὅσσονθ' ἱςὸν νηὸς ἐεικοσόροιο μελαίνης,
φορτίδος εὐρείης, ἥτ' ἐκ περάα μέγα λαῖτμα.
τόσσον ἔην μῆκος, τόσον πάχος εἰσοράαςαι.

Ideſt, ſi uerbum uerbo reddas,

Cyclopis enim iacebat magnus contus iuxta caulam
Viridis, oleaginus, quem quidem inciderat ut portaret
Exſiccatum: hunc quidem nos comparauimus inſpicientes,

Quan-

Quantus malus nauis uiginti remorum nigræ
Onerariæ, latæ, quæ tranſit magnam undã,
Tanta erat longitudo, tanta craſſitudo ex uiſu conijciendo.

Vides quàm ualidè hic Homeri locus contra Bayſii obſeruationem pugnet. Vt ergo omnis error abſit, dicendum eſt, Onerarias maximas, quæ nulla niſi uentorum ui impelli poſſent, ut etiam hodie fit, remis agi non conſueuiſſe (nunc tamen triremium forma Onerariæ naues ædificantur, quas uernaculo ſermone Galeas groſſas uocant, quæ remis etiam aguntur, quamuis mole Onerarijs non ſint inferiores) minores uerò ut hæ, quæ uiginti remorum eſſent, & remis, & uelis, & ut nauigandi ratio atque uſus exigebat, maria ſulcaſſe.

Gulielmi Budæi errata duo demõſtrantur, & quid Ciceroni, atq; aliis auctoribus equum admittere, ſignificet. locum quendam Pandectarum mutilum, lacunoſumq; ut Budæus exiſtimauit, non uideri. CAP. VII.

GVLIELMVS *Budæus homo doctus & diligens, qui Pandectarum libris ſitu & tene-*

tenebris obsitis, non parum lucis attulit, quo nomine Iurisconsulti omnes illi maximè debemus, in suis annotationibus quodam loco sic inquit, Admittere equum, interdum pro conscendere accipitur, ut apud Ciceronem in secundo de Finibus; Num etiam cùm P. Decius se deuoueret, & equo admisso in mediam aciem Latinorum irrueret, &c. Cùm adolescens adhuc è Grammaticorum scholis non essem egressus, atque in hunc Budæi locum incidissem, statim eum lapsum esse animaduerti. eo nanque loco, equum admissum, non pro conscenso, sed pro concitato, & celeri accipi debere satis demonstrat Valerius Maximus sic uocem interpretatus lib.5. cap.6. de eodem P. Decio scribens, Caput, inquit, suum pro Reip. salute deuouit, ac protinus concitato equo, in hostium agmen, patriæ salutem, sibi mortem quærens, irrupit. Concitato equo, ut uides, dixit, pro eo, quod Cicero habet, Admisso. Quin ipse met Cicero rem totam aperit, dum lib. 3. De Natura Deorum loquitur in hæc uerba, Rebantur enim fore ut exercitus Imperatorem equo incitato se in hostem immittentem persequeretur, id quod euênit etc. Idem lib. 1. de Diuinat. de P. Decio, Post triennium autem cùm Consul esset, deuouit se, & in aciem Latinorum irrupit armatus. Quo eius facto

superati

ſuperati ſunt & deleti Latini. Vbi uides uerbum Irrupit, equi concitationem admittere. Cæſar quoque lib. 1. Belli Gallici eodem ſignificatu uerbo ipſo, quo de agitur, uſus eſt, Conſidius, inquit, equo admiſſo, ad eum accurrit, dicit montem, quem à Labieno occupari uoluerit, ab hoſtibus teneri, &c. Penelope, Ouidiana.

» *Hîc lacer admiſſos terruit Hector equos.*

Magno Franciſci Philelphi errore, qui lib. 36. ſuarum epiſtolarum, Amiſſos legit, qui alios etiam, neque infimi ordinis ſcriptores aſſeclas habet, præter Egnatium non obſcuræ hominem famæ, qui in obſeruationibus in Ouidij Heroid. admiſſos in eodem uerſu legendum eſſe contendit. Prædictis, Ouidij eiuſdem luculentius teſtimonium accedat ex lib. 1. Metamor. ubi ſic ait,

» *utq; monebat*

» *Ipſe amor, admiſſo ſequitur ueſtigia paſſu.*

Admiſſum paſſum pro celeri, quaſi ſe ipſum Apollo ad curſum acrius concitaſſet, dictum eſſe perſpicis. Abhinc multos annos cùm hac de re ad Franciſcum Robortellum, uirum de Græcis Latiniſq; literis, deq; morali Philoſophia bene meritum, retuliſſem, illeq; ut amantiſſimum præceptorem decuit, ingenium meum eſſet exoſculatus, ac laudibus etiam, ut me arden-

ardentiorem in literarum studia redderet, esset prosecutus, nescio quo fato postea factum est, ut in eius amici libris, Francisci Floridi quædam de re, longa admodum præcedente præfatione, scripta sint. Idem Budæus in annotatione ad hæc uerba legis 2. De Origine iuris, Populi consensu partim in carcere necati. Ita rursus respub. suum statū recepit.] sic scriptum reliquit, Desunt hîc haud dubiè quatuor uerba: Addo igitur, Partim in exilium acti. nunquam enim hæc particula partim, non geminata reperitur. hæc ibi. Ac cùm Ciceronis auctoritatibus particulæ geminationem ostendit, rem ex Liuio intelligi posse dicit, qui refert ex Decemuiris, de quibus Pomponius Iurisconsultus loquitur, Appium, & Oppium in uincula coniectos, spontanea morte iudicium præuenisse, eorum uerò collegas exilij causa solum uertisse. Cui & auctoris innominati ex cap. 21. libri De Viris illustribus, quem quidam Plinio Cæcilio, quidam Cornelio Nepoti, quidam uerò nouissimè Probo adscribunt, testimonium addo, qui ait in Decemuiros illos omnes aut morte, aut exilio fuisse animaduersum. Verùm quanquam Budæi additamentum satis probabile uidetur, inuenio tamen calamo exarata & membranacea exemplaria quædam, quæ refragantur, cùm uerba à Bu-

dæo

dæo addita, minimè habeant, nec alia præter ea, quæ in olim uulgata editione habebantur: deinde quia Lucretium uideo lib. 5. et 6. hanc particulam, partim, citra geminationem uſurpaſſe, apud quem deprauatum eſſe contextum, cùm ratio carminum obſiſtat, dicere cuiquam non fuerit integrum. Priore loco ſic inquit Lucretius,

» *Et partim mutant cum tempeſtatibus unà*
» *Rauciſonos cantus cornicum ſæcla uetuſta,*
» *Coruorumq́; greges, ubi aquam dicuntur, & imbres*
» *Poſcere, et interdú uentos, aurasq́; uocare.*

Poſteriore uerò,

» *Hunc homines fontem nimis admirantur, & acri*
» *Sole putát ſubter terras ferueſcere partim,*
» *Nox ubi terribili terras caligine texit,*
» *Quod nimis à uera longè eſt ratione remotum.*

Cicero lib. 2. de Diuinat. A nobiliſſimis, inquit, ciuibus, partim etiam à ſe omnibus rebus ornatis, trucidatus iacêret. Idem de Amicitia, Sed nihil eſt quod illi non perſequantur his argumentis, partim fugiendas eſſe nimias amicitias, neque neceſſe ſit unum ſollicitum eſſe pro pluribus. Valerius Maximus lib. 2. de Inſtitutis, Pars capitali iudicio damnatæ. nec

alia

alia simili postea uoce respondet, quod idem est ac si, partim, dixisset. Permultas, quas habeo auctoritates, missas facio, ne testibus uti non necessarijs uidear.

Legem XII. Tabularum de addictis, non fuisse ex Solonis aut ullius Græci nomothetæ legibus depromptam. De lege Σεισάχθεια. Quibus ex locis iuribusq; ius Decemuirale collectum sit. Diuus Augustinus, Seruius, & Accursius notati. CAP. VIII.

DECEMVIRALIBVS *legibus, quibus duodecim tabulis est nomen, cautum fuit, ut si quis ob pecuniam debitam, quam soluere nõ posset, adiudicatus, addictusq; esset, eius corpus in partes secatum creditoribus distribueretur. de qua lege Cicero in lib. de legibus, & Gellius lib. Noc. At. 20. cap. 1. Hanc, cùm acerba nimis sæuitiaq; insignis sit (quanquàm Sextus Cæcilius apud Gellium, eam pœnæ huius sæuitia in terriculamentum, & ne ad eam perueniretur excogitata, sancitam esse contendit) & à Romanorum ingenijs quodammodo aliena, longeq; ab humanitate abesse uideretur, quidam Iurisconsultus ἄμουσος omnino, non ex Decemuirorum penore urbis'ue moribus*

bus

bus depromptam mihi affirmabat, ſed potius, ex Solonis, Draconis'ue legibus (huius nanque leges ſanguine ſcriptas, ob ſæuitiam, quoſdam dixiſſe) deductam cenſebat. Eam ego ex Solonis Draconis'ue legibus minimè fluxiſſe, ſed ex urbis potius manaſſe inſtitutis, contrà diſſerebā: ſatis enim conſtare ex Liuij lib. 2. multò ante quàm legati Romani in Græciā legum cauſa mitterētur, conſüeuiſſe necti debitores, inq; eos uerberibus priuatim dæſeuiri. Adhæc nuſpiam eſſe lectum, Draconem Solonem'ue huiuſmodi legem ſanxiſſe; quin tantum abeſſe ut Solon in obæratos ſæuiendum eſſe cenſuerit, ut potius Σεισάχθειαν *legem (hanc Legati illi Romā haudquaquā attuliſſe uidentur) qua alieni æris onera ſubleuaret, et grauatos à uinculis tutos redderet, tulerit. Cùm Diodorus Siculus De antiquorum geſtis fabuloſis lib. 2. ſcriptū reliquerit, Aegyptiorū legibus ſancitum fuiſſe, ut debitorum bona, nō corpora eſſent creditoribus obligata, eamq; legem uideri Solonem ad Athenienſes tranſtuliſſe, quā* Σεισάχθειαν *appellauerit, dū decerneret ne ob uſuras (inquit Diodorus) ciuium corpora nectenrentur. De qua lege ſcribit etiam Plutarchus in Solone, in lib. de Vitan. uſu. in Politicis, & in libello De Fortuna et uirtute Alexandri. Satis ergò conſtare non ex Solonis,*

aut Draconis legibus, eam de addictis sanctionem esse ductam, sed aliunde deriuatam. His ille tandem acquieuit. Quantum autem ad rem attinet, sciendum est, ex legibus regijs et ex moribus populi Romani, ut ex Alicarnassei lib. 2. & 10. cognoscimus, multa in 12. Tab. translata fuisse; quin, ut Seruius literis prodidit, ex Faliscorum legibus aliquid in easdem fuisse conuectum; sic enim ait in explicatione ad hunc uersiculum lib. 7. Aeneid.

» Hi Fescenninas acies, æquosq; Faliscos.

Romani missis Decemuiris, à Faliscis collegerunt iura fœcialia, & nonnulla supplementa 12. Tabularum, quas habuerunt; nam ab Atheniensibus decem habuerunt tubulas. hæc ille. Præterea non est negandum, licèt hîc Seruius, Liiusq; libro 3. Decadis primæ, Atticarum dũtaxat legum, ex quibus 10. Tabulæ Romæ descriptæ, & ad rumores hominum, propositæ, correctæ mox sint, faciant mentionem (sic enim ait Liuius, Iam redierant Legati cum Atticis legibus. eo intentius instabant Tribuni &c.) ex alijs quoque Græciæ urbibus Decemuirale ius collectum uideri. Cuius rei hæc habeo argumenta. Idem Liuius libro citato; Missi, inquit, Legati Athenas Sp. Posthumius Albus, A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus: iussiq; inclytas leges Solonis descri-

deſcribere, & aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta, mores, iuraq; noſcere &c. Pomponius in Pandectis ſub titulo De origine iuris. l. poſteriore. §. Exactis. ſic ait, Placuit publica auctoritate decem conſtitui uiros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus &c. at in hoc labitur Pomponius, quòd contra hiſtoriariarum fidem, decem fuiſſe à Romanis miſſos legatos dicit, cùm tres ſolùm fuerint. Gellius lib. 20. cap. 1. de eiſdem 12. Tab. Eas, inquit, Leges, cùm Sextus Cæcilius, inquiſitis, exploratisq; multarum urbium legibus, eleganti, atque abſoluta breuitate uerborum ſcriptas diceret, &c. Iuſtinianus Inſtit. De Iure nat. gentium, & ciuili, Et non ineleganter in duas ſpecies ius ciuile diſtributum eſſe uidetur, Nam origo eius ab inſtitutis duarum ciuitatum, Athenarum ſcilicet, & Lacedæmoniorum fluxiſſe uidetur &c. Quæ cum non ſatis perſpecta haberet Diuus Auguſtinus, aut fortaſſe (quod magis putandum eſt) memoriæ uitium pateretur, non ſine errore lib. 2. De Ciuitate Dei, cap. 16. Romanos à Lacedæmonijs iura accepiſſe negauit, Seruij, ut opinor, relata auctoritate ductus, & Liuij uerbis illis, Iam redierant Legati cum Atticis legibus. Eruditiſſimi ſanctiq; uiri, qui his libris De Ciuitate Dei præter rem Eccleſiaſticam, non mo

dicum rem literariam promouit, uerba hæc sunt, Si autem à Dijs suis Romani uiuendi leges accipere potuissent; non aliquot annos post Romam conditam, ab Atheniensibus mutuarentur leges Solonis: quas tamen non ut acceperunt, tenuerunt, sed meliores, & emendatiores facere conati sunt. quanuis Lacedæmonijs Lycurgus leges ex Apollinis auctoritate se instituisse confinxerit: quod prudentes Romani credere noluerunt, propterea non inde acceperunt. Hæc Augustinus. Cui magis obstat Ammianus Marcellinus, qui libro 16. rerum gestarum testatum reliquit, leges Sumptuarias ex Rhetris Lycurgi, idest Axonibus, Romam translatas, diu fuisse obseruatas, demumq; senescentes à Iuliano Imperatore paulatim fuisse reparatas. Sanè errat quoq; Seruius dum inquit ex 12. Tab. decem Romanos ab Atheniensibus habuisse (hoc idem cum Seruio censuit etiam Accursius noster in Glo. sua ad prænotatum Iustiniani locum) cùm nullus, quòd equidem meminerim, auctor numerum legum Athenis allatarum protulerit, & Liuius harum mentione, tanquam ex principe Græciæ urbe perlatarum, contentus, dicat mox instituisse Tribunos, ut tandem scribendarum legum initium fieret, decemq; postea fuisse conditas tabulas, propositasq; publicè, &

ad

ad rumores hominum de unoquoq; capite edito, fuiſſe correctas. Niſi ſi, ſcriptionem decem tabularum, ſolam è Græca lingua uerſionem, Liuio ſignificare exiſtimandum ſit, cùm Pomponius dicat in prænotato. §. Exactis. leges in tabulis Decem æneis, uel eboreis perſcriptas, fuiſſe pro roſtris propoſitas, ut poſſent apertius perſpici. Nam ſi Græcè ſcriptæ fuiſſent propoſitæ, à paucis legi potuiſſent, cùm eo tempore Græcarum literarum non admodum periti eſſent Romani. Gellius lib. 11. cap. 18. à Decemuiris duodecim tabulas ſcriptas fuiſſe dicit. Idemq́ue lib. 17. cap. 21. ab ijs primò decem fuiſſe tabulas conſcriptas, mox duas alias additas, teſtatur.

Ciceronis locus propter lacunam, uerborumq́; defectum antea obſcurus, Plutarchi uerborum adiumento, illuſtratus. CAP. IX.

IN *libro Ciceronis ſecundo de Legibus, hæc uerba leguntur, Hoc uerò nihil ad Pontificum ius, & è medio eſt iure ciuili, ut per æs, & libram hæredem teſtamenti ſoluant, & eodem loco res ſit, quaſi ea pecunia legata non eſſet, ſi is, cui legatum eſt, ſtipulatus eſt idipſum, quod legatum eſt, ut ea pecunia ex ſtipu*

*latione debeatur: sitq; ea * non doctum hominem sanè, cuius fuit Accius perfamiliaris: sed mensem credo extremum anni, ut ueteres Februarium, sic hic Decembrem sequebatur. Hæc Cicero. Quæ ante asteriscum uerba sunt, nullo pacto ijs, quæ sequuntur cohærent. Priora nanq; de sacris perpetuis dicta sunt, posteriora uerò ad ius Manium faciunt. Asteriscus ergo inter ea, quæ tractationis de sacris perpetuis calcem facerent, et caput de Manium iure habebant, locatus est. Sed quem'nam dicit Cicero sequutum fuisse Decembrem mensem, aut ad quid sequutum, et de qua'nam re hîc & in uerbis, quæ uetustate penitus obsoleuerunt amissaq; sunt, loquutus est? Dicendum est de inferijs, parentalibus, et Decio Bruto: quod apertè satis, et luculenter demonstrat Plutarchus in Problematibus dum Ciceronis dictum, ex hoc, ut in confesso est, loco citans, in hanc sententiam loquitur, Quid est, quòd cùm cæteri Romani Februario mortuis inferias mittere, & parentare consueuissent, Decius Brutus, ut Cicero scribit, id Decembri faciebat? & quæ sequuntur. Vides non parum lucis è Plutarchi uerbis Ciceronis contextui alioquì obscurissimo accedere.*

Emendata Conſtitutio quædam in lib. Legum nouellarum Diui Theodoſii, apud Iulium Frontinum, & in Codice Iuſtiniani. De Nili alluuionibus, & aggeribus, ac Aegyptiorum fletu Nili irrigationem precantium. Illuſtrantur rubricæ C. de Nili aggeribus non rumpendis, & de Frumento Alexandrino, & quid Flumen ſub titulo de Alexandriæ Primatibus in eodem C. ſignificet, declaratur.

CAP. X.

IN libro legum nouellarum Diui Theodoſii, ſub titulo, De Alluuionibus, et paludibus, legitur Conſtitutio, quæ in ſui media ferè parte hæc habet uerba, Ideò ſuggeſtionem tui culminis admittentes, non Aegyptijs ſolis, nec de limi tantũ alluuionibus loquimur; ſed quod ſalubre eſt orbi terrarum, atq; omnibus prouincijs promulgamus, &c. Eadem in libro Iulij Frontini, de Controuerſiis limitum, habetur, & hæc eadem uerba continet, non ſine mendo, quod etiam legitur in doctiſſimi uiri, omniq; encomio maioris, Pauli Manutij Additamentis ad Calepini Lexicon, quibus eiuſdẽ conſtitutionis uerba ex Frontino inſerta ſunt. Pro eo enim, quod eſt Limi, legendum eſt Ni-

li. quod conijcio ex.l.3.C. de Alluuionibus et pal. quæ ex eadem profluxit. sic enim ibi scriptum cernere est,

Impp.Theod.& Valen. AA. Cyro P. P.
Ea, quæ per alluuionem, siue in Aegypto per Nilum, siue in alijs prouincijs per diuersa flumina possessoribus acquiruntur: neque ab ærario uendi, neq; à quolibet peti &c. huc etiam illa spectant, quæ in.l. præcedenti leguntur,

Imppp. Archad. & Honor. & Theod. AAA. Cæsario P. P.
Si quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores &c. Vbi etiam illud est animaduertendum contextui prænotatæ legis tertiæ, mendum insedisse; quod fuit in causa ut Accursius nescio quid de uitio somniaret, & comminisceretur. Pars autem mendosa hæc est, Ne uel alluuionum ignorare uitia, uel rem noxiam possessoribus uideamur inducere &c. Cùm potius, ut nos admonet idem liber legum Nouellarum Diui Theodosij, ita sit legendum, Ne per alluuionum ignorantiam, uetitam rem, & maximè noxiam, possessoribus, uideamur indicere. Accedit eò quòd uerba illa, Sed quod salubre est orbi terrarum, atque omnibus prouincijs, promulgamus. satis demonstrant, uerba, quæ præcedunt, priuatim ad loci uel regionis unius alluuionem spectare

potuisse,

potuiſſe, ideò non eſſe, limi, legendum. Cum autem, ſi alibi uſpiam, fiant maximæ iuxta Nilum alluuiones, terræq; immodica accrementa, meritò, de huius fluminis alluuionibus uerba facta eſſe, poteſt intelligi. Quod autem maiores quàm alibi, fiant circa Nilum alluuiones, teſtatur Ariſtoteles, qui libro primo Meteor. ait, uideri Aegypti regionem in dies ſingulos magis, mágisq; exaruiſſe, à Niloq; omnem adaggeratam aduectamque eſſe. Quod ipſum & Seneca Naturalium quæſtionum lib. 6. cap. 25. exiſtimauit. quo loco etiam ſic loquitur, Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata uelis poteſt: ſed continenti admota eſt &c. Strabo lib. I. Itaque Aegyptus uniuerſa ſub Herodoto, fluuij munus appellari iure potuit, & ſi non uniuerſa, ea ſaltem, quæ ſub agro eſt inferiore, qui Delta nuncupatur, &c. Nilus enim (hunc Gellius lib. 10. cap. 7. fluminum, quæ ultra imperium Romanum fluerent, prima eſſe magnitudine dixit) auctu magno quotannis, ut Herodot. lib. 2. Diodorus primo, & alij teſtantur, per Aegyptum ſpatiatur, limum trahit, alluuionesque, ut par eſt, magnas, agrorum limites confundens, facit; unde excogitatam primò ab Aegyptijs geome-

 triam,

triam, cùm apud Herodotum libro citato, tum apud Iamblichum, Strabonemq; lib. 17. Geograph. legimus. Cicero lib. 2. de Natura Deorum, de eiusdem Nili alluuione, Aegyptum, inquit, Nilus irrigat, & cùm tota æstate, obrutam oppletamq; tenuerit, tum recedit, mollitosq; & oblimatos agros ad serendum relinquit, &c. Vlpianus quoque. l. 1. §. Ripa. ff. De fluminibus, Nilum incremento suo Aegyptum operire testatur. Ex alluuione flumen hoc nomen esse sortitum, nonnulli dixere, ut Nilum antiqui, quasi νεὸν ἰλὺν, hoc est nouum limum uocauerint, quod nouum lutum quotannis aduehat. Cùm uerò inundatio Nili, quædam sit stercoratio, præsertim cùm amplissima est, meritò Aegyptij Isidis sacra celebrantes, Nili irrigationem fletibus solebant implorare. Quò respexisse Statius uidetur, cum inquit,

» *melius uotis Mareotica fumat*
» *Coptos, & ærisoni lugentia flumina Nili.*

Nisi potius, lucentia, legendum sit. Ad quem locum Lactantius, siue, ut alij malunt, Luctatius enarrator, sic inquit, Coptos ciuitas Mareotica Aegypti, in qua Io uersa in Isidem colitur, cui sacris Sistro celebratis Nilus exæstuat. Lugentia.] De sacris Isidis tractum, quia prouentum frugum quærunt Aegyptij usque

ad

ad ueros planctus, nam irrigatio Nili, ſupra dictorum fletibus imploratur. hæc ille. Ex incrementi autem menſura, Aegyptij frugum copiam, aut penuriam præuident: ſiquidem, ut Plinius lib. 5. cap. 11. poſteritati prodidit, cùm Nilus ad duodecim cubitos intumuerit, prouincia famem ſentit, in 13. etiam num eſurit. 14. cubiti hilaritatem afferunt: 15. ſecuritatem: 16. delitias, & hoc iuſtum dictum eſſe ex obſeruatione incrementum. Quæ res in Nili ſtatua antiquitate uiſenda, quæ Romæ in Vaticano conſpicitur, puerulis ſexdecim eam quaſi ſcandentibus, ſupremoq; copiæ cornu manu præferente, ſignificata eſt ab antiquis. Plinius lib. 35. cap. 7. Inuenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem uocant Baſaltem, ferrei coloris, atque duritiæ, unde & nomen ei dedit. Nunquam hic marmor repertus eſt, quàm in templo Pacis, ab Imperatore Veſpaſiano Auguſto dicatus. argumento Nili ſexdecim liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti ſummi incrementi augentis ſe amnis eius intelliguntur. hæc ille. Propter uim autem latè ſe effundentium Nili aquarum, magnis præmunire Aegyptum molibus, & exaggerationibus oportuit, quæ ff. de Extraordinarijs criminibus. l. Saccularij. chomata appellantur, idq; ideò ut terra ſeri poſſet. Iuſtinus lib. 2. Sic inquit,

quit, Aegyptum autem, quæ tot Regum, tot ſæculorum cura, impenſaq; munita ſit, & ad uerſus uim decurrentium aquarum, tantis inſtructa molibus, tot foſſis conciſa, ut cùm his arceantur, illis recipiantur aquæ, nihilominus coli, niſi excluſo Nilo non potuerit: nec poſſe ui deri hominum uetuſtate ultimam, quæ ſiue exaggerationibus Regum, ſiue Nili trahentis limum, terrarum recentiſſima uideatur &c. Legere ne pigeat quæ de aggere hyrundinum miro opere conſtructo iuxta Copton oppidum, Plinius lib. 10. ſcripta reliquit: de quo & Becichemus Epiſtolicarum quæſtionum Centuria prima cap. 63. Aquæ Nili ſtagnantes, apertis admitti molibus, & foſſis excludi conſueuerant. Plinius lib. 5. cap. 9. Cùm ſtetêre aquæ, apertis molibus admittuntur. Vt quæq; liberata eſt terra, ſeritur &c. in quem uſum erant commata & diacopi, quo Nilus in campos commodè admitteretur, aut intra alueum compeſceretur, quarum uocum mentio eſt in citata. l. Saccularij. de quibus Budæus in Annotationibus, & Beroaldus ante ipſum in Commentarijs in Apuleium de Aſino aureo, è quibus multa deſumpſit Budæus. Earum foſſarum meminit Suetonius in Auguſto cap. 18. qui eas longa uetuſtate oblimatas, fuiſſe Auguſti cura deterſas, quo Aegyptus feracior,

cior, & urbicæ annonæ habilior redderetur. Eſt à nonnullis memoriæ conſignatum, Romanos rei frumentariæ gratia, foſſas, alueosq; à ſingulis regionibus Aegypti, ære publico in Nilum perfodiendos curauiſſe, quibus frumenti uis ingens Alexandriam, ac demum Romam conueheretur, incredibilique ſumptu alueorum illorum aggeres ut ſeruarentur curaſſe: quo ſpectaſſe exiſtimant Impp. Honor. & Theodoſium C. de Nili aggeribus non rumpendis, ubi lege lata decernunt, abſumendos eſſe flammis, delicti patrati loco, qui aggeres, et ualla fluentis Nili uiolauerint. Quàquàm probabilius fortaſſe ob prædictos potius aggeres eam editam eſſe ſanctionem, dici aliquis exiſtimabit. Et ſi ſcio frumentum Alexandriam conuehi conſueuiſſe, unde in libro Codicis undecimo titulus eſt, De frumento Alexandrino. Et in titulo mox ſequenti, qui eſt, De Alexandriæ Primatibus, Corporati ciuitatis Alexandrinæ, repurgandi fluminis onere liberantur. quo in loco flumen pro foſſis prædictis accipio, quibus aqua excluderetur, uel admitteretur, aut etiam per quas in Nilum, & Alexandriam frumentum, et mox cũ in alias regiones, tum Romam conueheretur. Suetonius enim huiuſmodi foſſas Augusti cura ad feracitatem regioni conciliandam, &

urbicæ eam annonæ habiliorem reddendam, cùm oblimatæ essent, detersas dicit, ut suprà retulimus; à cuius detersionis, repurgationisque onere, Corporati ciuitatis Alexandrinæ liberantur. Hegesippus lib. 4. cap. 27. in portum Alexandriæ maximum, quæ ad usum totius Orbis proficerent, conuectari, necessarium fuisse ait; & regionem Aegypti feracem, totum orbem terrarum frumento alere atque instruere necessarijs mercibus, scripsit.

Qua ratione ab Horatio dictũ sit, lippis, & crudis pila ludere, inimicum esse. Qua lippitudine hic Poëta laboraret, & cur aliquando, cùm salubribus aquis careret, cœnare recusauerit.

CAP. XI.

CVM *Gregorio Angelerio Iurisconsulto eruditissimo, meiq; amantissimo, animi gratia, Horatij hos uersus lib.* 1. *Sermonum Satyra* 4. *legebam.*

» *Hinc muli Capuæ clitellas tẽpore ponunt:*
» *Lusum it Mœcenas, dormitum ego Vergiliusq;*
» *Nanq; pila lippis inimicum & ludere crudis.*

Videbatur perspicacis ingenij uiro, & à Musis

ſis haudquaquam alieno, non admodum eſſe rectè ab Horatio dictum, crudis inimicum eſſe pila ludere, cùm hoc ludi genere corpus plurimùm, ut in confeſſo eſt, exerceatur, calorq́; naturalis, ut Galenus teſtatur in Com. ad Aphor. 48. particulæ 2. Aphoriſmorum, exercitij beneficio commoueatur, ualidæq́; fiant quæ in membris ſunt uirtutes naturales, animales, & uitales. Vnde tantum abeſſe ut ludere crudis ſit inimicum ille dicebat, ut potius ad cibi concoctionem, cruditatesq́; abolendas egregiè conducere uideretur. Qua in re quid ego ſentirem, ut audacter proferrem, deq́; Horatij lippitudine, ſi quid ſcitu dignũ haberem, ſubticere nollem, amicè rogauit. Cui me olim quædam ad eos uerſus ſpectantia ſubnotaſſe dixi, atque ex hypomnematis hæc retuli, quæ Miſcellaneis noſtris digna uiſa ſunt. Neutiquam eſt ambigendum, crudis pilæ ludum exercitiumq́;, eſſe incommodum. cùm Galenus lib. 4. cap. 5. De Symptomatum cauſis, in hanc ſententiam loquatur, Sic etiam, inquit, ex ijs, qui cruditatibus abundant, nouimus quoſdam dum quieſcerent, nihil perpeti; dum uerò uel balneis, uel Soli ſe exponerent, horrere; idq́; multò magis ſi exercitarentur. Nã & Sol, & balneum, & exercitatio, ad motum excitant excrementa alioquì quieſcentia,

quem-

quemadmodum & ex animi affectibus ira. Porrò à se ipsis ad motum insurgunt excrementa, si uel calefiant, uel extenuentur, uel in spiritum degenerent. Neque mirum uideri debet, ea minùs corpus infestare dum quiescunt: dum uerò mouentur & plurimùm lædere, & concutiendo, horrorem, rigorem, & febrim inducere. Etenim dura corpuscula, quæ oculis extrinsecùs incidunt, si clausis genis particula quieuerit, aut parum omnino, aut nihil molestiæ inferunt: si uerò moueatur, intolerabili dolore cruciant &c. Apud Celsum quoque libro primo cap. 2. legimus, ijs, qui crudis abundant, quietem somnumq; cruditatis præsidia esse optima. siquidem, ut Galeni sententia est lib. 4. de Sanitate tuenda, & Methodi 7. quiete crudi humores concoqui, non irritari solent. Crudis igitur, clarissimorum testimonio medicorum, ac non obscura ratione, pila ludere inimicum est, propter exercitationẽ ipsis incommodam; præsertim cum in hoc ludo corpus permoueatur atque agitetur. Paulus Ægineta lib. 1. cap. 17. loquens de exercitationum generibus, eam, quæ corico, & parua pila fit, celerem uocat. Galenus in libro de paruæ pilæ exercitio, ait hoc ludo omnes ex æquo corporis partes exerceri, si quis uelit; sin malimus unam præ cæteris exer

cere

cere, id etiam licere. Iulius Pollux lib. 9. cap. 7. quod eſt, De Sympoſiorum ludis &c. pilæ ludum laborioſum eſſe demonſtrat. eum adeas, nam ipſius uerbis perlectis, ludum huiuſmodi non ſolùm crudis, ſed & lippis incommodum inimicumq́; eſſe, cognoſces. Athenæus quoque libro primo. Dipnos. Cap. 8. multa dicit intentione, multoq́; labore opus eſſe ad ludum exercitationemq́; pilæ, & robore ad reuolutiones in caput. Nunc ad Horatium: crudus enim intelligitur Virgilius, cùm Horatius ſuprà, ſe lippum eſſe fateatur. Lippis quoque pilæ luſum inimicum eſſe eadem de cauſa, ſcilicet propter humorum, qui oculos uexant, agitationem, nemo ibit inficias. Adde quòd Ariſtoteles Problemate 11. Sectionis primæ, corpora, quæ uehementer incaleſcunt, ac humore priuantur, aridis lippitudinibus infeſtari ait. Talem uerò fuiſſe Horatij lippitudinem crediderim, cùm ipſe met non uno in loco ſe bilioſum fuiſſe arguat. Bilioſos autem ob carnis caliditatem, & ſiccitatem, ſiccas lippitudines inuadere, teſtatur Hippocrates manifeſtè in libro De aqua, locis, & aëre. Cui aſtipulatur Galenus in explicationibus ad Aphoriſmum 13. particulæ 3. dum in hanc ſententiam loquitur, In calidis uerò naturaliter, & cholericis ſicca opthalmia erit. Sicca dicitur,

cùm

cùm nihil ab oculis mittitur. Et mox, Cholericis autem ſicca ophtalmia euenit propter caliditatem capitis, & ſiccitatem ſui. hæc ille. Satis ergo patet Horatium ſicca laboraſſe lippitudine. Lippitudinis ratione factum eſt (ut hîc alter huius Poëtæ locus in eadem Satyra. 5. declaretur) ut cœnare, cùm aqua eſſet inſalubris, noluerit. ſic enim ait.

» *Hîc, ego propter aquam, quòd erat deterrima, uentri*
» *Indîco bellum, cœnantes haud animo æquo*
» *Expectans comites. &c.*

Quam rem Iacobus Taurellus, uir doctiſſimus, olim in Peruſino Gymnaſio ad eius ſobrietatem indicandam, dum publicè Horatium interpretaretur, adnotandam eſſe cenſuit; & ſi alioquì de Lyricorum more, hic Poëta in uini potatione ſuadenda multus ſit, ſeq; bibacem planè demonſtret, quod antea ab Anacreonte in eius, qui typis cuſi ſunt, uerſibus, & ab Alcæo Poëta Mitilenæo, apud Athenæum lib. 1. Dipnos. cap. 17. & ab alijs alibi factum uidemus. Quanquam non me latet Hippocratem, Aphoriſmo 31. part. 6. dixiſſe, meri potionem dolores oculorum ſoluere; & Galenum in Com. ad eum Aphoriſmum teſtari, ſe iuueni cuidam ſicca lippitudine malè affectum, cui oculi quaſi ſicci, uenæ autem turgentes

gentes eſſent, ut balneo, & modica uini potione uteretur, præcepiſſe. Quod me tamen de mea non deijcit ſententia, cùm Hippocrates in libro de Viſu, ad lippitudinem annuam & popularem, inter cætera, aquæ potum conducere dicat, idemq; Galenus loco prænotato, dicat ſanguinem coagulatum, qui in oculis decumbit, potu uini, quod propriè coagulata diſſoluit, ſuumq; ob motum citiſſimum à uenis eijcitur, fundi ac depelli, ſi alia corporis plenitudo non adſit, à qua Horatium immunem, ob literarum ſtudia, deſidemq; uitam, cùm & bilioſus eſſet, neutiquam fuiſſe credendum eſt; alioquì à mero ſaltem modico, quod citra abſtinentiæ iacturam fieri eo caſu poterat, non abſtinuiſſet. Huc ſpectant hi eiuſdem uerſus ex Epiſtola ad Valam lib. 1.

» *gelida cum perluor unda*
» *Per medium frigus.*

Et infrà,

» *Collectos'ne bibant imbres, puteos'ne perenneis*
» *Iugis aquæ: nam uina nihil moror illius oræ.*

Iam igitur patet ex prædictis qua lippitudine Horatius laborauerit, et cur lippis pilæ ludus ſit inimicus. Quibus etiam et hoc accedat, noxium eſſe id genus ludi lippitudinibus, pro-

pter oculorum exercitium citumque uarias in partes deflexum, quibus rebus oculi uexantur. Hæc autem usuuenire ludentibus, nemo est, qui nesciat, & Galenus in libro de Paruæ pilæ exercitio, loquens in hanc sententiam, demonstrat, Quòd uerò, inquit, etiam oculos exercere oporteat, hinc discere datur, si in memoriam reuocauerimus, quòd nisi quis pilæ momentum, quo feratur, diligenter præuideat, necesse est ut ab eius præhensione aberret, &c.

Quid Latinis Græcisq; auctoribus, animæ amissio significet, & quid causæ sit ut non potius corporis amissio dicatur, cùm anima principem locum obtineat. Serui cur corpora appellentur. CAP. XII.

PVBLICA *autem iudicia hæc sunt, Lex Iulia maiestatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem uel Remp. aliquid moliti sunt, suum uigorem extendit: cuius pœna, animæ amissionem sustinet, &c. Verba hæc sunt Iustiniani Imperatoris in Institutionibus sub Rubrica, De publicis iudicijs, quæ cùm pridem legerem, accipiebam animam cum Accursio nostrisq; Iureconsultis, pro animato corpore.*

pore, quandoquidem, ut ille ait, anima non in hominis, ſed in Dei poteſtate conſiſtit. Cui concinere uidebatur hic Iuuenalis ex Satyra 9. uerſiculus,

» *Quorum animas hic farre ſuo cuſtodit, & ære.*

Ideſt, ut quibuſdam placet, animata corpora. Verùm cùm poſtea animaduerterē Latinos auctores, qui elegantius loquuti ſunt, Græcosq́;, ſimili loquendi modo uſos fuiſſe, ut Salluſtium in Catilina, ubi inquit, Quòd ſi uirtuti ueſtræ fortuna inuiderit, cauete ne inulti animam amittatis. Et Probum in Epaminonda, ubi de eius obitu loquitur; Homerum Iliad lib. 24. Muſæum in libello de Herone, & Leandro, & alios; cœpi rem attentius preſſiusq́; conſiderare, & animam pro uita accipiēdam cenſui. eamq́; rem cùm alijs argumentis, tum his Salluſtij eiuſdem ex Catilina uerbis demonſtrari intellexi, ſic enim inquit, Nam ferè quem quiſque uiuus pugnando locum ceperat, eum amiſſa anima, corpore tegebat &c. Vnde morientes animam efflare dicuntur. Alioquì anima pro animato corpore ſumitur. Lucretius lib. 4.

» *Nam certè ex uiuo Centauri non fit imago;*

» *Nulla fuit quoniam talis natura animai.*

Atque ita etiam pro homine apud Hebræos non ſemel hæc uox uſurpatur, ut Numer. cap. 19. Act. Apoſt. cap. 27. & alibi. Quam rem Chryſoſtomus Homilia 49. in cap. 24. Matthæi, Epiphanius in libro, cui titulus eſt, ἀγκύρωτος, alijq; adnotarunt. Si Nonio Marcello credimus, anima etiam pro corpore, ſeu cadauere aliquando accipitur, ut apud Vergil. Aeneid. XI. ubi ait,

» *Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis*
» *Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis*
» *Muneribus.*

Sed hæc ſatis aperta. Illud uerò non modica difficultate obſtructum uidetur, morientem hominem, animam dici amittere, non è diuerſo, corpus. Cùm enim anima in hominis compage principem locum obtineat, & à diſſolutione ſuperſit; potius dicendum uidetur, hominem, qui morte corripiatur, corpus amittere, quàm animam. Ariſtoteli nanque lib. 1. de Anima, tex. com. 90. anima magis corpus continere uidetur, quàm corpus animam. ad quem locum Auerroës inquit, animam magis eſſe dignam, quæ cauſa ſit copulationis corporis, quàm è contra. Idemq; Ariſtoteles lib. primo De partibus animalium cap. ultimo,

corpus

corpus totum, animæ gratia conditum dicit. Quin quanquàm homo ex anima & corpore conſtat, tamen animam ipſam non corpus, hominem eſſe, Cicero in Somnio Scipionis teſtatus eſt. Tu uerò (inquit) enitere, & ſic habeto, te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim tu is es, quem forma iſta declarat, ſed mens cuiuſq; is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito monſtrari poteſt. Hæc ille. Plotinus quoque in libro, cui titulum indidit, Quid eſt animal, quid homo. animam ipſam, uerum eſſe hominem cenſuit. in quorum ſententiam diſceſſit Macrobius lib. 2. cap. 12. Com. in Somnium prænotatum. Quid ergo dicendum eſt? cenſuerim hunc loquendi modum uſurpari, quòd tunc anima pro ſpiritu, & uita, non autem pro ipſa anima rationali accipiatur, uel quia corpus ſolum in cernendi contrectandiq; ſenſum cadit, ſolumq; noſtrum eſſe uidetur. quam ſententiam nobis ſuadet Seruius in explicationibus ad ea uerba Palinuri libro 6. Aeneidos Verg.

» *Nunc me fluctus habet, uerſantq; in litore uenti.*

Dum ſic inquit, Quia ſecundum Philoſophos corpus ſolum noſtrum eſt, quod nobiſcum oritur, nobiſcum perit. Anima enim generalitatis eſt, & adeò non eſt noſtra, ut etiam in

alia corpora plerunq; transeat. Ergo, Me, corpus meum, quod est hominis proprium. Est autem Homeri, ἀυτοὺς δ' ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν. hæc Seruius. Qua fortasse ratione, serui, qui in nostro sunt dominio, corpora à Græcis appellantur. Athenæus Dipnos. lib. 5. cap. 8. ex Moschione, qui De naue Hieronis Syracusij commentaria scripsit, sic habet, Ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς μόνος αὐτὸ κατήγαγε δι ὀλίγων σωμάτων, κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. πρῶτος δ' Ἀρχιμήδης εὗρε τὴν τῆς ἕλικος κατασκευήν. *Idest, Archimedes Mechanicus solus paucorum corporum adiumento (is enim Helicem comparauit) tantam nauim in mare deduxit. Primus autem Archimedes Helicis usum excogitauit. Tametsi in Latina Athenæi uersione, uideamus uocem* σωμάτων *ad instrumenta referri. Quod à doctissimo interprete non sine aliqua ratione, aut auctoritate factum esse non est uerisimile. At rem citra controuersiam manifestam ostendit Epiphanius libro prænotato dum in hanc loquitur sententiam. Et consuetudo, inquit, solet seruos, corpora uocare. Dominus, inquit, centum corporum: immo etiam animas habentium. Quandoquidem uerò dominium hominum, corporibus dominatur, & non animabus, propterea seruos, merito*

ritò corpora uocauerunt cum anima, ut corporum uſum oſtenderent. hactenus Epiphanius.

Auli Gellii locus emẽdatur, & quæ eſſet funebrium tubarum forma, à Cæſellio, Capitone, Gellio, Nonio, & cæteris ignorata, itẽ tibiarum, & quem ſonum Siticines incinerent, declaratur. Quæ de eiſdem tubis tibiiſq; à nonnullis prodita ſunt, improbantur, & cur grauem ſonum organa muſica, quæ inflantur, emittant, demonſtratur. CAP. XIII.

VT AVLVS *Gellius retulit Noctium Atticarum lib. 20. cap. 2. Marcus Cato in Oratione, quam inſcripſit, Ne imperium ſit ueteri, ubi nouus uenerit, ſic loquutus eſt, Siticines, & liticines, & tubicines. Sed Cæſellius Vindex, inquit Gellius in Commentarijs lectionum antiquarum, ſcire quidem ſe ait, Liticines lituo cantare, & tubicines tuba; quid iſthuc autem ſit, quod Siticines cantant, homo ingenuæ ueritatis, ſcire ſe negat. Nos autem in Capitonis Attei Coniectaneis inuenimus, Siticines appellatos, qui apud ſitos canere ſoliti eſſent, hoc eſt uita functos, & ſepultos. Eoſq; habuiſſe proprium genus tubæ,*

qua canerent, à cæterorum tubicinum proprietate differens, quos Sicinistas uulgus dicit &c. Eadem ferè habet Nonius Marcellus. Sed in qua re proprium illud genus tubæ à reliquis tubis differret, & quid diuersum Siticines à tubicinibus canerent, neuter, nec ullus alius scriptor explicat. Quæ res ne amplius in obscuro decumbat, aliqua à nobis afferenda sunt in medium, si tamen prius lectorem monuerimus, uideri corruptum esse Gellij contextum eo loci, ubi inquit, Quod Siticines cantant. Non enim quod, sed, quo, est legendum, cum de instrumento, non de modo loquatur. Quam rem satis intelligimus ex eo, quod Gellius ex Capitone subijcit, scilicet, Siticines habuisse proprium genus tubæ, qua canerent, à cæterorum tubicinum proprietate differens. Est igitur sciendum tubas illas fuisse cæteris latiores, ac longiores, quales in antiquorum sepulchris aliquando exculptas uidimus; ipsosq; Siticines graue canere consueuisse. Longitudinem quidem maiorem, quàm in cæteris tubis esset, demonstrat Ouidius libro 2. Amorum, Elegia 6. ubi loquẽs de morte Psitaci, aliasq; aues, ut defuncti funus faciant, alloquens, sic canit,

» Horrida pro mœstis lanietur pluma capillis,
» Pro longa resonent carmina uestra tuba.

Vides

Vides tubæ longitudinem signari. Latiores uerò cæteris eas fuisse, ostendit Galenus lib. 3. De Symptomatum causis, eo loci ubi de flatibus loquitur, qui in uentre inferiore fieri solent·, Porrò, inquit, sunt alij bombosi, bombis latissimarum tibiarum non absimiles. quales habere solent ij, qui Tymbaustæ, idest, Siticines nominantur: quæ ob materiam, ex qua constant, purum sonum reddere non pussunt, & uiæ quà spiritus transit, latitudo, sonum efficit grauiorem. Atquì huiusmodi flatus in crassis intestinis consistunt. ubi uacua fuerint ab excrementis. Quòd si humor quispiam in his continetur, accedit hinc quoque bombo forma quædam; uocantq; omnes eiusmodi sonum, uel potius murmur, Græcè borbor lygmon, etc. Licet uerò de tuba non quatur, quia tamen & tubis Siticines utebantur, nullo pacto ambigendum est, eos sicut tibias, ita etiam tubas latiores habere consueuisse: quo grauior, nempè lugubris, sonus emitteretur. Siticines autem grauiorem incinere sonum consueuisse, demonstrat etiam Aristoteles lib. 5. de generatione animalium, dum in hanc loquitur sententiam, Spiritus enim calidus, crassitudine sua, grauitatem efficit uocis. Frigidus præ sua tenuitate contrarium facit, quod uel in tibijs patet. qui enim calido utuntur

ſe, ac primum Olympum funebre tibia carmen in funere Pythonis, Lydio ritu cecinisse, in primo Musicæ ſcripſit Ariſtoxenus, etc. Idem Plutarchus in Polit. ex Platone eodem, modulationem, et cantum Lydium, luctuoſum, conqueſtuoſumq; eſſe teſtatus eſt. Accedit eò Pollucis quoque teſtimonium, qui libro 4. loquens de tibijs, ſic ait, ſi Latinè eius uerba exprimas, Paratretæ luctui conueniebant, acutè & lentè inflatæ, &c. Ad tibias lugubres quod attinet, non eſt ignorandum, ſcriptum eodem libro reliquiſſe Pollucem, Phryges lugubrem tibiam inueniſſe, qua ab ipſis accepta Cares uſi ſint. Lactantius, ſiue Luctatius Grammaticus ait, Siticines uſos Phrygio modo, inuento à Pelope Phrygio, apto ad euocationem animarum. γίγγρας tibias, Phœnicum inuentum, lugubres fuiſſe, oſtendit Iulius Pollux libro citato (de his & Athenæus lib. 4. cap. 24.) ſic & Dydimus dum ita ſcribit, οἱ πρὸς τὸν αὐλὸν ᾀδόμενοι θρῆνοι, ὁ γάρ αὐλὸς πένθιμος. Funebres tibias Flamini audire, illicitum fuiſſe Feſtus ait lib 6. nihilominus ex Maſſurio Sabino apud Gellium lib. 10. cap. 15. patet, funus exequi Flaminem, religione minimè fuiſſe impeditum, in quo citra dubium hæ tibiæ audiebantur. Tales autem erant aduncæ, quod ſatis indicat Papinius libro 6. Thebaidos, dum ſic

canit,

» *Tibia funeſta triſtior illa tuba.*

Et ipſemet lib. 3. Faſtorum,

» *Cantabat mœſtis tibia funeribus.*

Matthæus Euangelij cap. 9. Cùm, inquit, ueniſſet Ieſus in ædes primatis, uidiſſetq́; Tibicines, & turbam tumultuantem, dicit illis, Secedite, non enim mortua eſt adoleſcentula. Vides, licèt puella primatis eſſet filia, tamen tibicines, non tubicines funeri fuiſſe adhibitos, nimirum, quantum coniectura aſſequi licet, ratione ætatis defunctæ. Perſius Satyra 3. funus deſcribens patricij uiri, tubicinem non tibicinem facit adeſſe. inquit enim,

» *Hinc tuba, candelæ, tandem beatulus alto*
» *Compoſitus lecto, craſſisq́; lutatus amomis*
» *In portam rigidos calces extendit.*

Quod pertinet ad Ciceronis locum, facere ille uideri poteſt tibiarum, non tubæ mentionem, ut Deorum ira Clodio etiam mortuo illatam infœlicitatem, augeat: quaſi dicat, nec tibiæ quidem, quæ minoribus populariumq́; hominum funeribus adhibentur, adfuerunt. Verùm quanquàm, quæ dicta ſunt, uera eſſe in faciem, ac ſubſiſtere uidentur, eſt nihilominus animaduertendum non ſolùm maiorum natu populariumq́; funeribus tibias eſſe adhibitas, ſed etiam nobiliorum. Cicero enim lib. 2. de Legibus ſic inquit, Honoratorum uirorum laudes

des in concione memoranto, easque etiam ad cantus, ad tibicinem prosequuntor: cui nomen Næniæ. quo uocabulo etiam Græci, cantus lugubres nominant. Hæc ille. Testantur quoq; Festus lib. 12. & Nonius ubi de Præficis, & Nænia (hic quidem uerbis Varronis ex libro 4. de Vita Pop. Rom.) nænias in funere, ad tibiam cani consueuisse. Communes autem funeribus omnibus nænias fuisse, est existimandum. Vnde in Miloniana oratione, quem cantum et quas tibias Cicero significare uoluerit, iam manifestè intelligis. Putauerim itaque tibicines funeribus quibuscunque adhibitos olim fuisse, eamque ob rem frequentem funebrium tibiarum inueniri mentionem, tubæ non item. Ex quibus patet Franciscum Aligerum Florentinum, Gregorium Giraldum Ferrariensem, multosque alios errare (horum opinionem refert eruditissimus Manutius in lib. de Legibus Romanis, nec improbat) qui aiunt, tubicines adhiberi consueuisse funeribus hominum ætatis prouectioris, puerorum uerò tibicines; & eorum, quæ relata sunt, nullam habent rationem. Verùm quid de Atteio Capitone dicemus, qui de Siticinibus scribens, tubæ duntaxat facit mentionem? Putauerim id eum fecisse, non quòd frequentiores tubis tibias esse, Siticinesque ipsis uti ignora-

ignoraret, ſed quo diuerſitatem tubæ adnotaret, & ſi cùm diuerſæ etiam horum à reliquis tibiæ eſſent, earum etiam meminiſſe debuit. His ſatis proq; ingenij noſtri captu explicatis, reliquum eſſe uidetur, ut aliquid de cauſa grauitatis cantus tibiarum, tubarumq;, breuiter tamen, dicamus. Ariſtoteles quidem, ut uides, craſſum inflantis aërem, eam eſſe affirmat: Galenus uerò inſtrumenti latitudinem; qui etiam Artis medicinalis cap. 69. ſic inquit, Eo, inquit, modo, neq; acuta naturà uox ſine anguſtia faucium, neque grauis ſine latitudine fieri poteſt. Idem Com. 23. in lib. 3. Hippocratis de Morbis uulgaribus, ad part. 32. uocem ſonoram, & acutam, à ſiccitate efſici organorum teſtatur: quæ res etiam cauſam præbere mihi uidetur acutæ ecbticorum uoci, licèt Ariſtoteles Problemate 37. ſectionis 19. paucitati aëris uelociter lati id tribuat, qui fortaſſe et ſiccitatem tracheæ, talé uocem ſimul in ecbticis efficere non negaſſet. Sanè grauitatem uocis ſoniq́ue, cum latitudine organi craſſus aër unà, parere uidetur. Cum uerò arcta aër permeat uia, tenuis prodit, quod perſpicere potes hyeme. Si enim aperto ore exufflaueris, ſpiritum cernes in nebulæ aut fumi morem ſatis craſſum: ſi uerò compreſſis labijs; adeò idem ſpiritus tenuis erit, ut oculorum ſenſum

ſum effugiat. Idemq; uſuuenit in muſicis organis, quæ uel follibus, uel ore inflantur: nam ſi os, quod flatum primò accipit, nimis ſit contractum, acutum ſonant, tenui nimirum, & cito aëre, fractoq; ingrediente. Si uerò patens latumq; ſit, grauem mittunt ſonum, ob craſſum, lenteq; latum. Pariter cùm eadem organa incaluerint inaruerintq;, acutum ſonant. Sed hæc hactenus.

Librorum inſcriptiones, cur tituli appellentur. Becichemi, Alciati, aliorumq; ſententia reiecta. Vnde factũ ſit, ut libri permulti nullos, uel adulterinos titulos habeãt. CAP. XIIII.

CVM *olim Alciati commentaria legerem ad Titulum Pandectarum De Rebus creditis ſi certum petatur, animaduerti doctum cæteroquì hominem cenſere, Titulum inde dictum, quòd factum, nomen, & memoriam tueatur auctoris. quam ille nominis notationem mutatus eſt à Marino Becichemo Scodrenſi, qui Epiſtolicarum quæſtionum Centuria prima, Cap. 49. ſic inquit, Titulus autem dictus eſt, quaſi tutulus, eo quòd factum, nomen, & memoriam tueatur auctoris. Sic Becibemus. Quæ ſententia paſſim recepta eſt, ui deturq;*

deturq́ue his Varronis uerbis ex lib. 6. de Lingua Latina poſſe comprobari, Tutulati, inquit, dicti ſunt, qui in ſacris capitibus habere ſolent ut metam. Id tutulus appellatur, ab eo quòd matres familiâs, crines conuolutos, ad uerticem capitis quos habent utì uelatos, dicunt tutulos; ſiue ab eo quòd tuendi cauſa capilli fiebat; ſiue ab eo quòd altiſſimum in urbe, quod eſt arx, ea res tutiſſima, tutulus uocatur. Hæc Varro. Cui adſtipulatur Feſtus lib. 18. qui titulos, milites eſſe dictos ſcriptum reliquit, quaſi tutuli eſſent, dum patriam tuerentur. Verùm ego librorum inſcriptiones, titulos dictas exiſtimo, à Flaminicarum capitis ornamento, quod uitta purpurea innexa crinibus fiebat. Idem Feſtus lib. 17. Tutulum uocari aiunt Flaminicarum capitis ornamentum, quòd fiat uitta purpurea innexa crinibus, & extructum in altitudinem, &c. Quanquàm inuenio apud Iulium Pollucem lib. 4. ubi loquitur de calceamentis ueſtibusq́; Tragicis, & Comicis, lenas etiam, meretricumq́; matres uittam quandam purpuream capiti induere conſueuiſſe. Quia ergo inſcriptiones in librorum capitibus fiebant non ſine ornamentis, & rubro colore, dictæ ſunt tituli, quaſi tutuli, à ſimilitudine uidelicet ornamenti capitis Flaminicarum. Quòd autem librorum ti-

tuli rubro colore ſcriberentur, ſatis eſt ex Martiale, & Ouidio manifeſtum. Ita enim hic ait in principio lib. Triſtium,

» Nec titulus minio, nec cedro carta notetur.

Ille uerò Epigrammate 146. ad Lupercum de libro,

» Raſum pumice, purpuraq; cultum.

Legum quoque tituli eodem exarabantur colore, &, ut quidam uolunt, etiam earundem initia ſeu primæ literæ, quamobrem rùbricæ dicti ſunt. Vnde Iuuenalis Satyra. 14. maiorum leges rubras dixit, et Perſius Satyra 5. Maſſurij rubricam. Non ſolùm autem librorum legumq; tituli rubro ſcribebantur colore, ſed etiam ſepulchrorum. Plinius lib. 33. Naturalis hiſtoriæ Cap. 7. ait minium in uoluminum ſcriptura uſurpatum, clarioresq; literas uel in auro, uel in marmore, uel etiam in ſepulchris feciſſe. Quia uerò librorum tituli minio conſcribebantur, plurimumque exornabantur antiquitus, dum ſcribæ librarijque ſpacium & tituli & ornamenti ab ijs, quos uulgò à minio, Miniatores appellamus, ſcribendi, relinquunt, factum eſt, ut antiquorum libri non pauci, ad noſtram ætatem, uel abſque titulis, uel cum ſpurijs inſcriptionibus, peruenerint. Multos ego manuſcriptos membrana-

branaceoſq; libros, & reuerendæ uetuſtatis tales conſpexi, ſuperioribusq; annis Ferrariæ apud Ioannembapt. Giraldum, uirum eruditiſſimum & amicum meum, Heronis librum περὶ πολεμικῶν ὀργάνων, ullo abſque titulo legi: cumq; ille cuius eſſet auctoris, ſe prorſus neſcire diceret, ego qui eundem librum Bononiæ in Bibliotheca Diui Saluatoris unà cum Corrado meo, & Ioanne Andrea Sartorio legiſſem, Heronis eſſe indicaui.

Cur dies ab antiquis in duodecim horas diſtributus ſit, & Romani hæreditatem omnem, ac pondera, menſuraſq; plurimas in duodecim partes diuiſerint, ex Galeno declaratum.

Cap. XV.

SEMEL *tædium lectionis auctorum omnium ei, qui uelit inter doctos haberi, deuorandum eſſe, non ſine cauſa eruditiſſimi uiri cenſuerunt. multa enim, quæ aliquando uſui eſſe poſſunt, in iis libris deliteſcunt, quos à facultate, quàm conſectamur, longè uidemus eſſe ſepoſitos. Quod cùm uerum eſſe mihi compertum ſit, legeremq; ideò Galeni lib. De cuiuſque animi peccatorum notitia atque medela, in eum incidi locum, in quo ſcitè atque ele-*

ganter, cur dies in duodecim horas ab antiquis, à Romanis uerò hæreditas (quam rem nemo Iureconsultorum nostrorum obseruauit) cum pluribus & mensuris & ponderibus, in duodecim partes secētur, declarauit. Loquitur autem in hanc sententiam, agens de diei horarum numero duodenario, Porrò, inquit, numerum hunc tanquam omnium utilissimum delegerunt. dimidium enim continet, & duplum, & quartum, & sextum, & duodecimum, quæ nullus alius post ipsum numerus, usq; ad uigesimum quartum, continere uidetur. Hunc etenim tanquam longiorem repudiarunt, & duodenarium numerum ueluti commoderatum iudicantes, in tot particulas totius diei tempus diuiserunt. Hanc autem partitionem ex usu esse alij multi, & Romani ipsi experientia comprobantes, atque utentes, ostendunt: siquidem hæreditatem omnem, cùm testamentum condunt, in dodecim portiones distribuunt, & ponderum, ac mensurarum, quibus in uita opus est, plurimas, in duodecim partes diuidunt. Hæc Galenus. Vides quàm bene rem auctor hic doctissimus explicet. Sanè quod de mictu duodenario animalis cuiusdam in Aegypto Serapidi dicati, ab Hermete Trismegisto obseruato traditur, unde dies in duodecim horas sit diuisa, horæq; ab

u rina

urina ſint dicta, fabulam olet. Spectant ad ea, quæ de diuiſione hæreditatis dicta ſunt, allata à Iuſtiniano Inſtit. de hæredibus inſtituendis. §. Hæreditas et. §. Et ſi plures. cũ his, quæ tum ab alijs interpretibus, tum à nobis in noſtris Annotationibus ſcribuntur, quæ cùm cuiuis obuia ſint, conſultò hîc miſſa facimus.

Iuſtiniani locus in Inſtitutionibus, Ciceronis uerbis declaratus. Cap. XVI.

NON *exilem continere difficultatem uideri poteſt Iuſtiniani locus Inſtit. De iure naturali, gentium, & ciuili. §. Sed ius quidem. Verba Triboniani, Theophili, & Dorothei Græcorum Iureconſultorum, qui Inſtitutiones haſce compoſuerunt, ſemperq; ſub Iuſtiniani perſona loquuntur, hæc ſunt, Sed quoties non addimus nomen cuius ſit ciuitatis, noſtrum ius ſignificamus. Sicuti cùm Poëtam dicimus, nec addimus nomen, ſubauditur apud Græcos egregius Homerus, apud nos Vergilius. Nullo pacto hæc uerba, Imperatoris perſonæ, aut etiam Græcis Iureconſultis, quadrare uidentur, ſiquidem Græcus fuit Iuſtinianus, ſemperq; in Græcia uixit, ut non obſcuris ſcriptorum monumentis eſt manifeſtum. Cur inquit, Apud Græcos egregius Homerus, apud*

nos Vergilius? At dices ideò hæc uerba proferri quòd Romanorum esset Imperator, unde sub initium Procœmij, seu potius Epistolæ, quæ eisdem Institutionibus præfixa est, se Principem Romanum, non autem Constantinopolitanum, aut Græcorum appellat. Quæ ratio & si plausibilis est; potest tamen & infrascriptis Ciceronis uerbis, quæ mihi prima capessenti iuris elemēta, et hoc loco hæsitanti, lectio obtulit, huiusmodi exturbari difficultas. Sic enim inquit lib. 2. De natura Deorum, Mutuemur hoc quoq; uerbum, dicaturq; tam æther Latinè, quàm dicitur aër: etsi interpretatur Pacuuius,

» *Hoc, quod memoro, nostri cœlum, Graij perhibent æthéra.*

Quasi uerò non Graius hoc dicat. At Latinè loquitur, siquidem nos non quasi Græcè loquentem audiamus. Docet idem alio loco,

» *Graiugena de isto aperit ipsa oratio.*

Hæc Cicero. Sic ergo hoc loco dicere possumus, Iustinianum quia Latinè loquitur, quasi Latinum illis uti uerbis, par esse.

Quem

Quem imitatus Vergilius, frigus penetrabile dixerit. Qua ratione frigus urere dicatur. Ariſtotelis, Seruii, & Galeoti Martii ſententiæ reiectæ.

CAP. XVII.

VERGILIVS *libro primo Georgicorum, docens, ad conciliandam terræ pinguedinem, quo pacto & cur ſteriles agros incendere proſit, inter cætera ſic inquit,*

» *Seu plures calor ille uias, & cæca relaxat*
» *Spiramenta, nouas ueniat quà ſuccus in herbas,*
» *Seu durat magis, & uenas aſtringit hiantes;*
» *Ne tenues pluuiæ, rapidiúe potentia Solis*
» *Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.*

Cùm, teſte Ariſtotele in Meteor. & Galeno lib. 3. de Simplic. med. fac. cap. 5. frigus denſandi conſtipandiq; uim facultatemq; habeat, uidebitur fortaſſe ſemidocto alicui, malè fuiſſe à Vergilio frigus dictum penetrabile, cùm magis epithetus calori conuenire uideatur, qui, eodem atteſtante Philoſopho, aperiendi raraque faciendi corpora, facultatem uirtutemque continet. Verùm non ita rem habere

cùm experimentum, tú Lucretij uerſus (hunc imitatus eſſe Vergilius haud dubiè uidetur, cùm frigus penetrabile dixit) ſatis demonſtrant. ſic enim cecinit oſtendere uolens difficile admodum eſſe creditu, quidquam in rebus ſolidi reperiri:

» Permanat calor argentum, penetraleque frigus
» Quando utrunque manu retinentes pocula rite
» Senſimus infuſo lympharum rore supernè.

Infrà uerò idem Philoſophus (non enim eſt cur eum Poëtam appellemus, quando nihil præter uerſus, poëticum habet) frigus manale appellat, ignem uerò penetralem, ut perſpicuum eſſe poſſit, pari penetrandi ui & frigus & calorem pollere, recteq; à Vergilio frigus dictum eſſe penetrabile. Illud uerò non æquè perſpicuum eſt, cur frigus adurere Vergilius dicat, cùm nihil magis igni, cuius propriè munus exuſtio eſt, frigore ſit inimicum? Nec uerò ſolus hic Poëta huiuſmodi uim frigori tribuit, ſed etiam Lucanus, qui ſic ait,

» Vrebant montana niues.

Et Cornelius Tacitus lib. 13. Ambuſti multorum artus ui frigoris, & quidam inter excubias exanimati ſunt, &c. Multi etiam alij, quos breuitati conſulens ſilentio inuoluo, talem

lem in frigore uim agnoſcunt, ex qua ratione, ſi Pompeio lib. 14. credimus, pruina nomen accepit, quòd fructus ſcilicet, ac uirgulta perurat. Seruius quidem locum his uerbis declarat, Hoc ad Solem, & ad frigus pertinet; nam uno ſermone duo diuerſa concluſit, quæ tamen unum effectum habent. nam & frigoris finis, eſt caloris initium; et ſummus calor, frigoris eſt principium. unde quaſi unus effectus eſt et frigoris et caloris. hæc Seruius frigidè nimis, & inſipidè. Ariſtoteles uerò libro 4. Meteor. ad rem quod attinet, in hanc loquitur ſententiam, At, inquit, frigus agens eſt, uelut corrumpendi et labefactandi uim obtinens, uel ut ex accidenti quippiam molitur, quemadmodum ſuprà docuimus. Siquidem frigus aliquoties & calefacere, & comburere dicitur, non more quidem caloris, ſed quòd calor in unum conducatur, aut certè aduerſo teneatur conatu. hæc Ariſtoteles. Hunc ſequutus Galeotus Martius, eius tamen ſuppreſſo nomine, ſic loquitur ſub finē cap. 3. lib. de Doctrina promiſcua, Sed frigus nunquam urit, licèt uterq; Poëta (loquitur autem de Virgilio, & Lucano) dixerit: ueruntamen cauſam præbet incendij: nam adueniente frigore uehementi, id caloris, quod ſparſim in folijs & herbis, & alijs huiuſmodi, natura locauit, adueniente

contra-

contrario colligitur in unum, & fortius iam, quæ prius fouebat, exurit. Exustio ergo à calore fit, causam præbente frigore, &c. Sed hi, ut Lucretij uerbis utar,

" *Magnopere à uera lapsi ratione uidentur.*

Non eo inficias, calore innato præditas esse plantas herbasq; omnes, testantibus Aristotele ipso lib. 2. de Part. animal. cap. 3. et Galeno lib. 3. de Simplic. medic. facul. cap. 5. et ratione ipsa suadente: siquidem alimentum è terra attrahunt, alterant, concoquuntq;, crescunt, germinant, fructusque generant, quæ munera caloris esse, nemo negat: sed tantum ipsis inesse, quantus, si in unum à frigore compellatur, ad exurendum satis sit, mihi non fieri ullo pacto uerisimile, audacter affirmo. minor enim hic est quàm qui nedum exurere, sed & sensu percipi possit: siquidem plantæ non multo indigent calore ad alimentum conficiendum, cùm, ut Aristoteles inquit citato cap. 3. suis radicibus alimentum iam confectum è terra hauriant, non ipsæ conficiant: quocirca excrementum neutiquam contrahunt, cùm terra caloreque eius perinde ac uentre utantur. Modicus ergo ille calor omnino, quanquàm per ἀντιπερίστασιν unitus, exurendo est ineptus. Idq; uerum esse inde facilè intelligitur, quòd licèt homo calore maximè affluat,

quem

quem tactu ſtatim ſentimus, cutimq́; frigori peruiam habeat, non tamen dum manus aut pedes frigore corripiuntur, calorem adaugeri ſentit, aut exuſtionem ſe pati intelligit. Cùm, ſi res, ut Ariſtoteles Martiusq́; arbitrantur, haberet, & calorem intra manus pedesq́; in algoribus adaugeri maximè, ſenſuque exuſtionem percipi oporteat. Adhæc in maximis caloribus, cum adeò Solis æſtu incaleſcunt herbæ arboresq́;, ut is ſenſu percipiatur, non tamen hæ exuruntur, ſi radicibus humoris copia ſuppetat. Eſt ergo dicendum, ob reſtinctum caloris innati in herbis plantisque, nullam amplius uiuidi humoris fieri attractionem, humoremq́; inſitum à frigore depelli, unde neceſſariò euenit, ut hæ tanquam ignis calore aduſtæ inareſcant, & ideò aduſtæ dicantur. Quod uerum eſſe, hæc Eccleſiaſtici uerba cap. 43. fidem faciunt, eo loci, ubi de Aquilone ſermo eſt, Et deuorabit montes, et exuret deſertum, & eſtinguet herbam ſicut ignis. Ita enim legendum eſt, ſi Græci contextus fidem ſequi uelimus, non autem, Viride ſicut ignem. ut habet uulgata uerſio. Huc accedit Varro lib. 4. De Lingua Latina, qui ſic ait, Virgultum dicitur à uiridi: id à ui quadam humoris, quæ ſi exaruit, moritur. Quod autem frigefacta ſiccentur inq́; plus æquo frigefactis, calor, qui

propriam rei naturam tuebatur, commoriatur, unde corruptioni locus ſit, eſt admodum manifeſtum, ſi quis Ariſtotelem lib. 4. Meteor. & Galenum lib. 3. De Simplic. med. facul. cap. 13. legat. Huc etiam ſpectant è Damocratis Clinico uerſus infraſcripti, qui ab eodem Galeno lib. 10. de Compoſitione phar. ſec. loc. cap. 4. referuntur, de herba Iberide uocata, & Latinè ita ſonant,

» *Aeſtate pendent folia, donec multa hyems*
» *Sarmentitiá deducat hæc ad imaginem, &*
» *Deiecta, & exiccata depereant gelu.*

Cum igitur frigus calorem plantis innatum extinguat, omnemque euocet humorem, penitusque inareſcendi cauſam præbeat (quod & calor efficere alia ratione ſolet) meritò ex quadam ſimilitudine, comburere dicitur; non autem quòd per ἀντιπερίστασιν à frigore calor inſitus in unum compulſus, adeò exardeſcat, ut partes, quibus obducitur, in ignis morem exurat.

Muſæum Poëtam antiquiſsimum, dum uentos ex diametro pugnantes induxit, parum Philoſophorum regulas obſeruaſſe uideri. CAP. XVIII.

ANTIQVISSIMVS, *pariter atq; elegantiſſi-*

gantiſſimus Poëta Muſæus, in libello De Herone, & Leandro, ſic ſcriptum reliquit,

» μαρναμένων ἀνέμων, ζεφύρῳ δ' ἀντέπνεεν εὖρος

» καὶ νότος ἐς βορέην μεγάλας ἐφένηκεν ἀπειλάς.

Ideſt, Pugnantibus uentis, Zephyro autem contra ſpirabat Eurus;

» *Et Notus in Boream magnas immiſit minas.*

Cum hi uenti ex diametro inuicem opponantur, haud rectè factum à Muſæo uidetur, dum eos uno eodemq; tempore undè flantes, quaſi pugnam conſerentes, magnamque ideò cientes tempeſtatem, inducit. ſiquidem qui Philoſophicas res diligentius pertractant, id fieri non poſſe affirmant; ipſeque Philoſophorum princeps Ariſtoteles lib. 2. Meteor. ubi latè de uentis agit, huiuſmodi inſimul flatus fieri poſſe negat, dum in hanc loquitur ſententiam, Sic autem ordinatis uentis, manifeſtum eſt quòd ſimul flare contrarios quidem non eſt poſſibile: ſecundum enim diametrum. Alter igitur ceſſabit uiolentiam paſſus. Non ſic autem poſitos ad inuicem nihil prohibet. Hæc ille. Sed huiuſmodi non pauca apud antiquos reperiuntur, temporum culpa, quibus omnes naturæ receſſus non erant perluſtrati. Huic Muſæi errato ſimile & illud uideri poteſt Alcæi Poëtæ

tæ Mitilenæi, qui potum per aſperam arteriam ferri, pulmonemq́ue eo perfundi exiſtimauit. in hanc enim ſententiam cecinit, ut legere eſt apud Athenæum libro 1. Dipnos. cap. 17. & lib. 10. cap. 9. ex Comitij uerſione.

» *Vino pulmonem irriga,*
» *Flammata ſurgunt aſtra perfidæ Canis,*
» *Sitiunt calore cuncta, tempus eſt graue.*

Per aſperam nanque arteriam non potus dilabitur, ſed ſpiritus ultro citroq́ue commeat, ut ex humanorum corporum diſſectione tam apertum eſt, quàm quod apertiſſimum. οἰσοφάγος *uerò poculentis eſculentisq; deſtinatur, quam gulam Latini appellant. Verùm, ut apud Gellium lib. 17. cap. XI. relatum legimus, non ſolùm Alcæus, ſed Plato, Hippocrates, Philiſtio Locrus, & Dioxippus Hippocraticus, commentum de potus in arteriam pulmonemq́ue influxu, crediderunt, ipſéque Plutarchus, quanquàm Eraſiſtrato iurè reclamante, in eorundem ſententiam partim diſceſſit.*

Carnes

Carnes aſſas elixis humidiores eſſe, an ſit exiſtimandum. Ariſtotelis, & Galeni ſententiæ, quæ pugnantes uidebantur, nullo negocio conciliatæ. CAP. XIX.

ARISTOTELES *Meteor. lib.4. de Hepſeſi, ideſt elixatione; ac opteſi, ideſt aſſatione agens, aſſas carnes elixis humidiores eſſe affirmat; quòd nimirum quæ aſſantur cruſta quadam obducantur, unde meatus poríque obſtruuntur, inſitusq; humor euocari nequit: cùm contrà in his, quæ elixantur, humor ab aquæ elixantis calore euocetur, & quaſi exugatur. Quod uerum eſſe experimenta ſatis oſtendere uidentur. Si quis enim aſſas carnes, non tamen admodum excoctas, ſcindat, humorem quendam planè aqueum ſtatim abundè effluere animaduertet; quod tamen elixis ſcindendis non uſuuenit, cùm humor inſitus in elixantem aquam, ac in ius abierit: cuius rei haud obſcurum præbet argumentum ius ipſum, quod carnem ſapit, idq́ue magis uel minus, quo magis aut minus caro hepſeſim fuerit paſſa. Verùm quanquàm citra controuerſiam, Ariſtotelis ſententia uera eſſe uidetur, ſuper ea tamen ambigere fluctuareque ſemidoctus fortaſſe lector cogetur, cùm Galenum contrarium*

rium planè ſentire uiderit. in hanc enim loquitur ſententiam lib. 3. de Alimentorum facultatibus, cap. 1. Quæ nanque, inquit, aſſantes, aut in ſartagine frigentes mandunt, ea corpori ſiccius dant alimentum: quæ uerò in aqua præcoquunt, humidius: quæ in patinis condiuntur, inter hæc media ſunt &c. Sed diſſidium aboleri poſſe uidetur, ſi dicamus Ariſtotelem de inſito proprioque carnium coctarum humore eſſe loquutum, Galenum uerò de adſcititio, extrinſecusque illapſo. Cum enim rem medicam pertractet, coctas ipſas carnes non abſolutè quales ex ſe ſint (qui Philoſophorũ mos eſſe conſueuit) conſiderat, ſed duntaxat pro ut ſe habent ad corpus humanum, quod medico faciendum eſſe ipſe met demonſtrat De Simplic. med. facul. lib. 1. cap. nouiſſimo; lib. 2. cap. 20. & lib. 3. cap. 4. & 5. Adhæc dicendum etiam uidetur Galenum loqui de carnibus perfectè aſſatis, ac planè exuccis (artem nanque parandorum obſoniorum, quæ medico plurimùm conuenit, & de qua nonnulli medicorum libros etiam antiquitus, ut apud Athenæum patet lib. 12. cap. 4. ediderunt, melius Galenus ipſe callebat) quæ iucundiores & gratiores quàm humidiores, ac aqua illa manantes, eſſe ſolent, quanquàm non ita concoctioni expoſitæ. Illud uerò prorſus

ſus indubitabile eſt, aquam dulcem potabilemq́:, non ſolùm alimenta humidiora reddere; ſed etiam ulcera ſqualida, & quæ ſupra modum inaruerint, emollire, udaq́; efficere, ut citato lib. I. de Simplic. med. fac. cap. 7. idem teſtatur: qui capite mox ſequenti & hoc literis prodidit, ab aqua feruenti corporibus exuſtis, ſiccitatem utì ijs, quæ ab igne ſunt aſſa, neutiquam conciliari.

Quàm uerè Iuſtinianus Hippocentaurum eſſe non poſſe dixerit. De Centauris mõſtrorumq́; ortu multa, nec pasſim obuia. Vlpiani ſententia reiecta. CAP. XX.

CVM *in uillam agri Anglarenſis, cui Camparma nomen eſt, montanam quidem, at aucupijs, uenationibusq́; & lucorum umbra ingentium æſtate gratiſſimam, conceſſiſſem; eſſetq́; mecum Paulus Ligius, iuuenis legalis Philoſophiæ ſtudioſiſſimus, inclinato in poſtmeridianum tempus die, ut obrepentem ſomnum amoliretur depelleretq́;, anagnoſtis ille cœpit fungi munere. Anglare nanque digrediens, mutos quoſdam magiſtros in enchiridij formam contractos, ſibi comites aſciuerat, inter quos Iuſtiniani erant Inſtitutiones.*

In his sub titulo De inutilibus stipulationibus, quæ adscribimus, tunc uerba legebat, At si quis rem, quæ in rerum natura non est, aut esse non potest, stipulatus fuerit, ueluti Stichum, qui mortuus sit, quem uiuere credebat, aut Hippocentaurum, qui esse non possit; inutilis erit stipulatio. Hîc cœpit ille subdubitare, & in eam facilè adduci sententiam, ut Iustinianum, seu potius ueros harum institutionum auctores, lapsos crederet, dum ideò stipulationem subsistere negant, quòd Hippocentaurus esse non possit. Cuiq; enim, qui literas nosset, satis constare, Claudium Cæsarem, ut est à Plinio lib. 7. Naturalis historiæ cap. 3. relatum, scriptum reliquisse, Hippocentaurum olim in Thessalia esse natum, eodemq; die interijsse: eundemq; Plinium, eius Principatu illi ex Aegypto in melle allatum, se uidisse testari. Esse igitur posse Hippocentaurum, atque ideò stipulationis robori locum esse, dicendum uideri, ille discendi studio contendebat, et ecquid ego hac de re sentirem sciscitabatur. Respōdi Institutionum auctores receptam scriptorum multorum sententiam sequutos, qui Hippocentauros, seu Centauros conficta esse monstra, nunquamq; in rerum natura fuisse, censuerunt; eaq; etiam ratione non ualere stipulationem sciuisse, quia, et si huiusmodi monstra

stra

ſtra naſcantur (ſimilia nanq; aliquando monſtra diuerſiq́ue etiam generis fieri, illis minimè obſcurum fuiſſe, nemo negabit) non tamen ullo pacto uiuere poſſunt; ſtatim nanque edita emoriuntur. Qua ratione uerba hæc à Vergilio 6. Aeneidos prolata Seruius affirmat,

» *Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes.*

Sic enim ſcriptum reliquit, Bene in foribus, quia, & quæ contra naturam poſſunt creari, ſtatim pereunt, &c. Verùm quæ tunc memoriæ lapſu omiſi de Hippocentauris monſtrisq́;, & ad hunc locum ſpectare uidentur, refero. Lucretius lib. 4. commentitia monſtra hæc eſſe affirmat, ſic enim canit,

» *Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in ullo*
» *Eſſe queunt duplici natura, & corpore bino.*
» *Ex alienigenis membris compacta poteſtas:*
» *Hinc illhinc par uis, ut non par eſſe potis ſit,*
» *Id licet hinc quanuis hebeti cognoſcere corde.*
» *Principiò circũ tribus actis impiger annis*
» *Floret equus: puer haud quaquam, ſed ſæ-*

pe etiam nunc

» *Vbera mammarum in somnis lactantia quærit.*
» *Post ubi equum ualidæ uires ætate senecta*
» *Membraq; deficiunt fugienti lãguida uita,*
» *Tunc demum puerili æuo florente iuuentus*
» *Occipit, & molli uestit lanugine malas.*
» *Ne fortè ex homine, & uterino semine equarum*
» *Confieri credas Centauros posse, nec esse*
» *Aut canibus rapidis succinctas semimarinas*
» *Corporibus Scyllas, & cætera de genere horum,*
» *Inter se quoniam discordia membra uidemus.*

Idem hoc ipsum citato libro affirmat, his uersibus,

» *Omne genus quoniam passim simulachra feruntur,*
» *Partim sponte sua, quæ fiunt aëre in ipso,*
» *Partim quæ uarijs ab rebus cunque recedunt,*
» *Et quæ conficiunt ex harum facta figuris.*
» *Nam certè ex uiuo Centauri nõ fit imago,*
» *Nulla fuit quoniam talis natura animai.*
» *Verùm ubi equi atque hominis casu conuênit imago*

Hære-

» *Hæreſcit facilè extemplo quod diximus*
ante,
» *Propter ſubtilem naturam, & tenuia te-*
ſta.

Cicero lib. 1. *Tuſculanarum Quæſt. Is planè, inquit, perſpiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & Regem Agamemnonem nihil intereſſe, &c. Idem lib.* 1. *de Natura Deorum, Quis enim Hippocẽtaurum fuiſſe, aut Chimæram putat? Sic Cicero. Cui adſtipulatur Ouidius lib.* 4. *Triſtium, Elegia* 7. *ſic canens,*

Quod precor eſſe liquet: credam prius ora Me
duſæ
Gorgonis anguineis cincta fuiſſe comis.
Eſſe canes utero ſub uirginis, eſſe Chimæram,
A truce quà flãmis ſeparat angue Leam:
Quadrupedesq; homines cum pectore pecto-
ra iunctos,
Tergeminumq́ue uirum, tergeminumq́ue
canem.

Hammonius in lib. περὶ ἑρμηνείας, *Quod, inquit, poſſibile eſt, & contingit aliquando eſſe; ridiculum fuerit ſi quis dicat eſſe impoſſibile: repugnantia enim loquetur. Quod autem non poſſibile eſt eſſe, neque eſſe contingit, ut non poſſibile eſt, neque contingit Centauros eſſe, ergo impoſſibile eſt eſſe, &c. Ioannes*

Adde hic ea, quæ dicit Xenocrates in libello de mor... Nã perinde faceres, ac si Scyllã, Centaurũ, ...

quoque Chrysostomus Homilia 7. ad cap. 3. Epistolæ ad Colossenses, Hippocentauros, monstra esse ficta testatur. Aristot. lib. 2. Phys. ait quòd quéadmodum non inuenitur planta, quæ ex uite & olea composita, uinũ ac oleum producat, ita nõ inuenitur animal ex homine, & tauro conflatum. Palephatus in lib. De non credendis Poëtarum fabulis, & Lucanus in Phar. pariter negant Centauros esse. Orosius lib. 1. cap. 14. hæc, quæ ad rem nostram pertinent, scripta reliquit, Sed, inquit, Thessalos Palephatus in libro primo incredibilium, prodit ipsos à Lapithis creditos, dictosq; fuisse Centauros, eo quòd discurrentes in bello equites, ueluti unum corpus equorum, & hominum uiderentur, &c. De Centauris Diodorus Sic. lib. 5. & Seruius ad illud Georgicorum 3.

» *Frena Peletronij Lapithæ, girosq; dedêre.*

Plutarchus tamen in libro, cui titulus Latinis uerbis inditur, An brutis ratio insit, existimare uidetur, Minotauros, Aegipanes, Sphinges, Centaurosque ex promiscuo hominum cum brutis coitu nasci. Thales etiá idem usuuenire demonstrauit; traditum nanque est, cum in Periandri armento monstrum ex equa natum, quod pectore tenus humana præditum esset effigie uidisset, surridenté monuisse, ne pa

storibus

floribus, quibus uxores deeſſent, uteretur. Rabbi Eleazer, uir impendio delirus, in explicationibus ſuis ad cap. 2. Geneſ. ait ex promiſcuo Prothoplaſti cum brutis, iumentisque omnibus coitu, monſtroſos homines editos eſſe. quam rem retuliſſe, mihi erat religio, niſi prius ab Hiſpano quodam pio uiro, ex Franciſcanorũ familia, lib. 3. Fortilitij fidei (hunc enim ille titulum operi ſuo adſcripſit) relatam animaduertiſſem. Eadem obſcœna & à piorum mentibus arcenda opinio, nugacibus quoq; Thalmudiſtis insêdit, ut ex his, quæ ipſi in libro Hyobamud, in citatum cap. 2. Geneſ. ad ea uerba, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea] literis prodiderunt, perſpicitur. Sed ad Centauros atque ad rem noſtram redeo. Galenus lib. 3. de Vſu partium corporis humani, cap. 1. optimis demonſtrat argumentis, abſurdam, atque impoſſibilem eſſe Ceutaurorum procreationem; cui illud in poſtremis non habetur, ſubſtantiam hominis, & equæ permiſceri non poſſe. Eius prolixum nimis ſermonem, breuitati ſtudens omitto. Ariſtoteles libro 8. de Hiſtoria animalium cap. 28. ea animalia, quæ diuerſi generis ſunt, ſi coierint, tunc generare affirmat, cùm eadem ferendi uteri tempora habuerint, et corporum magnitudinibus non multùm diſcrepauerint.

Atque idem teſtatur lib. 2. de Gener. anim. cap.5. illud etiam addens, prolificam fieri admiſſuram, ſi animalia natura non multùm diſtant. Et infrà lib. 4. cap.3. ouem ex homine uel canem, & è conuerſo, progigni poſſe negat, quòd uteri geſtationis tempora non congruant. Quanquàm autem monſtra quaſi ex homine, & bruto conflata uiſuntur aliquando, talem tamen affirmat uerè non eſſe miſtionem; Iam, inquit, puerum capite arietis, aut bouis referunt, idemq; in cæteris membrum nominant animalis diuerſi, uitulum capite pueri, & ouem capite bouis natam aſſeuererant. Quæ omnia accidunt quidem cauſis ſupradictis, ſed nihil ex his, quæ nominant eſt, quanuis ſimilitudo quædam generetur, &c. Cur mulieres nonnunquam bruta pariant, legere ne pigeat apud Thadæum Flor. in explicat. in Ioannitij Iſagogas ad cap.18. Verùm res non fictæ ſed factæ his, quæ relata ſunt, maximopere aduerſari uidentur. Scriptum enim Volaterranus in Commentarijs urbanis reliquit, ſub Pio huius nominis III. Pont. Maximo, in noſtra Hethruria puellam quandam quòd cum cane adamato ſtupri conſuetudinem habuiſſet, grauidam eſſe factam, ac ſemicanem fœtum edidiſſe, hoc eſt pedibus manibus, ac auribus caninis, cætera uerò hominem;

nem; remq; expiationis gratia ad Pontificem fuiſſe delatam. Memoriæ proditum eſt, Auenione anno ſalutis humanæ 1543. ex ſimili concubitu editum eſſe monſtrum humano quidem capite præditum, ſed auriculis, collo, brachijs, manibus, ueretro, partibusq; alijs quibuſdam caninis; puerperam uerò faſſam eſſe, ſe à cane initam, ideoq; mox Pridie Cal. Aug. iuſſu Franciſci Gallorum Regis unà cum cane amaſio, uindicibus flammis facinus expiaſſe. Multa etiam alia non abſimilia feruntur. Ego ut monſtra huiuſmodi interdum enaſci non nego, ita Ariſtotelis, Lucretij, Galeniq; ſententiam non deſero. Fieri autem talia, non ex bruti, ſed hominis ſpermate, cum Accurſio, doctisq; uiris exiſtimo, cauſam diſcordis formæ præbentæ muliere, quæ dum iniretur, animal, cuius forma fœtui conciliata ſit, cogitatione menteq; cõplectebatur. Vim autem fœtum intra uterum effigiandi, fœminæ concipientis cogitationi ineſſe, teſtatus eſt Hippocrates, qui ut Diuus Hieronymus in Quæſtionibus ſuper Geneſim refert, mulierem adulterij ſuſpitione laborantem, eo quòd infantem enixa eſſet, qui nullo pacto eius uirum facie referret, hac liberauit ratione, quia pictura infanti non abſimilis, eius cubiculo ineſſet. Quo argumẽto Quintilianus, quod & ab Alciato obſeruatum uidimus,

dimus, matronam defendit, quæ Aethiopem enixa erat, cùm eius coloris icunculam in thalamo haberet. Meminitq; Augustinus rei non dissimilis lib. 10. de Ciuitate Dei, ubi rem à Iacob excogitatam approbat, qui quemadmodum Geneseos cap. 30. scriptum legimus, ut in grege unicolore, fœtus uersicolores ederentur, uarij coloris uirgas in canalibus, ad quos potus gratia oues arietesq; accedebant, ponebat, ut in ipso calore coitus & admissura, oues ex earum intuitu fœtibus, quos conciperent, diuersos colores conciliarent. Adde quòd non sine ratione mulierum cogitationi adscribuntur pomorum nonnullorum, carnium quoque & uini formæ & colores, quibus infantum quorundam cutem respersam uidemus. quo fit ut in eandem cogitationem humana monstra, brutorum membris prædita, reijcere possimus. Ex uocata nanque imaginatione, propter motum in spiritu naturali, & uitali, ac humoribus, consequitur multifariam mutatio in humano corpore. Quin si Auicennæ lib. 6. de Naturalib. part. 4. & Algazeli credimus, humana anima nobilior, & semota à corporis passionibus, cogitationibus maximopere affixa, cùm principiorum superiorum, quibus materiæ obtemperant inferiores, oleat naturam, quippe quæ ab illis ortum ducat, eò

excellen-

excellentiæ processit, ut ad eius nutum imperiumq; exterior etiam materia permutetur. Quam tamen uim in anima Peripateticos non agnoscere nouimus, quibus agentia et patientia communicare debent in materia; quod anima munia extra corpus exercente, non usuuenit: ut etiam censuit Thomas Garbus lib. 2. Summæ medic. scien. Tract. 4. Quæst. XI. ne alios commemorem. Sanè ipse Auicennas lib. 18. de Animalibus, ait mulieres aliquando ex cœlesti (ut uoce protrita utar) impressione, monstra gignere. Astrologi quoque monstrorum ortum astris tribuunt, præsertim ijs, quæ Arietem constituunt. Domitius Vlpianus, ut cernere est in. l. Quæret aliquis. ff. de Verborum significatione, monstra Fato fieri opinatus est, ut mihi quidem uidetur non sine errore, primùm quia fati commẽtum iam multorum, nouissimè uerò Iulij Sirenij uiri eruditissimi scriptis sublatum est: deinde quia Aristoteles libro 2. Physicorum, monstra casu fieri, explosa eorum sententia, qui à fortuna ea prouenire putabant, contendit. Quanquàm, si propriè loquamur, nec casu quidem monstra fieri dicendum uidetur: siquidem, ut Philosophorum consensus est, effectus à casu promanantis propriè sumpti causa, exterius habetur, monstrorum uerò interius, cùm si cogitationis,

tionis,

tionis, de qua ſuprà loquebamur, cauſam rectè excipiamus, monſtra fiant ex materiæ luxurie nimia, uel (ut eorum, è quibus hæc delibamus, uerbis utamur) ex ſuis qualitatiuis, & quantitatiuis diſpoſitionibus. Idem Ariſtoteles libro poſteriore de Ortu, et interitu cap. 6. quæ nec ſemper, nec magna ex parte gignuntur, ea ſpontè & fortuitò prodire ait. Quærunt Ariſtotelis interpretes in explicationibus ad finem libri 2. Phyſicorum, Vtrum monſtra à natura, uel à caſu profluant: Et nonnulli bifidam monſtrorum diſtinctionem afferunt: alia enim eſſe dicunt aggregata ex indiuiduo alicuius ſpeciei & monſtruoſitate: alia uerò indiuidua, quibus illa euenit monſtruoſitas. Poſteriora, à natura proficiſci, priora non item. Nonnulli monſtra quidem à natura particulari nuncupata edi; alij contrà ab uniuerſali. Peripatetici turmatim in eam ſecedunt ſententiam, ut affirment, monſtra à natura effici, enutriri, augmentumq; accipere, uerùm non ſecundum naturam; latius nanq; patet uerborum ſententia cum dicimus, aliquid eſſe à natura, quàm cum ſecundum naturam: ſiquidem non ſolùm habitus, diſpoſitiones, & formæ à natura dimanant, uerùm etiam priuationes, monſtra, & corruptiones, ut probè ac lepidè à Themiſtio, & Simplicio in Explicationi-

cationibus in prænotatũ Phyſicorum librum, eſt adnotatum. Auerroës monſtrorum cauſam, alium naturæ modum appellat. Monſtroſos partus rarius in homine quàm in animantibus, quæ uno nixu plures edunt catulos, conſpici ait Ariſtoteles lib. 4. de Gener. anim. cap. 4. quia ſingulare, perfectumq; fœtum edat: eamq; ob rem in regionibus, quibus mulieres perfœcundæ ſunt, ut in Aegypto, plura edi monſtroſa. Illud hîc non fuerit ſilentio inuoluendum, quod ad Iuſtiniani locũ prænotatum maximè pertinet; è monſtris ipſis nonnulla uiuere, nonnulla ſtatim in lucem edita emori: quandoquidem, ut Ariſtoteles ſcriptum reliquit, ſi monſtra parum à ſua natura ſeceſſerint, uiuere ſolent, alioquin intereunt, uidelicet cùm quod præter naturam, partibus uiuendi principibus accidit. Id autem Hippocentauris euenire, ſuprà ex Plinio, & Seruio didicimus. Vndè meritò hos eſſe in rerum natura non poſſe, dixit Iuſtinianus, et ſiquis Hippocentaurum dari ſtipuletur, ſtipulationem neutiquam ſubſiſtere affirmauit, cùm huiuſmodi monſtra uſpiam uixiſſe, ueris ullius ſermonibus, aut ſcriptionibus compertum non ſit, quin multi, ut ſuprà oſtendimus, gigni non poſſe contendant. Alexander Aphrodiſ. Probl. 44. libro 2. ob inopiam uel exuperantem

materiæ

materiæ modum, monstra uiuere non posse scriptum reliquit.

Ciceronis locus illustratus. Animantium multiiugam esse distributionem. CAP. XXI.

CICERO *lib. 2. de Natura Deorum, sic scriptum reliquit; Cùm igitur aliorum animátium ortus in terra sit, aliorum in aqua, in aëre aliorum: absurdum esse Aristoteli uidetur, in ea parte, quæ sit ad gignenda animalia aptissima, animal gigni nullum putare. Sidera autem æthereum locum obtinent, qui quoniam tenuissimus est, et semper agitatur, & uiget, necesse est quòd animal in eo gignatur, idem quoque sensu acerrimo, & mobilitate celerrima esse. Quare cum in æthere astra gignantur, consentaneum est in ijs sensum inesse, & intelligentiam. hæc Cicero. Quod hîc de Aristotele dicitur, haudquaquam uerum uidetur: præter nanque duo animalium genera duobus in elementis, terra scilicet & aqua, nullum aliud hic Philosophus uspiam agnoscere animal uidetur. Quin Meteor. lib. 4. apertè inquit, in terra & aqua duntaxat animalia reperiri, in aëre autem et igne non item. quod ipsum eius Paraphrastes (siue is*

Ale-

Alexander Aphrodiſ. ut uulgò creditum eſt, fuerit; ſiue alius innominatus, ut Victorius cenſuit lib. 25. Variarum lect. cap. 22.) arbitratus eſt. in hanc enim loquitur ſententiam, Quòd autem uolatilia in terra fiant, cognoſcere non eſt difficile. Sic Paraph. Quanquam ſibi ipſi Ariſtoteles conſtare non uidetur, qui lib. 3. de Gener. anim. cap. XI. ſic loquitur, ſi noſtris utatur uerbis, Plantas enim terræ incolas quiſpiam eſſe ſtatuerit, aquæ aquatile animalium genus, aëris pedeſtre, &c. Verùm hac partitione non ex ſua uſum eſſe ſententia, in confeſſo eſt. Cum ergo ex Ariſtotele, eiusq́; enarratore pateat manifeſtè, animalia ſolùm terræ, & aquæ uernacula reperiri; & præterea nuſpiam, Ciceronem, qui talia de Ariſtotele proferat, quadriiugamq́ue ei animalium ſectionem tribuat, parùm in Ariſtotelis librorum lectione uerſatum, aut memoria non admodum fideli uſum, ſuſpicari aliquis poſſet. Verùm ego dixerim Ciceronem quæ attulit hauſiſſe ex eo Ariſtotelis Tractatu, cuius meminit Plutarchus lib. 5. de Placitis Philoſophorum. cap. 20. dum in hanc loquitur ſententiam, Eſt, inquit, Ariſtotelis Tractatus quidam, in quo animalium genera, quadripertita eſſe dicit, Terreſtria, Aquatilia, Volatilia, Cæleſtia.

Etenim

Etenim cœlestium quoque orbium dici animalia, non secus atque terræ. Hæc Plutarchus. Vides quàm manifestè clareq; Plutarchus Ciceronis loco affulgeat, eumque nōtæ eximat. Hanc Aristotelis distributionem sequutus uidetur Ouidius libro 1. Metamor. cum sic caneret,

» *Neu regio foret ulla suis animalibus orba,*
» *Astra tenent cœleste solum, formeq; Deorum;*
» *Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ;*
» *Terra feras cepit, uolucres agitabilis aër.*

Tametsi Iacobus Cruceus Bononiensis in suis Annotationibus uelit, Ouidium in his uersibus,

» *Quæsitisq; diu terris ubi sistere posset,*
» *In mare lassatis uolucris uaga decidit alis.*

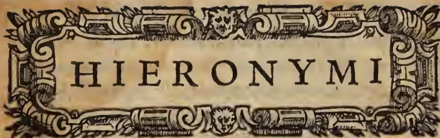
innuere, aues terestria potius, quàm aërea esse animalia, id suadente Apuleio, qui in hæc uerba loquitur, Immo si sedulò animaduertas, ipsæ quoq; aues terrestre animal non aërium rectius perhibeantur. Semper enim illis uictus omnis in terra, ibidem pabulum, ibidem cubile: tantumq; aëra proximum terræ uolando transuerberant. Cæterùm cùm illis fessa sunt remigia pennarum, terra ceu portus est. Varro lib. 4. de Lingua Latina triplicem animalium facit diuisionem, ea locans in aëre

aëre, aqua, & terra. Cui Moſes, atq; Euangeliſtæ adſtipulantur, dum aues cœlo, ideſt, aëri tribuunt. Ex cuius etiam partitionis ratione Iuſtinianus (cùm Iuſtinianum laudo auctorem, ueros Inſtitutionum ſcriptores mente complector) Inſtitutionibus ſub Titulo De Iure naturali gent. & ciu. §. 1. & infrà De Rerum diuiſione. §. Feræ. aues in Cœlo naſci dixit. cum tamen Iureconſulti in Pandectis ubi ſimilia proferunt, pro, Naſcūtur, habeāt, Capiuntur, ut. l. 1. De Acquir. rer. dom. & in. l. Si apes. ſub Titulo de Furtis, perſpicitur. Quod conſultius ab his factum uidetur, dum multas aues ac fortaſſè maiorem earum partem, in terra nidificare animaduerterent; quarum nullam habuit rationem Iuſtinianus, ut cognoſcere etiam licet ex §. Apum. eodem Titulo de Rerum diuiſione, in quo ſic ait, Itaque apes, quæ in arbore tua conſederint, antequàm à te alueo includantur, non magis tuæ intelliguntur eſſe, quàm uolucres, quæ in arbore tua nidum fecerint etc. Sanè Platonici, ſiue etiam Socratici, aëri tribuunt dæmones, animalia corpore aërea, animo paſſiua. à quorum ſententia non longè abeſt Martianus Capella, qui à medio aëris limite ad montium uſq; terræq; confinia, Hemitheos, Heroës, Maneſq;, quos Agatos, & Cacodæmonas uocat Graia diſcre-

tio, uersari scriptum reliquit. Sed Diuus Thomas Materia 16. De Malo. Quæstione 1. nullum aëreum animatum esse contendit; cùm corpus organicum esse nequeat, nisi terminũ, figuramq́ue adipisci possit, quod in aëre fieri non uidemus; ex quo fit, ut Dæmones naturà nullo præditos esse corpore dicendum sit. Verùm hæc alterius loci sunt.

Libri primi Miscellaneorum

FINIS.

MAGII

MISCELLANEORVM, *seu Variarum Lectionum*, LIBER SECVNDVS.

Qua de causa uis quædam famis non tolerabilis, quam Græci βούλιμον καὶ βούπειναν dicunt, in diebus frigidissimis multò facilius, quàm cùm mite est cœlum, uentriculum obsidere cõsueuerit. Erasistrati, & Gellii incuria, atque oscitatio demonstratur. Vocis εὐδία, quæ sit significatio. Gellii uersio reiecta, Manardus reprehensus, & Hippocratis locus illustratus. CAP. I.

RASISTRATVS *medicus apud antiquos non incelebris, libro* διαιρέσεων *primo, uim quandam famis, quam Græci* βούλιμον καὶ βούπειναν *appellant, in diebus frigidissimis facilius multò, quàm lenibus mitibusq; fieri, me-*

moriæ prodidit: atque eius rei cauſas, cur is morbus eo plerunque tempore corpora inuadat, nondum ſibi cognitas eſſe faſſus eſt. Eraſiſtrati autem uerba ab Aulo Gellio Noctium Atticarum lib. 16. cap. 3. relata, ſuper hac re ſunt infraſcripta, Ἄπορον δὲ καὶ δεόμενον ἐπισκέψεως, καὶ ἐπὶ τούτου, καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν βουλιμιώντων, διατὶ ἐν τοῖς ψύχεσι μᾶλλον τὸ σύμπτωμα τοῦτο γίνεται, ἢ ἐν ταῖς εὐδίαις. *Ideſt, Dubium eſt, indigensq́; conſiderationis, tum in hoc, tum in cæteris famelicis, quare in frigoribus magis huiuſcemodi caſus accidat, quàm ſerenis temporibus. Sic enim Eraſiſtrati uerba interpretatur Gaza, qui, ut Iacobus Conſtantius, & Andreas Alciatus teſtantur, Græca omnia, quæ apud Gellium leguntur, Latinitate donauit. Licèt autem cauſas non afferat Eraſiſtratus, nec Gellius in hac re ſuum exacuere uoluit ingenium; ut qui non admodum eſſet eruditus, et, ſi nonnullis credimus, grammaticum non exceſſerit. Poterat tamen uterque hac de re aliquid apud Ariſtotelem cognoſcere, qui Problemate 4. ſectionis 8. in hanc loquitur ſententiam, Cur tempore, inquit, frigido maximè uis illa famis intolerabilis incidat, qui caninus appetitus uocatus eſt, & hyberno potius quàm æſtiuo? An quòd uitium hoc ob inopiá ſicci alimenti ſolet acci-*

accidere? Tempore autem frigido, & hyberno, cùm calor in anguſta ſe contrahit, ocius interdum deficit alimentum. quod cum defuerit, uitium id eſuriendi accidere conſentaneum eſt. At ſi in ea cibi uitioſa cupiditate reſolutio imbecillitasq́; ſecuta eſt, materia ſtatim interna corporis à collecto calore colliqueſcit: quæ ſi ad locum cibo à natura deſtinatum influxerit, pro cibo ſeipſam corpori applicabit. Hæc ille. Qui locus licèt omnino rem non aperiat, non ſine tamen incuriæ atque oſcitationis nõta cum ab Eraſiſtrato, tum ab A. Gellio fuit omiſſus. Nos autem licèt rem medicam non profiteamur, aliqua afferre conabimur, quibus res ipſa penitus explicetur. Primùm igitur de cibi appetentia nonnulla præſcribenda ſunt. Natura, ut Galenus lib. 4. de Vſu partium corporis humani, cap. 7. ſcriptum reliquit, omnibus alijs animalis particulis, uentriculo excepto, nullum eorum, quæ deſunt, ſenſum largita eſt, ſed eás in plantarum morem, dum aſſiduè ex uenis alimoniam ſibi deſumerent, nutriri uoluit. Soli uerò uentriculo, præſertim eius partibus, quæ ad orificium pertinent, ſenſum indigentiæ ad cibum animal excitantem, conciliauit. Quod non ſine ratione fuit comparatum. Siquidem cùm, eodem Galeno atteſtante, totius corporis particulæ,

nutrimentum ex uenis à caua prognatis trahant, ipsa autem rursus caua, ex uenis epatis, hæ rursus ex his, quæ sursum ad portas feruntur, illæ rursum ex uentriculo & intestinis; cùm autem nulla iam amplius particula supersit, à qua uentriculum capere oporteat, hunc ipsum extrinsecus desumpta alimonia replere, fuit animali necessarium. Quamobrem cibi facta est appetentia animalis; in alijs uerò partibus, idest uenis, suctio, & quæ naturalis nuncupatur appetentia; quæ haud aliter, ut Galenus auctor est lib. 3. de Symptomatum causis, cap. 7. quàm in plantis perficitur. Quæ res maximè fuit necessaria. Cum enim, teste eodem, loco citato, & in libro de Dissolutione continui sub principium, ac in libro de Marasmo, siue de tabe, à quolibet animali melior, & tenuior pars per cutē effluat, atque in aërem abeat, cogente ad id innati in nobis caloris perpetua in humorem actione, quo fit ut corporis substantia, partesq; inanian tur, atque imminuantur, ex qua sanè inanitione imminutioneque, ad mortem citra dubium uia sterneretur, idcircò nutrimenta à partibus, uenisq;, & à uentriculo, qui circa os (ut idem Galenus ait prænotato cap. 7. & lib. 4. et itē 6. et 9. de Vsu par. corp. hum.) abundātiori præ cæteris partibus, ob neruos eò

à

à cerebro pertingentes, ſenſu præditus eſt, maximopere exiguntur. Quinque igitur motibus cibi naturalis fit appetentia, Aëtio Serm. 9. cap. 20. & Galeno eodem cap. 7. auctoribus, qui ſe inuicem comitantur, ſcilicet primùm inanitione, inanitarum partium naturali appetentia, uentriculi ſuctione, ſuctionis ſenſu, demum omnium nouiſſima animali appetentia. Atq; hæc quidem ex naturæ præſcripto.

DEPRAVATA *uerò appetentia fit, ſi uehementiæ modus excedatur, ac tunc, ut Galenus ait, à nonnullis canina appetentia uocatur, cum uel ob acidi humoris uitium uentriculus mordicus infeſtatur, uel ubi totum corpus immodicè diſſipatum, aſſidua indiget nutricatione. Quippe frigidi humoris uitium roſionem, quæ ſuctioni proportione reſpondeat, inducit: ac appetentiam haud aliter quàm naturale pathema excitat; atque cibi magis quàm potionis deſiderium adfert, idq; propter refrigerationem. Quo fit ut ad famem excitandam frigus in uentriculo non parum conferat, nam & uacua reddit corpora, ac ipſorum tunicas cogens, conſtringensq;, famem ſuſcitat. At inter potiſſimas continentesq; cauſas, quibus fames impeditur, calor numeratur, quippe ſolidiora corpora laxando diſſoluit, atque ad attractionis functionem reddit imbecilliora: hu*

mida uerò fundendo, supra modum extendit. Igitur caninæ appetentiæ causa una est acidorum humorum uitium, altera uerò, ut dictum est, plurima per totum corpus inanitio. Hæc Galenus, qui Com. 21. sect. 2. Aphor. caninæ famis causam dicit esse, uentriculi intemperiem frigidam, & acidos humores, os ipsius irritantes, cui Aëtius concinit Serm. 9. cap. 21.

FIT *præterea in uentriculo* βούλιμος, *idest ingens fames, de qua Galenus citato cap. 7. lib. 3. de Sympt. causis, in hanc loquitur sententiam, Accidit adhæc* βούλιμος, *idest uehemens fames, ita enim uocant; estq; huius particulæ symptoma, cùm simul & penuria, imbecillitate, & refrigeratione afficitur, &c. Loquitur autem de uentriculi ore, cui Aëtius probè astipulatur Sermone prænotato, cap. 16. inquiens* βούλιμον *ex uentriculi frigiditate oriri, indigentia, ac uirium imbecillitate; huiusq; symptomatis sæpenumero causam præbere longas per niues peregrinationes, totum corpus uentriculumq; luculenter refrigerantes. Idem Galenus Com. 21. in lib. 2. Aphor. bulimi meminit, inquies, si Latino sermone utatur, Passio* βούλιμος *nominata, est casus potentiæ ex frigiditate exteriore, qui à fame quidem inchoauit, sed non habet eam amplius adiun-*

adiunctam, &c. Eadem ferè habet Auicenna lib. 1. Fen 1. Doct. 3. cap. 3. & lib. 3. Fen 13. Tract. 1. cap. 19. & Tract. 2. cap. 12. Quamobrem Franciſcus Valeriola Phyſicus eruditiſſimus & Galeni nobilis explanator, miratur quid Alexandrum Trallianum impulerit, ut diceret lib. 2. cap. 23. βούλιμον à nimio calore enaſci, cùm reliqui omnes & Arabes & Græci, à frigiditate proficiſci, quod et res ipſa docet, affirmauerint. Minimè autem eſt ignorandum, βούλιμον à Canina appetentia differre; quòd perpetuò in canina appetentia fames urgeat, in bulimo non item; quanquàm à fame inchoauit, ſed proſtrata tandem uentriculi facultate perit, à frigiditate exteriore, deleta ſentiendi poteſtate; tum etiam quòd illa ab acidis ſuccis ortum ducit, hæc ſine his conſiſtere poteſt, ut Galenus citato Com. 21. in 2. Aphor. teſtatum reliquit. Eſt igitur ſatis manifeſtum βούλιμον de quo Eraſiſtratus agebat, à frigore proficiſci. unde non mirum ſi in diebus frigidis hoc ſymptoma multò facilius accidat, quàm cùm mite, clemens tepidúq; eſt cœlum. Tametſi et calorem etiam huic ſymptomati, ſed propter frigoris ἀντιπερίστασιν, cauſam parte aliqua præbere dicendum eſt, cum Galenus, & Aëtius, ut ſuprà perſpicere licet, uentriculi etiã inopiæ βούλιμον aſcribant, quæ

non

non nisi à nimio calore, ut prænotato Aristotelis loco, exq; Galeni ipsius dictis de animali appetentia, & ex his, quæ scripta reliquit Meletius in libro de Natura hominis, satis liquet, efficitur. Quam rem & Auicenna suadet, sic inquiens lib.3. Fen 13. Tract. 2. cap. 12. Fames autem secundum plurimum est à superfluitate caloris in corpore toto, & in extremitatibus eius — Caliditas enim cum dominatur corpori, resoluit, & cogit uenas uti suctione post suctionem, donec perueniat ad os stomachi capiendo quod aggregatum est &c. Qua ratione crediderim Alexandrum Trallianum adductum, ut βούλιμον à calore nimio ortum habere diceret, præsertim cùm hoc eodem loco Auicenna, in causa canini appetitus, agnoscat calorem superfluum in ore uentriculi resoluentem, & instaurationem exposcentem. Vt idem Trallianus senserit, βούλιμον à calore quidem nimio ex frigoris antiperistasi adaucto, ortum ducere, perfici autem mox à nimio frigore uentriculum obsidente, sentiendiq; potestatem abolente. Quod si uerum sit, quantum ad ortum spectat, calorem communem habebit βούλιμος cum canina appetentia (et si ab acidis etiam succis hæc enascitur) nec iure mirari uidebitur Valeriola.

NON *est ergo in obscuro bulimi causa, nec res*

res conſideratione multa indiget, ut Eraſiſtratus cenſuit.

His *pro ingenij noſtri captu explicatis, proximum uidetur, ut aliquid de uoce* ἀ'δία, *qua uſus eſt Eraſiſtratus, ſcribamus. Gaza, ut uides, uerba Eraſiſtrati,* ἢ ἐν ταῖς ἐνδίαις, *uertit, Quàm in ſerenis temporibus. qui tamen apud Hippocratem Aphor. 12. part. 3. uocem* ἔνδιος, *ad teporem in ſua uerſione retulit. Gellius ipſe in uocis eiuſdem interpretatione, ſerenitatem placiditati iunxit, inquiens, Quàm cùm placidum ſerenumq́; eſt. ſed malè uterque, ut mihi uidetur: ſiquidem nullam habuit Eraſiſtratus rationem ſerenitatis, quia oppoſuit uerba* ἐν ταῖς ἐνδίαις, *uerbis illis* ἐν τοῖς ψύχεσι. *quorum ſignificatio eſt, In frigoribus. Frigora autem, ut neminem latet, ſerenitatem ſepius non excludunt, & caloribus teporibusque opponuntur. Sanè Ariſtoteles lib. 2. Meteor. Aparctian frigidiſſimum niuoſumq́;, ſerenum eſſe dicit, ſerenos etiam eſſe affirmans Thraſciam et Argeſtem uentos, ut quotidie experimur, neutiquam tepidos, & qui locum inter Septentrionarium, Zephyrumq́; medium occupant. Sunt autem hi decepti à uocis etymo. cùm enim ex* εὖ, *quod eſt bonum, &* διὸς, *ideſt Iouis, hoc eſt aëris, conſletur; ſerenitasq́; ipſa, & placiditas bonum*

aërem

aërem efficiant, ideò serenitatem placiditatemq; significari existimauerunt. Eustathius Constantinopolitanus in Com. in 4. Odys. ad rem quod attinet, in hanc sententiam loquitur, Respondet igitur proportione ἔνδιος, idest meridianus, ad ἔυδιος, idest ἐυαέριος [hoc est boni aëris] cuius fœmininum ἐυδία, idest ἐυαερία, idest bona aëris constitutio. Idem in 16. Iliad. ἐυδίαν, & αἰθρίαν, idest serenitatem, idem significare ait. Cum igitur uox bonum aërem significet, & non simplici de causa aërem bonum appellemus, factum est ut una eademq; uox ἔυδιος, & ἐυδία uariè ac multipliciter ab auctoribus usurpetur, ut pro bona die, pro serenitate nonnunquam, aliquando pro tranquillitate, & aëris malacia, uentorumq; carentia: interdum pro tepore: item pro miti, leniq; aëre: præterea pro tempore lento, ut est à quibusdam non indoctè obseruatum. Hippocrates loco superius citato hac uoce teporem significauit cum inquit, ἢν δὲ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἔπομβρος, καὶ ἔυδιος γένηται; τὸ δὲ ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον, αἱ μὲν γυναῖκες &c. hoc est, Si uerò hyems Austrina, pluuialis, & tepida fuerit; uer autem siccum, & Aquilonium, mulieres quidem &c. De qua uoce notum satis est quanta exorta fuerit lis & digladiatio inter Manardum & Leonicenum;

existi-

existimáte Manardo eam ex Aphoriſmo expungendam cum alijs de cauſis, quanquàm non ſatis urgentibus, tum quia Galenus ipſe in Com. uocem non agnoſcat. Sed fallitur Manardus uir alioqui eruditiſſimus, & qui rectam quandam medendi artem multa cum elegantia primus oſtendiſſe uidetur; nam ut cætera eius argumenta miſſa faciam, ad Galenum quod attinet, non ſatis oculatus uidetur, ſiquidem in eius Com. tepiditatis ſeu caloris fit mentio, & uox εὔδιος *agnoſcitur. ſic enim ait,* γνωὶ δὲ ὅτι τοῦ χειμῶνος μὲν ὑγροῦ, καὶ θερμοῦ γενομένου, τοῦ δ' ἦρος ξηροῦ, καὶ ψυχροῦ, νοσεῖν ἀναγκαῖον ἐςὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἐν αὐτῷ τῷ ἦρι εικτέον ἐςὶν.

Et infrà.

Ὑγρὰ γὰρ τὰ σώματα καὶ μαλακὰ, καὶ ἀραιὰ γεγονότα, κατὰ τὸν εὔδιον χειμῶνα, ῥαδίως εἰς τὸ βάθος αὐτῆν διαδίδωσι τὴν ἐκ τοῦ περιέχοντος ψύξιν. *Præter autem Galenum, ratio ipſa ſuadet, uocem hoc ſignificatu eſſe accipiendam; quia hæc uerba* ἦν δὲ ἔαρ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἔπομβρος, καὶ εὔδιος γένηται. *opponuntur illis,* τὸ δὲ ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον. *ſunt enim contrariæ aëris conſtitutiones, hyemis quidem tepens, & humida; ueris autem frigida, & ſicca. Aquilo enim, qui & Boreas dicitur, frigidus eſt, ut teſtatur Galenus in Com. in pri*

mum

mum Epidim. Vnde iure optimo Ouidius libro 1. Metamor. horriferum uocauit, sic enim canit,

» Scythiam septemq; triones
» Horrifer inuasit Boreas, contraria tellus
» Nubibus assiduis, pluuioque madescit ab Austro.

Auster autem calidus est, ut idem Galenus ait, nisi si quando, rarò ualde in ueris initio frigidus, aut alia hora exiguo tempore similis spirauerit. Eam ob rem Ouidius infrà lib. 7. inquit,

» Lœthiferis calidi spirarunt flatibus Austri.

Idem lib. 4. de Ponto, Eleg. 10. eundem uentum tepidum uocat. Atquì res non eget testimonijs, sensu enim uentos hosce tales esse deprœhendimus. Sed dices, si Auster calidus est, cur addita est uox νότιος*? superfluere enim uidetur, cùm Hippocrates hyemem Austrinam dicens, calidam (ut etiam Thadœus Florentinus in Com. suo scriptum reliquit) dicat, seu intelligat. Respondeo factum id esse ab Hippocrate, ne quis procellosam hyemem intelligeret: haud enim obscurum est, Austrum esse procellosum aliquando, attestantibus Aristotele libro 2. Meteor. & Galeno in Com. ad part. 3. lib. 3. de Morbis uulg. qualem non uult appingere nobis Hippocrates (solet*

let enim hic eſſe ſiccus, ut ibidem Galenus affirmat) ſed lenem alium & clementem, pluuium tamen. Siquidem uer duntaxat tempeſtoſum intelligit, ut ipſe met ſui ipſius interpres demonſtrat in libro de Aëre aquis & locis, de eiſdem conſtitutionibus in hanc ſententiam ſcribens, Si uerò hyems Auſtralis fiat, & pluuioſa & clemens; uer autem Boreale & ſiccum & tempeſtoſum [ſiue, hyemale] primùm quidem mulieres, quæ uterum geſtant, &c. Eius autem uerba hæc ſunt ἢν δὲ ὁ μὲν χειμὼν νότιος γένηται, καὶ ἔπομβρος, καὶ εὔδιος: τὸ δὲ ἦρ βορειόντε, καὶ αὐχμηρὸν, καὶ χειμέριον, πρῶτον μὲν τὰς γυναῖκας, ὁκόσαι ἂν τύχωσι ἐν γαςρὶ ἔχουσαι, *&c. Ex quo loco etiam patet Manardi ſententiam erroris neutiquam eſſe exortem, dum uocem* ἔυδιος, *ex Aphoriſmo delendam putat: nam hîc ubi eadem repetuntur ab Hippocrate, poſita eſt.*

Quæ fuerint apud antiquos Diuiſiones: quibus, & quando dari conſueuerint. Declarata hæc uox in Pandectis, Accurſii, Bartholi, Romani, & Tiraquelli error demonſtratus. CAP. II.

MARCELLI *Iuriſconſulti doctiſſimi, hæc uerba in Pandectis ſub Rubrica de Annuis*

Annuis legatis, & fideicommissis, leguntur, Cùm quidam Decurionibus diuisiones dari uoluisset die natalis sui: Diui Verus, & Antoninus rescripserunt, non esse uerisimile testatorem de uno anno sensisse, sed de perpetuo legato.] Quid per Diuisiones sit à Marcello significatum, nullus ad hanc usque diem explicauit; uox enim Latinis auctoribus est insolens, usque adeò ut obscura omninò sit. Vnde non mirum esse debet, si Budæus, Alciatus, aliíq; ex Iureconsultis nostris non pauci, nec indocti, qui Pandectarum libros librariorum culpa deprauatos, tenebrisq; obsitos repurgarunt, scriptisque & annotationibus illustrare contendunt, eam taciti, ut alias uoces prætervolarunt. Equidem dum olim Perusiæ, mox Pisis, ac demum Bononiæ agerem, et inter doctos homines cõmunium studiorum gratia uersarer, ad eos, qui ex his nomine erant non obscuro, de re & uocis significatione retuli, ac neminem inuêni, qui quidquam, quod uerum, aut saltem uerisimile uideretur, afferret. Cumq; ex diutina sententiarum exquisitione iam essem defatigatus, uiresque ingenij omnino considerent, & flaccescerent, re penitus deplorata, forte euênit, ut in quædam aduersaria mea inciderem, quibus elogia epitaphiaque, quæ in antiquis lapidibus passim in

 Italia,

Italia, & prouincijs leguntur, ſubnotaram. Harum inſcriptionum tribus perlectis, quæ fuerint apud antiquos Diuiſiones, et quo tempore, ac quibus dari conſueuiſſent, planè intel lexi. Inſcriptiones ſunt quæ apponuntur. Comi hæc uiſitur ſæculorum iniuria mutilata detritaque.

——DIVID. OLEVM, *& propin.* ƆC. DCCL. *præbeant. Item lectiſternium tempore parentaliorum ex* ƆC. CC. *memorijs eiuſdem Valerianæ, & Appi Valeria. fil. eius per offic. Teſſerarior. quodannis ponatur, & parentetur. Item coronæ myrt. ternæ & tem pore roſæ Iul. ternæ eis ponantur micatæ de ſilitis ex* ƆC. L. *profundantur. Item Appius Eutychianus maritus eiuſdē Valerianæ ſcholæ Vexillariorum largitus eſt* HS. XXX. N. L. *cuius ſummæ reditu quodannis die* SS. *natalis eius ante ſtatuam lecti ex* ƆC. CCL. *ponant. Sport.* ƆC. CCL. *inter præſent. ſibi diuid. oleum & propin. per roſam* PRAEBEANT.

Quæ ſequitur, Rauennæ legitur, & à Volaterrano etiam lib. 16. Com. urbanorum, à Blondo Forol. libro 2. Romæ triumphantis, & ab alijs refertur, ſed non admodum emendatè.

D. M.

FLAVIAE Q. F. *Salut.coniugi cariſſimæ* L. *Publicius Italicus Dec. orn. et ſibi* V. *Poſuit.Hic Coll.Fabr.* M. R. HS.XXX. VIV.*ded. Ex quo redditu quotannis Dec. Coll.Fabr.* M. R. *in ædeNep.quá ipſe extruxit die Neptunaliorũ præſentibus Spor.* >|<.*bini diuiderẽtur. Et Dec.* XXVIII.*ſiue* >|<. *centeni quinquageni quotannis darentur. Vt ex ea ſumma ſicut ſoliti arcam Publiciorum Flauiani, et Italici filiorum, & arcam in qua poſita eſt Flauia Salutaris uxor eius, roſis exornent de* >|<. *ſacrificentq́; ex* XXII. *& de reliquo ibi epulentur. Ob quam liberalitatem Col. Fabr.* M. R. *inter benemeritos quotannis roſas Publicijs ſupra ſe & Flauia Salut. uxore eius mittendas ex* >|<. XXXV. *ſacrificiumq.faciundum de* XX. HS. *per* MAGISTROS DECREVIT.

Tertia Reate conſpicitur, eſtq́; in hæc uerba.

T. FVNDILIO *Geminio* VI. *uir. Aug. Mag. Iuu. Auguſtales patrono & Quinq. perpetuo optime merito. Hic arcæ Auguſtalium ſe uiuo* HS. XX. *dedit. ut ex redditu eius ſummæ die natali ſuo* IIII. K. *Febr. præſentes ueſcerentur. Et ob dedicationem ſtatuæ Decurionibus & Seuiris & Iuuenibus Sportulas, & populo epulum et oleum eadem*

DIE DEDIT.

Vides quàm bene ex harum inſcriptionũ tanquam commentariorum quorundam lectione, Iureconſulti uerba explicentur, et Diuiſionum ſignificatio, & conſuetudo ſub obtutum ponatur. Fuerunt igitur hæ Diuiſiones, ſcilicet ſportulæ, pecuniæ, oleum, cruſtum, uinum, aliaq́; id genus nec abſimilia, quæ teſtatores Collegijs, & ſodalitatibus, militijsq́; negociatorum & artificum, item Decurionibus, populoq́; interdum, die natalis, quæ uiuentibus fuerat celeberrima atque honorata, parentaliorumq́; tempore ſingulis annis dari teſtamento cauebant. Harum Diuiſionum meminit etiam Paulus Iuriſconſultus in eiſdem Pandectis ſub titulo De Legatis, his uerbis, Ciuitatibus legari poteſt, etiam quod ad honorem ornatumq́; ciuitatis pertinet. Ad ornatum puta quod ad inſtruendum forum Theatrum, ſtadium legatum fuerit. Ad honorem puta, quod ad munus edendum, uenationem, uel ludos Scænicos, ludos Circenſes relictum fuerit: aut quod ad Diuiſionem ſingulorum ciuium uel epulum relictum fuerit, &c. Huiuſmodi Diuiſiones à uiuentibus etiam lætitiæ gratia dari conſueuiſſe, non eſt ambigendum. Dabant antiqui Diuiſiones nedũ Decurionibus, ut cognoſcitur ex pridem relata inſcriptione, ſed etiam

eorum liberis. inter cætera Diuisiones panis & uini. Fulginiæ in lapide peruetusto in hortis Alexandri Elmi sic legitur,

——— PATRONO *Ciuit. Foro Flam. Fulginia. Itemq. Iguuinorum splendidissimus ordo Floro Flami. Cuius dedicat. Decurionibus, et liberis eorum panem et uinum, et* ↄc ↄc. XX. N̄. *Itẽ municipibus* ↄc ↄc. IIII. N̄. DEDIT.

Qui integram inscriptionem legere auet, eam perquirat in Emendationibus, suspitionibusq́; Malæspinæ in Epistolas Ciceronis ad Atticum. Perusiæ in templo Diui Angeli in peruetusto lapide, qui aræ adstructus est, huiusmodi legimus inscriptionem,

C. VIBIO. C. F. L. N̄. TRO. GALLO.
PROCVLEIANO PATRONO PERV-
SINORVM. PATRONO ET CVRATO-
RI R. P. VETTONENSIVM. IVDICI.
DE. V. DEC. AEDILI. PATRONO COL-
LEGI CENTON. VIBIVS VELDV-
MNIANVS AVO KARISSIMO. OB CV-
IVS DEDICATIONEM DEDIT DE-
CVRIONIBVS. $\frac{V}{\Lambda}$ II. PLEBI $\frac{V}{\Lambda}$ I.
D. D. D. D.

Inuenio aliquando, lætitiæ gratia datas ab Imperatore Romano Diuisiones Senatui, Equitibus et plebi, ut apud Suetonium in Flauio Domitiano,

mitiano, Senatui quidem & Equiti diſtributa eſſe panaria; Sportellas uerò cum obſonio plebi. Adhæc apud eundem Suetonium in Nerone Claudio, & apud Tacitum lib. 14. in dedicatione Thermarum & Gymnaſii, ab Imperatore præbitum fuiſſe oleum Senatui & Equitibus. Multiplices igitur erant diuiſiones priuatimq́; & publicè, et non una de cauſa, ut ex his, quæ relata ſunt perſpicere licet, dabantur. Quod ſpectat ad Decuriones, Alciatus in Comment. ad.l.Pupillus.ff. de Verb.ſignific. ſolùm obſeruauit, eos, uiritim binos denarios, uel huiuſmodi certam quantitatem, ab iis, qui in ordinem cooptarentur, recipere conſueuiſſe, item quoties aliqua ſtatua ædicula'ue dedicaretur, aliquid eo nomine ipſis dari, fuiſſe in more poſitum; quæ pecunia Sportula quoque appellari ſoleret, ut in.l.Spurij.ff.de Decurionibus. Idem Diſpunctionum lib. 3. cap. 17. ſic inquit, Cæterùm cùm aliquis magiſtratum nouum inibat, uel alicuius lætitiæ cauſa, per liberalitatem pecunias Decurionibus diſtribuebat; quod ſingulis dabat, ſportula dici cœptum eſt. Sic Alciatus. Sed aliæ etiam res, ut ex ſuprà relatis patet, Decurionibus dabantur, quod non fuit ab Alciato animaduerſum. Sanè aliæ ſunt Sportulæ, aliæq́; Diuiſiones, quarum meminit Diuus Cyprianus lib. 3. Epiſto-

 larum

larum Epistola 5. ex harum tamen, ut opinor, similitudine quadam dictæ. eius uerba sunt hæc, Cæterùm Presbyterij honorem designasse nos illis iam sciatis, ut & sportulis ijdem cum Presbyteris honorentur, & diuisiones mensuræ æquatis quantitatibus partiantur &c. Reliqua, quæ de Sportulis ab Alciato locis citatis, à Ferrario in Annot. ad §. Sportularum. sub Rubr. de Actionibus, in Instit. ab Augustino Datho lib. 2. Epistolarum in Epistola ad Franciscum Cardinalem Senensem, & ab alijs scribuntur, notiora sunt quàm quæ hîc referri debeant. Quod pertinet ad superius relata Marcelli uerba, Accursius & post Accursium Bartholus, ita contextum accipiunt, ut Iureconsultus loquatur de quodam, qui suo testamento Decurionibus Diuisiones (quæ essent hæ non declarant) dari iussisset die natalis sui, idest mortis die, quasi tunc natus ille esset ad gloriam, ut sit inquit Accursius, de natiuitate Sanctorum. Quod glossema, tametsi nihil eo sit insulsius, commēdat non sine manifesto errore Romanus Sing. 33. cuius hoc est initium, Quia cras est festum. retulitq́; aliquando & secutus est eruditissimus Andreas Tiraquellus. Diem uerò natalis pro die mortis, nō esse apud Marcellum sumendū, apertè demonstrant inscriptiones suprà relatæ, pri-

ma

ma ſcilicet et tertia. Defunctorũ natales apud Græcos etiam celebrari, honorariq; cõſueuiſſe demõſtrat Lucianus in Demoſthenis encomio. Adde quòd nullibi reperies apud auctores, ſi excipias Chriſtianos, de quibus non loquitur Marcellus, diẽ mortis, diem natalis appellari. Diem autem natalem celebrem apud antiquos fuiſſe, magnaq; hilaritate agi cõſueuiſſe, nemi nem latet, & cognoſcere licet apud Ouidium lib. 4. Triſtium Elegia 13. & lib. 5. Eleg. 5. Item ex illo Vergilij uerſiculo

» *Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis Iolla.*

Alijs teſtimonijs in re ſatis manifeſta ſuperſedeo.

Inter catamitos meritoriosque pueros ponendum eſſe diſcrimen. Mendum, quod Vallæ libris inſederat, demitur, & etymologia huius uocis, Catamitus, paſsim recepta, reiicitur, ac cur pueri concubini, Catamiti ſint dicti, demonſtratur. CAP. III.

LAVRENTIVS *Valla homo doctus, qui Latini ſermonis elegantiam à barbarie, in qua planè obruta iacebat, magno labore uindicauit, libro 4. ſuarum Elegantiarum cap. 90. ita habet, Scorta maſcula, pueri meritorij uo-*

cantur. quidam aiunt hos pueros dici Catamitos, quod mihi non uidetur, ſed potius concubinos. meritorij nanque ut meretrices precio merent. Cicero in Ant. Ingenui pueri cum meritorijs, ſcorta cum matribus familiâs uerſabantur. Hæc Valla. Voluit autem reprehendere Seruium Vergilij enarratorem, qui in Com. in Eclogam 8. ſic ait, Modò tamen ideò ait, Sparge marite nuces. ut eum culparet infamiæ. Nam meritorij pueri, ideſt Catamiti, quibus licenter abutebantur antiqui, recedentes à turpi ſeruitio, nuces ſpargebant, ideſt ludum pueritiæ, ut ſignificarent ſe puerilia cuncta iá ſpernere. Hactenus Seruius. Negat Valla pueros meritorios, Catamitos poſſe appellari, & concubinos potius dicendos eſſe exiſtimat, quòd meritorij in meretricum morem proſtarēt, corpusq́; precij gratia inuulgarent. Sed animaduertere potuit Valla, Catamitum, cōcubinum ſignificare. Feſtus lib. 3. Catamitum, inquit, pro Ganymede dixerunt, qui fuit Iouis concubinus. Quamobrem adducor ut credam, corruptum eſſe Vallæ contextum, atq; ideò ita eſſe legendum, Quidam aiunt hos pueros dici Catamitos, ſeu potius cōcubinos; quod mihi non uidetur, &c. Et eo facilius, quia ipſe inter meritorios pueros, & concubinos (de his autem loquutus eſt Seruius, ut indicant illa eius

uerba,

uerba, Recedentes à turpi ſeruitio) ponit diſcrimen, ut uelit, meritorios eſſe, qui meretricum inſtar, ſui paſſim mercedis gratia, copiam omnibus facerent: concubinos uerò, qui pro concubinis haberentur. Contra quam differentiam eſſet itum, ſi meritorios pueros, concubinos appellandos eſſe diceret. quod de docto uiro arbitrari, non eſt rationi conſentaneum. Sanè quantum ſpectat ad uocem, Scortum, fortaſſe citra errorem dici poſſit, hanc concubinum puerum etiam ſignificare. Liuius Dec. 4. lib. 9. Inter cætera, inquit, Cato obiecit ei Philippum Pœnum charum, ac nobile ſcortum, ab Roma in Galliam prouinciã ſpe ingentium donorum perductum. Tranquillus quoque in Vitellio, Tiberij Catamitos, ſcorta appellat, Pueritiamq́; , ait, primamq́; adoleſcentiam Capreis egit inter Tiberiana ſcorta, & ipſe perpetuò Spintriæ cognomine notatus, exiſtimatusq́; corporis gratia, initium et cauſa incrementorum patri fuiſſe. Hæc ille. Tiberius enim, ut idem Suetonius in eius uita teſtatur, conquiſiuit Capreis in ſeceſſu illo, puellarum, & exoletorum greges, et monſtroſi con cubitus repertores, quos Spintrias appellabat. Catamitos, pueros eſſe meritorios, & ſic dictos, quaſi κατὰ μισθὸν, ideſt pro precio, cùm Græci μισθὸν mercedem uocent, paſſim creditum

tum est. Hunc errorem non solùm in Callepini Lexico à doctissimis uiris emendato magnaq; accessione locupletato, sed etiam in Scoppæ Grámatici non contemnendi Spicilegio, atque apud alios inuenies. Fuit aliquando cùm à uoce μίξις, quæ concubitum coitumq; significat, & κατὰ, dictos augurarer; quasi quis dicat, pro concubitu. Deinde à uerbo καταμύω, quod est inclino & incuruo, pueros muliebria patientes, Catamitos nuncupatos putabam, ut cum litera, Ypsilon in tertia nó per, I, uox scribenda esset. Satis enim constare apud Latinos uidebam, uerbum Inclino, et Incuruo, obscœnitatem, quæ in huiusmodi pueris peragitur, significare. Martialis,

» *Incuruabat Hylá posito Tyrinthius arcu,*
» *Tu Megaram putas non habuisse nates?*

Iuuenalis Satyra decima,

» *—quot discipulos inclinet Amillus.*

Antiqui de his Ocquiniscere dicebant, Nonius, Ocquiniscere, inquit, est propriè inclinare. Pomponius Prostibulo, Vt nullum ciuem pædicaui per dolum, nisi ipsius orans ultrò qui ocquinisceret. Demum uerò Festi librum primum, tertiumq; legens, omnia hæc nugas esse intellexi; cùm ex ijs, quæ ille scripta reliquit, facilè cognoscatur, Catamitos, quasi Ganymedes nuncupatos, ut hac uoce, so

lùm

lùm concubini, non reliqui muliebria patientes, ſignificentur, quòd Ganymedem ab antiquis Catamitum dictum, referant. hic enim priſcorum fabulis, Iouis concubinus dicitur, unde Martialis,

» *Dixit idem quoties laſciuo Iuno Tonanti,*
» *Ille tamen gracili cum Ganymede iacet.*

Feſti libro primo uerba hæc ſunt, Alcedo, inquit, dicebatur ab antiquis pro Halcyone, ut pro Ganymede Catamitus, pro Nilo, Melo: & infrà, Alumento pro Laumedonte à ueteribus Romanis, nec dum aſſuetis Græcæ linguæ, dictum eſt. Sic Melo pro Nilo, Catamitus pro Ganymede, Alphius pro Alpheo dicebatur. Libro uerò 3. Catamitum pro Ganymede dixerunt, qui fuit Iouis concubinus. Quæ uerba ſuprà etiam citauimus. Hoc nomine Ganymedem appellauit antiquorum more Plautus. quem non adeò antiqui auctores ſequuti ſunt, Macrobius enim libro 5. Saturn. cap. 16. mentionem faciens de Ganymedis raptu, Catamiti pellicatum dixit. Auſonius autem Gallus,

» *Aut Iouis Elyſii qui Catamitus eris.*

Spin-

Spinthriæ, unde ſic dicti, Pii Bononienſis, & Sabellici ſententiæ improbatæ, emendataque hæc uox in Tranquilli, & Lampridii codicibus.

CAP. IIII.

PRAECEDENTIS *capitis nonnullis neceſſariò referendis cùm ſemel erubuerimus, ante quàm rubor depellitur, de Spinthrijs quorum Tranquillus in Tiberio, & Lampridius in Heliogabalo meminerunt, non nulla, quantum ad uocem pertinet, ſcribendæ uidentur. Quæſiuerunt eruditi uiri unde'nam à Tiberio monſtroſi concubitus repertores, qui triplici ſerie connexi, ut ait Tranquillus, inui cem inceſtarent ſe coram ipſo, Spinthriæ ſint appellati. Sabellicus in explicationibus ſuis in Tranquillum, à fauillis dictos arbitratur; Pius uerò Bononienſis à Spynthurnice. ſic enim inquit cap. 16. ſuarum Annotationum, Eſt & auis inauſpicata, quam noſtri Incendiariam, Græci Spynthurnicem dicunt, Plautus per diminutionē Spynthurnicium, de qua Plinius, & Ariſtoteles meminerunt: à qua diræ & inauſpicatæ, ideſt execrandæ libidinis inuentores, & artifices, uocati ſunt Spynthriæ, non autem à fauillis, ut quidam coniectant. Hæc Pius. Sed quid monſtroſi concubitus ar-*

chitectis cum fauillis? Non ſunt etiam ab aue illa inauſpicata Spynthriæ nuncupati, ſiquidem non alij hoc nomen nequiſſimis illis exoletis indiderunt, ſed, ut Tranquillus ait, Tiberius ipſe, qui eos in delitijs habebat, eorumq; aſpectu deficientes libidines excitabat, ſic eos appellare ſolebat. eſt uerò maximè abſurdum putare, hunc ab aue inauſpicata infamiq; eos nominaſſe, alioquì ſuas delitias, libidinesque, quáquàm immanes, quibus mirum in modum delectabatur, ſuosq; mores, execratus uideri poteſt, ſeq; obſcœnitatis reum planè agere. Cenſui aliquádo ſic dixiſſe à Græca uoce Σφιγκτὴρ, quæ ani (honor ſit auribus) muſculum ſignificat. Galenus in libello De Vteri diſſectione, Podicem autem, inquit, dico totum rectum inteſtinum: laxiorem uerò podicis partem infernam, recti inteſtini partem, ubi etiam maximè dilatatum eſt, & ad cuius finem adſtrictior podicis pars Σφιγκτὴρ à Græcis appellata, exiſtit, &c. Idem lib. 4. de Vſu partium corporis humani. Recti uerò inteſtini ora inferior à muſculis in orbem circumfuſis σφίγγεται, ideſt conſtringitur: quapropter nomen ei σφιγκτῆρα, ideſt compreſſorem, puto quoſdam impoſuiſſe. Hæc Galenus. Cui probè concinit Meletius in libro De Natura hominis, ubi de eodem muſculo agit. Cùm autem

tem

tem Venus illa in hac corporis parte exerceretur, meritò eos Tiberius Sphinctrios, appellasse uidetur, uel potius Sphincteras, quasi Cōpressores, à comprimendis natibus; ex qua ratione à Lucillio Poëta antiquissimo, pædicones, pullopremones dicti sunt, à premendis id est comprimendis, et subagitandis pullis, idest pueris adamatis, secundum priscam uocem. Ausonius Gallus in Epig. ad Pythagoram de Marco, qui dicebatur Pullaria,

» *Quid Marcus feles nuper Pullaria dictus,*
» *Corrupit totum qui puerile decus:*
» *Peruersæ Veneris postico uulnere fossor,*
» *Lucilli uatis subulo, pullopremon.*

Matthæus Doctorius uir Græcè & Latinè bene doctus, diuiniq; & humani iuris apprimè consultus, ut hæc non improbabat cùm eadem de re cum eo, ut fit inter amicos eisdem studijs addictos, dissererem, ita etiam suspicabatur dictos Sphyncteros, à Græcis ducta appellatione, apud quos, teste Suida, molles, & huiusmodi obscœnitate infames Sphinctæ (quod & Rhodiginus lib. 8. cap. 8. attestatur) nuncupantur: ibatque in eius sententiam Guido Morgalantus Philosophus & Medicus eruditissimus, & à studijs humaniorum literarum non abhorrens. Verùm mox ego rem

mecum permolens, uerbaque illa Tranquilli; Triplici ſerie connexi inuicem inceſtarent ſe.] anxiè conſiderans, arbitror Tiberium eos monſtroſi concubitus inuentores, Spinthrias appellaſſe ab armillarum genere, quod ſpinther dicebatur, quo, ut Pompeius lib. 17. teſtatur, mulieres utebantur ſummo brachio ſiniſtro; quæ armillæ anulis quibuſdam inter ſe connexis, ut in peruetuſtis ſtatuis non ſemel uidimus, conſtabant. Vnde cùm illi connexi triplici ſerie hærere conſueuiſſent, ex quadam ſimilitudine ſunt Spinthriæ, ideſt armillæ dicti. Quo fit ut apud Tranquillum Lampridiumq; non Spyntrias, uel Spynthrias, ſed Spinthrias ſine litera, y, ſit legendum. Legere etiam poſſemus Sphincteros, ab eodem armille genere, ut illud non Spinther, ut ab omnibus ſcribitur (σπινθὴρ nanque Græcè cum θ, notatur) ſed Sphincter, à conſtringendo brachio dicatur. Quod tamen ſine auctore, aut reuerendæ uetuſtatis codicum fide, affirmare non auſim.

Fran-

Francifci Connani, & Ioannis Ferrarii non leue erratum demonftratur. cur Spadones adoptare poffe Iuftinianus uoluerit, caftratos non item, quodq; fit horum fpadonum impedimẽtum, explicatur,& nonnulla de eunuchis afferuntur. CAP. V.

HVMANIORVM *literarum ftudium Iureconfultis, fi intra certos fines cohibeatur, utilitatis nonnihil, atque ornamenti plurimùm afferre; fin immodicum tanquam Sirenarum cantus fenfus, mentemque oblectet, diutiusq; detineat, damnis eos non leuibus, et quibufdam ueluti ingenij cladibus afficere, facilè ex his, quæ indies ufu ueniunt, intelligi poteft, egoq; aliquando læfus didici. Quòd nifi maturè Græcis Latinisq; Sirenis, Budæisque etiam & Alciatis, huiusque farinæ auctoribus, quos in delicijs ab ineunte adolefcentia habere cœperam, longum ualere renunciaffem, meque ad bonam frugem, ad eos nimirum legum interpretes, quos noftræ ætatis nonnulli tanquam ἀμούσους Barbarosque, non fine damno auerfantur, recepiffem, uix me Iureconfulti nomine dignum exiftimarem. Dictu enim incredibile eft quantùm bonarum mitiorumq; literarum cultu, iuris prudentiæ campi*

fyluefcant,

ſyluescant, filicibus tribulisq; obſideantur, & ſterileſcant. Cuius rei tunc admonemur, cum uel Aduocati militauerimus, uel ad rerum notiones, iudicandumq; & ad reſpondendum de iure, acceſſerimus. Tunc enim aliorum omnium præſidio deſtituti, Barbaros duntaxat nobis uſui adiumentoque eſſe; Barbaros nos communire; Barbaros ſolida prudentia nobis præſtò eſſe, manusque labantibus admouere, cognoſcimus. A' muſis politioreq; diſciplina omnino fuit Bartholus alienus, infans & incultus Alexander; arcem illi tamen iuriſprudentiæ tenent, nemoq; ad eorum eruditionem ſæculo hoc noſtro undequaque expolito, adhuc propius acceſſit. In maximos hi Iureconſultos euaſerunt, quòd una ſemper re diſtinebantur, in unam neruos omnes intendebant, atque toti incumbebant, nec multiplicibus ſtudijs huc atque illhuc diſtrahebantur.

VERV'M *non eò hæc dicta eſſe uolumus, ut cuiuſquam exiſtimationi, & famæ quicquam deteratur, aut quòd omnem à Iureconſultis noſtris ablegandam eſſe elegantiam cenſeamus, unde ad auitam barbariem deuoluamur; ſed ut modus adhibeatur, multiq; non in humaniorum literarum, ſed Iuriſprudentiæ ſtudijs ſimus; alioquì oleum & operam perdemus, ac fœdè, ut aliquando Ioanni Ferrario,*

& Francisco Connano doctis alioquì Iureconsultis, in una eademq; re usu uenit, labemur, inq; manifestos scopulos impingemus. Cum enim hi Iustiniani uerba infrascripta Institutionibus sub titulo de Adoptionibus legissent, rem planè obuiam ignorantes, futiles omnino discriminis rationes attulerunt. Sed & illud, inquit Iustinianus, utriusque adoptionis commune est, quòd et ij, qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt, castrati autem non possunt. Ferrarius ad hunc locum sic in Annotationibus scriptũ reliquit, Cæterùm spadonibus, quia humano inuento im potentes mulierum sunt facti, et fortassis progenerare olim, atque prolem adsequi potuere, permissum est utraque adoptione uti. est etiam in. l. 2. §. Illud. & l. Adrogato. §. Spado. ff. eodem titulo. Hæc ille. Connanus uerò lib. 2. Commentariorum iuris ciuilis cap. 15. Rationem, inquit, huius distinctionis inuenire difficile est, quòd nulla causa esse uideatur, cur in spadonibus aliud, quàm in castratis statuatur. Et mox, Itaq; spado, cui solùm testes desunt, aut euulsi ipsi, aut attriti, uxorem ducere, hæredem scribere, uel adoptare potest. Castratis aũt nihil horum permittitur. Nam spado non omnino ineptus est ad res Venereas, qui bus operam dare põt, sed nulla sobolis spe &c.

Profe-

Profectò si satis hi perpendissent in Pandectis .l. Si quis posthumos. De liberis & posthumis. l. Si serua. §. Spadoni. De Iure dotium. & .l. Si quis ita spado. De Aedilitio edicto; aut saltem legissent commentaria Soccini ad .l. Sed est quaesitum. De liberis & posthumis. rem omni prorsus carere dubio animaduertissent, germanamq; ad Iustiniani locum explicationem attulissent. Est igitur sciendum, ut ex his legibus colligitur, spadonum alios nunquam generare posse: alios uerò & si in praesentia generare non possunt, spem tamen haud dubiam corporis habitu praebere, si impedimenta, quae eos non sinunt esse parentes, abscedant, se ipsos ad conserendos foeminarum agros non fore ineptos. Atq; ideò ob accessuram generandi potestatem, his posterioribus adoptionem permitti, prioribus ob contrarias causas, non item. Spadones igitur, quibus adoptio permittitur, temporali laborant sterilitate, uel propter frigiditatem, ut Theophilus censuit, uel quia uias seminis obstructas habent; tales nanq; inueniri Spadones demonstrat Aristoteles Problemate 27. Sectionis 4. sic inquiens, si Latino ore loquatur, Quibus itaque meatus habitu suo naturali priuantur, uel quia obcaecati sunt qui ad penem tẽdunt, quod Spadonibus, hisq; similibus euenit, uel etiam

alijs de causis, hic talis humor in sedem confluit &c. Si his igitur aut similibus uitijs, quæ depelli possint, spadones laborent, adoptare poterunt. Plura de spadonibus adduci possent ex Iureconsulto in l. Spadonum. ff. de Verb. sign. cui primus affulsit Beroaldus in commentarijs in Tranquillum, & in Apuleium: Item ex Theophilo, ex Suida, Luciano, Paulo Aegineta, Matthæo Euang. cap. 19. et alijs; sed quia illa sunt protrita, & si alicubi implexa, à me omittuntur. Illud tamen nequaquam omittendum duximus, antiquos nedum eunuchos facere consueuisse, sed & eunuchas. Vt enim Xantus Lydus Rerum Lydarum lib. 2. scriptũ reliquit (quod est ab Athenæo lib. 12. Dipnos. cap. 4. relatum) Andramites Lydorum Rex, primus eunuchas mulieres fecit hisq; loco uirorum eunuchorum usus est. Quis usus esset apud antiquos eunuchorum, optimè declarat Gregorius Nazianzenus in Monodia in Basilij uitá, loquens in hanc sententiam, Interdum Eunuchos suos ad leniendum misit. Hi cubicularij ipsius erant, genus admodum molle, tamen impietate aduersus Deum fortes, dum sectam & ipsi Arianam tuentur. Viri nanq; sunt inter mulieres, ad eas custodiendas oblectandasq; ; mulieres uerò inter uiros ad omnia obscœna patienda. Quamobrem

rem quando genitalibus ſtuprum admittere nequeunt, lingua fornicaria, et adultera utuntur. Hæc Nazianzenus. Eunuchorum naturam optimè appinxit Polemon Atheniẽſis in definitionibus humanarum effigierum, inquiens ipſos, maiori ex parte immiti eſſe ingenio, doloſos, facinoroſos, multisque in ſceleribus ſe exercere conſueuiſſe.

Statuæ porphyreticæ, quæ angulo cuidam templi Diui Marci affixæ uiſuntur Venetiis, quibus dicatæ fuerint, ex coniecturis non leuibus indicatum. CAP. VI.

C*VM Tridento Venetias uiſendæ Inclytæ urbis gratia adueniſſet Michaël Iterus Nauarus, noſtræ ætatis Iureconſultorum Coryphæis meritò à doctis adnumeratus, mihiq́; amicitiæ, communiumq́; ſtudiorum iure coniunctiſſimus, memorabilia cuncta in priuatis publicisq́; locis, atque admiratione digna unà luſtrabamus. me enim ille tanquam myſtagogo utebatur, quòd multa antea præclara obſeruaſſem, ac à patritijs uiris percunctationibus edidiciſſem. Cùm quadam die propè ad portam, quæ è platea aduenientibus in Palatij atrium patet, accederemus, obtulerunt ſe no-*

bis leua in angulo templi Diui Marci, è porphyretico marmore statuæ quatuor, hærentes binæ. Tunc Iterus quorum'nam essent illæ, & cur angulo illi ab antiquis, qui ædem construxerunt, affixæ essent, ut solebat, percunctari cœpit. Dixi rem antiquarijs omnibus, Venetisq; eruditis uiris esse penitus obscuram, solùmq; è Græcia statuas hasce esse aduectas constare, & nihil præterea. Me uerò, si coniecturis locus sit, suspicari, statuas illas Harmodij esse & Aristogitonis, qui Atheniensium Tyrannum Hypparchum peremerunt; quorum historia ex his, quæ Thucydides libro 6. scripsit, satis est nota, & cuius meminerunt Plato in Symposio, Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum, Athenæus lib. 13. cap. 27. et alij. Cú. n. ob patriam à tyrannide liberatam magnis honoribus hos prosecuti fuerint Athenienses, statuis etiam, ut fieri solebat, eos honorasse constat. Sic enim inquit Demosthenes in oratione πρὸς λεπτίνην *de Conone loquens,* Διόπερ οὐ μόνον αὐτῷ τὴν ἀτέλειαν ἔδωκαν οἱ τότε, ἀλλὰ καὶ χαλκῆν εἰκόνα, μετὰ τὸν Αρμόδιον, καὶ Αριστογείτονα ἔστησαν πρώτου. ἡγοῦντο γὰρ οὐ μικρὰν τυραννίδα καὶ τοῦτον τὴν. λακεδαιμονίων ἀρχὴν καταλύσαντα πεπαυκέναι. *Idest, Quapropter illi [scilicet Cononi] tum non tantùm immunitas decreta est, sed primus fuit, cui quemadmo-*

admodum Harmodio, & Ariſtogitoni ænea ſtatua decerneretur. putabant enim eum, qui Lacedæmoniorum imperium euertiſſet, non paruam tyrannidem deſtruxiſſe. Quanquàm æneas horum ſtatuas Demoſthenes fuiſſe demonſtrat. Dio Chryſoſtomus Oratione XI. *cui titulus eſt, Troia. ſic inquit, ſi Latinis utatur uerbis, Harmodium autem, & Ariſtogitonem præ omnibus maximè Athenienſes honorant, ut qui ciuitatem in libertatem aſſeruerint, tyrannumque interfecerint. hæc ille. Pollux quoque, & ſi temporis iniuria lacunoſus, idem demonſtrat lib.8. loquens de Imperatore Athenienſium in hæc uerba, Ordinat quoque certamen funebre eorum, qui bello ceciderunt, & Harmodio * ſuisq; parentalia celebrat &c. Ora quoque opinionem meam adiuuare; in utroque enim pari alterum barbatum eſſe, ſcilicet Ariſtogitonem; alterum uerò, nẽpe Harmodium, imberbem. Cultum corporis armaq; à Græcorum ritu non abhorre. Vtriusq; utrobiq; complexum, eorum amori fideique, & coniurationi maximè congruere. Eo uerò in angulo has ſtatuas eſſe locatas, ut Venetos quotidie in atrium palatiumq; conuenientes, tyrannidem eſſe abolendam, tyrannorumq; interfectores honorandos eſſe, admonerent. Hæc cùm eruditiſſimo*

uiro arriderent, digna esse putaui, quæ Miscel laneis nostris adscriberentur.

Hians Laurentii Vallæ contextus, uerbo, quod scribarum typographorumq; culpa deerat, restituto, expletur, & clypeus, quo ille contra nonnullas calumnias tegi posit, demonstratur. CAP. VII.

DE *Gerundijs scribens Laurentius Valla, sic loquitur lib. 1. cap. 29. Soluendo non sum, nunquam patitur secum substantiuum, ideò dubitari potest, datiuus sit, an ablatiuus. Significat autem satisfacere pro eo, quo obligatus sum, siue pecunia, siue remuneratione: ut Quintilianus, Placeamus licèt nobis fortuna nostra pater; pauperi soluendo non sumus. Vult autem semper post se datiuum, licèt non semper apponatur, interdum etiam alium casum. Apud eundem, Maximi tum uirorum, & quibus artis suæ soluendo non sit humanitas. Sic Valla. Cùm hæc olim legeremus, duplici hic auctor implicitus errore uidebatur, altero quòd non rectè uerborum sententiam explicaret, altero, quòd perperam de constructione pronunciaret. Quod spectat ad priorem errorem, hunc*

eſſe lapſum demonſtrari ſatis cenſebam his Iureconſulti uerbis, quæ leguntur in .l. Soluendo ff. de Verborum ſignificatione, Soluendo eſſe, inquit Iabolenus, dicitur is tantummodò, qui ſolidum poteſt ſoluere. Vides ſoluendi poteſtatem non autem actum, ut Vallæ uiſum eſt, ſignificari. Quantum uerò pertinet ad poſteriorem, pariter hallucinari ille uidebatur inquiens, uerba hæc, Soluendo eſſe, nunquã pati ſecum ſubſtãtiuum, ideoq; ambigi poſſe utrũ ſoluendo, in datiuo eſſet, an in ablatiuo: quandoquidẽ non obſcuri nominis ſcriptorum auctoritatibus, & non abſimilibus loquendi formulis obſiſti poſſet. Sunt autem illæ infrà relatæ. Liuius, Si Reſp. ſoluendo æri alieno eſſet. Iureconſultus. ff. de Pollicitationibus, Si bona liberalitati ſoluendo non fuerint. Licèt Budæus, ſoluendæ, legat. Idem Liuius (quod ad ſimilitudinem locutionis facit) alibi ſic inquit, Talia quærentes, æqua orare, ſeq; ea relaturos ad Scipionem Tribuni reſponderunt; & P. Scipionem Deûm benignitate, & Remp. eſſe gratiæ referendæ &c. Idem alio in loco, Vt diuites conferrent, qui oneri ferendo eſſent &c. Ouidius lib. 15. Metamor. de Phœnice aue loquens,

» *Cum dedit huic ætas uires oneriq́ue ferendo eſt.*

Cicero

Cicero in Oratione pro L. Flacco, Illud, inquit, quæro, Sunt'ne ista prædia censui censendo? &c.

VERVM *nulla erroris nota Vallæ inurenda est, Nam quod pertinet ad gerundij huius significationem, non adeò literarum ille uideri possit ignarus, & eorum, quæ legerat immemor, ut eo soluendi actum significari existimaret, & Iaboleni declarationis non meminisset, uel eam abijciendam putaret. Eamq; ob rem dixerim contextum mancum esse, uerbumq; deesse, quo potestas significetur, ut sic legamus, Significat autem satisfacere posse ei, cui obligatus sum. Qua recepta lectione, optimè Valla significationem appingit. Quantum autem attinet ad alterum erratum, notæ identidem est eximendus: quia licèt unam atque alteram inueniamus reclamantem obsistentemq; auctoritatem, non ideò improbanda Vallæ est obseruatio, qui elegãtias scribit, ut titulus, quem ille operi præfixit, pollicetur, & de usu non autem de ab usu loquitur, ut ipsemet testatur in calce capitis primi lib. 1. quem clypeum, qui uirum hunc de literis benemeritum tueri student, Vallæ hostibus literatoribus quibusdam obijcere poterunt.*

Quo pacto depuretur ferrum, acriusq́; ad incidendum fodiendumq́; reddatur. Stomoma, quod uulgò aciarium dicitur, qua arte efficiatur. Videri chalybem, nō ſtomoma, ſed ferrum, tanquam genericam uocem, ſignificare, Latinosq́; uocabulo, quo ſtomoma ſignificent, carere, Hebræos non item. De multis ſtomomatis generibus à Daimacho enumeratis.

CAP. VIII.

MEMINI *me olim apud Diodorum Siculum legere, Hiſpanos, ferri laminas terra operire conſueuiſſe, quo illæ ferruginem rubiginemq́; contraherent, & purgarentur, indeq́; ex his gladios atque arma procudere. Huius autem rei rationē ferriq́; alias purgationes, item temperamenta tunc perquirenti mihi, hæc comperta ſunt. Ferri ſubſtantia cùm impura fæculentaq́; ſit, ac habeat terræ indigeſtam portionem non modicam, humo quodammodo macerata, marceſcentia excrementa exudat, indeq́; rubigine tanquam ſcabie quadam obducitur. Quo ſit, ut ferrum rubigine obſeſſum, purum redditum eſſe dicendum ſit. Quamobrem uidemus enſes peruetuſtos rubigine ſcabros, cùm expoliti fuerint, miram*

miram cum in incidendo tum in fodiendo uim obtinere; quanquàm sunt qui id temperamento tribuunt. Rubiginem ferro ex prædicta causa innasci, fidem facit Plato in Timæo, in hác scribens sententiam cùm æris meminisset, At quando terrena pars huic immista, propter uetustatem à cæteris partibus eius secernitur, ad extremamq; emissa superficiem per se ipsa aspectui patet, rubigo iam nascitur. Hæc Plato. Consueuerunt nostra ætate ferrarij fabri, gladios, forfices, aliaq; instrumenta incisoria, fimo equino operire; cùm uerò iam satis rubiginis contraxerint, expolire, & cote subigere atque exacuere; et hac ratione ipsis robur, uimq; acrem conciliari testantur. Alius depurandi modus legitur in Volaterrani Paralipom. ad Comment. Vrbana. Eius uerba hæc sunt, Rursus stannum, æs, ferrum hoc modo purgabis. Sumito salis alcali, cineris, cateniæ (id genus est pompholicis) æquas partes, & ex aceto uehementi supra marmor diligenter mollito; deinde acetum colato, & in hoc postea stannum quinquies fusum lauato, æris autem, aut ferri laminas ignitas extinguito; optimè purgabuntur. Hæc ille. Est & tertia purgandi ratio, si uera sunt, quæ ex Asianorum quorundam Thurcarumq; sermonibus percepimus. Stomoma fabri ferrarij li-

mis

mis atterunt, & in ſcobem penitus ac pulue-rem redigunt; mox puluerem illum farinæ admiſcent, & aqua emolliunt, indeq; turundas atque offas ducunt, quas anſeribus uorandas præbent. Poſtea ex earum fimo ſcobem ſecernunt, eamque fornacibus liqueſcere faciunt, quoad in maſſam rurſus coëat; atq; hoc eſſe omnium purgatiſſimum ſtomoma dicunt, ex quo ducunt nonnulli gladios enſesq;, quibus ferrum non ſecus ac lignum perſecent, qualem eſſe Georgij Caſtriotæ enſem, quem nos ſuperioribus annis Piſauri in Vrbinatum Ducis armamentario uidimus, memoriæ proditum eſt. Alio pacto non ſtomoma, ſed ferrum purgatur, ſcilicet cum in laminas iam ductum malleis, iterum fornacibus redditur, ac quo ad fluat excoquitur. Idq; ſæpius fit quo maior ſcoriæ copia ſubſidat, atque ita ferrum quaſi purum putum efficiatur, quod Græci ςόμωμα uocant (quanquàm & temperamentum uox ſignificat, ςομόω enim idem eſt quod tempero, induro, & exacuo) nos uerò quaſi proprio nomine carentes, ferri nucleum. Stomomatis non abſimilem confectionem edocet Ariſtoteles lib. 4. Meteor. his uerbis, Τήκεται δὲ καὶ ὁ εἰργασμένος σίδηρος, ὥςε ὑγρὸς γίγνεσθαι, καὶ πάλιν πήγνυσθαι, καὶ τὰ ςομώματα ποιοῦσιν οὕτως, ὑφίςαται γὰρ, καὶ ἀποκαθαί-

ρεται κάτω ἡ σκωρία. ὅταν δὲ πολλάκις πάθῃ, καὶ καθαρὸς γένηται, τοῦτο στόμωμα γίγνεται. οὐ ποιοῦσι δὲ πολλάκις αὐτὸ, διὰ τὸ ἀπουσίαν γίγνεσθαι πολλὴν, καὶ τὸν σταθμὸν ἐλάττω, ἀποκαθαιρομένου. ἔστι δὲ ἀμείνων σίδηρος ὁ ἐλάττω ἔχων ἀποκάθαρσιν. *Idest, Ferrum arte domitum, ita liquescit, ut liquidum reddatur, & iterum densetur. atque in hunc sanè modum illud defæcatum reddunt. recrementum enim sidit & in imum secernitur. Quæ quidem res postquàm frequenter acta est, & purum euasit, defæcatum redditur. Nec uerò artifices, eodem modo illud frequenter præparant, quòd attenuetur, & imminuatur, quodq; ita repurgatum, pondere minus sit. Illud etiam magis laudatur, quod minus excrementi agit. Vides quàm bellè Philosophus doceat ferri purgationem, & stomomatis elaborationem. Quibus etiam uerbis satis demonstratur, ut ab alijs quoq; fuit obseruatum,* στόμωμα *longè diuersum esse ab ære, & non esse genus squamæ æris, ut falsò censuit Plinius Naturalis historiæ lib.*34. *cap.* XI. *Quòd uerò suprà diximus uideri nos propria uoce carere, qua* στόμωμα *significemus, suadent hæc Plinij eiusdem uerba libro prænotato, cap.* 14. *Et fornacium, inquit, maxima differentia est. in ijs quidem nucleus ferri excoquitur ad induran-*

dam

dam aciem, &c. Vides, uerborum ambitu magis illum uti uoluiſſe, quàm uoce hac, calybs, quod fortè ea non ferri ſpeciem, ſed genus ſignificet, & ſi ſuprà lib. 22. cap. 22. contrarium innuere uideatur his uerbis, Si enim caligaris clauus, ſi ferri, uel calybis aliqua rubigo &c. Calybs uerò ferrum ſignificat, propter Calybi finitimos populos, quos ferri gloria, præ cæteris, qui ferri metallis inſignes habebantur, nobilitauit. quamobrem Virgilius lib. 1. Georgicorum inquit,

At Calybes nudi ferrum, uiroſaq; Pontus
Caſtorea; Eliadum palmas Epeiros equarum.

Iuſtinus lib. 43. de Gallecia portione, Præcipua his quidem ferri materia, ſed aqua ipſa ferro uiolentior: quippe temperamento eius ferrum acrius redditur, nec ullum apud eos telum probatur, quod non aut Bilbili fluuio, aut Calybe tingatur. Vnde etiam Calybes, fluuij huius finitimi appellati, ferroq; cæteris præſtare dicuntur, &c. Stomomatis apud antiquos plura fuiſſe genera, quæ uarijs uſibus deſeruirent, teſtatur Daimachus in Commentarijs obſidionalibus, quæ nos manuſcripta ex Creta Venetias aduecta uidimus, ex quibus hæc apud Euſtathium leguntur in comment. in lib. 2. Iliad. in Catalogum.

τῶν

τῶν γὰρ, inquit ille, ςομωμάτων φασὶ, τὸ μὲν, χαλυβδικον. τὸ δὲ σινωπικὸν. τὸ δὲ, λύδιον. τὸ δὲ, λακωνικὸν. καὶ σινωπικὸν μὲν καὶ χαλυβδικὸν, χρήσιμον εἰς τὰ τεκτονικά. λακονικὸν δὲ εἰς ῥίνας, καὶ σιδηροτρύπανα, καὶ χαρακτῆρας, καὶ λιθουργικα. τὸ δὲ λύδιον, εἰς ῥίνας καὶ αὐτὸ καί μαχαῖρας, καὶ ξύρια ξυςῆρας. οὕτω Δαΐμαχος ἐν πολιορκητικοῖς ὑπομνήμασι, κατὰ τὸν τὰ ἐθνικὰ γράψαντα. *Ideſt, Stomomatum autem, aiunt Calybdicum quidem aliud, aliud autem Sinopicum, Lydium aliud, Laconicum aliud. Et Sinopicum quidem, et Calybdicum utile ad fabrilia, Laconicum uerò ad limas, & terebra, quibus ferrum perforatur, & ad charaſteres, & lapidicinariam. Lydium autem & ipſum ad limas, & ad machæras, & ad nouaculas. Sic Daimachus in obſidionalibus cómentarijs, ſecundum eum, qui ſcripſit gentilia. Hebræis* ςόμωμα *dicitur* חלמיש *chalamíſc, ut fuit pridem adnotatum à Franciſco Forrerio Vlyſſiponenſi Theologo præclariſſimo, in doctiſſimis ſuis Commétarijs in Ieſaiam ad cap. 50. Cuius uocis etymum eſſe dicit à uerbo* חלש *chaláſc inſerta litera* ם *Mem, ideſt domuit, cùm omnia domet ſua duritie. Quanquàm uideo Hebræos quadratum nomen eſſe dixiſſe, cuius radix ſit* חלמש *chalamáſc. Hoc idem ferri genus propter inſignem duritiem,*

tiem, adamantem Græci nonnunquam appellarunt, ut apud Iſacium Tzetzam Lycophronis Com. apudq́ue alios obſeruauit eruditiſſimus uir, & antiquitatum omnium diligentiſſimus obſeruator Quinctinus Acanthius Spoletinus, quem ob pietatem in Deum non mediocrem, & quòd in amicos, præſertim uerò erga me ſemper fuerit officioſus, non uulgari amore proſequor, & plurimi facio. Stomomati autem præter depuratione͂, robur etiam maximum aquæ uis quædam arcana, ut de Calybis Bilbilisq́; aqua ex Iuſtino didicimus, conciliat. tametſi in uniuerſum aquæ frigori, quo temperando, obduratur, accedens robur fabri ferrarij acceptum ferant. Fit enim eo quædam antiperiſtaſis, ex qua candentis ferri calor introrſum compulſus, fortiorq́; redditus, humorem abſumit, qua re illud duritiem adipiſcitur. Quidam tamen perſuaſum habent, medicatis aquis, nonnullisq́; humoribus demerſum te͂peratumq́; ferrum, acrius reddi. Alij enim ſalita aqua, alij aceto permiſta, alij oleo, urina nonnulli, quidam diuerſis herbarum ſuccis utuntur. Albertus cognomento Magnus, lib. 2. de Lapidibus Tract. 3. auctor eſt ex ferri nucleo ſæpius colliquato perpurgatoq́;, adeò ut ad arge͂nti albedinem quaſi accedat, ductis inſtrumentis inciſorijs, temperamento ſucci

M ex

ex raphano lumbricisq́; expreſſi, tantam conciliari duritiem, ut ipſis ferrum non ſecus ac plumbum perſecetur. Seq́; id uerum eſſe, experimento didiciſſe teſtatur. Sanè Homeri ætate ſola frigida aqua, ut poſterioribus ſæculis factum eſſe credimus, inciſoria ferraméta obdurari conſueuiſſe, manifeſtè oſtenditur his uerbis lib. 9. Odyſ.

» ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ χαλκεὺς πέλεκυν μέγαν ἠὲ σκέπαρνον

» Εἰν ὕδατι ψυχρῷ βάπτει μεγάλα ἰάχοντα

» φαρμάσσων, τὸ, γὰρ αὖτε σιδήρουγε κράτος ἐστίν.

Ideſt. Sicut autem quando faber ferrarius ſecurim magnam uel aſciam

» *In aquam frigidam demergit ualde reſonantem,*

» *Obdurans, hoc enim ferri robur eſt.*

Sed de his hæc dixiſſe ſufficiat.

Quid ſit garum, & qui ſint Lacerti apud Iureconſultum in.l.Qui penum.ff.de Penu leg. Accurſius reprehéſus, & eiuſdem legis contextus emendatus.

CAP. IX.

SED *Ariſto notat etiam quæ eſui potuique non ſunt, contineri legato: ut putà ea, in quibus*

quibus eſſe ſolemus, oleum fortè, garum, amurca, mel, cæteraq; ſimilia. Hæc ſunt Vlpiani uerba in l. Qui penum. ff. de Penu legata. in quorum explicatione Accurſius ſic inquit, Garum genera ſalſamenti. &c. Sed tu dicas, garum eſſe liquamen illud ſalitú, quod olim ex piſce garo conficiebatur; de quo ſic ſcribit Plinius lib. 31. Nat. hiſt. cap. 7. Aliud etiam nunc liquoris exquiſiti genus; quod Garú uocauere, inteſtinis piſcium, cæteriſq;, quæ abijcienda eſſent, ſale maceratis, ut ſit illa putreſcentium ſanies. Hoc olim conficiebatur ex piſce, quem Græci γάρον uocabant. Et libro eodem, capite ſequenti, de garo loquens, Nunc, inquit, è Scombro piſce laudatiſſimum in finibus Carthaginis Spartariæ, et cetarijs; Sociorum appellatur, &c. Idem lib. 9. cap. 17. de piſcibus loquens, M. Apitius ad omnem luxum ingenio mirus, in Sociorum garo (nam ea quoque res cognomen inuênit) necari eos præcellens putauit. Hæc Plinius. De garo ex Scombro piſce, mentionem facit & Strabo lib. 3. Enumerat Athenæus lib. 2. Dipnos. Cap. 30. antiquos, qui gari meminerunt. Teſtatur Iulius Pollux lib. 6. antiquos aceti ſpeciem quandam, garum appellaſſe. quod fortaſſe factum eſt ob gari præſtantiam, à quo cætera condimenta liquida ſic dicerentur.

tur. Acetum autem inter condimenta referebatur, ut etiam hodie refertur, quin ut citato capite scriptum Athenæus reliquit, Attici acetum solum, condimentum appellabant. Lucianus garo atque oleo pisces perfundi consueuisse demonstrat. Pædacius Dioscorides libro. 2. cap. 31. de gari medicinis scribit, appellatq; garum, salsum liquamen tam ex piscibus, quàm ex omnium animalium carnibus effluens, quod quidem Salamuriam Anglarenses nostri uernacula uoce dicunt. Gari sic meminit Horatius Serm. lib. 2. Saty. 8.

» His mistum ius est oleo, quod prima Venafri
» Pressit cella garo de succis piscis Iberi.

Martialis uerò,

Expirantis adhuc scombri de sanguine primo
Accipe Fastorum munera chara garum.

Idem oua garo condiri consueuisse demonstrat inquiens,

» Candida si croceos circumfluit unda uitellos
» Hesperius scombri temperet oua liquor.

Garum efficacius Græci αἱμάτιον dicunt, idest sanguiculum: nam ex sanguine scombri, ut ex suprà relatis patet, conficiebatur; de quo Constantinus Cæsar lib. ultimo de Agricultura,

capite

capite ultimo. Patet igitur quid ſit garum, quibus rebus, & in quos uſus conficeretur. In eadem lege hæc quoque uerba leguntur, LACERTOS *quoque cum muria ſua contineri, nec Labeo negat.*] *Accurſius ad hunc locum perperam & barbarè, inquit, Lacertas, ideſt briſca mellis, intelligens pro briſca fauos. Tu uerò dicas Lacertos ibi ſignificare piſces ſic uocatos, è quibus, teſte Celſo atque alijs, ſalſamenta conficiebantur; quorum Plinius lib. 22. capite nouiſſimo his uerbis meminit, Colías, ſiue Parianus, ſiue Sexetanus, à patria Bœthica, Lacertorum minima &c.* κολίας *etiam hic piſcis nuncupatur ab Ariſtotele, apud quem Theodorus Gaza uir alioquì eruditiſſimus, malè monedulam uertit. Lacerti piſcis mentio eſt apud Athenæum Dipn. lib. 7. cap. 23. legiturq́; infrà apud eundem cap. 35. lacerti condimentum non iniucundum ex Alexide. De Lacerto Martialis,*

» *Cum Sexitani fertur tibi cauda lacerti.*

Licet deprauatè apud eum, Saxetani, legatur. Iuuenalis uerò Satyra 14. de eodem ſic inquit,

» *Alterius conchen æſtiui cũ parte Lacerti.*

Vbi partem pro cauda accipe, monente Martiale. ſola enim in precio fuiſſe uidetur. In horum fortaſſe effigiem, uel magis terreſtrium

lacertorum, formatos dulciarios panes, lacertulos uocat Apuleius libro 10. de Asino aureo, sic inquiens, Crustula, iunculos, hamos, lacertulos, plura scitamenta mellita &c. Muria, cuius meminit Iurecõsultus in relatis uerbis (ex hac uoce discere poterat Accursius, ab eo piscium genus, non fauos significari) liquamen quoddam salsum erat, quod ex piscibus sale maceratis effluebat, palato non ingratum, de quo Plinius Natur. hist. lib. 31. cap. 8. & lib. 32. cap. 12. Non me latet apud Columellam pro sale durato, siccatoq; poni, quod neoterici, ut Aqueus ait, pro sale et aqua accipiunt, ac pro liquamento, quod è suillis carnibus sale aspersis defluit. Veteribus duplex muria fuit, altera, qua in condimentis uini utebantur, cuius confectionem, usumq; edocet Columella lib. 13. cap. 16. Altera uerò, quæ dura dicebatur, cuius usum idem auctor demonstrat libro eodem, cap. 6. & 7. de qua quibusdam locutus uidetur Plinius libro 14. Nat. hist. cap. 19.

ANTE *quàm huic capiti coronidem appingamus, illud non uidetur silentio inuoluendum, in relatis Iurecosulti uerbis, corruptè in multis exemplaribus etiam uetustioribus, amurcam, pro muria, uel murina legi. Amurcam enim, siue olei fæcem & sedimentum, quod*

quod Græci ἀμοργὴν uocant, ciborum condimentis nunquam legi adhibitum fuiſſe (quanquàm obſeruaui apud Athenæum lib. 4. Dipnos. cap. 3. in Nicandri uerbis ex libro eius Georgicorum ſecundo, aceti fæcem pro condimentis raparum ad non lautas menſas fuiſſe uſurpatam) Iulius Pollux libro 6. condimenta ciborum enumerans, inter ea non recenſet amurcam: & Antiphanes apud Athenæum Dipn. lib. 2. cap. 3. in multis, quæ affert condimentis, amurcam non agnoſcit. Amurca tamen propter medicas uires, quibus prædita eſt, medicamentis admiſceri conſueuit; præterq; medicamenta, pluribus rebus uſui eſt, ut ex Catone, Varrone, Columella, Palladio, & alijs cognoſcitur. Quod ad murinam attinet, eam inter dulcia numerat Plautus in Pſeudolo ſic inquiens,

» *Quid ſi opus ſit ut dulce promat indidem, ecquid habet?*
» *Rogas? murinam, paſſum, defrutum, melinam.*

Legere igitur debemus, muriá, uel murinam.

Quæ'nam illa fuerit machina, qua Archimedes memorabilem Hieronis nauem in mare deduxit, & quid sit ἕλιξ apud Athenæum. CAP. X.

ATHENAEI *Dipnosophistarum libros à doctissimo uiro Natale Comitio amico meo, quem Mediolano anno salutis* 1550. *in patriam reuersum, primùm allocutus sum, Latinitate donatos, pomeridianis horis cum legerem, incidi in caput* 8. *libri quinti, ubi ille ex Moschione de Hieronis celebri naue loquitur: quo loco sic habet Latinus contextus, Sed cùm quo pacto in mare trahẽda esset, magno studio quæreretur, solus Archimedes mechanicus ipsam paucis instrumentis deduxit. nam primus Archimedes uitis usum reperit, quam cum fecisset, tantam nauim traxit in mare. Quibus lectis quanquàm cochleæ perpetuæ uocatæ, maximarum inter tractoria organa uirium haud essem ignarus, ut qui eam etiam libris meis de Militaribus technis appinxeram; tamen quia eius auctorem fuisse Archimedem, me legisse non meminissem, deque deductione nauis, Archimedis inuẽto, loquentem Plutarchum in Marcelli uita, animaduerterem, machinã, qua ille usus est, Polyspastũ appellare, quasi tu dicas multitrabam;*

suspicari

suspicari cœpi lapsum esse eruditissimum interpretem dum fortasse codicis manuscripti fidem sequeretur. Mox uerò cùm Græcum Athenæi exemplar uulgatum consuluissem, sic scriptum, quantum ad rem attinet, inuêni, Ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς μόνος αὐτὸ κατήγαγε δὶ ὀλίγων σωμάτων. κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. πρῶτος δὲ Ἀρχιμήδης εὗρε τὴν τῆς ἕλικος κατασκευήν. *Quorum uerborum hæc est sententia, Archimedes mechanicus solus paucorum corporum adiumento ipsam deduxit. is enim Helicem comparans, tantam nauem in mare traxit. Primus autem Archimedes Helicis usum excogitauit. Vt autem Plutarchus ait, Archimedes nauim ex regijs onerariam unam mercatus est, in quam* ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς καὶ τὸν συνήθη φόρτον, αὐτὸς ἄπωθεν καθήμενος, οὐ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ ἠρέμα τῇ χειρὶ σείων, ἀρχήν τινα πολυσπάστου μηχανήματος προσηγάγετο. λείως καὶ ἀπταίστως ὥσπερ διὰ θαλάσσης ἐπιθέουσαν. *idest Impositis multis hominibus, et solito onere, ipse impellebat assidens, non cum festinatione, sed sensim manu pellens, principium quoddam inducebat machinamenti polyspasti, leuiter, & sine offensione, tanquam perlabentem per mare, &c.*

Vides

VIDES *pro Helice, Polyspastum dici. Adde quòd Oribasius Græcus auctor in libro De Machinamentis, cap. 6. quod est De Machinamentis ex Galeno, ad Archimedem Polyspasti inuentum fuisse relatum demonstrat, dum in hanc loquitur sententiam, Si quis autem uelit alijs quoque uti, est Polyspaston, ita appellatum, quoniam multis orbiculorum circuitionibus facilitatem præstat; quod iter facientibus maximè idoneum est. refertur autem ad Archimedem auctorem &c. Infrà uerò cap. 24. rem melius aperit, eandem machinam speciei uoce Trispastum nuncupatam describens, delinians q́; , ac illi non cochleam, quam uitem uulgò dicimus, tribuens, sed orbiculos quatuor siue rotas. Quin & ad deducẽdas naues ab Archimede siue Apellide Trispastum fuisse excogitatum, testatur his uerbis, Vidio eruditissimo uiro interprete, Illud in primis scire conuenit, quòd neque Apellides, neque Archimedes medici fuerunt, sed architecti, qui machinamentum hoc excogitarunt (quemadmodum nos accepimus de historia) ad naues deducendas funibus, non per manus, sed per Ergatam attractis, &c. Huius generis machinamẽtum Vitruuio lib. 10. cap. 5. est artemon, idest trochlea, quam Græci ἐπάγοντα uocant. Diciturq́; eodem teste Polyspaston,*

lyſpagon, Hoc, inquit, genus machinæ Polyſpaſton appellatur, quòd multis orbiculorum circuitionibus & facilitatem ſummam præſtat, & celeritatem, &c. Quo in loco obiter adnotandum eſt, uideri ex Vitruuio petitum fuiſſe etymon Polyſpaſti, quod Oribaſij præno tato cap. 6. legitur: quanquàm in Triſpaſti no tatione Oribaſius cap. 4. & 24. diſcrepat, inquiens, Triſpaſtum à tribus funibus, qui cir cumuoluunt, aguntque, eſſe dictum, è quibus unus extrà duceretur, duo uerò includerentur. Idem in orbiculorum numero non conuenit, quatuor adſcribens, cùm Vitruuius loco citato, & cap. 3. tres duntaxat in Triſpaſto agnoſcat. Plutarchi ſenior interpres Polyſpaſtum malè uertit, machinam multifidam, cùm potius multitraham (ſi Latinè diceretur) uox ſonare uideatur. σπάω enim Græcis, nobis eſt auello, & traho. Vnde & Neuroſpaſta, quorum meminit Gellius lib. 14. cap. 1. & de quibus Cœlius Rhodig. lib. 4. cap. 6. ac eruditiſſimus elegantiſſimusque uir Muretus in Annot. in Horatium. Quæ tamen ludicra orbiculis carere uidemus. Iam igitur patet, Helicem apud Athenæum non cochleam, uitemúe uernaculo ſermone dictam ſignificare, ſed Polyſpaſtum, peculiari uoce Triſpaſtum nuncupatum. ἕλιξ autem à circumuolutione

orbi-

orbiculorum quorundam, qui ipsi machinæ, ut suprà cognoscitur, indebantur, dicta est, uel à uerbo ἕλκω, idest trabo. Phauorinus de Helice ab Archimede excogitata, λέγεται, inquit, δὲ ἕλιξ καὶ τὶ μηχανῆς εἶδος ὃ πρῶτος εὑρὼν Ἀρχιμήδης εὐδοκίμησε φασὶ διὰ αὐτό. idest, Dicitur autem Helix & quoddam machinamenti genus, quod primus inueniens Archimedes, præclarus habitus est, ut aiunt, propter ipsum. Diligens lector dispiciat, an Helicis uoce, significetur cochlea lentis speciem referens, qualis in Nymphodori organo quadrato tractorio, cui Glossocomo nomen est, uisitur (nostris Mechanicis hæc est perpetua cochlea) de qua idem Oribasius cap. 4. item 5. & 22. Ab hoc enim auctore, cochleæ huiusmodi, & quadratæ, atque etiam fœminæ cochleæ, quod & ab alijs quibusdam Græcis auctoribus, qui de machinis scripserunt, factum uidemus, ἕλικες, idest capreoli tribuuntur, qui clauicularum uitium, speciem referunt. Quod tamen quantum ad Comitij nostri uersionem astruendam faciat, nescio, cùm de hac cochlea loquens Oribasius, qui machinamentorum inuentores haudquaquam silentio inuoluit, nihil de Archimede dicat.

De argenteæ urnæ, qua Aemilii Pauli Papiniani cineres continebantur, inſcriptione, quam Bartholomæus Soccinus mendoſam, quaſi leguleis fucum facere uellet, in ſuis commentariis poſuit. Et de honore, quo Romani Impp. eundē Papinianum proſequuntur. CAP. XI.

E REVERENDAE *uetuſtatis monumentorum lectione promanātem uoluptatem, tota interdum mente contrectare ſoleo, eamq; ob rem non minus anxiè antiquas uenor inſcriptiones, quàm leguleorum noſtrorū ignarum & audax uulgus lites & diuitias. Quoties uerò in doctorum uirorum ſepulchra, urnas & elogia incido, incredibili uoluptate afficior, et tanquam lapides* ἑλκυστικόν *quiddam (quod de mulieribus Varro apud Nonium inquit) habeant, mecum præclarè agi puto, ſi à lectione obtutuq;, à ſocijs aut à negocijs non abducar. Videor enim quodam mentis abſceſſu uidere priſcos illos mortales, eosq; loquentes audire. Quod mihi pridem uſu uenit cum legerem inſcriptionem urnæ argenteæ, in qua Aemilij Pauli Papiniani Iuriſprudentis præclariſſimi cineres conditos fuiſſe multi dicunt. Ea eſt huiuſmodi,*

AEMILIO PAVLO PAPINIANO PRAEFECTO PRAETORIO IVRISCONSVLTO. QVI VIXIT ANNOS XXXVI. DIES X. MEN. III.
PAPINIANVS HOSTILIVS EVGENIA GRACILII TVRBATO ORDINE IN SENIO HEV PARENTES FECERVNT.

Bartholomæus Soccinus eruditißimus quidem Iuriſcóſultus, ſed infans et ſemibarbarus, quaſi literarum ignaro, rudiq; lectori fucum facere uellet, quandam aliam confarcinauit inſcriptionem, proq; uera genuinaq; obtruſit in Commentarijs ſuis in.l. Cùm auus.ff. de Conditionibus, & demonſtrationibus. ſic enim de eiuſdem Papiniani urna loquens, ſcriptum reliquit, Cuius urna tempore genitoris mei, ut ipſe referebat, argentea Romæ reperta à quodam ruſtico fuit, in qua erant uerba infraſcripta, AEMILII *Papiniani Iuriſconſulti, & Præfecti Prætorio requieſcunt hîc oſſa. Cui infelix pater & mater ſacrum fecerunt mortuo anno* AET. XXXVIII. *Referebat etiam maledictum ruſticum dixiſſe, ſe tanti uiri reliquias in Tyberim proieciſſe. Sic Soccinus. Quàm hæc inſcriptio mendoſa & adulterina ſit, nemo nòn uidere poteſt. Sed non eſt mirum hominē ab elegātia ſermonisq; cultu ommino alie-*

alienum, uel ex ſuo uel ex patris penore talia protuliſſe. Quod ad Papinianum attinet, eum non uulgari honore proſequitur Iuſtinianus Imperator, ſiquidem in Digeſtorum Proœmio. §. Vobis autem. eum pulcherrimum, maximum, & ſubtiliſſimum uirum appellat, & iuris ſtudioſos, tertio anno à Papiniano Papinianiſtas uocari uult, & feſtum diem peragere, quem etiam antea ſtatim atq; Papiniani leges accipiebant, habere, & celebrare conſueuiſſent. Maximum etiam appellat in Auth. de Fideiuſſoribus. §. 1. In Inſtitutionibus uerò ſub titulo de Fideicō. hæred. §. Sed quia. excelſi ingenij hominem uocat. ſic etiam appellatur C. de Inſt. et ſubſt. In. l. Cùm acutiſſimi. C. de Fideic. acutiſſimi ingenij uir, et meritò ante alios excellēs. In lege uerò priore §. Omnibus. C. de Veteri iure enucleādo, ſplendidiſſimus, et ſummi ingenij uir. In C. Theodoſiano ſub titulo de Reſpōſis prudentū ab Impp. Theodoſio, et Valentiniano excellentis ingenij uir dicitur, et paribus Iuriſprudentū hinc inde numero partibus exiſtentibus, eā auctoritatis nomine præponderare decernitur, in qua Papinianus emineat. De huius uiri nece perlepidè Aelius Spartianus in Ant. Caracalla.

Cur Horatius, & Cicero Ianum medium uocent, declaratur, & Chiliadum auctoris sentētia reiicitur. CAP. XII.

APVD *Horatium Sermonum lib. 2. Satyra 6. Damasippus factus ex negotiatore Philosophus Stoicus, sic loquitur,*

» *——postquam omnis res mea Ianum*
» *Ad medium fracta est, aliena negotia curo,*
Excussus proprijs, &c.

Cicero quoq; in 6. Anton. Ita'ne, inquit, Ianus medius in L. Antonij clientela est? quis unquā in illo Iano inuentus est, qui L. Antonio mille nūmûm ferret expensum? Libro uerò 2. de Officij, Sed toto hoc de genere, de quærēda, de collocanda pecunia, etiā de utenda, cōmodius à quibusdam optimis uiris ad mediū Ianum sedentibus, quàm ab ullis Philosophis in ulla schola disputatur. Hæc Cicero. Quæsitum est à doctis cur Ianus, medius sit nuncupatus. Quibusdam placet Acronis Horatiani interpretis sententia, scilicet, Ianum dici medium, quòd tres essent Iani statuæ, ad quarum mediam solerent fœneratores, & creditores conuenire. Porphyrio eos ad Ianum in Basilica stetisse dicit. Chiliadum auctor in suis annotationibus in libros Ciceronis de Officijs, tres illas Iani statuas, uel etiam, ut Landinus ex quorundam

dam sententia dicebat, tria Iani in Foro tẽpla, commenta esse suspicatur; probabiliusq́; esse ait, medium Ianũ uocari, quòd in medio Foro basilicam haberet, nihilq́; ad hanc opinionem astruendam allegat. Ego à Procopio lib. 1. de Bello Gotth. scriptum quidem inuenio, Iani sacellum æreum, ex quo belli pacisq́; argumenta peterentur, in Fori medio fuisse, è regione Capitolij, paululum supra eum locum, quem Romani sua ætate, Tres Parcas nuncuparent: tantaq́; fuisse amplitudine, quanta ad Iani æreum idólum longum pedes quinque, excipiendum satis esset. Liuius lib. 1. Dec. 1. ad infimum Argiletum locat, sic enim ait loquens de Numa, Ianum ad infimum Argiletum, indicem pacis, belliq́; fecit: apertus, ut in armis esse ciuitatem, clausus, pacatos circà omnes populos, significaret, &c. M. Varro literis consignauit, duodecim aras Iano fuisse in Vrbe dicatas, ut singulas singulæ haberent regiones, duas uerò præ cæteris cultas, alteram in foro boario, in Romano foro alteram ad arcum Fabianum. Liuius lib. 1. Dec. 5. trium meminit Ianorum, Et Forum, inquit, porticibus, tabernisq́; claudendũ, et Ianos tris faciendos, &c. Ego in tanta uetustatis caligine, censuerim Ianum ab Horatio, & Cicerone medium dici, quòd inter duo fora sacratus staret, ad quem

N *tanquam*

tanquam celebriorem, ac loci ratione commodiorem, & fœneratores & mercatores conuenire solerent. Ad quod existimandum me impellunt subiecti ex libro primo Fastorum Ouidij uersus de Iano,

» *Cùm tot sint Iani, cur stas sacratus in uno*
» *Hîc ubi iuncta foris templa duobus habes?*

Est autem credendum circa Iani templum illud porticus, tabernasq; fuisse, in quibus illi degerent, locoq; uidetur nomen fuisse, Sub ueteribus, sic dicente Plauto,

Sub ueteribus ibi sunt qui dant, quiq; accipiunt fœnore.

Alioquì, si Chiliadum auctorem audiamus, quo pacto circa paruulam Iani ædiculam in medio Fori locatam, maximæ urbis mercatorum fœneratorumq;, & aliorum ciuium uis ingens, commodè citraq; cœli iniuriam hyeme atque æstate cõuenire, excipiq; sedilibus potuit? sedilia enim ad medium Ianum in huiusmodi hominum usum fuisse, demonstrat Cicero inquiens, A' quibusdam optimis uiris ad medium Ianum sedentibus. Ac profectò neutiquam dicendum uidetur, ædiculam illam belli pacisq;, portis binis nunc adapertis, nunc clausis indicem, tabernis, porticibusq;, unde ciuibus prospectus adimeretur, Forumq; ædificijs medium occuparetur, fuisse obseptam.

Quin

Quin eam paruulam, qualem Procopius delineat, non alia ratione extructam exiſtimo, quàm ut Fori portio minor occuparetur, & ſi materiæ etiam gratia, talem factam uideri poſſe, non eo inficias.

Iudices qua ratione olim, leuato uelo cauſas cognoſcere dicerentur.

CAP. XIII.

HONORIVS *& Theodoſius Imperatores C.lib.XI. ſub tit. De Naufragijs, ſic loquuntur, De ſubmerſis nauibus decernimus ut leuato uelo iſtæ cauſæ cognoſcantur, &c. Horum uerborum ſenſum noſtri Iureconſulti ſatis aſſecuti uidentur, quando ea & in prouerbium traxerunt, ut Alciatus lib.4. De uerborũ ſignificatione adnotauit. Sed qua rõne leuato uelo cauſæ cognoſci dicãtur, nemo, quòd equidem ſciam, ad hanc uſq; diem declarauit. Ego arbitror ab eo, quod à Iudicibus in cauſarum cognitionibus fieri ſoleret, hunc loquendi morem profluxiſſe. Vt enim apud Eccleſiaſticos ſcriptores à me fuit obſeruatum, cùm res altiore indagine, & examine indigeret, Iudices uelum quoddam tribunali prætendere ſolebant, quæ res, non liquêre, iuſtamq; cauſæ cognitionem adhibendam, quæſtionem'ue, ſi iudicium*

criminale fuisset, per plures dies exercendam esse, argumento erat. Ex his scriptoribus, Clementis Romani solius, quem præ manibus habemus, cùm alij memoria exciderint, testimonium adduxisse in præsentia sufficiat. Eius lib. 2. Apostolicarum constitutionum Cap. 56. uerba sunt hæc, θεάσασθε δὲ καὶ τὰ κοσμικὰ δικαστήρια. ὧν τῇ ἐξουσίᾳ ὁρῶμεν ἀγομένους φονεῖς. μοιχούς. φαρμακούς. τυμβωρύχους. λῃστάς. καὶ τὰς ἀνακρίσεις αὐτῶν λαβόντες οἱ ἡγούμενοι ὑπὸ τῶν προσαγόντων, λέγουσι τῷ κακούργῳ, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, κἀκείνου συγκαταθεμένου, οὐκ εὐθέως ἐπὶ τὴν κόλασιν αὐτὸν ἐκπέμπουσιν, ἀλλὰ πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦνται αὐτοῦ τὴν ἐξέτασιν μετὰ συμβουλίου πολλοῦ, καὶ παραπετάσματος μέσου, *&c.*

Idest, ut Bouius interpretatus est,

Aspicite mundana iudicia, quorũ potestati uidemus tradi homicidas, adulteros, ueneficos, sepulchrorũ perfossores, latrones. De quibus cum quæsiuerunt præfecti iudicio ab ijs, qui illos in iudicium adduxerunt, demum interrogant reos, An illa ita se habeant? Quibus affirmantibus, non continuò eos ad supplicium mittunt, sed per plures dies quæstiones exercent cum multo consilio, & uelo interiecto. Hactenus Clemens. Verùm cùm leuior esset causa, & quæ indagine huiusmodiq; notione minimè

nimè indigeret, tũc eo amoto uelo negocij notio habebatur, ſententiaq́; ferebatur. Ex hac igitur conſuetudine iam tum tempore Clementis Romani, qui Apoſtolorum ætate uixit, recepta, Honorius & Theodoſius Imperatores, leuiores cauſas, leuato uelo cognoſci ſcriptum in prænotata lege reliquerunt. Hac de re plura fortaſſe leges in ſcholijs ad hunc locum, pij et eruditiſſimi Theologi Franciſci Turriani, qui nullis laboribus, nullis ſumptibus parcens, Clementis libros cum blattis luctantes, ab interitu uindicauit, primusq́; Græcos Iordano Zileto Bibliopolæ ſolerti inuulgandos dedit, mox & Latinos ac cũ ſcholijs multis, ut mihi dixit, editurus.

An antiqui, & quo tempore ſtapiis ſint uſi: Galeoti Martii error impoſturaq́; demonſtratur, & Tortellius defenditur. CAP. XIIII.

IOANNES *Tortellius Arretinus, uir non indoctus, qui Laurentij Vallæ coætanei, amicique ſui exemplo permotus, pro uiribus cum barbarie manus conſeruit, remq́; literariarum, cum qua malè agebatur, promouere lexico, ac alijs ſcriptionibus conatus eſt, ſtapias apud antiquos nõ fuiſſe in uſu, literis pro-*

didit. Eius ſententia eruditorum omnium calculis, ſi Galeotum Martium Narnienſem excipias, comprobata fuit, atq; hodie comprobatur. Hic enim in libro de Doctrina promiſcua, cap. 28. eum malè eo nomine alijsq́; de cauſis accipit, quantum ad rem noſtram ſpectat, his uerbis, Sed miſer Tortellius merus recitator, nihil conſiderans, quæ non aduertit, putauit nuſquam extare. digna enim riſu ſunt, quæ ibi recitat. Negat nanque cloſtrum, quo equum aſcendimus, Latinos habuiſſe. Lucretius quinto.

» *Et prius eſt armatum in equo conſcendere cloſtris.*

Kloſta enim ſcala eſt, & id, quod ab ephippijs ad uentrem uſque equorum pendet, aſcenſuro in equum, ut ſcala facilitatem præbet. Hæc ille. Sed dicat Martius quo'nam Lucretij codice, cloſtris, legerit, & apud quem auctorem Kloſtam, ſcalam ſignificare inuenerit. Tam manuſcripta enim, quæ uiderim, exemplaria, quàm typis repræſentata, coſtas, habent; & Græcis non Kloſta, ſed κρόσσα, ut omnes norunt, ſcalam ſignificat. Mira eſt hoc loco (quod cũ multo eius honore dictũ ſit) impoſtura, qui ut Tortellium coarguat, nec à contextuum deprauatione abſtineat, quaſi myopibus luſcioſisq́; fucum facere uelit. Nam quotus quiſq;

uel

uel ſemidoctus literator fuerit, qui non uideat Lucretium equeſtris artis incrementa afferentem, & à ſimplici equorum uſu exorſum, non potuiſſe ſtatim ſtapiarum meminiſſe? Poëtæ uerba, ne quis me Tortellij cauſam mendacijs agere ſuſpicetur, adſcribam,

» *Et prius eſt armatum in equi conſcendere coſtas,*
» *Et moderarier hunc frenis, dextraq́; ciere,*
» *Quàm biiugo curru belli tentare pericla:*
» *Et biiugo prius eſt, quàm bis coniungere binos,*
» *Et quàm falciferos inuentum aſcendere currus.*

Stapiarum uſum apud antiquos nullum fuiſſe, præter equeſtres antiquorum ſtatuas, præterq́ue uetuſta numiſmata, & in antiquis marmoribus à ſculptoribus equites equis uehentes expreſſos, hæc etiam manifeſtè demonſtrant. Xenophon in lib. de Arte equeſtri, dum quo pacto equus conſcendi debeat, edocere nititur, ſtapiarum uſum non agnoſcit. Hippocrates quoque in libro de Aëre, aquis & locis, loquens de Scythis, innuere uidetur, ſua ætate nec Scythis, nec alijs nationibus cognitas fuiſſe ſtapias. in hanc enim loquitur ſententiam, Ab equitatione ipſa diuturni eos corripiūt articulorum dolores, nimirum propendentibus

ſemper ex equis eorum cruribus. Deinde claudi fiunt, contrahunturq; coxendices cum inaruerit morbus, &c. Et poſt multa, Simili autem modo & reliquis hominibus euenit. Vbi enim frequenter, & continuè homines equitant, ibi plurimi à diuturnis doloribus, articulorum coxendicumq; maximè, & pedum corripiuntur, ad coitumq; fiunt impotentes, quæ omnia mala Scytharum genti adſunt. Hæc ille. Vt minus idem nobis aduerſetur dum Nomades (ſunt hi Scythæ) inter equitandũ, quomodocunque equis inſideant, non adhibere animum dicit, quando & quæ Scythis, equitatio ipſa conciliabat mala, reliquis etiam, equis inuehentibus, eandem ob cauſam, conciliari conſueuiſſe ſcribit. Huc accedit Suetonius in Caligulæ uita (ut quæ de alijs nationibus fateri cogimur, de Latinis quoque uera eſſe, nemini negare ſit integrum) qui equitũ crura, nullibi conquieſcentibus pedibus, propendêre conſueuiſſe demonſtrat, dum Germanicum Caligulæ patrem, ad crurum gracilitatem, quæ formæ minùs congruebat, replendam, aſſidua ab equi uectatione poſt cibum, adiumenta petijſſe dicit. Nouimus enim ſtatim pranſorum crura, ſi aſſiduè equis ſtapijs carentibus illi uehant, quòd propendeant, atque huc et illhuc agantur, ſanguine plurimo atque humoribus

in

in ea decumbentibus, insignem adipisci crassitiem. Præterea Iulius Pollux libro 10. *cap.* 10. *et* 12. *in quibus agit de uehiculis eorumq; partibus, ac de equestribus instrumentis, & alibi, reliqua omnia executus, stapiæ, aut instrumenti similis nullam habet mentionem. Quanquàm autem uerum est antiquos stapias nullas habuisse, non est tamen negandum, adeò non uetustis, nec etiam nobis uicinis temporibus, harum usum agnosci. Memini enim me in Diui Hieronymi epistolis non stapiæ, sed bistapiæ inuenire mentionem, inquit enim, si memoria non labat, se cùm quasdam accepit literas, iumentum conscensurum, iam pedem habuisse in bistapia. Romæ quoque in uetusto lapide, stapiæ haud dubiè mentio fit, ita enim habet inscriptio,*

D. M.

QVISQVIS LECTVRVS ACCEDIS . CAVE SI AMAS. AT SI NON AMAS PENSICVLA MISER QVI SINE AMORE VIVIT DVLCE EXIT NIHIL. AST EGO TAM DVLCE ANHELANS ME INCAVTE PERDIDI ET AMOR FVIT.

EQVO DVM ASPECTVI FORMOSISS. DVRMIONIAE PVELLAE VIRGVNCVLAE SVMMA POLVORIA

RIA PLACERE CVPEREM CASV
DESILIENS PES HAESIT STA-
PIAE TRACTVS INTERII.
IN REM TVAM MATVRE PROPERA
VALE.

Inſcriptionem autem monumentumque hominis non fuiſſe Chriſtiani, ex interpunctis literis D. M. cognoſcitur, quæ, ut neminem antiquitatum peritum latet, Dijs Manibus defuncti, ſepulchrum eſſe dicatum ſignificant (tametſi multi noſtra ac ætate ad inferorum Deos, ut ad Plutonem Proſerpinamq;, non ſine manifeſto errore, in uniuerſum referunt) ut ex his Gellij uerbis lib. 10. cap. 18. ſatis liquet, Id, inquit, monumentum Artemiſia cùm Dijs Manibus ſacris Mauſoli dicaret, ἀγῶνα, ideſt certamen, laudibus eius dicundis facit, &c. Vt alia ad hanc rem ſpectantia nunc mittam, quæ in libris de Sepulchris et ſepeliendi ritu ſunt à me collecta argumenta. Hanc ego inſcriptionem paululùm ſupra Diui Hieronymi ætatem, factam eſſe exiſtimo.

Foro Cornelij (ſi quæ mihi narrantur uera ſunt) abhinc non multos annos, tumulo quodam peruetuſto collabẽte, qui ante annos octingentos fuerat, ut ex epitaphij nõtis numeralibus deprehendebatur, conſtructus, equitis inuenta ſunt oſſa uetuſtate exeſa, cum equi

marcido

marcido ephippio, cui ſtapiæ ijs, quibus hodie utimur, non abſimiles ineſſent. Vides ergo ſtapiæ inuentum nec per uetuſtum nec recens eſſe. Sed hæc hactenus, breui enim Robortellum meum, uirum eruditiſſimum deq́; rep. literaria optimè meritum, huiuſmodi antiquitatem in Com. ſuis in libros, quos iam de Vita & uictu pop. Romani edidit, illuſtraturum ſpero.

Diſcrepare auctores in primi diuortii, quod Romæ factum eſt, anno asſignando. Gellii locum non eſſe ut quidam uolunt emendandum. Plutarchi Tertullianiq́; in hac re auctoritas eleuatur, & Gellii ſententia comprobatur. à Caio Iuriſconſulto diuortii allata etymologia reiicitur. De Viriplacæ Deæ ſacello, & magiſtratu, qui de repudiis ius dicebat. Quæ uerba in repudiis diuortiisq́; ſolennia antiqui uſurparent. CAP. XV.

SVPER *anno, quo primum Romæ diuortium factum eſt, non conſentitur. Aulus Gellius lib. 17. Noctium Atticarum cap. ultimo Sp. Caruilium Rugam, primum Romæ de amicorum ſententia diuortium cum uxore feciſſe dicit, anno poſt Romam conditam quingente-*

gente-

gentesimo undeuicesimo. Suprà uerò lib. 4. cap. 3. factum hoc fuisse dicit M. Attilio, & P. Valerio Coss. anno ab urbe condita quingentesimo uigesimo tertio. Quo loco cùm annorum numerus nõtis scribatur, non uerbis, ut prænotato cap. ultimo, contextum deprauatum maculosumq; esse, ne sibi ipsi contraria prodere auctor uideatur, affirmauerim. Procliuiores autem esse librarios, scribasque ad errorem, numerorum nõtis, quàm integris uocibus describendis, cùm Eusebij aliorumque Chronica passim mendosa, tum quæ quotidie usu ueniunt, satis demonstrant. Quod etiam ex Galeno cognoscimus, qui libro 1. de Antidotis sic ex interprete loquitur, Quoniã uerò, ut dixi, multa exemplaria, medicinarum pondus mendosum habent, idcircò ipsum non nõtis, sed integris uocabulis primùm apposui, Menecratis iudicium in hac parte sequutus, &c. Plutarchus in Numæ, & Lycurgi comparatione, Romanos dicit memoriæ tradidisse, primum Sp. Caruilium extitisse, qui ab urbe condita anno ducentesimo & trigesimo, cũ uxore diuortium fecerit. Qui mendosè in Latina uersione pro Caruilio Coruinum habet, sicuti suprà in Romuli uita Seruilium. Dionysius Halicarnasseus lib. 2. literis prodidit, id factum esse Olympiade 137. M.

Pomponio, C. Papyrio Coss. ideſt urbis conditæ anno 523. cuius auctoritatem ſequutus eſt Loritus in ſua Temporum ſupputatione, quam in omnem Romanam hiſtoriam edidit. Tertullianus uerò de Monogamia, et in Apologetico, diuertiſſe ait ab uxore Caruiliū ſexcenteſimo propè anno ab urbe condita. Auctor librorum, qui De Inuẽtoribus rerum inſcribuntur, Lorito adſtipulatur, nullamq; Gellij mentionem facit. Quin ad probandum conſulatum, & annum, præter Dionyſium, Plutarchum duntaxat laudat auctorem in Romuli uita, ubi nihil de Conſulibus et anno, quibus Caruilianum diuortium factum eſt, ſcriptum inuenias; nec ex Numæ, et Lycurgi collatione petit teſtimonium. Iacobus Cuiacius uir ſupra ueri fidem doctus, quiq; ad leges bonasq; literas illuſtrandas quodam Prouidentiæ dono noſtræ ætati datus uidetur, Obſeruationum ſuarum lib. 1. cap. 39. ex his, quæ Tertullianus dicit, & ex annorum ratione, Gellij locum citato cap. nouiſſimo, mendoſum eſſe exiſtimat, et ideò non quingẽteſimo undeuiceſimo. legendum eſſe, ſed ſexcenteſimo ferè. A quo nec cuſorum codicum, nec calamo exaratorum fidé unquam ſtare uidimus. Quin Valerius Maximus homo Romanus, uno ſolùm diſſidens anno, Gellij lectionem cōfirmat, quòd quenquam

animad-

animaduertiſſe non uideo; lib. enim 2. cap. 1. loquitur in hæc uerba, Repudium, inquit, inter uxorem, & uirum, à condita urbe, uſq; ad uiceſimum, & quingenteſimum annum, nullum interceſſit. Primus autem Spurius Caruilius uxorem ſterilitatis cauſa dimiſit, &c. Quamobrem, ſi quis me arbitro utatur, dixerim, Gellio magis, quàm Tertulliano, aut Plutarcho fidem eſſe adhibendam, tum quia concinat illi alter Latinus auctor, et (quod magis eſt) homo Romanus, et uetuſtioris grauioris q; quàm Tertullianus, aut Plutarchus auctoritatis; tum quia Dionyſii ſupputatio, ſi ei quatuor annos exemeris, Gellianæ maximè congruat. Verùm nec ſi Dionyſius Plutarchusq; cũ Tertulliano facerent, Gellij et Valerij quicquam auctoritati demeretur, cùm in Latinorum rebus, magis Latinis auctoribus, quàm Græcis fidendum ſit, Græcosq; in huiuſmodi rebus maximè hallucinatos eſſe uideamus. E quibus, ut de Plutarcho et alijs minimè in præſentia loquamur, unum profero Epiphanium, Chriſtianum doctumque auctoré, qui in libris, quos contra hæreſes conſcripſit, & ad hæreſim ex eius ordine 50. Conſules permultos poſt Octauiani Auguſti, & M. Plautij Syluani Conſulatum recenſens, & nominibus, & annis adeò à noſtrorum hiſtorijs et Chronologijs

(ſi

(ſi modò mendis uacat eius contextus) diſcrepat, ut nihil minus temporum illorum ſupputationi, atque hiſtoriæ conueniat. Atq; hæc quidem de tempore, quò ab uxore diuertit Caruilius. Quod ſpectat ad diuortij etymologiá, non minor uidetur eſſe inter auctores diſſenſio, exiſtimante Paulo Iuriſconſulto in.l. Inter diuortium. ff. de Verborum ſignificatione, dictum ideò, quòd in diuerſas partes eant, qui diſcedunt; Caio in.l.2.ff. de Diuortijs, à diuerſitate mentium; alijs à diuertendo; quibuſdam uerò per translationem à diuortio aquarum, rerumq; ſimilium, cùm propria uoce rem hanc exprimente careamus. quæ fuit Ciceronis ſententia lib.3. de Oratore, qui cum ſit teſtis omni exceptione maior, ut alios refellam me maximè cogit, præſertim Caium, cùm diuortio non admodum ſtructura & ſono diuerſitas affinis ſit, & longius quàm par ſit etymon petatur. Idem Cicero libro citato, doctrinarum diuortia dixit; in Epiſtolis uerò ad Atticum, aquarum diuortia. Iul. Frontinus in cap. de Qualitate agrorum, aquarum diuergia. Virgilius ſimiliter aquarum diuortia, & uiarum, Lúcanus fluminum, & maris; Gratius uerò Poëta in libello de Venatione, morborum in canibus diuortia. Vnde non immeritò Nonius diuortium, rerum omnium ſeparationem

dixiſſe

dixisse uideri possit. Hebræi, penès quos uetustissima diuortium habet initia, ut Deuteronomij cap. 24. perspicitur, nomen Diuortij à uerbo, quod scindere sonat, deducunt; libellumque abscissionis dicunt (Marcus Euang. cap. 10. βιβλίον ἀποστασίου, Matthæi uerò interpres ἀποστάσιον quasi abscissionale, nuncupant.) quòd uiri, & uxoris nexum coniugationemque in perpetuum abscindat, ac dirimat. Plato Dialogo XI. de Legibus, diuortium permittit, si Latino ore loquatur, his uerbis, Si uir, inquit, & uxor propter morum acerbitatem inuicem non conueniant, decem uiri de legum custodibus, qui medij sint, & decem mulieres de curatricibus connubiorum, prouideant. Quorum sententia, si ita conciliati fuerint, ualida & stabilis habeatur. Sin autem illorum animi uehementius etiam iracundia fluctuent, facto diuortio, illos pro uiribus quærant, qui utrisque conueniant. Hæc Plato. Quantum uerò spectat ad uiri & uxoris conciliationem, haudquaquam est ignorandum, quod Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. scriptum reliquit, Romæ olim fuisse sacellum Deæ Viriplacæ, in quod uir, & uxor, quoties aliquid intercesserat iurgij, & simultatis, ueniebant, atque ibi uerbis, quæ uoluerant, ultrò citroq; habitis, animorum contentione

tione

tione hac ratione ſedata, depoſitaq́; , domum cŏcordes remigrabant. Athenis quoque, ut Plutarchut in Alcibiade teſtatur, magiſtratus erat, qui de repudijs diuortijsq́; huiuſmodi ius diceret, & contentionibus diſcordijsq́; ſublatis, uxorem uiro, publica adhibita aucto ritate, & uirum uxori conciliaret. Illud quoque hîc reticendum non uidetur, in diuortijs ſo lennia fuiſſe uerba, quibus antiqui uterentur. Caius. l. 2. ff. de Diuor. In repudijs autem, ideſt renunciatione, comprobata ſunt hæc uerba, TVAS RES TIBI HABETO. *Item hæc,* TVAS RES TIBI AGITO. *In ſponſalibus quoque diſcutiendis, placuit renunciationem interuenire oportere, in qua re hæc uerba probata ſunt,* CONDITIONE TVA NON VTAR. *Hæc Caius. Quo in loco ſciendum eſt priora illa renunciationis uerba, fuiſſe magis in uſu, cùm Cicero, Plautus, Martialis, atque Apuleius in eadem formula uerbum habendi, non autem agendi ponant. Cicero Philip. 2. Mimam illam ſuam, ſuas res ſibi habere iuſſit ex duodecim Tabulis. Apud Plautum matrona à marito diuertens ait, Tibi habeto res tuas. Martialis,*

» *Menſe nono Iani ueterem Proculeia maritum*
» *Deſeris, atq; iubes res ſibi habere ſuas.*

O Apu-

Apuleius lib.5. de Asino aureo, Confestim inquit thoro meo diuorte, tibiq; res tuas habeto. &c.

Claudii Quadrigarii, Taciti, & Liuii loca, quæ pugnare uidebantur, conciliata, Ant. Iulianus reprehensus.

CAP. XVI.

E*x undeuicesimo Annali Q. Claudij Quadrigarij apud Gellium lib.9. cap.1. Noctium Atticarum, hæc uerba referuntur. Sagittarius cum funditore utrinq; summo studio spargunt fortißimè. Sed sagittam atq; lapidem deorsum an sursum mittas, hoc interest. Nam neutrum potest deorsum uersum rectè mitti, sed sursum utrunq; optimè. Quare milites Metelli sauciabantur multò minus, & quod maximè opus erat, à pinnis hostes defendebant facillimè. Hæc Quadrigarius; Quod autem de sagitta & lapide est ab eo scriptum, hoc de omni ferè mißili telo dici poße, Antonius Iulianus Rhetor Gellio olim affirmauit. Sed Cornelius Tacitus lib.17. loquens de Placentia à Vitellianis oppugnata, ab Othonianis uerò defensa, contrarium usuuenire demonstrauit his uerbis, Ingerunt, inquit, desuper Othoniani pila, librato magis ac certo ictu, aduer*

ſus temerè ſubeuntes, &c. Liuius quoque ali quo pacto aduerſari uidetur inquiens libro 7. Dec.1. Præter uirtutem, locus quoq; ſuperior adiuuit, ut pila omnia haſtæq;, non tanquam ex æquo miſſa uana, quod plerunq; fit, caderent, ſed omnia librata ponderibus figerentur. Et lib.10. Dec. 3. Pœni uana pleraq;, ut potè ſupino iactu, tela in locum ſuperiorem mittebant. Grauior, ac pondere libratior ſupernè ex onerarijs ictus erat, &c. Vides inter hos auctores non leuem ſubeſſe ſimultatem. Verùm non adeò incaluerunt, ut ſedari ea paruo negocio non poſſit. Non eſt igitur ignorādum, quod de ſagittæ, & lapidis iactu à Quadrigario dicitur, non ad pila haſtasq;, quæ citra arcum aut balliſtam fundamq; iaciuntur, eſſe, ut Iulianus facere uidetur, trahendum; ſiquidem, ut experimento docemur, ſiquis ex inferiore loco certum ſuperiorem ſaxo citra machinæ aut fundæ adiumentū, petere ac ferire, aut in eundem haſtā torquere uelit, ſegnius telum ferri, à ſcopo multùm aberrare, uanumq; decidere animaduertet, quòd humani corporis tormentiq; non eadem ſit ratio. Tormenta enim quo magis eleuantur, dummodò lineam quadrageſimi quarti, aut quadrageſimi quinti gradus Quadrantis non ſupergrediantur, ſemper grauiores, lōgiores, directiores, certio

O 2 reſq;

resq́; emissiones atq; ictus habent: quod non fieri animaduertes, si ex supernis in inferna sit eiaculatio, nimirum teli quia in præceps tẽdentis, atq; ad centrũ sedemq́; suam properantis pondus, impedimento sit. Verùm cùm manu quis lapidem aut hastam ex muro alio'ue edito loco demittit, si scopus, quem ferire uelit, non longè à perpendiculi linea absit, quanquàm moderatio, atq; ratio mittentis, teli pondere aboletur, nihilhominus quia breuis est eius procursus, faciliorq́; iactus, raro rarius à scopo aberratur. Et de hac iactus specie intellexisse Tacitum existimo; milites enim temerè muris succedentes, non eos, qui longius aberant, pilis, quibus Romanos iaculorum uice usos esse constat, non ballistis aut scorpionibus arcubus'ue missis telis, librato magis, et certo ictu confixos dicit. Liuius quoque de pilis hastisq́ue duntaxat, ut uides loquitur, in quorum telorum iactu, quod hi dixerunt, usu uenit, & si Liuius non de ictu directiore, sed grauiore libratioreq́ue ex supernis locis in ima; ex imis uerò in superna, aut in æqua, magis irrito citraq́; offensam, loquitur. Alioquì minimè inter hos conueniret.

Ioannem

Ioannem Babt. Pium Bononienſem ma lè interpretari quoſdam Tibulli, & Vergilii uerſiculos, magnoq; errore tumulos paſsim apio coronari ſoli tos, ſcriptũ reliquiſſe. De uariis coro narum ſepulchralium generibus.

CAP. XVII.

IN Antiquitatibus exquirendis, pernoſcen disq;, & bonis auctoribus illuſtrandis, ne utiquam ſua ætate poſtremus fuit Ioannes Ba ptiſta Pius Bononienſis. Is inter cætera inge nij ſui monumenta Adnotationes in uarios au ctores non planè infrugiferas, poſteritati le gendas reliquit, quarum cap. 15. ait, ſe cùm olim eſſet eloquentiæ candidatus, exiſtimaſſe, ab antiquis omnibus promiſcuè floribus, uio lis & lilijs, & huiuſmodi alijs, exornari tu mulos conſueuiſſe, eamq; ob rem in hoc Albij Tibulli uerſiculo lib. 2.

» *Annua conſtructo ſerta dabit tumulo.*

Serta annua pro coronis florum uariorum ac cepiſſe. Cæterùm cùm Plutarchi Timoleonem legiſſet, ſententiam immutaſſe, quòd ille tumu los apio coronari ſcribat, et præſertim quia Pli nius lib. 20. Nat. hiſt. cap. XI. teſtetur, a pium defunctorum epulis feralibus eſſe dica tum: atque ideò non ſolùm apud Tibullum lo-

co citato, sed etiam apud Virgilium in Copa, ubi inquit,

» Quid cineri ingrato seruas malè olentia
» serta
» An'ne coronato uis lapide ista tegi?

sepulchrorum serta, pro sertis duntaxat ex apio textis, esse accipienda. Quæ cùm ego legerem, luculento non carere errore intellexi. Primùm enim quantum spectat ad Plutarchi locũ, uidere nescio quo pacto hic auctor Pium in huiusmodi deliramentum protraxerit: hæc enim est uerborum, quæ ad rem facere unquam potuerunt, sententia, Cæteros milites postquàm Timoleo persuasionibus exortationibusq; firmiter ad præliũ induxit, ad Crimesium fluuium, quo Carthaginenses uenturos audiuerat, adduxit. Qui cùm castra superaret, unde inimicorum castra uidendi potestas erat; mulis apium ferentibus obuiauit: quod infaustum milites augurium putauêre, quoniam apij coronas, sepulchris imponere, usurpatum est. Vnde prouerbium hoc natum est, Apio egere, qui periculosè ægrotet. Hæc Plutarchus. Nunc quis dixerit, modò mentis compos sit, quoniam scribat Plutarchus, apud Græcos consueuisse coronas ex apio sepulchris imponi, idem de Latinis esse affirmãdum, quin ex alijs floribus texta serta, sepulchris non

fuisse

fuiſſe impoſita, demonſtrari? Polyænus lib. 5. apud Timoleonis milites coronandorum apio ſepulchrorum morem fuiſſe ait. Diodorus in Philippo, ad extruendos thoros, eadem loquens de re, uſui fuiſſe dicit. tametſi Cicero in epiſtola ad Cœlium, inquiens, Togam prætextam texi apio.] Latinis etiam ferale fuiſſe apium, innuere uideatur. Quis unquam contendet Græcorum moribus, inſtitutisq́;, Latinorum ſcriptorum mentes exquirendas introſpiciendasq́; eſſe? Quod uerò ad Plinij locum attinet, quotus quiſque erit, qui Plinium ex auctoribus non Latinis illud de defunctorum epulis feralibus referentem, ſepulchrales coronas ex apio fieri, demonſtraſſe ſuſpicetur? Atqui tantùm abeſt ut Plinij locus prænotatus Pij fulciat opinionem, ut eam potius demoliri uideatur: quandoquidem ſi apio ad coronanda ſepulchra uſi fuiſſent Latini, Plinius, qui in hiſtoria uſus rerum non reticet, et qui lib.21. cap.3. coronarum ſepulchralium meminit, hunc eius herbæ uſum ſilentio non inuoluiſſet. Verùm, ſi Dijs placet, hæc à Pio ſtare concedamus: ſed quanam ratione huius uiri ſententiam tuebimur, qua coronarum reliquarum, & florum uſus excluditur atq; ablegatur? In uetuſtis inſcriptionibus, quas ſuprà hoc eodem libro, cap.2. retulimus, roſis

exornari consueuisse sepulchra apertè liquet. nec solùm rosis, sed & myrteis coronis, ut in ea, quæ Comi uisitur. Torcelli quoque ita in uetusto lapide scriptum legitur,

LONGIVS PATROCLVS SECVTVS PIETATEM COL. CENT. HORTOS CVM AEDIFICIO HVIC SEPVLT. IVNCTO VIVVS DONAVIT. VT EX REDDITV EORVM ROSAE ET ESTAE PATRONO SVO. ET QVANDOQ. SIBI PONERENTVR.

Et si Plinius lib. 21. cap. 4. rosæ in coronis usum propè minimum esse dicit. Apud Græcos quoque sepulchra rosis decorari consueuisse, subinnuit Anacreon in Ode Εἰς ῥόδον, *idest in rosam, his uersiculis,*

» Τόδε καὶ νοσοῦσιν ἀρκεῖ,
» Τόδε καὶ νεκροῖς ἀμύνει.

Idest, Quid dicam, & illa multis,
» *Medicina certa malis,*
» *Nec inutilis sepultis.*

Quid? non'ne apud Virgilium Aeneid. lib. 5. ubi Aeneam purpureis floribus patris tumulũ aspergentem, & lib. 6. dum Octau. Augusto, & eius sorori in Marcello adulatus, lilia & purpureos flores, quibus pueri manes honoret, poscentem eundem facit, animaduertere potuit Pius flores à parentationibus tumulorumq;

rumq; ornamentis non eſſe excludendos. Erroris eundem commonefacere potuit Varro libro 6. de Lingua Latina eo loco, ubi ſic ſcriptum legimus, Infulas dictas apparet, quòd uelamenta hoſtijs è lana, quæ adduntur, dicuntur infulæ: intra hoſtiarum cornua uelamenta erant. Itaque nunc cum ad ſepulchrum ferunt frondes, ac flores, addunt lanas. hæc ille. Adhæc Plinius ipſe lib. 10. cap. 43. corui funus, quod innumeris exequijs tanquàm mortui hominis, Romæ celebratũ fuit, coronis omnium generum honoratum dum dicit, eum labentem ſubleuaſſet. Illud hîc non eſt omittendum, myrteas coronas non ſolùm à Latinis, ſed etiam à Græcis, ſepulchris imponi ſolitas, ut apud Euripidem in Electra manifeſtè perſpicitur. Plutarchus quoq; in Ariſtide, myrtum à Græcis, funeribus olim eſſe adhibitum, docere nos poteſt. Theophraſtus lib. 6. de Hiſtoria plantarum Pothi floris ſpecie altera, quæ de color, ſubalbidaque eſt (Plinius lib. 21. cap. XI. florem hunc tumultis ait innaſci) ſepulchra exornari ſua ætate fuiſſe in more poſitum, teſtatur. Philoſtratus quoq; in eam rem amaranthum uſurpatum ſcribit, orto à Theſſalis initio, qui Achillis ſepulchrum huiuſmodi coronis redimirent. Sed omnibus quotquot ſunt floribus etiam coronari conſueuiſſe tumulos,

los, oſtendit Sophocles in Electra ſic ſcribens,

» χρυ. καὶ δὴ λέγω σοι πᾶν, ὅσον κατειδόμην.
» ἐπὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον,
» ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεοῤῥύτους
» πηγὰς γάλακτος. καὶ περιστεφῆ κύκλῳ
» πάντων ὅσ᾽ ἐστὶν ἀνθέων θήκην πατρός.

Ideſt, ſi uerbum uerbo reddas,

» *Chry. Et iam dico tibi omne, quodcunq; conſpexi.*
» *Poſtquàm enim ueni patris ad antiquum ſepulchrum,*
» *Video iugo ex alto nuper fuſos*
» *Fontes lactis, et circumcoronatum circulo*
» *Omnium quotquot ſunt florum tumulum patris.*

Sed hac de re plura in libris noſtris de Sepulchris, et ſepeliendi ritu, quos cùm ocium, quod ad eos elambendum, ſatis ſit, nacti erimus, ſumus cum alijs multis edituri. Ideò finem facio, ſi tamen prius dixero, apud Latinos ſerta tenijs olim laneis coloriſiis adornari conſueuiſſe, quas in ſertis urnarum ſepulchrorumq; antiquorum inſculptas uidemus. quæ teniæ ob id laniſci, ut reor, appellatæ ſunt. Feſtus libro 10. *Laniſci [ſic enim apud Feſtum, & apud Plin. lib.* 21. *cap.* 3. *ubi teniarum huiuſmodi mentio habetur, legendum, non Lemniſci] id-*

eſt faſceolæ coloriſiæ dependentes ex coronis, propterea dicuntur, quòd antiquiſſimum fuit genus coronarum lanearum. Sic Feſtus. ut hos laniſcos ſignificare Varro loco ſuprà citato, lanarum uoce uoluiſſe uideatur, & Cæcilius apud eundem Feſtum lib. 18. tenijs, quibus ſepulchrum plenum dixit. Plinius laniſcos aureos factos poſtea dicit, eosq; diu puros fuiſſe, demum & cœlari cœptos. Nos in ſepulchrorum ſertis ſtriatos uidimus. Idem libro 18. cap. 2. uitta alba antiquitus ab Acca Laurentia ſpiceam coronam fuiſſe colligatam auctor eſt. Plutar. in Philopœmene tenijs defunctorum urnas redimiri conſueuiſſe demonſtrat.

De more Pythagorico in condendis ſepulchro cadaueribus ſeruato. Locus in Plinii Naturali hiſtoria emendatur. CAP. XVIII.

PYTHAGORICVM *dogma, ſuperſtitionibus multis non ſolùm in his, quæ ad uitam pertinebant, ſed & in his, quæ in funere ſeruanda eſſent, ſcatebat; è quibus illam præ cæteris inſignem legimus, qua defunctos in myrti, oleæ, & populi nigræ folijs ſepeliendos eſſe præcipiebatur. Pythagoricum morem hunc, Marcum Varronem ſecutum eſſe, Plinius*

nius Naturalis historiæ lib. 35. cap. 12. testatur his uerbis, Quin & defunctos se se multi fictilibus dolijs condi maluere, sicut M. Varro Pythagorico modo, in myrti, & oleæ, atq; populi nigræ folijs, &c. Sic legitur in uulgatis multis Plinij codicibus, atque adeò in eo, quem Gelenius à mendis se repurgasse dicit. Cùm mihi absurdum, minimeq; rationi cōsentaneum uideretur, dicere, quosdam dolijs, quæ uino continendo asseruandoq;, et liquidis huiusmodi rebus dicarentur, & in quibus, ut in sepulchris, corpora porrecta iacere non possent, condi uoluisse, manuscripta, & multos abhinc annos excusa consului exemplaria, & non dolijs, sed solijs scriptum inuêni, atq; ita etiam Blondum Forol. atque alios legere, postea animaduerti. Quo fit ut solijs, reponendum esse affirmem. Solium enim pro sepulchro accipi, minimè est apud auctores insolens. unū atque alterum exemplum in tenuioris literaturæ hominum gratiam, adduxisse sit satis. Florus lib. 4. de Cleopatra, Incautiorem nacta custodem, in Mausoleum se (sepulchra Regum sic uocant) recepit: ubi maximo, ut solebat, induta cultu, in differto odoribus solio, iuxta suum se collocauit Antonium, admotisq; ad uenas serpentibus, sic morte, quasi somno soluta est. Tranquillus in Nerone Claudio;

In

In eo monumento ſolium porphyretici marmoris, ſuperſtante Lucenſi ara, circumſeptum eſt lapide Thaſio. Quod pertinet ad oliuæ folia, Plutarchus in Inſtitutis Laconicis, & in Lycurgo auctor eſt, ex Lycurgi quoque ſanctione Spartæ cadauera in oliuæ folijs fuiſſe condita; in hanc enim de Lycurgo loquitur ſententiam, Sed piacula quoque ſuſtulit, ac ne quid unà cum cadaueribus ſepelirent, mandauit, præter puniceam ueſtem, et oliuæ folia, in quibus æquè omnes cadauera cóponerent, etc. Hinc partim Pythagoricæ ſepulturæ morem fluxiſſe ſiquis dicat, non errabit. conſtat enim Pythagoram Lacedæmonem conceſſiſſe ut Lycurgi leges agnoſceret.

Lactantii Firmiani locus quidam in diſquiſitionem uocatur, eiuſque cauſa agitur. De pietate in defunctos, & cœmeteriis, quæ inopum funeribus deſtinabantur. CAP. XIX.

DIVINARVM *Inſtitutionum lib. 6. cap. 12. Lactantius Firmianus pietate, atq; eloquentia uir ſanè non obſcura, ita ſcriptum reliquit, Vltimum illud, et maximum pietatis officium eſt, peregrinorum, & pauperum ſepultura, quod illi uirtutis, iuſtitiæq; docto-*

res prorſus non attigerunt. Nec enim poterant id uidere, qui utilitate omnia officia ſua metiebantur &c. Dum hæc olim legeremus, parum abfuit, quin Lactantio erroris nōtam inureremus. Nam tametſi Cicero in libris de Officijs alijq́; nonnulli nihil omnino de pauperum peregrinorumq́; ſepultura præceperunt: tamen quidam apud Ethnicos, qui eam pietatis ſpeciem neutiquam poſthabuerint, fuiſſe uidētur. Seruius enim in explicationibus ſuis in librum Aeneid. 6. ſic ait, Qui enim de pietatis generibus ſcripſerunt, primum locum in ſepultura eſſe uoluerunt. Vnde cùm Pontificibus nefas eſſet cadauer uidere, magis tamen nefas fuerat, ſi uiſum inſepultum relinquerent. hæc ille. Plato quoque de iuſtitiæ generibus agens, quod ad defunctos pertinet non omiſit, quin Dialogo 5. de Rep. uirorum, qui præcipua probitate pollere fuerint iudicati, cadauera condi, & honorari præcipit. Adhæc Ariſtoteles in libro de Virtutibus (ſi modò hic Ariſtotelis eſt fœtus) poſtremam iuſtitiæ ſpeciem in defunctos agnoſcit: dicit enim Primam iuſtitiam eſſe, qua Deo, proximam, qua dæmonibus, tertiam deinde, qua patriæ, parentibusq́ue; poſtremam, qua uita iam functis, debitum, ſuumq́; officium præſtamus. Idem problemate 9. Sect. 30. defunctis opitulari,

lari, magis iuſtum eſſe dicit, quàm uiuis homi nibus, Cur, inquit, iuſtius habitum eſt, hominibus uita functis opem ferre, quàm uiuis? an quia uiui præſidio eſſe poſſunt; illi defuncti nihil præterea poſſunt. Sic Ariſtoteles. Cicero in Top. æquitatem, ideſt pietatem, tripartitam eſſe dicit, unam ad ſuperos deos, alteram ad manes (in his defunctorum animas comprehendi puto) tertiam ad homines pertinentem. Quia uerò pietate uti erga defunctos, unum etiã Ethnicis erat iuſtitiæ genus, et, ut ex Seruio, & poſteriore Ariſtotelis loco cognoſcitur, præcellens, factum eſt ut parentalia, ſacrificia, & funerandi ſolennitas, quæ in defunctorum honorem fiebant, Iuſta dicerentur. Vnde iuſta facere, iuſta ſoluere, iuſta peragere.

Huc accedit, quòd Vergilius Aeneam pium uirum appingens, etiam circa ſepulturam ſordida officia non aſpernari facit, quod & Seruius adnotauit. Plutarchus in Numa, apud Romanos cultam dicit Libitinam Deam, quæ inſpectrix eſſet eorum, quæ mortuis iuſta præſtabantur. Hinc quia in defunctos etiam pauperes, antiqui pietatem colerent, ipſorum funeribus loca deſtinauerunt, quibus Puticulis nomen erat, de quibus Pompeius lib. 14. & Varro de Lingua Latina lib. 4. Horatius Ser.

lib.1. Saty. 8.

» *Hîc miseræ plebi stabat commune sepulchrum.*
» *Pantolabo scurræ, Nomentanoq; nepoti.*
» *Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum*
» *Hic dabat; hæredes monumentum ne sequerentur.*

Loca non absimilia Aggenus Vrbicus in Commentario in Iulium Frontinum, Culinas dicta testatur, his uerbis, Sunt, inquit, in suburbanis loca publicè inopum destinata funeribus, quæ loca Culinas appellant. Sic Vrbicus. Quanquàm Festus lib.3. sub finem ait, Culinam dictum fuisse locum, in quo epulæ in funere comburerentur. Quæ loca hodiè nos Christiani cœmeteria, idest dormitoria appellamus, quasi mors nostra somnus quidam sit, à quo nouissima simus die excitandi. ut maximè errent Iuris nostri Portificij interpretes Geminianus, Abbas, & alij, qui inde sic dicta existimant, quòd cinis in eis mortuorum tegatur. Sed redeo ad rem. Adde quòd milites, quibus Lucanus nullam inesse pietatem dicit, & quos Chrysostomus Homil. 19. ad Matthæi cap. 18. pessimos hominum esse testatur, sepulturæ contubernalium curã atq; hoc pietatis genus non abijciebant; quod uerum esse de-

monſtrat Vegetius lib.2. de Re militari Cap. 20.loquẽs de parte dimidia donatiui à militibus apud ſigna ſequeſtrãdi,his uerbis, Addebatur etiam ſaccus undecimus, in quem tota Legio particulam aliquam conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſa,ut ſi quis ex contubernalibus defeciſſet,de illo undecimo ſacco, ad ſepulturam ipſius promeretur expenſa. Hæc ille. Præterea apud Athenienſes capitis pœna ducibus infligebatur,qui milites in prælio cæſos nõ humaſſent: eamq; ob rem,ut Valerius Maximus lib.9.Cap.8.in fine memoriæ prodidit, decem olim Imperatores à pulcherrima redeuntes uictoria, capitali iudicio exceptos necauerunt, quòd militum corpora,maris ſæuitia interpellante,ſepulturæ mandare non potuiſſent.Quid ergo ait Lactãtius? An Plato,Ariſtoteles, Cicero, & alij,quorum meminit Seruius, pietatem in defunctos non attigerunt? An cum ab Ethnicis prædicta ſint facta,nulla apud ipſos iuſtitiæ erga defunctos pauperes præcepta, quæ ad ſepulturam etiam pertinerent, extitiſſe putandum eſt? An ab ijs,quibus Manium iura ad Duodecim etiam Tabularum præſcriptum, ſancta erant, lethoq; dati pro Diuis habebantur, de humatione pauperum peregrinorumq;, à quibus nihil capi poſſet utilitatis,nihil præceptum fuiſſe affirmabimus?

P Profectò

Profectò hæc non parùm Lactantij dictis infensa esse uidentur. Sed ne indefensum doctissimum auctorem, qui mortuus, sibi superesse nequit, relinquamus, ita eú tueri posse uidemur. Qui de pietatis generibus scripserút, nihil præter ea, quæ à Platone, Aristotele, et Cicerone primarijs doctoribus scripta legimus, attulisse uidentur. At hi tametsi iustitiæ in defunctos meminerunt, non tamen pauperes, peregrinosq; humandos esse præceperunt; quin Cicero ipse agens de officijs, hac de re ne uerbú quidem protulit. De parentibus cognatisq; tumulandis, & extremo honore prosequendis, magis quàm de pauperum sepultura sensisse illi uidentur. Parentum enim, et cognatorú manes non pauperum, & peregrinorum, pro deis coluerunt antiqui. Pauperes nullo sunt honore prosequuti; nam & si loca eorum funeribus necessitate compulsi (amouenda enim erat ex urbibus, uijs, & domicilijs cadauerum fœditas) destinauerunt, non tamen ut in reliquis fiebat, exurenda, & iustis honoranda curauerunt. Cuius rei illud est argumentum, quòd in communibus illis sepulchris cadauera computrescerent, unde puticulorum nomen accersitum esse, non obscuri nominis auctores Pompeius lib. 14. & Varro de Lingua Latina 4. scriptum reliquerunt. Plato de Rep. bello benemeritorum

meritorum, eorumq́;, qui præcipua probitate pollere fuerint iudicati, cadauera & condi & iuſtis funebribusq́; iubet honorari, nimirum ut & mortuis gratia à ciuibus referatur. at non ideò his pauperes peregrinosq́ue afficiendos eſſe præcipit, aut præcepiſſe poteſt intelligi. Ariſtoteles defunctis quàm uiuis opem ferre magis iuſtum habitum eſſe, at non præcepto declaratum dicit. Parentibus igitur, ac iure ſanguinis coniunctis, adde etiam & de Rep. bene meritis (his enim & publico ſumptu funus factum eſſe, cùm pauperes eſſent, legimus) proq́; ea militantibus, illa tanquam commeritis, & ex beneficij memoria præſtabantur, non miſeræ plebi, non pauperibus, non peregrinis, quorum nulla extabant in Remp. beneficia ac merita, unde iure quodam ſuo talia expoſcere, atque exigere poſſe uiderentur. Pontificum aliorumq́ue, qui iacẽs cadauer offendiſſent quæ'nam erat pietas? Tobiam'ne illi, qui paſſim iacentia cadauera, furtim etiam, & non ſine uitæ ſuæ diſcrimine ſepeliebat, imitabantur? Sepultura nihil aliud erat, quàm pulueris iniectio, quod & Seruius ipſe dicit. ſic enim ſcriptum reliquit loco ſuperius citato, Genus autem fuerat ſepulturæ, iniectio pulueris, unde,

» *Aut tu mihi terram Inijce.*

Horat.

» Non est mora longa, licebit,
» Iniecto ter puluere curras.

Hæc Seruius. Qua de re latius in libris nostris de Sepulchris, & sepeliendi ritu. Leuior hæc erat in defunctos pietas, quàm cuius ratio habenda sit. Sed si contrà differenti demus, non sine ingenti pietate cadauera pauperum, et peregrinorum, ab Ethnicis esse tumulata; nó tamen inde Lactantium lapsum esse iure colligi poterit, nam, non negat huiusmodi hominum cadauera non fuisse ab Ethnicis sepulta, sed duntaxat apud uirtutis, & iustitiæ doctores illos, ulla extare præcepta, aut eos hanc, quæ ex charitate, humanæq; sortis commiseratione profluit, pietatem attigisse. Quibus hæc plausibilia non sunt, aliam illi ineant defendendi Lactantij uiam. Nos, quæ tumultuaria opera potuimus, sedulò præstitimus, et in Christiani ac beneuoli lectoris gratiá attulimus.

Capiti non parcere, quid apud eundem Lactãtium significet, & quæ sit apud obscœni carminis auctoré tertia pœna, declaratur. CAP. XX.

ANTEQVA'M *Lactantium dimittimus, declarare libet eius locum lib. 6. Diuin. Instit.*

Inſtit. cap. 23. non difficilem illum quidem ad intelligendum, eiuſmodi tamen, qui imperito negocium lectori faceſſere poſſit, & quem Auguſtanum interpretem, hominem doctum inenarratum reliquiſſe audio. Habet quidem ille hæc uerba, De iſtis loquor, quorum teterrima libido, et execrabilis furor, ne capiti quidem parcit. Quibus hoc uerbis, & qua indignatione tantum nefas proſequar? uicit officium linguæ, ſceleris magnitudo, &c. Quod nefas hîc Lactantius ſignificare uoluerit, tenuioris literaturæ homines ignorant, quemadmodum et apud obſcœni carminis auctorem quæ ſit tertia pœna, in hoc uerſiculo,

» *Barbatum furem tertia pœna manet.*

Sunt hæc quidem relatu turpia, &, ut Plinij uerbo utar, præfanda, ideſt non ſine præfatione honoris aurium lectoris proferenda; ſed, ſi à lectore non intelligantur, turpitudinē etiam afferunt. Eſt igitur ſciendum utrobique turpitudinem, quæ per os peragitur, ſignificari, quod Galenus in exordio libri XI. Simplicium medicamentorum, Lesbiari dixit, nimirum à Lesbijs, apud quas primùm obſcœnitas illa exorta traditur. Quia uerò in ore hæc exercetur immanitas, meritò, capiti non parci dixit Lactantius. At, inquiens, cur non magis ori? Reſpondeo receptam antiquiorum auctorum

loquendi consuetudinem eum eleganter esse sequutum, qui scelus hoc significare uolentes, capitis non oris meminerunt. Suetonius in Tiberio Cæsare, Fœminarum quoque, et quidem illustrium capitibus quantopere solitus sit illudere, euidentissimè apparuit, Malloniæ cuiusdam exitu, &c. Auctor obscœni carminis prænotatus,

» *Præbeat hic nates, præbeat ille caput.*

Idest os ad irrumationem, non autem caput falce, aut securi amputandum, ut quendam olim literatorem interpretari audiui. Epigrammatum non tam elegans quàm inhonestus scriptor,

» *Corue salutator, quare fellator haberis,*
» *Cùm caput intrarit mentula nulla tuum?*

Coruos enim ore coire, non sine errore, cuius nos & Aristoteles, & Plinius admonent, fuit olim existimatum. Qui irrumanti parent, eamq; ferunt obscœnitatem, ore morigerari dicuntur. Suetonius de eodem Tiberio, Pueros, inquit, instituit, quos quasi infantes firmiores, nec dum tamen lacte depulsos, inguini, ceu papillæ admoueret: pronior sanè ad id genus libidinis & natura, et ætate. Quare Parrhasij quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta morigerabatur, in cubiculo dedicauit. Hæc ille.

Videri ſcriptores aliquot, Tragicos Poëtas imitari, dum morituros, ut honeſtè caderent, curauiſſe dicunt. De proprii corporis poſt mortem, etiã ubi nullus ſit ſenſus, hominibus inſito pudore atque amore. CAP. XXI.

TRAGICOS *Poëtas imitati uidentur ſcriptores, qui & mulieres & uiros inſignes, cum moriendum eſſet, ut honeſtè caderent ſtuduiſſe, literarum monimentis prodide runt. Trogus Pompeius, ut ex Iuſtini lib. 14. cognoſcitur, Olympiadem Alexandri matrem cùm Caſſandri iuſſu interficeretur, moriẽtem, ne quid poſſet in corpore eius indecorum uideri; capillis & ueſte crura contexiſſe retulit. Plutarchus in Cleomene, uxorẽ Pãthei, iuue nis Cleomeni gratiſſimi, nõ ſolùm ſe ipſam quo mori uolebat habitu compoſuiſſe, ſed etiam ne quædam mulieres trucidatæ, turpiter iacerẽt compoſitis circa corpus ueſtibus, curaſſe ait. Idem in libro de Claris mulieribus cap. 15. Niciam Ariſtodemi Eleorum Tyranni filiam laudat, quæ moritura, Megaſthenem orauit, ut ſe mortuam, proijci nudam, non ferret. Et in Lyſandro Philoclem refert Athenienſem, lotum, & ſplendia ſumpta læna ſe iugulandum præbuiſſe. Florus lib. 4. auctor eſt Cleo-*

patram, cum ſibi mortem cònſcire uellet, maximo, ut ſolebat, indutam cultu, in differto odoribus ſolio ſe iuxta Antonium collocaſſe, mox uerò ſerpentibus uenis admotis, ſic morte quaſi ſomno ſolutam. Galenus uerò in libro de Theriaca ad Piſonem, de eiuſdem Cleopatræ morte, Etenim aiunt, ipſam manu dextra capiti admota, & diadema ſicut eſt conſentaneum tenente, fuiſſe inuentam, ut uel eo uſq; ſpectatoribus regina eſſe uideretur: quemadmodum & Thragicus Poëta deſcribit nobis Polyxenam & ipſam morientem, quæ tamen accuratè operam dedit ut cum decoro caderet. Hæc Galenus. Suetonius quoque Iulium Cæſarẽ, dum iam occiſores imminerent, ut honeſtè caderet quæſiuiſſe, his uerbis teſtatur, Vtq; animaduertit undique ſe ſtrictis pugionibus peti, toga caput obuoluit; ſimul ſiniſtra manu ſinum ad ima crura deduxit, quo honeſtius caderet, etiam inferiore corporis parte uelata. Ouidius lib. 2. Faſtorum de Lucretia loquens,

» *Tunc quoque iam moriens, ne non procumbat honeſtè*
» *Reſpicit, hæc etiam cura cadentis erat.*

Cùm hæc de morientibus audire, ad ciendam commiſerationem maximè ſpectet, Tragici Poëtæ, quibus lectorum animos permouere, adq; miſericordiam deflectere conſilium ſtudium-

diumq́; eſt, à morientibus fœminis facta eſſe dixerunt. Euripides in Hecuba loquens de Polyxena,

» Ἣ δὲ καὶ θνήσκουσ' ὅμως

» Πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν.

Ideſt. Aſt illa iam moriens tamen

» *Solicita multùm eſt condecenter ut cadat.*

Quem locum Ouidius libro 13. Metamor. de eadem loquens, ſic expreſſit,

» *Tunc quoque cura fuit partes uelare pudendas*

» *Cum caderet, caſtique decus ſeruare pudoris.*

Cuius Tragicæ ſententiæ mentionem habent Plinius lib. 4. epiſtolarum, in epiſtola ad Minutianum, Lucianus in Demoſthenis encom. et Clemens Alexan. lib. ſecundo Strom. Tragicos igitur Poëtas hac in re æmulari uidentur ſcriptores; aut fortaſſe facta eſſe à morientibus, quæ illi produnt, eſt exiſtimandum, cùm corporis noſtri amore, etiam tum cùm illud ſenſu deſtitutum iri intelligimus, amore teneamur. hinc illa multis ampliſſimi funeris, ſepulchriq́; cura nimis anxia, & in cadauere futuræ dilacerationis timor, quem Lucretius ille impius, qui nihil hominis à morte ſupereſſe putaret, ſic libro tertio irridet,

» *Proinde ubi se uideas hominem indignarier ipsum*
» *Post mortem fore ut, aut putrescat corpore posto*
» *Aut flammis interfiat, malis'ue ferarum:*
» *Scire licet non sincerum sonare, atque subesse*
» *Cœcum aliquem cordi stimulum quanuis neget ipse*
» *Credere se quenquam sibi sensum in morte futurum.*
» *Non ut opinor enim dat, quod promittit abundè,*
» *Nec radicitus è uita se tollit, & icit,*
» *Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.*
» *Viuus enim sibi cum proponit quisque futurum*
» *Corpus utì uolucres lacerent in morte fereque,*
» *Ipse sui miseret, neque enim se diuidit hilum,*
» *Nec remouet satis à proiecto corpore & illum*
» *Se fingit, sensuq; suo contaminat astans.*
» *Hinc indignatur se mortalem esse creatum,*
» *Nec uidet in uera nullum fore morte alium se,*
» *Qui possit uiuus sibi se lugere peremptum,*

Et

Et quæ ſequuntur. Hoc corporis ſui amore im pulſus Nero Claudius, ut eſt à Suetonio ſcriptum, cùm mortem ſibi inſtare animaduerteret, nihil prius ac magis à comitibus exêgit, quàm ne poteſtas cuiquam capitis ſui fieret. Othonē etiam Tacitus lib. 17. ambitioſis precibus petiuiſſe dicit, ne caput ſibi mortuo amputaretur, luidibrio futurum. Vnde ſapienter, ut multa, Homerus Hectorem ab Achille proſtratum atque confodiendum, inducit precibus maximis contēdentem, ne ille ſe mortuum, canibus Achiuorum deuorandum relinquat, ſed ut corpus parentibus auro atque ære redemptum det. Aiax quoque Sophoclis gladio incubiturus, Iouem deprecatur, ne corpus ſuum canibus auibusq́ue lacerandum exponi patiatur. Plinius Naturalis hiſt. lib. 36. cap. 15. literis conſignauit, Romanam plebem ſub Tarquinio Priſco tædium laboris cloacarum ut deuitaret, ſibi paſſim necem conſciſcentem, fuiſſe nouo & antea, poſteaq; inexcogitato remedio ſeruatam, cùm omniū ita defunctorum corpora crucibus, ſpectanda ciuibus, ſimul & feris uolucribusq́ue laceranda figerentur. Quamobrem, inquit, pudor Romani nominis proprius, qui ſæpe res perditas ſeruauit in prælijs, tunc quoque ſubuênit: ſed illo tempore impoſuit, tum erubeſcens cum puderet

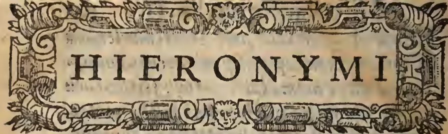
deret uiuos, tanquàm puditurum esset extinctos. Hæc ille. Sed non solùm pudore, uerùm etiam proprij corporis amore coërciti uidentur. Plutarchus libro περὶ ψυχῆς primo (ut Gellius refert lib. 15. Noct. Attic. cap. 10.) et in libro de Claris mulieribus cap. 11. Milesias uirgines, quæ uesania quadam correptæ, seu magis à dæmone malo impulsæ, repentinæ mortis libidine mira per strangulationem incessebantur, nec ulla ratione ab ea sæuitia poterant abstrahi; pudore identidem seruatas ait incolumes. Spectatæ nanque prudentiæ uiri cuiusdam ad Populum rogatione perlata, decretum fuisse, ut uirginum, quæ sibi ipsis mortem consciissent, per medium forum nuda cadauera efferrentur. Quo turpitudinis atque ignominiæ metu illas deterritas, à uesania abstinuisse dicit. Sed quantum ad honestum morientium habitum pertinet, nec quæ memoria nostra facta sunt, uidentur transmittenda silentio. Romæ cùm Curtius Palonus securi esset percutiendus, quia carceris situ obsideretur, tonsorem accersiri iussit, caputq; & barbam totumque corpus abluendum curauit, sericeisq; se uestibus splendidis induit, non quidem ut moriturus, sed quasi ad nuptias aut ad triumphum deducendus. quod non alia, quàm ut honestius caderet, ratione,

factum

factum eſt. Florentiæ poſt Montemurlenſem uictoriam, cùm capitali pœna in captiuos patricios uiros animaduerteretur, ferunt quendam promiſſa ac pulcherrima barba præditum, cùm ceruicem intrepidus ferro ſupponeret, carnificem oraſſe ut barbam à gula abduceret, ne ea abſciſſa, uultus à ciuibus ſpectãdus deformaretur. Nouiſſimè Carolus Caraffus Cardinalis Pauli IIII. *Pontificis ſummi nepos, cùm ſibi intra horæ curriculũ, Pio* IIII. *Pontifice Max. iubente, à ſatellitum urbis Præfecto moriendum eſſe nunciaretur, purpureum capitium, cardineiq; ordinis inſignia popoſcit, quæ tamen, quòd iam exauguratum Præfectus diceret, non impetrauit.*

Miſcellaneorum libri ſecundi

FINIS.

MAGII

MISCELLANEORVM, SEV VARIARVM LECTIONVM,

LIBER TERTIVS.

M. Varronis epigramma obſcuriſsimũ, Homeri imagini ab eo appoſitum, quod apud Gellium deprauatè legitur, à mendo purgatur, & genuina explicatione illuſtratur. CAP. I.

VLTIS *obductum tenebris, longeq́ue difficilimum illud eſt epigramma, quod M. Varro libro de Imaginibus primo Homeri imagini appoſuit. Hoc Gellius lib. 3. Noct. Attic. cap.* XI. *dum ſuper Homeri patria diſſenſum eſſe demonſtrat, retulit. ſic enim ille habet, De patria quoque Homeri multò maximè*

maximè diſſenſum eſt: alij Colophonium, alij Smirnæum, ſunt qui Athenienſem, ſunt qui Aegyptium dicant fuiſſe. Ariſtoteles tradit ex inſula Io natum. M. Varro libro de Imaginibus primo Homeri imagini hoc epigramma appoſuit,

» *Capella Homeri candida, hoc tumulum indicat,*
» *Quòd ariete mortuo faciunt ſacra.*
» Ἑπτὰ πόλεις διερίζουσιν περὶ ῥίζαν ὁμήρου,
» Σμύρνα, ῥόδος, κολοφὼν, σαλαμὶν, χίος, ἄργος, ἀθῆναι.

Hæc Gellius. Diu multumq; inſudaui, meq; ipſum torſi quærendo, quo'nam pacto ad Homeri patriam indicandam, Varronis diſticon faceret. non enim temere à Gellio loco ubi de ea agitur, adſcriptum uidebatur. Demum in magna Cymmeriarum tenebrarum obſcuritate ſuſpicari cœpi, ideò dictum eſſe, mortuo ariete fieri Homeri manibus ſacrum, utu aga Homeri natura, & patriæ ipſius oſcuritas ac incertitudo indicaretur, quòd hoc animal rei plurimùm congruere uideretur. Siquidem Aries, ſeu ſtellæ in Zodiaco Arietem conſtituentes atque efformantes, ut Mathematicorum, Aſtrologorumq; ſententia eſt, et Galeotus Martius in libro de Doctrina promiſcua, cap. 35. ſcriptum reliquit, inter cætera, quæ efficere creduntur,

duntur, reddunt hominem uagum, mobilem, & nunquam diutius aliquo in loco permanentem, pro ut fert Arietis natura. est enim uagum animal & errans. Argumento sit, quod Hermippus tradit, legiturq; apud Higinum, olim enim, cùm Liber Africam oppugnaret, in eum peruênit locum, qui Hammodes à puluere est nuncupatus. Et cùm aquarum penuria exercitus laboraret, atque ideò defectionem moliretur, aries quidam errans ad milites deuênit; quos statim atque uidit, ad fugam conuersus est: quem illi prædæ gratia insequuti, aquam ex insperato nacti sunt. Hæc seu non absimilia apud Higinum leguntur. Cùm aries hac sit præditus natura, optima ratione Poëtæ finxisse uidentur, Phrixum & Hellem in exilium eiectos, ut uagarentur, à Nephele eorum matre fuisse arieti impositos. Ouidius lib. 3. Fastorum,

» *Vtque fugam capiant, aries nitidissimus auro.*
» *Traditur, ille uehit per freta longa duos.*

Adhæc Arietis signum obscurum esse traditur, ex qua ratione Aratus inquit, Cicerone interprete,

» *Quis comes est Aries obscuro lumine labens.*

Eamq; ob rem, ut Higinus refert, dicitur

Mercurius

Mercurius Deltotum ſidus deltæ literæ trianguliq́; forma præditum, ſupra caput Arietis poſuiſſe, ut huius ſplendore quo loco eſſet, Aries non admodum conſpicuus, ſignificaretur. Vagum autem & peregrinum fuiſſe Homerum, ex uitæ eius lectione, ſatis eſt manifeſtum. Pauſanias quoque in Atticis talem fuiſſe Homeri naturam demonſtrat, dum in hanc ſententiam loquitur, Homerum uerò, Heſiodumq́; uideo, uel Regum conſuetudinem nactos non eſſe, uel certo conſilio eam contempſiſſe; alterum ingenij ruſticitate, ac erroris tædio; alterum quoniam quàm longiſſimè peregrinari uoluit, plurisq́; fecit nominis ſui apud multos exiſtimationem, quàm potentum pecuniam. Hæc Pauſanias. Hac autem de cauſa enatam eſſe patriæ Homeri incertitudinem, teſtatur Epiphanius Epiſcopus Conſtantiæ lib. 1. contra hæreſes To. 3. his uerbis ex interprete, de Homeri uarijs patrijs loquutus, Verùm, inquit, propterea quòd in multis fuerat urbibus, & patrijs, ideò multos ad diuerſam narrationẽ impulit. Sic Epiphanius. Præter autem patriam, eius quoque parentes, ut teſtatur Lucianus in Demoſthenis encomio, ignorauit antiquitas, cuius rei cauſam præbuiſſe paupertatem crediderim, iuxta illud Terentianum,

» *Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,*
» *Negligitur ipsa.*

Tanta autem fuit rei obscuritas, ut Apion Grammaticus Manes euocauerit, ad percontandum Homerum, qua patria, quibusq; parentibus genitus esset. Qui nihilominus, ut Plinius Natur. hist. lib. 30. cap. 2. scriptum reliquit, non est ausus profiteri quid sibi respon disse diceret. Quanquàm enim uiuens Homerus & patriam & parentes ignorauit, unde Apollinis Oraculum ea de re consuluisse dicitur; mortui tamen manes diuinitatem, ut an tiqui censebant, adepti (pro dijs enim defunctorum manes habiti sunt) nullo pacto ignorasse credebantur. Illudq; accedit, quòd Home rus pro Deo est habitus, cui & templa dicata sunt à quibusdá, ut apud Strabonem legitur li bro 14. Non solùm autem & erroris, & obscuritatis ratione sacro, quod Homero fiebat, quadrare aries uidebatur, sed etiam principis loci, quem inter signa reliqua obtinet cœlestis Aries, uel terrestris in grege. quamobrem Co lumella in libro de Hortis, de Ariete,

» *Signorum, et pecorum princeps caput efferet undis.*

Princeps enim Poëtarum habitus semper est Homerus, quæ res ariete fortasse à Varrone

non

non de patria loquente, ſignificari, dici poteſt: Quod ſi affirmet quis, Varronis diſticon poſt Græcos uerſiculos nouiſſimo loco apud Gellium adſcribendum uidetur. Principatus autem apud Romanos ariete ſignificabatur Varrone eodem atteſtante, qui libro 5. de Lingua Latina loquitur in hæc uerba, Dies Agonales, per quos Rex in regia arietem immolat; dicti ab Agon', eo quòd interrogatur à Principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. Hæc ille. Ex qua fortaſſe ratione Virgilius in Bucolicis ſibi placens, ſe cùm Arij uim euaſit, ſub ariete ſignificauit, inquiens,

» Aries ſua uellera ſiccat.

Plutarchus in decem Rhetorum uitis, ſupremum locum ariete ſignificari innuit, inquiés, Iſocratis ſepulchro inſculptum fuiſſe arietem cubitorum triginta, in quo eſſet Siren cubitorum ſeptem, ratione ſymbolica. Non ſolùm autem apud Latinos Græcosq́; hoc ſignificatu aries accipitur, ſed et apud Hebræos. Hilarius enim in explicationibus ſuis in Pſalmum 64. & 65. apud Dauidem, Arietes exponit & intelligit pro Sacerdotibus, Martyribus, Patriarchis, Prophetis, & Apoſtolis, qui tan quàm gregis ſancti principes, & duces ſint.

Quod uerò ſpectat ad Capellam, candidam appellari exiſtimabam quia marmorea ſinga-

tur; & tumulo insculptam tanquàm rei occultæ indicem. Quòd autem pro indice capra acciperetur, fidem facit Ouidius, dum animalia, quæ in Iunonis festo in pompam ducerentur enumerans, de capra sic canit,

» *Duxq; gregis cornu per tempora dura recuruo,*
» *Inuisa est dominæ sola capella Deæ:*
» *Illius indicio syluis inuenta sub altis*
» *Dicitur incœptam continuisse fugam.*
» *Nunc quoque per pueros iaculis incessitur index,*
» *Et precium auctoris uulneris ipsa datur.*

Vt etiam Diodorus scriptum reliquit, capra Delphici oraculi locum, cui tripos mox fuit impositus, inuênit. Caranus etiam, siue, ut Eusebius habet, Cranaus, iussus Oraculi responso, ducibus capris, imperium quærere, gregem caprarum imbrem fugientium magna Græcorum manu sequutus, urbem Edyssam, ut Iustinus lib.7. testatur, occupauit, quam Aegæam ἀπὸ τῶν αἰγῶν, *idest à capris, appellauit. Sunt capræ solertes, ut eo exemplo, quod ex Mutiano Plinius Nat. hist. lib.8. cap.50. refert, satis docemur. Aliquando in eam sum adductus sententiam, ut capra, Homeri patriam optimè demonstrari censerem. Homerum enim Syrum à quibusdam creditum esse refert*

fert Athenæus Dipn. lib. 4. cap. 18. & Syrias capras præcellentes, ac in precio habitas, apud eundem lib. 1. cap. 25. & lib. 12. cap. 9. legimus. Syrium autem fuiſſe, illud eſſe argumento, Meleagrum Gadaræum, idem auctor ſcripſiſſe refert, quòd pro patriæ ſuæ conſuetudine, omnes antiquos à piſcibus abſtinere fecerit, cùm eorum uis ingens eſſet circa Helleſpontum. Syrios ob patrias leges à piſcibus abſtinuiſſe, idem teſtatur lib. 4. cap. 6. cui Porphyrius Philoſophus in libris De abſtinendo ab animantibus, adſtipulatur. Quod ſpectat ad relatum Meleagri argumentum, illud obiter eſt obſeruandum, aliam longeq; plauſibiliorem à nonnullis afferri rationem. Dio enim Chryſoſtomus Oratione 2. quæ de Regno inſcribitur, ait hoc eſſe ab Homero factum fortitudinis cauſa, quæ ex bubularum carnium, quibus ueſcentes Heroas inducit, cóciliari ſoleat, quam rem & à Platone adnotatam cómemorat. L. Chriſtophorus Bœthicus, Antonij Nebriſſenſis non indoctus auditor, idem Varronis epigramma longa commẽtatione, quæ cum eiuſdem Nebriſſenſis libris excuſa legitur, quamq; Franciſcus Luiſinus uir eruditiſſimus lib. 2. Parergωn cap. 17. magni facit, explicare apertumq; reddere conatur. Ea eſt huiuſmodi, à me quibus oportuit locis, partim con-

tracta, partim uerò aucta, & roborata, ut ex collatione deprehendes. Vt Firmicus in Mathes. & Cleonides in signorum momentis auctores sunt, Aries inter signa cæcus est, tametsi signorum omnium sit directissimus dux. Vnde Aratus,

» *Quis comes est Aries obscuro lumine labens.*

Et Auienus in Phœnomene de Ariete loquẽs, Semper, inquit, proprijs caret ignibus. Germanicus etiam in Fragmentis,

» *Clara'ue non illi est facies, &c.*

Cui Arieti simillimus fuit Homerus cæcus et ipse, ut Plutarchus, Martianus, & prius Halicarnasseus, literarum monimentis prodiderunt. Vnde nomen adstructum illi fuit. nam Cumani, & Iones etiam, ut Plutarchus uult, τοὺς τυφλοὺς *(inquit Halicarn.)* ὁμήρους λέγουσιν. CAPELLA.] *Cleonides, & Firmicus locant Capellam in trigesimo Arietis gradu, mortalibus influentem mentis concussionem, animiq; uertiginem. Quo fit ut quos horoscopo inuadit, rerum ij facilè satagant, & machinando sollicitentur, uexenturque. Id quod Homero usuuenit, nam proposito sibi à piscatoribus, uel piscatorum ministris ænigmate, quod in hæc uerba fuit,* ἅσσ' ἕλομεν λιπόμεσθα, ἃ δ' οὐχ' ἕλομεν φερόμεσθα. *cogitando*

exani-

exanimatus eſt. Et ſi Halicarnaſſeus de Homeri morte aliter ſentit. ſic enim inquit, Ἐκ δὲ τῆς ἀσθενείας ταύτης συνέβη τὸν ὅμηρον τελευτῆσαι ἐν ἴῳ, οὐ παρὰ τὸ μὴ γνῶναι τὸ παρὰ τῶν παίδων ῥηθὲν, ὡς οἴονταί τινες, ἀλλὰ τῇ μαλακίᾳ. *Metaſthene præterea auctore et Pædiano, ſuum quenq; Deum ſacrificium oblectabat, uel conſentaneum uel infeſtum. Hinc Baccho caprum, et Dianæ canem immolabant antiqui. Faciunt igitur Homero ſacra apud tumulum ſiue re congrua, & ſimili, ut Ariete cæco, ſiue re infeſta, ut Capella, cuius uertigine, ut pleriſque placet, perijt Homerus. Conſtrue ergo, Hoc indicat tumulũ Homeri, quòd faciunt ſacra capella candida, ariete mortuo, ideſt mactato. Eſt autem dialecton figura, & oratio coniunctione deſtituta. Sed quorſum hi uerſus, & quo modo ad rerũ ſeriem ſpectant, quæ de Homeri ſolo natali aliquid ut afferatur requirit? Beroſus lib. 8. Antiquitatum, uni cadaueri, uno holocauſto ſacrificaſſe antiquos teſtatur. modò uerò rei dubiæ, hoc eſt Homero, cuius ſtirps dubia eſt, uel natale ſolum ignoratur, Varro dicit fieri ſacrificium re dubia, ideſt capella & ariete, & ſic particula Quòd, pro Quia, accipitur, ut ſenſus ſit, Hoc indicat tumulum eſſe Homeri, cuius eſt ſtirps dubia, quia faciunt ei ſacra ſacrificio ancipi-*

ti. Atq; hæc quidem ex Christophoro illo Bæthico. Cum de huius epigrammatis interpretatione pridem differerem cum eruditissimo uiro Quinctino Acanthio, cœpit ille contendere, corruptum esse posteriorem uersiculum, ac pro ariete, legendum esse Ietæ. satis enim constare, in Io insula obijsse Homerum, Iensesq; illi tumulum construxisse. Qua ille emendatione, maximè loco illuxit, meq; in suam facilè sententiam protraxit. Sed corruptum esse uersiculum, illud me paululum suspicari faciebat, quòd uerbum Faciunt, sibi aliquos, qui facerent sacra, deposcere uideretur, nec essent, aut intelligi possent in epigrammate qui'nam id, quod fieri diceretur, efficerent. In Io autem obijsse Homerum, & sepultum esse, Halicarnassei, Strabonis, Plutarchi, & Suidæ testimonio cognoscitur. Quin Suidas ipse epigramma etiam, quod tumulo inscriptum fuit, apposuit: sic enim inquit, ἐπιγέγραπται δὲ ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ τόδε τὸ ἐλεγεῖον, ὃ ὑπὸ τῶν Ἰητῶν ἐποιήθη χρόνῳ.

» ἐνθάδε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει,
» ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον ὅμηρον.

Idest, Inscriptum est autem eius sepulchro huiusmodi elegeum, quod postea ab Iensibus factum est,

Hic

» *Hîc terra ſacrum caput abſcondit,*
» *Homerum diuinum laudatorem uirorum*
Heroum.

Si ratio carminis conſtet, poſſemus ſic legere in Varronis inſcriptione, Aræ Ietæ. ut decliuior fuerit librarijs lapſus ad errorem extrita dipthongo priore, æ, et poſteriore in, e, mutata. Aras autem prope ſepulchra, et in ipſis aliquando ſepulchris conſtrui conſueuiſſe, in quibus ſacra fierent, res non eſt inuentu apud auctores difficilis, & nos, cùm antiquis inſcriptionibus, tum ueterum teſtimonijs ſatis probauimus in libris noſtris de Sepulchris & ſepeliendi ritu. Hac recepta uera lectione, ad Homeri tumulum capella alba fieri ſacrum ab Ietis uel Ienſibus, quantum coniectura aſſequor, dixit Varro, tanquam Poëtæ Apollini Muſisq́; gratiſſimo. etenim Apollini capris albis auratis ſacrum fieri Græco ritu conſueuiſſe, demonſtrat Liuius libro 5. Dec. 3. Quanquàm capræ etiam Ioui immolabantur, ut Ariſtoteles libro 5. Ethicorum, & Herodotus in Euterpe teſtantur. Aut fortaſsè capra, ſacra fieri dicit Varro, tanquàm animante manibus Homeri pergrata, cùm Syrius eſſet, & Syrios, præcellentes capræ, quibus abundabant, nobiles reddidiſſent. Licèt & ortus ratione Ienſes ſibi Homerum uendicent,

atte-

atteſtantibus Ariſtotele, & Antipatro in Epigrammate, quod legitur in quarto libro Epigrammatum Græcorum. Quæ res pridem à Chriſtophoro Rufo, iuuene ſupra ætatis captum Græcarum, Latinarumq; literarum, & honeſtarum diſciplinarum cognitione abſolutiſſima prædito, in Antexegematis ſuis fuit adnotata. ut erret Iacobus Cruceus Bononienſis, qui in Annot. ſuis, in Græco Epigrammate apud Gellium non ἴος, ut uetuſta habent exemplaria, & Gaza in ſua uerſione, ſed χίος legendum eſſe contendit, quanquàm Lucianus in Demoſthenis encomio, & alij, Chium quoque dictum fuiſſe Homerum retulerunt. Videtur uerò Varronis hoc Epigramma à Gellio loco huic adſcriptum, ad aſtruendum Ariſtotelis teſtimonium, qui ex inſula Io natum Homerum tradidit, ut Ienſes Homero tanquàm uati, & ciui ſuo parentaſſe, & iuſta feciſſe, Varronis teſtimonio demonſtret.

Obſer-

Obſeruatum quibus in locis haſtas reconderent antiqui. Vergilii locus declaratur. Milites in armis dormiẽtes, terræ haſtas infixas, non iacentes, habere conſueuiſſe, atq; eã conſuetudinem nõ ſolùm apud Illyrios, ſed etiã apud Hebræos eſſe ſeruatam. In uocis σαυρωτήρ, explicatione diſcrepaſſe ab Euſtathio Pollucem. CAP. II.

C*VM Homerum aliquando animi gratia legerem, obſeruaui antiquos, haſtas non ut nunc fit iacentes, aut pendulas, ſed intra ligneam columnam reconditas, aſſeruare conſueuiſſe. ſic enim inquit Homerus Odyſ. libro primo,*

» Ὡς εἰπὼν ἡγεῖθ', ἡ δ' ἕσπετο παλλὰς Ἀθήνη.
» οἱ δ' ὅτε δή ῥ' ἔντοσθεν ἔσαν δόμου ὑψηλοῖο.
» ἔγχος μὲν ῥ' ἔστησε φέρων πρὸς κίονα μακρὴν
» δουροδόκης ἔντοσθεν εὐξόου, ἔντα περ ἄλλα
» ἔγχε' ὀδυσσῆος ταλασίφρονος ἵστατο πολλά.

Ideſt, Sic locutus præibat, & ſequebatur Pallas Minerua.

» *Hi autem cum iam intra erant domum altam,*
» *Haſtam quidem ferens poſuit ad columnam longam*
» *Intra thecam haſtarum, ubi aliæ*

» *Haſtæ*

» *Hastæ Vlyssis in mari ærumnosi stabant*
multæ.

Idem Homerus infrà libro decimo septimo.

» αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ἵκανε δόμους εὖ ναιετάοντας
» ἔγχος μέν ῥ' ἔστησε φέρων πρὸς κίονα μακρὴν
» αὐτὸς δ' εἴσω ἴεν, καὶ ὑπέρβη λάϊνον οὐδόν.

Hoc est. Sic postquàm peruênit domos bene habitatas,

» *Lanceam quidem posuit portans ad columnam longam:*
» *Ipse autem introiuit, & transiuit lapideum limen.*

Ad quam fortasse consuetudinem allusit Vergilius lib. Aeneidos 12. dum inquit,

» *Exin quæ medijs ingenti adnixa columnæ*
» *Aedibus astabat, ualidam ui corripit hastam,*
» *Actoris Arunci spolium, quassatq; trementem.*

Quem locum Enarratores, ex Homericorum uersuum ignoratione, non rectè exponunt, & profectò mihi non arridet, quod de columnæ adminiculis dicit Donatus. Non tamen me præterit, antiquos talem seruasse in ædificando rationem, ut in medio columnam ædes haberent, quod indicat Iulius Pol. lib. 7. cap. 27. loquens in hanc sententiam, Continetur & hîc columna domus media. Idem Homerus

merus Iliad. lib. 20. in bello à militibus in armis dormituris, hastas terræ infigi consueuisse demonstrat. dum enim describit Diomedem cum socijs in armis dormientes, dicit eos hastas ita habuisse collocatas, ut rectæ starét ἐν σαυρωτῆρι. Vt autem Eustathius Homeri interpres auctor est, σαυρωτὴρ à Græcis dicitur, ferramentum quoddam, in quo humi defixo, collocabantur hastarum calces. In qua re tamen discrepat à Polluce, qui lib. 1. Cap. 10. numero 6. sic loquitur ex interprete, Theca uerò hastæ δουροθήκη. Partes uerò, extremum quidem σαυρωτὴρ, iaculi manubrium, mediũ uerò ἀγκύλη. etc. Et lib. 10. cap. 31. Hastæq́; pars inferior σαυρωτὴρ, styrax, styracium: receptaculum uerò, hastæ theca. hæc Pollux. Σαῦρος lacertam Græcis significat, cuius fortasse formam ferramentum illud σαυρωτὴρ referebat, ut ori, hastæ extremitas inderetur., cauda terræ infixa. aut uox est deprauata, & non σαυρωτὴρ, sed ϛαυρωτὴρ est scribendum, quòd hoc ferramentum ϛαυρὸν, idest lignum illud duplex, quod currui subijciebatur, & Latini furcam appellant. forma referret, ut binas hastas humi defixum, non absimile candelabris binarum capacium candelarum, contineret. Lignum autem illud ϛαυρὸν à Græcis dici, commemorat Plutarchus problemate

blemate 69. Cur autem hastæ ita haberi consueuissent, declarat, Dio Chrys. Orat. 2. de Regno, loquens in hanc sententiam, Diomedem uerò ualde durè reclinauit super tergore bouis agrestis, figens in circuitu hastas, non ornatus gratia, sed ut paratæ ad accipiendum essent. Hæc Dio. Hanc defigendarum hastarum consuetudinem obseruauit Aristoteles, qui in Poët. inquit, sua etiam ætate apud Illyrios fuisse seruatam. Illyrijs autem imperauit Diomedes, & Diomedeæ insulæ è regione sunt Illyriorum. Quidam eruditissimi uiri hanc consuetudinem apud Illyrios duntaxat fuisse, scriptum reliquerunt: uerùm ego & apud Hebræos eandem fuisse, demonstrari arbitror Samuelis lib. 1. cap. 26. Sic enim in eo legitur, Venerunt ergo Dauid & Abisai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacentem, & dormientem in tentorio, & hastam fixam in terram ad caput eius, etc.

Quæ fuerint apud antiquos fasciæ crurules, & pedules; quibusq; illi usi sint calceis. Crepidæ unde dictæ. Feminalia tibialiaq; priscis nulla fuisse.

CAP. III.

QVAEREBAT *à me Bartholomæus Magius frater meus, bonarum literarum studiosissi-*

ſtudioſiſſimus, quæ'nam eſſent faſciæ crinales & pedules, quarum Vlpianus .l. Argumento .ff. de Auro & argento, &c. legatis, meminit. Reſpondi minimè ſinceram eſſe in ea lege uerborum Vlpiani lectionem, tametſi Beroaldus in Commentarijs ſuis in Apuleij Aſinum ſinceram putauerit, & Marinus Becichemus cap. 78. Quæſtionum Epiſtolicarum legat, Crinales pedileæq́;, cùm legendum ſit Crurules, uel, ut habet Florentinum exemplar reuerendæ uetuſtatis, Crurales, nullo diſcrimine. Quam lectionem Alciato lib. 1. Præter. probatam, præter antiquorum codicum fidem, ratio ſubiectæ materiæ etiam tuetur, quia Ireconſultus ſubdat pedulium mentionem, & eo loci de muliebribus ornamentis non loquatur, ad quæ faſciæ crinales ſpectant. Hac in re cùm ille mihi aſſentiretur, hæc ferè tunc in medium adduxi. Crinales quidem faſciæ ſiue uittæ, uſui erat ut hodie, mulieribus ad capillos colligandos cõpeſcendosq́;. Varro lib. 4. de Lingua Latina, loquens de muliebribus ornamentis, ſic inquit, Teſta faſciola, qua capillum in capite colligarent, &c. Mulieres autem capillos ita colligantes, eos in orbem uoluebant: quamobrem Iuuenalis Satyra 6.

» *——altera læuum*
» *Extendit, pectitq́; comas, et uoluit in orbẽ.*

Quam

Quam rem etiam num antiquæ nobis ſtatuæ oſtendunt. Non ſolùm autem crinales faſcias mulieres uſurpabant, ſed & mammillares. Pollux lib. 7. cap. 14. Porrò mammillarum muliebrium cingulum, faſciam, uel faſciolam uocarunt, &c. Nunc quod attinet ad faſcias crurules, dico has fuiſſe longas quaſdam uittas laneas aut etiam lineas, quibus antiqui ad contegenda conueſtiendaque crura utebantur, eas complicando uolumine rotundo et ſimplici intextoq; nonnunquam, & alterno, quod expreſſum cóſpexi in ſtatua quanquàm non admodum uetuſta, in quodam angulo Palatij Diui Marci Venetijs: uel etiam quibus tibialia laxiora ſocculosque comprimerent, retinerentq; ne diffluerent ac dilaberentur. qua figura uiſuntur in antiquis ſtatuis, leoninis quibuſdam capitibus ad cruris medium ferè quouſq; pertinebant tibialia, inſignita. Huiuſmodi faſciarum mentionem non ſolùm apud Vlpianū, ſed apud Valerium Maximū, Quintilianum, Ciceronem, & alios auctores reperies. Cicero de Aruſpicum reſponſis, Muliebres inquit ſoleæ, purpureæq; faſceolæ. Et ad Atticum, Etenim mihi eius caligæ, ut faſceæ cretatæ, non placebant. Faſcias non abſimiles auro redimitas uſurpaſſe ſponſas, demonſtrat Seneca in Hippolyto, de ſponſa loquens his uerbis,

Crura

» *Crura diſtincto religauit auro,*
» *Luteo plantas cohibente ſocco.*

Quo loco illud ἐν παρόδῳ *eſt adnotandum, luteum colorem nouis nuptis fuiſſe in uſu. quamobrem Plinius lib. 21. Nat. hiſt. cap. 8. inquit, Lutei uideo honorem antiquiſſimum in nuptialibus flammeis, totum fœminis conceſſum &c. Faſcias in calceatu uſurpaſſe priſcos, ſcribit Varro. Plinius lib. 8. cap. 57. mures ait Carboni Imperatori faſcias, quibus in calceatu utebatur, arroſiſſe, quæ res exitium portenderit. Apuleius linteorum calceorum meminit: hos pedulia appellatos eſſe, docet Cornelius Fronto his uerbis, Pedale, inquit, menſura eſt pedis, pedule uerò ſub pedibus præſtat utilitatem. Quo fit ut ſuſpicer apud Vlpianum legendum eſſe Pedulia, pro eo quod habet Pedules: & ſi pedales etiam faſcias habuerunt antiqui, quarum etiam meminit Iulius Pollux lib. 7. cap. 22. loquens de calceorum ſpeciebus. Tibialibus & femoralibus nullis priſci utebantur, ut apud Homerum, Virgilium, & Ouidium fuit à me obſeruatum. Homerus enim Iliad. lib. 2. ſic ait loquens de Agamemnone.*

» ἕζετο δ' ὀρθωθείς. μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα
» καλὸν, νηγάτεον περὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο

φᾶρος.

» ποσσὶδ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.

» ἀμφὶ δ' ἄρ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.

Ideſt,

» *Sedit autem arrectus. mollem autem induit tunicam,*

» *Pulchram, nouam, circa autem magnum iecit pallium:*

» *Pedibus autem ſub teneris ligauit pulchra calceamenta,*

» *Circum autem poſuit enſem argenteis clauis.*

Et Odyſ. lib. 2. in principio.

» ὤρνυτ' ἄρ ἐξ εὐνῆφιν ὀδυσσῆος φίλος υἱὸς,

» εἵματα ἑσσάμενος. περὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμῳ,

» ποσσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.

Hoc eſt,

» *Surrexit ex lecto Vlyſſis dilectus filius*

» *Veſtem indutus, enſem autem acutum circumpoſuit humero,*

» *Sub pedibus uerò robuſtis ligauit pulchra calceamenta.*

Vides nullam femoralium, tibialiumque fieri mentionem. Virgilius quoque Homerum, ut opinor, imitatus, Aeneidos libro 8. ſic cecinit,

Euan-

» *Euandrum interea lecto lux ſuſcitat alma,*
» *Et matutini uolucrum ſub culmine cantus,*
» *Conſurgit ſenior, tunicaq́; induitur artus,*
» *Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis:*
» *Tum lateri, atque humeris &c.*

Nihil Virgilius etiam, ut uides, de femoralibus, ſiue caligis & tibialibus. Erant tamen apud antiquos in uſu tibialia ſiue ocreæ ad munimen. Homerus libro 18. Iliad. loquens de Achillis armis,

» τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο.

Ideſt,

» *Fecit ei ocreas tenui ſtanno.*

Obſeruare hîc libet ἐν παρόδῳ, *quòd licèt hæc uox* κασσιτέροιο, *ſtannum propriè ſignificet, Ariſtoteles tamen in Poët. pro ferro accipit. ſed malè, ut mihi uidetur. arma enim antiquitus non fiebant ferrea, ſed ærea, aut etiam ſtannea propter ferri penuriam. Vt maximè erret Ioannes Tztzas Commentarijs in Heſiodi librum, qui inſcribitur* ἔργα καὶ ἡμέραι, *exiſtimans ferrum priſcis fuiſſe in uſu,* χάλκεον *autem dictum adiectiuè* παρὰ τὸ χέειν τὴν ἀλκὴν, *ideſt à fundenda fortitudine, eorum ſcilicet, qui eo fuerint confoſſi: quanquàm Heſiodo & alijs reclamantibus credendum eſſe non negat. Alcæus Poëta æreorum ti-*

bialium & ensium meminit in illis uersibus, qui apud Athenæum leguntur lib. 14. Dipn. cap. XI. & Hesiodus libro citato sic ait loqués de hominibus æreæ ætatis,

» Τοῖς δ' ἦν χάλκεα μὲν τεύχεα χάλκεοι δέ τ' οἶκοι.

» Χαλκῷ δ' ἐργάζοντο. μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος,

Idest,

» *Iis autem erãt ærea quidem arma, æreæq; domus.*

» *Aere operabantur. nigrum enim non erat ferrum.*

Verùm nemo miretur ex molli metallo præ ipso ferro, rustica instrumenta, et arma facta esse, siquidem temperatura quadam (ut Proclus et post Proclum Zetzes Hesiodi interpretes testantur) æs ipsum dẽsabant, qua per fabrorum ferrariorũ incuriam amissa, ad usum ferri deuentum sit. καὶ τῷ χαλκῷ *(inquit Proclus)* πρὸς τούτῳ ἐχρῶντο, ὡς τῷ σιδήρῳ πρὸς γεωργίαν διά τινος βαφῆς τὸν χαλκὸν στερροποιοῦντες ὄντα φύσει μαλακὸν, ἐκλιπούσης δὲ τῆς βαφῆς ἐπὶ τὴν τοῦ σιδήρου καὶ ἐν τοῖς πολέμοις χρῆσιν ἐλθεῖν. *Idest, Et ad hoc [idest ad arma] ære utebantur, tanquàm ferro ad cultum terræ, quadam temperatura æs durantes, quod alioquì naturà molle est. Amissa autem*

temperatura illa, ad uſum ferri etiam in bellis uenerunt. Hæc ille. Antiquorum armorum conſuetudinem & Virgilius indicauit, Pyrrhum luce ahena corruſcantem appingens. At id uerum eſſe non ſolùm ex Ethnicorum libris cognoſcimus, ſed etiam ex ſacris literis. legimus enim Regum lib. 1. cap. 17. Goliath hæc ærea arma habuiſſe, caſſidem, ocreas, & clypeum. Nunc ad rem. Idem Homerus ſuprà libro primo Achiuos bene ocreatos uocat,

» Ἀτρεῖδαί τε, καὶ ἄλλοι ἐϋκνήμιδες ἀχαιοί.

Ideſt,

» *Atridæque, & alij bene ocreati Achiui.*

Sed non nimis uetuſtis temporibus, inuenio, Romanos uſos eſſe caligis. Iulius Pollux libro 7. cap. 13. tibialium & ſubligaculorum meminit. Cicero quoq; in libris de Officijs, in ſcenam ſine ſubligaculo neminem ait prodijſſe. Suetónius auctor eſt Auguſtum hyeme uſum eſſe fœminalibus & tibialibus; idemq; ait eundem ſolitum eſſe ſibi crura ardenti nuce ſuburere, quo mollior pilus exurgeret. qua re ſubindicatur alijs temporibus, nudis hunc prodire cruribus conſueuiſſe, nullisq; uſum tibialibus. Fœminalia non fuiſſe in uſu idem demonſtrat in Iulio Cæſare, inquiens Cæſarem ut animaduertit undiq; ſe ſtrictis pugionibus peti, toga caput obuoluiſſe, ſimulq; ſiniſtra manu ſinum ad ima

crura deduxisse, quo honestius caderet. Hæc autem usurpabant Scythæ, ob magnam uim frigoris ingruentem. Dio Chrysostomus Oratione 36. Callistratum Borysthenitem fœminalia habuisse dicit, reliquumq; uestitum Scythicum. Virgilij ætate rustici ocreis, siue tibialibus & peronibus utebantur, quod ille in Moreto demonstrat dum de Simılo rustico sic ait,

» Ambit crura ocreis paribus, tectusque galero
» Sub iuga patentes cogit lorata iuuencos.

Persius Satyra 7. aratorem peronatum appellat. M. Cato, antiquitus perones à ciuibus Romanis usurpatos testatur, his uerbis lib. 7. Originum, Qui magistratum curulem cœpissent, calceos mulleos alutatos, cæteri perones. Quod pertinet ad calceos, Seruius ad eũ Vergilij uersum,

» Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis

Sic ait, Tyrrhena uincula, Tusca calceamenta. & dicit crepidas, quas primò habuere Senatores, pòst Equites Romani, nunc milites. Ioannes Sarius Zamoscius, iuuenis eruditissimus, & amicus meus, in lib. De Senatu Romano, quos pridem edidit, nugari hîc Seruium dicit. Mihi quidem non fit uerisimile Seruium,

quæ

quæ de calceis dixit, commentum eſſe, & ſcimus diuerſis temporibus diuerſa in uſu fuiſſe. Sanè Pollux inter Græcanicos calceos crepidas refert, dicitq; eſſe militare geſtamen. Romæ etiam ſtatuæ aliquæ, quæ Senatoriæ, & antiquæ creduntur, crepidas habent, quales apud Gellium lib. 13. cap. 20. depictas uidemus, licet Gellij ætate Senatoribus eſſent indecoræ. Gellij autē uerba hæc ſunt, Omnia enim fermè inde genus, quibus plantarū calces tantùm infimè teguntur, cætera propè nuda, & teretibus habenis uincta ſunt, ſoleas dixerunt: nonnunquam uoce Græca crepidulas. ſed, ut dixi, crepidas, & crepidulas prima ſyllaba correpta, id genus calceamētum appellarunt, quod Græci κρηπῖδας uocant, &c. Suprà uerò Pop. Romani Senatores ſoleatos per urbis uias ingredi, nequaquam ſua ætate decorum fuiſſe refert. Quales ergo eſſent crepidæ, ſatis apparet. Hoc uerò calceorum genus uinculorum nomine ſignificatur, quòd multis habenis & corrigijs inflexis uinciretur, adeò ut plantarum calcibus tantùm infimè tectis, uincula ſolùm loraq; apparerent. Ouidius Faſtorum lib. 2. muliebres calceos uincula appellat, loquens de Hercule,

» *Fregerat armillas non illa ad brachia factas.*

» *Scindebant magni uincula parua pedes.*

Viriles etiam infrà libro 5. uincula appellat, inquiens,

» *Ille memor ueteris ritus, timidusque Deorum,*
» *Surgit, habent gemini uincula nulla pedes.*

Vnde apud Dionē Chrysostomum Oratione 6. quæ Diogenes, uel de Tyranno, inscribitur, pedes obligati, pro calceatis, dicuntur. Huc fortasse spectat, quòd Zonaras Græcus auctor, quanquàm non admodum antiquus, ait Patricios in urbe gestasse calceos adornatos corrigiarum inflexione, & forma litere C. uidetur enim ea corrigiarum inflexio ad uincula prænotata pertinere. Præsertim cùm Plutarchus Problemate 75. de lunatis his calceis agens eos patricijs in usu fuisse dicat, Arcadibus id genus calceorum lunatorum præcipuum fuisse affirmás. Sed de calceis hæc dixisse sufficiat. qui plura legere auet, hic Pollucē adeat, & Volaterranum in Philologia lib. 27. Ad crepidæ etymun quod attinet, errant, ut etiam Aldus olim adnotauit, in Horat. qui crepidam à crepitu dictam censent, cùm, ut est manifestum, & Gellius testatur, uox sit Græca, & ex uoce κρηπὶς, quæ Oribasio in libro de Machinamentis cap. 25. basis est, quasi crepida

pida

pida baſis ſit pedis. Inquit autem Oribaſius ex interprete, Fabri organum ad hűc modum fit. Super baſim, quæ κρηπὶς nominatur, pro organo dimenſam, ſtatuuntur crura duo &c. Magis enim emendatè legi poſſe uidetur κρηπὶς, quæ uox baſim & calceamenti genus ſignificat teſte Phauorino & alijs, quàm κρηπῖς, ut in uulgatis habetur exemplaribus.

De quibuſdam, qui prima concubitus noctæ, ædium lapſu perierunt, & de Dæmonum amoribus. CAP. IIII.

MEMORIAE *proditum eſt Eupolim Niciæ Athenienſis filium, prima nuptiarum nocte, thalami ruina, unà cum uxore oppreſſum, extinctumq; fuiſſe: qua de re extat Græcum epigramma, & Ouidius in opuſculo Dirarum, & imprecationum in Ibin ſic ait,*

» *Sit tibi coniugij nox prima nouiſſima uitæ*
» *Eupolis ut perijt, & noua nupta modo.*

Olim etiam Romæ Q. Sertullius prima nuptiarum nocte ἐν ἔργῳ, domus maritalis lapſu unà cum uxore ſuffocatus eſt: uiſiturq; adhuc horum ſepulchro inſculptum epitaphiū, quod in lectoris gratiam referre libuit. eſt autem huiuſmodi,

ASPICE VIATOR Q. SERTVLLII ET DVLCICVLAE SPON. ME. Ɔ. RANCILIAE VIRG. AC POST INDE QVID FACIAT LICENTIOSA SORS LEGITO. IN IPSA FLORIDA AETATE CVM ACRIOR VIS AMORIS INGRVER. MVTVO CAPT. TAND. SOCERO ET M. SOCR. ANNVENTIB. SOLENN. HYMEN. NVPT. COPVLAMVR. SED O FATVM INFELIX NOCTE PRIMA CVM IMPORT. VOLVPTATIS EX LI. FAC. EXTINGVERE ET D. M. V. VOTA COGEREMVR. REDDITIS HEV IPSO IN ACTV DOM. MARITALIS CORRVENS AMBOS IAM EXTRE. CVM DVLCITVDINE LETISS. COMPLICATOS OPPRESSIT FVNESTAS. SOROR NEC NOVI QVID FECISS. PVTA. NON ERAT IN FATIS TVM NOSTRA LONGIOR HORA. CARI PARENTES LVCTV NEC LACHRYMIS MISERA AC LARVATA NOSTRA DEFLEATIS FVNERA NE REDDATIS INFELICIORA AT VOS NOSTROS DIVTVRNIORES VIVITE ANNOS. OPTIME LECTOR AC VIVE TVOS.

D. M.

Abhinc tres annos mulio quidam Subianenſis, Cornix nomine, qui literas etiam, quas ad me Bononia dederat Paulus Ligius meus, perferebat, cum in agrum Oppidi Diui Ioannis, Vallis Arni aduenißet, ſubito coortum imbrẽ fugiens, diuertit ad mulierculam quandam, quam cùm noctu cognoſceret, domus lapſu cũ ea eſt exanimatus. Superioribus annis Neapoli, ſponſus quidam cùm uirginẽ ſponſam, mulierem reddere conaretur, ligneo orbe, à quo conopeum pendebat, in caput eius delapſo, occubuit. Dum olim Patauium obſideretur, cùm tormento, quod mortarium uocant, ſaxeæ pilæ tricenarum librarum è Maximiliani exercitu in altum proijcerentur, ita tormenti commoderata inclinatione, ut in propugnatorum domicilia deciderent, miles quidam Marci Manini Anglarenſis, qui rem mihi narrauit, contubernalis, unà cum ſcorto ſibi ſubſtrato, pila impetu incredibili eò prolabente, extritus eſt. In libro Tobiæ legimus, Dæmonem nomine Aſmodeum, ſeptem uiros Sarræ Raguelis filiæ ſponſos, ſimulatq; ipſi ſe miſcere uoluiſſent, enecaſſe. Hæc nonnulli non tam caſu, quàm ex Dæmonum Zelotyporum ira, euenire contendunt. eos enim eſſe animalia aërea, animo paſſiua, unde & etiam amare. Quin apud Philoſtratum lib. 3. de Vita Apollonij

lonij Tyanei, literis proditum esse, Dæmonem pueri cuiusdam amore captum fuisse. Noui Anglare Amerinum cucullatum ex Eremitarum Diui Augustini familia, qui se antequàm ad sacros ordines promoueretur, à Dæmone adamatum diceret, & sæpe osculis petitum, & ab eodem zelotypo aliquandò malè habitum. Statim uerò atque sacris donatus est ordinibus, ait nullas eius se expertum amplius molestias. Simphorianus Camperius Praxis lib. 2. cap. 7. de concubitu Dæmonum cum mulieribus, aut etiam cum uiris sub mulierum imagine, multa refert. Qua de re & Theologi, quos Scholasticos appellamus, et auctor Fortilitij fidei lib. 5. nō pauca scripserunt, quæ hîc referre non uidetur operæ precium. Ego & si Dæmones, qui, ut Augustinus ait, lib. 15. de Ciuitate Dei, improbi sæpe mulieribus extitisse feruntur, Succubosq; etiam, qui uirorum libidinem passi sint, reperiri non negauerim (multis enim antiquus hostis ut homines decipiat, trahatq; in ruuinam, technis uaframentisq; utitur) ut aliàs testatus sum, ita cum Diuo Thoma in Quæst. de Malo Materia 17. quæ est, de Dæmonibus, existimo nullum aëreum posse esse animatum, eàmque ob rem Dæmones non habere corpora naturaliter sibi unita, eo quòd corpus organi formam

cap. 23.

non

non queat adipiſci, niſi ea ſit præditum natura, ut termini figuræq; limitibus poſſit circumſcribi, quod, ut in confeſſo eſt, aëri non conuenit: & ut Ariſt. ait libro 2. de Animal. nullum corpus animalis ſimplex eſſe poteſt. Dæmones uerò non amare, licèt aliquando amaſii Zelotypiq; uideri uelint, ſed uerè μισανθρώπους, hominibus ſemper infenſos eſſe; atque eorundem animabus inſidiari arbitror.

Sanguinem, qui in occiſo homine refrixit, planeq; fluere deſiit, ſi intra aliquot horas occiſor accedat, è uulneribus dimanare. Qui huius rei cauſas perquiſiuerunt, uel rei meminerunt, auctores omnes demonſtrantur, & Galeoti Martii ac aliorum quorundam ſententia exploditur.

CAP. V.

MVLTORVM *non modò ex Iureconſultis noſtris, ſed Philoſophorum, Medicorum, aliorumq; ſcriptis poſteritati proditũ eſt, occiſi hominis corpus, in quo ſanguis refrixit planeq; fluere deſijt, ſi mox confector adſit, iterum ſanguine manare: quæ res in multa hominum memoria obſeruata, expertaq; in cadaueribus pleriſque, maximo miraculo ſit. Quorſum*

ſum pertinere nonnulli cenſent hæc Lucretij carmina lib. 4.

» *———libido*
». *Incitat irritás loca turgida ſemine multo,*
» *Idque petit corpus, mens unde eſt ſaucia amore.*
» *Nanq; homines plerunque cadunt in uulnus, & illam*
» *Emicat in partem ſanguis, unde icimur ictu,*
» *Et ſi cominus eſt, hoſtem ruber occupat humor.*

Eodem quoque pertinere uolunt quod lib. 17. Iliad. dicit Homerus de Euphorbi cadauere, homicida Menelao præſente,

» ἕκτορα δ' αἰνὸν ἄχος πύκασε φρένας ἀμφὶ μελαίνας.
» πάπτηνεν δ' ἄρ' ἔπειτα κατὰ ςίχας. αὐτίκα δ' ἔγνω
» τὸν μὲν ἀπαινύμενον κλυτὰ τεύχεα, τὸν δ' ἐπὶ γαίῃ.
» κείμενον. ἔῤῥει δ' αἷμα, κατ' οὐταμένην ὠτειλήν.

Ideſt,

» *Hectorem autem grauis dolor cepit mentes circa nigras.*
» *Circumſpexit autem poſtea, ſtatim autem cognouit,*

» *Hunc quidem auferentem inclyta arma, hunc autem in terra*
» *Iacentem. fluebat autem ſanguis in percuſſo uulnere.*

Quo in loco loquitur de Menelao, qui Euphorbum trucidauerat, eiq́; iacenti arma adimere uolebat, quod, Hectore Apollinis monitu, intercedente, quo minùs faceret, impeditus eſt. Miraculi huius cauſam perquirit Thadæus Florentinus in Explicationibus ſuis in Iſagog. Ioannitij. Eandem pertractant Henricus Gandauenſis in ſuis appellatis Quodlibetis, Aegidius Romanus Quæſt. 25. quinti Quodlibeti: Ioannes Maioris in lib. 4. Sententiarum. Diſt. 15. Quæſt. 14. Auctor libri Peregrinarum Quæſt. Decade 3. Quæſt. 6. Ficinus lib. 16. de Immortalitate animorum cap. 5. Galeotus Martius in libro De Doctrina promiſcua cap. 22. Auctor innominatus Problematum quorundam, quæ falsò Ariſtoteli adſcribuntur: Ioannes Langius in uolumine ſuo Epiſtolarum medicinalium Epiſtola 40. & Leuinus Lemnius lib. 2. de Occultis naturæ miraculis, cap. 7. qui duo, poſtremi hac de re ſcripſerunt. Eiuſdem rei meminerunt Gaudentius Merula Rerum memorabilium lib. 4. cap. 18. qui præſente occiſore, ſanguinem ex occiſi hominis uulnere, intra curriculum duntaxat horarum ſeptem,

ptem, ab occisi nece, effundi testatur. Petrus Pomponatius in lib. de Animorum mortalitate ad mentem Arist. Paris Puteus in tractatu De Syndicatu, in uerbo Tortura: dicens hoc fuisse Romæ obseruatum eo tempore, quo occisus fuit Cardinalis Sancti Marci: Hippolytus Marsilius, qui hoc pacto se homicidam aliquando depræhendisse affirmat, in sua Praxi. §. Diligenter. numero 81. Marcus Antonius Blancus in Comment. in.l.finalem numero 408. ff. de Quæstionibus: Lodouicus Carerius in principio suæ Praxis numero 140. & Franciscus Casonus Opiterginus in Tract. de Indicijs et tortura. In quibus auctoribus perquirendis penitusq; excutiendis, partim usus sum opera clarissimi Iureconsulti Ioannis Galli Tifernatis, amici mei, in quo incredibilem honestarum omnium disciplinarum cognitionem suspicio, & non uulgarem erga me amorem magnifacio. Quæ ab his afferuntur, referre omnia, et in disquisitionem uocare, quòd huius loci spatijs iniquis excludar (iustum enim res ipsa sibi uolumen deposceret) non est consilium. Dicam tamen nonnulla quàm potero breuissimè, quorundam opiniones elidendo. Martius miraculi huius causas adducere satagens, sic inquit, Nonnulli ex occisoris, et quidam ex occisi spiritibus hoc accidere arbitrantur;

tur; quod abſonum eſt. nam ad ſanguinis iam frigefacti motum, nō una pars ſpirituum ſatis eſt, ſed utraque concurrit. Cum enim occiſor furore ductus hominem aggreditur, cuncti ſpiritus, qui ſui ſunt, opus iuuantes, in occidendum conuolant, ſicuti de more eorum eſt; itidemq́; hominis trucidandi in occiſorem tendunt, quò ira corporis ſui proſilit, ita ut in occiſorem uolent, ibiq́; uiuant. Cùm ille occiſus eſt, ſanguis iam frigefactus fluere deſijt: ſed comparente occiſore ſpiritus utriuſque diuerſo motu agitantur; quilibet ſuum corpus repetens, motum facit, unde & hominis occiſi ſpiritus redeuntes, ſedemq́; ſuam repetentes, & occiſoris recedentes ut ad corpus redeant, faciunt motum eius rei, quam habitant, habitant autem ſanguinem. Et hoc pacto ſanguis iam frigidior, & ad fluxum ineptus, ab occiſoris, & occiſi ſpiritibus, ui multiplicata agitatus, rurſus fluitat. Eſtq́; illis tantus proprij corporis affectus, ut plerunq; latitantem hominem, ſed proximè exiſtentem, intra tempus, quod aſſignauimus (tot enim horis uiuunt) recognouerint, ac repetiuerint. Hoc autem non in omnibus occiſis, ſed in pleriſque euenit: quoniam quorundam natura, ita debilis eſt, ut eorum ſpiritus uno momento conflaceſcant. Neceſſe ergo eſt corpora ubi hæc fieri

debent, ſint calidiora, quoniam calore, ſpiritus conſeruantur. Hactenus Martius, qui hæc ſe plerunque oculis uidiſſe, & Græciam de Patroclo hoc idem affirmare ait, Hectore homicida comparente: uolens (ut opinor) ſignificare prænotatum Homeri locum. in qua re memoriæ uitio laborauit, nam Homerus non de Patrocli, ſed Euphorbi corpore loquitur. Sed dicat Martius, quando aliquis inermis ex inſidijs ſubitò confoſſus, trucidatur, qui non tam ferro, quàm timore proſternitur, quo hic pacto ſpiritus ſuos in trucidantem, in quo uiui aſſeruentur, poſſit eiaculari; idemq; illi uſuueni re queat, qui auerſus, uel etiam ſomno demerſus, gladio transfoditur; quos tamen præſente homicida, ſanguine manare compertum eſt. Præterea, ſi Martium audiamus, eſſet dicendum, eum, qui graue uulnus noctu uel etiam interdiù ab ignoto hoſte accepit, nec occubuit, cùm fluere desijt ſanguis, mox præſente eo, qui uulnus intulit, & ſi dormiat uulneratus, unde mortuo quodammodo exæquatur, ſpiritibus hinc inde proprias in ſedes commigrantibus, ſanguinem uulnere emiſſurum. quod tamen non uidemus uſu uenire. Adde quòd tauri in harena, & publicis ſpectaculis ſæpe inter iras ab ijs, qui ſua funera uendere ſolent, petiti, et tandem trucidati, poſtquam ſanguis

refri-

refrixit, propius accedente confectore, ſanguine manarent, cùm & bruta, pro eiuſdem Martij in citato capite ſententia, ſpiritus ſuos habeant. Mihi certè hæc ſpirituum hinc inde, uel ut Thadæus aliјq; ſentiunt, ex occiſore ſolùm in occiſum conuolatio, nullo pacto ſit uериſimilis. Verùm ſi eorum fluxum demus, ſtatim è corpore egreſſi euaneſcent, uel aëris aut etiã cadaueris frigore abolebuntur; ſiquidem calore, ut etiam Martius faſſus eſt, conſeruantur. Huc accedat, quòd Phyſicorum plerique, ſpiritus hos naturales, qui ab epate ortum ducentes, uenas pulſu carentes, & ſanguinem incolant, minimè agnoſcunt. Duplicem nanq; ſpiritum eſſe dicunt, alterum uitalem, qui à corde per arterias fertur, animalem alterum, qui à cerebro per neruos commeat. Tametſi ſeniores Galeni, Hippocratis, & Auicennæ interpretes, triplicem ſpiritum ponant. Atquì ſi & naturalibus ſpiritibus locum concedamus, erunt hi ſegniores (nõ enim ut uitales mouentur) craſſioresq;, quàm qui munia, quæ Martius, atque alij comminiſcuntur, obire poſſint. Aliorum ſententia, cuius Pomponatius meminit, habet, hunc ſanguinis fluxum inde prouenire, quòd anima occiſi interfectori indignetur infenſaq; ſit. Sanè Plato Dialogo 9. de Legibus, in hanc loquitur ſententiam, Fertur enim

interfectum ui hominem, qui liberè uixit, interfectori proximo statim post mortem tempore irasci, ac propter uiolentam mortem, terrore, turbationeq; plenum, maximè si uiderit interfectorem inter suos more solito uiuere, interfectorem ipsum, eiusque actiones, uim adhoc suppeditante memoria, cunctis uiribus terrere atque turbare, &c. Hinc Ouidius lib. 5. Fastorum, Remi à Celere occisi, umbram sic dicentem inducit,

» *Sæue Celer crudelem animam per uulnera*
reddas,
» *Vtq; ego sub terras sanguinolentus eas.*

Et Virgilius Deiphobum apud inferos, necis suæ uindictam precantem facit,

» ——— *Dij talia Graijs*
» *Instaurate, pio si pœnas ore reposco.*

Suetonius, Neronem sæpe confessum ait, exagitari se matris suæ, quam occidendam curauerat, specie, & uerberibus furiarum ac tedis ardentibus, eamque ob rem facto per magos sacro, euocare maternos manes, eosq; exorare tentasse. Liuius lib. 3. Dec. 1. Virginiæ manes per domos ad petendas pœnas uagatos scribit. Marianorum animas Syllam sollicitasse legimus. Tragœdiæ Orestem à matris umbra & furijs agitatum agunt. Plutarchus in libro de Sera numinis uindicta, & in Cimone,

Cleo-

Cleonices à Pauſania trucidatæ phaſma, Pauſaniam aſſiduis terroribus perturbaſſe, ac uexaſſe, memoriæ conſignauit. Adnotat eruditione ſumma ac probitate inclytus præceptor meus Franciſcus Robortellus, lib. 8. de Vita & uictu Populi Rom. ſub Imperatoribus Cæſaribus Aug. creditos olim manes cæſorum, pauorem inijcere noctu peremptoribus, ſi per uim, & inſidias perempti eſſent; ideò piacula ad placandos manes adhiberi ſolita; qua de re nos nonnulla in libris de Sepulchris & ſepeliendi ritu. Hæc autem ſunt ab antiquis credita, quia corporeis affectibus animas à corpore ſeiunctas, penitus deſtitui non putabant, quamobrem Vergil. lib. 6. Aeneid. inquit,

» *Quin et ſupremo cùm lumine uita reliquit,*
» *Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes*
» *Corporeæ excedunt peſtes, penitusq́; neceſſe eſt*
» *Multa diu concreta modis inoleſcere miris.*

Et quæ ſequuntur. Sed hæc quoque ſententia eſt improbanda. nam, Theologi prodiderunt, & Scholaſticorum anteſignanus Thomas, Quæſt. 19. de Anima. & mat. 2. de Virtutibus, Quæſt. 4. atque alibi, exiſtimat, poſt mortem anima à corpore ſeiuncta, poteſtates ſenſitiuas aboleri, ſupereſſe, uerò in anima

 dum-

duntaxat tanquàm in principio, aut radice (essentiam nanque animæ, potentiarum esse radicem) ideoq; eam irasci, & concupisci posse si iterum corpori indatur. Si ergo iam à corpore anima sit secreta, interfectori non succensebit, nec irascetur, quòd corpore careat, corde, & sanguine, inquibus iræ est officina, cùm ira, teste Aristotele, sit accensio, uel feruor sanguinis circa cor. Nisi uelimus animam postliminij quodam iure in corpus redire, ut de Harmotini Clazomenij anima Plinius Nat. hist. lib. 7. cap. 52. se inter exempla reperisse dicit, quæ relicto corpore erraret, mox uerò in corpus relaberetur. quæ res solo diuino miraculo fieri potest. Homerus quoq; Iliad. lib. 9. animam postquàm efflata est, redire non posse testatur, inquiens,

» ἀνδρὸς δὲ ψυχὴ, πάλιν ἐλθεῖν οὔτε λιϊστὴ,
» οὔθ' ἑλετὴ, ἐπεὶ ἄρκεν ἀμείψεται ἕρκος ὀδόντων.

Idest,

» *Viri autem anima, rursus uenire neq; prædabilis,*
» *Neque acceptabilis, postquàm transiuit septum dentium.*

Huc accedat quòd idem Thomas Quæst. 18. & 20. de Anima, animam postquàm à corpore semel digressa sit, in uniuersali (ut eius utar uer-

uerbis) omnia naturalia cognoſcere poſſe cenſet, ſpecialiter uerò unumquodq; , non item. Cui Auguſtinus adſtipulatur in lib. de Spiritu et anima, et de Cura pro mortuis agenda, dum inquit, mortuorũ ſpiritus eo loci eſſe, ubi quæ in hac uita aguntur, eueniuntq́; mortalibus, conſpicere uel audire non poſſunt. Quo fit, ut perempti anima peremptorem præſentem cadaueri, uidere, aut cognoſcere nequeat. At dices ſanguine ſcatêre uulnera, quòd anima, quæ abeſſe creditur, penitus in præcordijs, quò ſanguis ſe recepit, deliteſcat. Sed ſi abdita eo latitat loco, qua ratione corporis ſenſibus iam abolitis, præſentem eſſe homicidam intelligere poteſt? Cùm hominem, qui bene habet, ſomnus complexus eſt, cur anima, hoſtium rerumq́ue noxiarum in corpus ingruentium præſentiam non ſentit? Cur etiam, eo uigilante, niſi ſenſuum corporis adminicula præſtò ſint, hoſtes, & quæ ſint nocitura non uidet? Profectò ea de anima aſſerere, non eſt rationi conſentaneum. Arbitrabar aliquando, miraculum quo de agimus, accidere ex motrice quadam uirtute ex occiſoris anima uel corpore prodeunte, quæ ſympathiæ cæca ui ſanguinem elicere poſſit: huius enim cauſa multa etiam inanima trahi afficiq́;, auctores grauiſſimi affirmant. Quin non pauca, quæ à corpo-

re nostro absunt, in nobis mutationes parere ui demus, oscitationem alterius, nos ad oscitandum impellere, fascinantium oculos pueris, quin pecori (ut quidam censent) etiam obesse; luporum aspectum uel præsentiam, raucos nos reddere, stridorem limæ ferrum terentis, acrimoniam cæparum, quas sodalis comedat, dentibus molestiæ non modicum conciliare, rubrum colorem conspectum, seuocare è naribus sanguinem; uulnerum ingentium aspectum, oculis tenebras offundere, animique deliquium quoddam quibusdam parere, huiusq; generis alia multa, quæ breuitatis gratia missa facio. Auicenna Can. 1. *cap. de Animæ accidentibus, & lib.6. de Naturalib. part.* 4. *pro robore imaginatiuæ uirtutis, multa, quæ supra ueri fidem sint, cõtingere ait, ideoq; animam unius, alterius corpus transmutare aliquando, quòd anima (ut etiam Algazel scriptum reliquit) constans ex nobilibus principijs, ditioni suæ subiectam habeat materiã. Sed hæc Auicennæ eiusq; assecIarum opinio, à Peripateticis exploditur, quòd anima unius nullam cum alieno corpore habeat communionem, ex communione autem materiæ actionem passionemq; admitti. Lege quæ scripta reliquit infans uir, at bene doctus Thomas Garbus lib.* 2. *Summæ med. scientiæ, Tract.*4. *Quæst.* XI.

&

& lib. 1. Tract. 5. Quæſt. 31. quæ enim & nobis in mentem uenerunt, parùm ad rem facere intelliges. Quamobrem niſi ad miracula confugiamus, certi quicquam quod aſſeram, me non habere ingenuè fateor.

Ariſtotelem ſuper Auſtri, qui ad nos peruenit, origine, diſcrepare à cæteris omnibus auctoribus, quin etiam ſibi ipſi parùm conſtare. CAP. VI.

ARISTOTELES *libro 2. Metèor. Auſtrum, qui noſtras perflat regiones, à locis Antartico polo ſubiectis flare negat; uentos enim, qui à regionibus illis oriuntur, noſtra in loca penetrare non poſſe contendit. Contrarium tamen, quaſi ſibi ipſi parùm conſtás, eodem libro (ut alij etiam animaduerterunt) demonſtrat, & Problemate decimo, undecimo, duodecimo 17. & 21. Sectionis 26. idem manifeſtius oſtendit. Auctor quoque libri, qui de Mundo ad Alexandrum, inſcribitur, Auſtrum ex occulto nobis uertice illatum, cum Septentrionario quaſi colluctari ait. Indidem Auſtrum oriri uetuſtiſſima fuit Hippocratis ſententia in libro de Aëre, aquis & locis, & lib. 2. de Diæta, ſiue uictus ratione; quem Macrobius lib. 2. in Somnium Scipionis*

nis cap. 5. & Gellius lib. 2. Noct. Atticarum cap. 30. et alij sequuti sunt. Ab ea etiam non abest Ouidius lib. 4. de Ponto. Eleg. 10. sic inquiens,

» *Hinc oritur Boreas, oræq; domesticus huic est,*
» *Et sumit uires à propiore loco.*
» *At Notus aduerso, tepidus qui spirat ab axe*
» *Est procul, & rarus, languidiorq; uenit.*

Quo nouissimo uersiculo maximè Hippocrati astipulatur, qui uentos à calidis adspirantes regionibus, ad Riphæos montes, ualde penetrare negat, nisi parumper, et debiles. Quamobrem uidere nescio, quæ Aristotelem causa impulerit, ut iam tum Hippocratis ætate receptam de primordijs Austri, qui aërem nostrũ perflat, sententiam, abijciendam putaret: nisi fortasse à montibus altissimis, qui mediam aëris regionem, ex qua uenti spirare incipiunt, superare dicuntur, impediri existimauit. Libro nanque primo Meteor. uentos non supergredi altos montes affirmat. Quod argumentum tanto Philosopho mihi indignum uidetur, cùm & si ipse, alijq; auctores prodant, montes aliquot tam altè uertices exeruisse, nõ ideò quominus uenti quà pergebant, impetu magno procurrere possint, illi sint impedimento.

Sunt enim montium illorum uertices inſtar arborum, aut ſcopulorum, qui fluminibus interiecti ſint, qui tametſi aquas dum immoti perſiſtunt, parumper abſcindant, nullo tamen pacto earum defluxum ſiſtunt. Veterum opinionem maximè fulcit Solomon, qui Eccleſiaſtis cap. I. uentos à diuerſis mundi plagis ſurgentes meare, & in ſuos circulos reuerti dicit.

Pellium, quibus frigora propulſari ſolent, quis uſus, & quo tempore fuerit apud antiquos. CAP. VII.

PELLICEARVM *ueſtium, quibus frigora arcentur, ſi ſæculum aureum excipiamus, plerique nullum fuiſſe uſum exiſtimant, eo quòd Plinius diligens homo, & doctus qui, ut Raphaël Volaterranus inquit, omnia exequitur, atque alij, nullam prorſus de his mentionem faciant. Accedit eo quòd Suetonius literis prodidit, Auguſtum ſe præmunire ſolitum aduerſus uim frigoris, tunicis quaternis, cum pingui toga, & ſubucula, thorace laneo, fœminalibus & tibialibus. quod hic Imperator neutiquam feciſſet, ſi indumenta ex pellibus, quæ & melius, & commodius nos à frigore tuentur, fuiſſent in uſu apud nobiliores ac principes uiros. Concinit*

quoque

quoque Martialis, his uersiculis, loquens de diuite bene ueſtito,

» *Optat & obſcuras luces, uentosq́; niuemq́;*
» *Propter ſexcentas Baccara gauſapinas.*

Et alibi,

» *Menſe uel Auguſto ſumere gauſapinas.*

Lucretius lib. 5. de priſcis hominibus,

» *Tunc igitur pelles, nunc aurum & purpura curis*
» *Exercēt hominum uitam belloq́; fatigant.*

Quanquàm Liuius lib. 5. Dec. 1. Romanos in Veiorum obſidione, pellibus tectos, hyemare cœpiſſe ait. hi enim pellibus quibuſdam rudioribus, priſcorum, uel Getarũ Sarmatarumq́; more uſi uidentur, quas nulli in urbe uſurparent. Vſum tamen pellium, in ueſtitum poſtea irrepiſſe, ſatis liquet: ſiquidem Seneca in Epiſtolis, pellicularum uulpium, muriumq́; (has Zibellinos atque Armellinos uulgò nuncupatos, Volaterranus fuiſſe putat, & ſi Zibellini maiores ſunt, quàm quibus murium nomen conuenire potuiſſe uideatur) quæ ad frigus arcendum compararentur, mentionem facit, Pelliculas, inquit, uulpium ac murium, frigoris cauſa, etc. Vlpianus quoq;, & Paulus Iureconſulti, pellicearum ueſtium uſum agnoſcunt. Vlpianus enim. l. Veſtis. ff. de Auro, & argento leg. de ueſtimentis agens, ſic loquitur

tur, Familiaria ſunt, quæ ad familiam ueſtiendam parata ſunt, ſicuti ſaga, tunicæ, penulæ, lintea ueſtimenta, ſtragulæ, & cætera ſimilia: ueſtis ex pellibus conſtabit. Item pelles caprinæ, & agninæ ueſtis erunt. Paulus, uerò in lege ſubiecta, Cum, inquit, & tunicam & ſtragulam, & pelliceam nonnulli habeant. hæc ille. Iulius pollux lib. 7. cap. 15. pellicearum ueſtium uſum demonſtrat dum loquitur in hanc ſententiam, Erant, inquit, & ueſtes coriaceæ, & tunica ex pelle — Syſira autem tunica coriacea piloſa, manicata, & habitus Scythicus. hæc ille. Pellicearum autẽ ueſtium uſum non admodum frequentem fuiſſe arbitror, magisq́; ad tenuis fortunæ homines, ad ſeruos, & agricolas, quàm ad patricios pertinuiſſe. Nullæ enim ſtatuæ, quas ego unquam uiderim huiuſmodi ueſtitum præſeferũt, raraq́; eius apud auctores mentio uiſitur, præter quã cum de priſcis mortalibus, aut Scythis, reliquisq́; Septentrionalibus hominibus agunt, qui maximè frigoribus urgentur: aut de his, qui agreſtes mores penitus non abdicauerant. Talibus enim ueſtibus primi homines uti cœperunt, quòd cuique eſſent obuiæ, & nulla arte nulloq́; labore pararentur. Scriptum Moſes reliquit Gen. cap. 3. Deum feciſſe Adam, & uxori tunicas pelliceas. Quanquàm Origenes,

nes, ut Epiphanius in libro Ancyroto testatur, allegoricòs & non sine errore, has tunicas pro Adam & Euæ carne accepit. Priscos, huiuscemodi usos uestibus, aiunt Lucretius lib. citato, & Iuuenalis Saty. 6. Pellitos fuisse Aquilonares, non semel testatur Ouidius. Vlpianus quoque in. l. Argumento. ff. de Auro & argento leg. Varro lib. 2. de Re rustica cap. XI. *Virg. Georg. lib. 3. Iustinus hist. lib. 2. adstipulantur. Iustinus quidem sic inquit de Scythis, Et quanquàm continuis frigoribus uruntur, pellibus tamen felinis, aut murinis uestiuntur, etc. Cæsar lib. 6. de Bel. Gal. Germanos pellibus, aut paruis rhenonum tegumentis usos, fidem facit. Varro Sardos quoque, & Græcos antiquos, caprarum pellibus, Dio Chrysostomus in fabula Lybica, Lybyssas rhenonibus integi consueuisse, demonstrant. Miron Prieneus apud Athenæum lib. 14. Dipnos. cap. 29. Helotas Lacedæmoniorum seruos, pileos ex canina pelle gestare, & rhenonibus indui, per contumeliam fuisse coactos, prodidit. Clio & Beroë Nymphæ, pellibus incinctæ inducũtur à Virgilio Georg. lib. 4. Aeneidos lib. 1. Romulus lupæ pelle, lib. 5. Acestes pelle Lybistidis ursæ uestiuntur. Idem lib. 8. Aeneam strato locauit effultum pelle Lybistidis ursæ; & antea iu Herculis*

lis ſacris, menſæ ſuper leonis pelle (Hercules nanq; ex Leonina pelle uſus induměto dicitur, talisq; fingitur, inquit Feſt. lib. 14. ut homines cultus antiqui admoneantur) accubantem fecit. Pellem caprinam, Iunonis amiculum dicit Feſtus lib. 16. Plutarchus in Problem. Lares, canum pellibus apud Romanos indutos teſtatur. Produnt Mauros Leonum Elephantum, urſorumq; pellibus ſe in bello præmunire ſolitos. Eſt quoque à me in antiquorum monumentis marmoreis, æreisq; obſeruatum, quod nonnulli noſtræ ætatis ſcriptores, de rebus bellicis agẽtes non omiſerunt, quoſdam in Romanorum exercitu milites, ferarum capitibus detractas pelles, pro galeis ad terrorem hoſtibus incutiendum geſtaſſe.

Pellium uſum in capitijs pileisq; inuenio. Plato in Sympoſio agninas pelles pileis tribuit, cuius rei meminit Pollux lib. 7. ubi de pileifico agit. Athenæus quoque lib. 6. Dipnos. cap. 8. mentionem facit pileorum uilloſorum ex ouium pellibus. Feſtus lib. 14. retulit capitia ex pellibus agninis facta, peſcia in Saliari carmine ab Aelio Stilone dicta eſſe, affirmari, quòd Græci uocent pelles peſce neutro genere plurali. Vegetius lib. 1. de Re militari cap. 20. uſque ad ſuam propè ætatem conſuetudinem permanſiſſe ait, ut omnes milites

lites pileis, quos Pannonicos uocabant, ex pellibus uterentur: idq; fuisse seruatum, ne grauis galea uideretur homini in prælio, qui gestabat aliquid semper in capite. Fuerunt pelles & antiquis lugentibus in usu, Festus libro prænotato, lugentes, diebus luctus in pellibus esse consueuisse scriptum reliquit. Pelles etiam sponsis, quas introducebant, sternere solebant Romani, ut ait Plutar. Problemate 29. Pelliū usum in rusticorum stratis, ut Odyss. lib. 14. non uno in loco, atque etiam in lectis ditiorum Homerus agnoscit, sic enim de Telemacho loquitur Odyss. lib. 1.

» ἔνθ' ὅγε παννύχιος κεκαλυμμένος οἶος ἀ-
ώτῳ,
» βούλευε φρεσὶν ἧσιν ὁδὸν, τὴν πέφραδ' ἀθήνη.

Idest,

» *Tunc hic per totam noctem coopertus ouis pelle,*
» *Voluebat animo iter, quod dixit Minerua.*

Infrà quoque lib. 4. & 7. et Iliad: lib. ultimo, quanuis non modicum lectorum luxum appingat, pilosas tamen uestes iniici consueuisse lecto cubantibus demonstrat. Sedes etiam pellibus sterni solitas ostendit Odyss. 17. his uerbis,

» κώεα καστορνῦσα θρόνοις ἐνὶ δαιδαλέοισι.
» *Pelles sternens sedibus in uarijs.*

Et

Et lib. 19.

« ——— καὶ ὑπὸ θρῆνυν ποσὶν ἧκε,

» προτφυέ' ἐξ αὐτῆς ὅθ' ἐπὶ μέγα βάλλετο κῶας,

» ἔνθα καθέζετ' ἔπειτα περίφρων πηνελόπεια.

Hoc eſt,

» ——— *& ſub ſcabellum pedibus miſit*

» *Aptum ex ipſa, ubi magnam iniecit pellem.*

» *Illhic ſedit poſtea prudens Penelope.*

Et infrà,

» εὐρυνόμη, φέρε δὴ δίφρον, καὶ κῶας ἐπ' αὐτῷ

» ὄφρα καθεζόμενος εἴπῃ ἔπος, ἠδ' ἐπακούσῃ

» ὁ ξεῖνος ἐμέθεν.

Ideſt,

» *Eurynome porta iam ſedem, & pellem in ipſa,*

» *Vt ſedens dicat uerbum, & audiat*

» *Hoſpes me.*

Quanquàm & tapetes inijci ſedibus conſueuiſſe, idem ſatis demonſtrat infrà lib. 20. *dum procorum aduentui domus Penelopes paratur, & inſtruitur.*

Emaculata Constitutio in tribus posterioribus Codicis Iustiniani libris. Azonis error demonstratur. Declaratur quæ sint in eadem constitutione Deliciæ, & apud Catonem tegulæ Deliciares. CAP. VIII.

LIBRO *undecimo Codicis Iustiniani Imperatoris sub titulo de Aquæductu, legitur Constitutio Imperatorum Arcbadij & Honorij, his uerbis, Vsum aquæ ueterem, longoque dominio constitutum, singulis ciuibus manere censemus, nec ulla nouatione turbari: ita tamen, ut quantitatem singuli, quam ueteri licentia percipiunt, more usque in præsentem diem perdurante, percipiant: mansura pœna in eos, qui ad irrigationes agrorum, uel hortorum delicias, furtiuis aquarũ meatibus abutuntur. Huius constitutionis nouissimæ parti mendum insêdit, scribarum incuria, deliciæ enim hortis maximè quadrare cùm uideantur, uocem ad hortorum irrigationes retulerunt, ac locum deprauarunt, quod ante Azonis ætatem factum esse constat, Ita enim ille non sine errore, mendosum sequutus codicem inquit in Summa, Et sic habeant aquæ quantitatem, ut consuetudo fuit; non contra cõsuetudinem furtiuis aquæ meatibus abutendo.*

do. Sic quidem Azo. Alciatus, qui alias Conſtitutiones ſub eodem titulo in ſuis Annotationibus repurgat, atque non parum illuſtrat, de hac tanquàm uitij exorte ne uerbum quidem. Iacobus quoque Cuiacius omnium conceſſu Iuriſconſultus maximus, cuius ego ſuſpicio multa cum elegantia, honeſtarumq; diſciplinarum ſcientia coniunctam iuriſprudentiam, eandem etiam corruptè habet in Com. ſuis ad tres poſteriores libros C. niſi ſi typographi mendum ſit. ſic & L. Ruſſardus homo doctus et diligens in C. quem admodum emendatè ab hinc biennium edidit. Ego ullo abſque dubio, errore expuncto, ita legendum exiſtimo, Manſura pœna in eos, qui ad irrigationes agrorum, uel hortorum, delicijs furtiuis, aquarum meatibus abutuntur. Innitor uerò Theodoſiani Codicis fide lib. 15. ubi ſub titulo de Aquæductu, eadem conſtitutio hanc habet lectionem, & ratione non leui. ſiquidem, qui deducunt à publicis tubis aquam, non abutuntur furtiuis meatibus, cùm Aquæductus, furtiui meatus à nemine appellentur, ſed bene clandeſtinis, furtiuisq; delicijs, hoc eſt deriuationibus, uel ſulcis aquarijs, malè & contra legum præſcriptum utuntur publicis aquarum meatibus. Iulius Frontinus in lib. de Aquæductibus, ſenatuſconſulto, quod Q. Aelio Tube

rone, et Q. Fabio Maximo Coss. editum fuit, aquam non nisi ex castello ducere licuisse scribit, ea ratione, ne aut riui, aut fistulæ publicæ, frequenter perfoderentur. Idē ait lege cautum fuisse, ne quis priuatus aliam duceret aquam, quàm quæ ex lacu humum accederet, idest quæ ex lacu abundaret, quam, inquit, nos caducam uocamus. Agros uerò, qui aqua publica fuissent contra legem irrigati, publicátos esse. Quod attinet ad uocem, Delicijs, eam, quanquàm insolēs sit auctoribus, à uerbo Delicio ductam arbitror, etymo tam hominum delicijs, quàm huiusmodi deriuationibus congruente, à quo uerbo & Deliciares tegulas dictas puto, quarum sic meminit Cato in lib. de Re rustica cap. 14. Id tectum sic numerabitur, tegula, integra quæ erit: quæ non erit, unde quarta pars abierit, duæ pro una. Deliciares quæ erunt, pro binis putabuntur, &c. Deliciares enim tegulæ à Catone uidentur appellari, tegulæ quædam maiores in canaliculorum formam (has enim pro binis, ob magnitudinem æstimat) quæ in tectis, influentem aquam excipiunt, deorsumq; liciunt, & perducunt, eumq; præstant deducendis pluuijs in tectis usu, quem in agro elices, quos Columella lib. 2. Collicias, uel, ut alij legunt; Colliquias uocat; & maiores esse sulcos dicit, in quibus

aqua,

aqua, ſi redundat, excolatur. Has tegulas Collicias etiam dictas Feſtus teſtatur, & canaliculorum formam habuiſſe, demonſtrare uidetur his uerbis, Colliciæ, inquit, tegulæ, per quas aqua in uas defluere poteſt. Et ſi non me latet eundem Feſtum teſtari, tegulas Deliciares, pro ut etiam tectum deliciatum, dici à delicia tigno, quod à culmine ad tegulas angulares infimas uerſus faſtigiatum collocatur, unde conìecturæ locus detur, tegulas illas Deliciares Catonis, ideò maiores fuiſſe, atque ampliores duplo cæteris, quòd ipſis Delicia tignũ eſſet tegendum. In qua tamen re ſuum cuique iudicium liberum eſto.

Tertium'ne Cõſul, an Tertiò dici oporteat. M. Varronis ſententia improbata. CAP. IX.

TERTIVM'NE *Conſul, an tertiò dici oporteat, quærit Gellius lib. 10. Noct. Attic. cap. 1. ſed fluctuat, & ſi M. Varronis ſententiam approbare uidetur. Varronis uerba ex libro Diſciplinarum quinto hæc ſunt, Aliud eſt Quartò Prætorem fieri, & Quartùm: quòd Quartò, locum adſignificat, ac tres ante factos: Quartùm tempus adſignificat, & ter ante factum. Igitur Ennius rectè conſcripſit,*

» *Quintus pater, quartùm fit Consul.*

Et Pompeius timidè, quòd in Theatro ne adscriberet, Consul tertiùm, aut tertiò. extremas literas non conscripsit. Hæc Varro. Qua de re memini me aliquid legere apud Vallam lib.3. Elegan. cap.58. Sed mihi Varronis, eiusq́; assec larum sententia non usquequaq; uera uidetur, quandoquidem antiquissima lapidis inscriptio, quæ Romæ uisitur, illi maximè obstat, est enim in hæc uerba,

P. DECIVS DECII F. PRIMO COS. DE SAMNITIBVS TRIVMPHANS SPOLIA EX HIS CAERERI CONSECRAVIT ITERVM ET TERTIO COS.

Quem loquendi morem Romæ doctum quendam uirum Cælium, et Q. Claudium, Gellius sequutus refert. Hos uerò leuibus ductos coniecturis, mihi non fit uerisimile. Adde quòd tertiùm & tertiò indifferenter, quemadmodum primùm & primò, dici uidentur. Terentius in Adel.

» *Næ ego sum infelix, primùm fratrem nusquam inuenio gentium.*

In Phor. uerò. Cœpi aduersari primò, &c.

Veteris fuiſſe inſtituti apud Romanos, cremare hominum cadauera: Plinius, qui hoc negat, reprehenſus.

CAP. X.

Est à Plinio ſcriptum in ſeptimo librorum, quos de Naturali hiſtoria poſteris legendos reliquit, cap. 54. ipſum cremari non fuiſſe apud Romanos uetuſtiores in uſu, Ipſum, inquit, cremari, apud Romanos non fuit ueteris inſtituti: terra condebantur. At poſtquàm longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc inſtitutum; & tamen multæ familiæ priſcos ſeruauere ritus: ſicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus; idq́ue uoluiſſe, ueritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Hæc Plinius. Idem de Sylla ſcriptum Cicero in lib. 2. de Legibus reliquit. Plinij ſententiam nullus hodie ferè eſt, qui non approbet. Ego lapſum eſſe Plinium exiſtimo, primùm quia Duodecim tabulæ cadauerum concremationis faciunt mentionem. Cicero libro prænotato, Hominem mortuum, inquit lex in Duodecim tabulis, in urbe ne ſepelito, ne'ue urito. Credo uel propter ignis periculum. Quod autem addit, Ne'ue urito. indicat non qui uratur ſepeliri, ſed qui humetur. Hæc Cicero. Conſtat autem Gellio atteſtante lib. 20.

Noct. Attic. cap. 1. *trecentesimo anno post Romam conditam, Duodecim tabulas compositas, scriptasq; esse. Quamobrem meritò, comburendorum cadauerum consuetudinem, quæ ante Decemuirale ius extiterit, Plinio uetustam non uideri, miratur eruditissimus pariter atque elegantissimus uir Paulus Manutius in libro de Legibus Romanis. Præterea quia Plutarchus in Numæ uita demonstrat, antiquissimis temporibus Romæ fuisse in more positum ut corpora flammis absumerentur. ait enim cauisse Numam, ne corpus suum exureretur, Atqui, inquit, cadauer igni haud dedêre, quoniam is cauisset, ut dicitur: sed duabus arcis lapideis factis, eum sub Ianiculo condiderunt, quarum altera habebat corpus, altera libros sacros, quos ipse scripserat, &c. Fuit nanque Numa secundus Romanorum Rex, et cum ab urbe condita annò trigesimonono regnare cœpisset, regni sui anno* 43. *obijt. Quanquàm non me latet Ciceronem libro citato, ad priscum sepeliẽdi morem demõstrandum (quæ me res in admirationem abducit) Numæ sepulturam allegare. Huc accedat quòd suo se Plinius gladio iugulat, Posthumiam nanque Numæ legem, uino rogum aspergi uetuisse dicit. eius libro* 14. *cap.* 12. *hæc sunt uerba, Numæ Regis posthumia lex est,* VINO RO-

GVM NE ASPERGITO. *quod ſanxiſſe illum propter inopiam rei nemo dubitet, &c. ut credi etiam fortaſſe poſſit, Romuli quoq; temporibus, aut etiam uetuſtioribus, cremandorum cadauerum ritum in Italia fuiſſe, quem Virgilius lib.* XI. *Aeneidos, & Ouidius Faſtorum lib.* 4. *agnoſcant. Sic enim cecinit Ouidius de Remi nece, & funere loquens,*

» *Dat tamen exequias, nec iam ſuſpendere fletum,*
» *Suſtinet, & pietas diſſimulata patet.*
» *Oſculaq́; applicuit poſito ſuprema feretro,*
» *Atque ait, Inuito frater adempte uale.*
» *Arſurosq́; artus unxit; fecere quod ille*
» *Fauſtulus, et mœſtas Acca ſoluta comas.*
» *Tunc iuuenes nondum facti fleuere Quirites,*
» *Vltima plorato ſubdita flamma rogo eſt.*

Niſi fortaſſe quis dicat, hoc κατὰ πρόληψιν *moris ab Ouidio, & ea etiam, quæ de concrematione Virgilius dixit, eſſe prolata, cuius rei illud ſit argumentum, quòd Ouidius dicat unctum fuiſſe Remi cadauer, cùm tamen nullus tunc penès homines poſtea Romanos nuncupatos, unguentorum uſus fuerit cognitus, præſertim ad ungenda cadauera. Quandoquidem Plinius lib.* 13. *cap.* 1. *ſic ſcribit, Primùm, quòd equidem inueniam, caſtris Darij*

Regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea uoluptas eius à nostris quoque inter laudatissima, atque etiam honestissima uitæ bona admissa est. Honosq́; is & ad defunctos pertinere cœpit, &c. Vnde & illud Ennianum κατὰ πρόληψιν moris dictum uidetur existimandum, cum inquit,

» *Tarquinij corpus bona fœmina lauit, & unxit.*

Blondus Forol. lib. 2. Romæ triumph. ex Vergilij auctoritate libro citato, & Terentij in Andria, consuetudinem concremandi cadauera adstruit, nec anticipationis aut regionum diuersitatis habet rationem. Idemq́; quod est à Plinio de hac re scriptum, uerum fuisse in Patricijs contendit.

Dissidium, quod inter Tacitum, & sacras literas esse uidebatur, sublatum.

CAP. XI.

SVPERIORA *me admonent, ut pugnantiam quandam, quæ inter Tacitum, & sacras literas super cadauerum concrematione esse uidetur, componam. Inquit Tacitus lib. 21. de Iudæis loquens, Corpora condere, quàm cremare, more Aegyptio, etc. Sed uideo apud He-*

Hebræos quoq; cadauera fuiſſe combuſta, hæc enim uerba leguntur Ieremiæ cap. 34. Attamen audi uerbum Domini, Sedecia Rex Iuda, Non morieris in gladio, ſed in pace morieris, & ſecundum cõbuſtiones patrum tuorum Regum priorum, qui fuerunt ante te, ſic combu rent te, & Væ domine, plangent te, quia uer bum hoc ego locutus ſum, dicit Dominus. Regum uerò lib.1. cap.31. proditum eſt, Saul, & filiorum eius cadauera exuſta fuiſſe. Surrexerunt omnes uiri fortiſſimi, et ambulauerunt tota nocte, & tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorum eius de muro Bethſan, ueneruntq; uiri Iabeſgalaad, & combuſſerunt ea ibi igni, & tulerunt oſſa eorum, & ſepelierũt in nemore Iabes, et ieiunauerunt ſeptem diebus. Hæc ibi. Vides ſacras literas Tacito aduerſari. Cùm hæc aliquid mihi negcij faceſſerent, conſului cap.16. libri 2. Paralip. in quo neſcio quid hac de re me legiſſe memineram, ſi fortè ex locorum, ut fit collatione, quid eſſet exiſtimandum, intelligerem. ſic autem in capitis calce de Aſa Rege ſcriptum inuêni, Et ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo, quod foderat ſibi in ciuitate Dauid: poſueruntq; eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus, & unguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta, et combuſſerunt ſuper eum

ambitione nimia. Quibus ego uerbis in eam statim sum adductus sententiam, ut existimarem, exustionem Sedeciæ, cuius meminit Ieremias, non huic absimilem fuisse, scilicet citra cadaueris concremationem, Hebræorumq́ue Rabinos consentire animaduerti. Siquidem Rabi Dauid Chimchi ad prænotatum cap. 31. retulit Rabinus prodere, cõsueuisse exuri lectos, uestes, aliaq́; utensilia Regum. quo suspicatur respexisse Rabinum Ionadan; dum ait, super Saulis cadauere eam factam esse exustionem, quæ super alijs regibus fieri consueuerat. Idemq́; Chimchi ad citatum cap. 34. Ieremiæ in hanc loquitur sententiam, Comburent te, scilicet ut comburebantur super lectis Regum ipsorum aromata, & unguenta aromatibus mista, ut dictum est in Rege Asa: nostriq́; Rabini declarant, has res super ipsis fuisse exustas, scilicet lectos, uestimenta, aliaque utensilia. Hæc ille. Idem interpres ad cap. 16. lib. 2. Paralip. suprà citatum, sic ait, Combusserunt super ipso aromata in cinere bona, eumq́; cinerem super ipsum sparserunt. Ibidem ait, præter aromata, comburi etiam solita super Regibus supellectilia. Id ea de causa, quantum ad lectos supellectiliaq́; attinet, fieri consueuit, ut ait Isaac Abaruanellus in Com. in cap. 15. libri 1. Regum, ne in usum cuiusquam,

qui ex regia proſapia non eſſet, adſumerentur; atq; hanc exuſtionem in omnium Regum funere factam eſſe. Sed mihi præter quàm in Regibus, qui ex ſtirpe erant Dauidica, id factum eſſe, non conſtat. Vides de cadauerum exuſtione nihil omnino dici. Quod autem ſpectat ad Saulis eiusq; filiorum cadauera, idem Rabi Dauid Chimchi in Com. in idem cap. 31. lib. 1. Regum, literis conſignauit, cadauera illa fuiſſe cremata quòd iam computruiſſent, uermibusq; ſcaterent, eſſetque indecorum ea ita uiſu et odore fœda, ſepulchro inferre; ideò oſſa carnibus exuta, fuiſſe condita ſepulchro. Iam igitur patet nullum inter ſacras literas & Tacitum hac in re eſſe diſſidium.

Cauiſſe ſcriptores, ne Gallos, frugum uiniq́ue dulcedine captos, alpes ſuperaſſe, ſeq́; Italiæ ſuperfudiſſe affirmarent. Valerius Probus reprehenditur, & conſtitutio quædam Valent. & Grat. Impp. illuſtratur. CAP. XII.

G A L L O S *gentem fuiſſe olim, eſſeq́; etiam hodie bellicoſiſſimam honorisq́; appetentiſſimam, tum grauiſſimorum auctorum teſtimonia, tum eorum res geſtæ præclariſſima declarant. Hos uini frugumq́; delitijs, & dulcedine*

dine pellectos, alpium impedita asperaq; iuga superasse, seq; in Italiam effudisse, fama olim increbuerat. Verùm cùm hæc belli illati causa indignior esse uideretur, quæ ad eam suscipiendam prouinciam populos nobilissimos ac belli ca uirtute florentes impelleret, religiosè scriptores uitauerunt, ne id affirmarent: eamq; ob rem in famam, quæ mendacio carere non solet, historiam retulerunt. Liuius lib. 5. Decadis 1. Eam, inquit, gentem traditur fama dulcedine frugum, maximeq; uini noua tunc uoluptate captam, alpes transisse, agrosq; ab Hethruscis ante cultos possedisse: & inuexisse in Galliam uinum illiciendæ gentis causa, Aruntem Clusinum, etc. Vt mirer doctissimos uiros Liuio, nihil præterea affirmanti, hoc nomine iniqui, & exulcerati animi notam inurere. Plutarchus in Camilli uita de Gallis loquens ita ex interprete inquit, Tunc, ut fama est, primùm gustantes uinum ex Italia delatum, sic illius admiratione ac nouitate suauitatis amentes facti sunt omnes, ut collectis armis, sumptisque filijs, ad alpes concesserint, quæsierintque eam terram, in qua huiusmodi fructus oriretur: aliam autem infructuosam, atque immitem arbitrabantur. Primum, qui ad illos uinum detulit, ac in Italiam eos accersiuit, Aruntem Tyrrhenum

fuisse

fuiſſe ferunt, uirum & ſplendore, & natura præſtantem. Hæc Plutarchus. Plinius Natur. hiſt. lib. 12. cap. 1. Produnt, inquit, alpibus coërcitas & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primùm habuiſſe cauſam ſuperfundendi ſe Italiæ, quòd Eliquo ex Heluetijs ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum ſiccam, & uuam, oleiq; ac uini præmiſſa, remeans ſecum tuliſſet. Qua propter hæc uel bello quæſiſſe uenia ſit. Hæc Plinius. Vides nullum affirmare quicquam, ſed duntaxat quæ ferebantur retuliſſe. Ludouicus quoque Arioſtus, qui inter uernaculos Poëtas, ſeu potius Cantores meritò primas obtinet, in Rholando ſuo furenti, de uino loquens, hos imitatus ſic cecinit,

» *L'almo liquor che à meditori ſuoi*
» *Fece Icaro guſtar con ſuo gran danno,*
» *Et che ſi dice che già Celti, e Boi*
» *Fe paſſar l'alpi, & non ſentir l'affanno. etc.*

Niſi fortè exemplo planè Poëtico, quod incredibile uidebatur, fama comprobare uoluerunt. Ariſtoteles enim in libro de Poëtica, quod fieri non poſſe uidetur, apud Poëtas tribus modis, quorum unus fama eſt, defendi dicit, ὅλως δὲ *(inquit)* τὸ ἀδύνατον μὲν ἢ πρὸς τὴν ποίησιν, ἢ πρὸς τὸ βέλτιον, ἢ πρὸς τὴν δόξαν δεῖ ἀνάγειν. *hoc eſt, In ſumma, quod fieri nequit, uel*

ad

ad ipsam poësim, uel ad meliorem eius modum, siue etiam ad famam referendum est. Quamobrem Virgilius, quæ magna admirabiliaq; sunt, & fidem excedere uidentur, famæ adscribit. Vnde illud,

» *Quam Iuno fertur, terris magis omnibus unam.*

» *Item, Fama est Enceladi, etc.*

» *Præterea, Dedalus ut fama est.*

Adhæc,

» *Nanque ferunt fama Hippolytum.*

Vt erret Valerius Probus antiquus, & non indoctus Virgilij explanator, qui in Com. in Aeclogam 6. id proprium, et peculiare in Virgilio esse affirmauerit, cum omnibus Poëtis sit cõmune. Quia prædicta de Gallis, quanquàm ex famæ solùm auctoritate, tradebantur, uideri possint Imperatores Valentinianus, & Gratianus (quod & Alciatus existimat Dispunctionum lib. 4. cap. XI.*) constitutionem infrascriptam promulgasse, ne Barbari, gustu uini, olei, & liquaminis admoniti, Romani Imperij regiones, hostiliter inuaderent. Hæc legitur C. sub titulo, Quæ res exportari non debeant. estq; in hæc uerba, Ad Barbaricum transferendi uini, olei, & liquaminis nullam quisquam habeat facultatem, nec gustus quidem causa, aut commerciorum.*

Etsi

Etſi hæc etiam conſtitutionis cauſa fuiſſe uideri poteſt (Alciato licèt reclamante) ne guſtus aut commerciorum prætextu, uel quantitate etiam non magna admodum, ſæpius ad Barbaros conuectanda, fraus legi fieret, aut illi guſtu admoniti, uitibus oleisq; agros, ſi regio ferre poſſet, conſererent, atq; his liquoribus, qui plurimùm uſui atque adiumento ſunt mortalibus, aucti ac robuſtiores redditi, uel ardentius in limitaneos milites, ideſt in eos, qui in Imperij limitibus iugiter excubabant, irruerent; uel dum Romani eorum ſe regionibus ſuperfunderent, eosq; debellare niterentur, acrius reſiſterent. Vox autem Barbaricum, in hac conſtitutione pro Barbarorum regione uel loco ponitur, ex Græcorum imitatione; Βαρβαρικὸν, *enim, ut Ammonius ait, locum uel rem Barbororum ſignificat. Aut fortaſſe dicitur Barbaricum, quemadmodum, & hoſticum. Liuius lib. 6. Decadis 1. Romano contrà in hoſtico commorandi cauſa erat ut hoſtem ad certamen eliceret, etc. Vox eadem in Florentinis Pandectis legitur, quanquàm corruptè, pro hoſtico enim, codex ille uetuſtiſſimus, hoſticolo habet.*

De Vrbis à Romulo ædificatæ forma, M. Varronis contextus corruptissimus emendatur, & declaratur. De Pomœrio multa, in quibus complurium auctorum errores demonstrantur. CAP. XIII.

ROMVLVM *urbem Romam quadratam designasse, atque ædificasse, grauissimi auctores testantur. Fabius Pictor scriptor antiquissimus, lib. 2. de Romulo loquens, Adscito enim ex Hetbruria uate atq; sacerdote, olympum fecit, pomœriumq; sacrauit, & aratro ab olympo in uico Tuscō, per Palatium circunducens, ab imo collis ad uerticem, quadratam urbem signauit. Sic Pictor. De quo futuræ urbis quasi lineamento hæc habet Tacitus lib. 12. Igitur, inquit, à foro Boario, ubi æreum tauri simulachrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spacijs interiecti lapides per ima montis Palatini, ad aram Consi; mox curias ueteres: tum ad sacellum Larium, forumq; Romanum. & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum, &c. Cato in fragmentis Originum, Romulus,*

mulus, ait, cum Palatio, in quo quadratam Romam condidit, &c. Pompeius lib. 15. Quadrata, inquit, Roma in Palatio ante templum Apollinis, dicitur locus, ubi repoſita ſunt quæ ſolent boni ominis gratia in urbe condenda adhiberi, quòd ſaxo munitus eſt initiò in ſpeciẽ quadratam. Eius loci Ennius meminit cũ ait,

» *Et quis extiterat Romæ regnare quadratæ?*

Romæ in Palatio conditæ ex Antigono Italicæ hiſtoriæ ſcriptore, idem Pompeius infrà libro 16. meminit: ſic etiam Varro libro 5. de Lingua Latina. Plutarchus in Romulo. ῥώμην τετράγωνον *uocauit, ideſt quadrangulam, qualem Crinitus lib. 4. de Honeſta diſciplina cap. 9. à Iulio Solino ſignificatam exiſtimat, dum ille ad æquilibriũ eam factam fuiſſe ſcriptum reliquit. Cum ex his meridiana luce clarius conſtet, Romam fuiſſe à Romulo quadrata forma deſignatam, & conſtructam, & cognoſcamus prædictorum auctorum teſtimonijs Romulum Hethruſco ritu condidiſſe Romam, dignum maxima eſt admiratione quod apud Varronem libro 4. de Lingua Latina legitur ſcilicet oppida Hethruſcorum ritu in orbem deſcribi conſueuiſſe ante quàm conderentur, & ab orbe illo urbes dicta fuiſſe. Quare exiſtimauerim aut corruptum eſſe Varronis conte-*

xtum, aut eum esse (quod creditu difficile est) hallucinatum, & in cognoscenda antiquitate cæcutire. Eius uerba qualia leguntur in uulgatis exẽplaribus, et in manuscriptis, quæ mihi legere contigit, apponam. Oppida, inquit, in Latio condebant Hethrusco ritu multa, idest, iunctis bobus, tauro & uacca interiore, aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis causa, die auspicato, ut fossa & muro essent munita. Terram unde excluserant, fossam uocabant, & introrsum factum murum. Quodq; postea fiebat orbis, & urbis principium. Quod erat post murum Pomœrium dictum, eiusq; auspicia urbana finiuntur. Cippi Pomœrij stant, & circum aræ quædam, et circum Romam. Quare & oppida, quæ prius erant circunducta aratro, ab orbe & uruo, Vrbes. Et ideò coloniæ nostræ omnes in literis antiquis scribuntur urbes, quòd item conditæ ut Roma. Et ideò coloniæ, & urbes conduntur, quòd intra Pomœrium ponuntur. Hæc Varro. His uerbis plures insidere labes uideo, quas Michaël Bentinus, & alij, qui post eum Varronis corruptissimos libros à mendis repurgare nixi sunt, haudquaquam animaduerterunt. Eas, uetustorum ac spectatæ fidei exemplarium ope destitutus, omnes me eluere non posse doleo, quod tamen cõiectura possum præstabo.

ſtabo. Inquit Varro, Quodq́; poſtea fiebat orbis, & urbis principium.] Affert auctor eorum, quæ fiebant, nomina, quæ ſunt, Foſſa, Murus, Vrbs, Pomœrium. Hîc ſine dubio, urbis nomen cum ſuo etymo. Sic ergo eſt legendum, Quodq́; propterea fiebat orbis principium, eſt urbs. Orbis autem, de quo loquitur Varro, eſt foſſa illa in girum excauata, quæ Olympus dicebatur, & ante omnia fiebat, et à qua ſulci initium ducebatur, ideò hic orbis, appellatur ab eo principium. Pictor citato lib.2. Itẽ, inquit, Herculis ara, ubi Olympus, et initium ſacri aratri. Ab hac foſſa ſulcũ duci conſueuiſſe, teſtatur etiam Ouidius Faſtorum libro 4. qui ritum condendarum urbium optimè appingit, inquiens,

» *Apta dies legitur, qua mœnia ſignet aratro,*
» *Sacra Palis ſuberant, inde mouetur opus.*
» *Foſſa fit ad ſolidum, fruges iaciuntur in ima,*
» *Et de uicino terra petita ſolo.*
» *Foſſa repletur humo, plenæque imponitur ara,*
» *Et nouus accenſo funditur igne focus.*
» *Inde premẽs ſtiuam deſignat mœnia ſulco,*
» *Alba iugum niueo cum boue uacca tulit.*

De eadem fossa Plutarchus quoque in Romulo sic ait ex interprete, Accersitis ex Hethruria uiris, qui sacris quibusdam ritibus, & literis singula edocerent, atque exponerent quemadmodum in mysterijs, fossam rotundam effodit in loco, cui nunc Comitio nomen est, primitiasque omnium, quibus lege quidem ut honestis, natura autem ut necessarijs utebantur, in eam deposuerunt. Et ad postremum ex qua quisq; profectus erat terra, particulam quandam ferens, eodem conijcientes, commiscuerunt. Vocant autem fossam ipsam eodem, quo Olympum nomine, Mundum. Deinde &c. De eadem fossa Xenophon Græcus auctor in libro Aequiuocorum, A' Barbaris uerò, inquit, omne spatium circulare ultimũ, lympus dictus est, & cum interiori area Olympus, à quo Astrolabium Olympus, & sacrum pomœrium Olympus est. Hæc ille. Ioannes Annius Viterbiensis, fossam illam rotũdam Hethrusos Mundum appellasse dicit, Græcos uerò Olympum, scilicet ueteri uocabulo Barbaro, Græcis usitato. Verùm ego apud Varronem lib. 6. de Lingua Latina, inuenio, Olympum Græcam esse uocem, Cœlum, inquit, dicũt Græci Olympum: montem in Macedonia omnes, à quo potius puto dictas Musas Olympiadas. Sic Varro. Cœlum autem ab Hethruscis nostris nõ Mundum

anti-

antiquitus dictum inuenio, ſed Phalandum, Pompeius lib. 6. Phalæ, inquit, dictæ ſunt ab altitudine, à Phalando, quod apud Hethruſcos ſignificat cælum. Cum ergo Barbaros dicit Xenophon, Latinos in uniuerſum ſignificat, qui lymbi uoce & olympi in ea ſignificatione utebantur. Siquidem Varro in Dolio Satyra, ut ex eius uerſibus à Valerio Probo in Commen. in Virgilium relatis, eſt manifeſtum, Zodiacum lymbum appellat, qua de re Crinitus lib. 3. de Honeſta diſciplina cap. 11. Eademq; uoce uſus eſt Plinius. Apud eundem Varronem Coſſinius ſic ait, Capellarum dentes inimici ſationis, quas etiam Aſtrologi ita receperunt in cælum, ut extra lymbum duodecim ſignorum excluſerint. Hæc ille. Barbaros autem Latinos appellat Xenophon Græcorum more, qui omnes nationes præter Græcas, Barbaras uocant, Ammonius in de Simil. et differētibus dictionibus, βάρβαρον μὲν γὰρ ἐςὶν ὄνομα τὸ οὐχ ἑλληνικόν. *De qua uoce nos ex Strabonis auctoritate lib. 14. Geog. et aliorum, multa in Annot. noſtris in Proœm. Inſtit. Iuſtiniani. Sed redeo ad rem. Foſſam prænotatæ perſimilem Olympum quoq; dictam, facere & ſacrare etiam in templorum dedicatione conſueuerant, quod uerum eſſe demonſtrat Cato in Originum fragmētis, inquiēs de Iano, A Vagicano pro-*

gressum in tractum Vmbriæ, fundasse regiam, & fani olympum, fossamq; sacrasse, & Augustalem Thurrenam non longè à regia dedicasse, &c. Iam igitur quis sit orbis, cuius meminit Varro, & quomodo locus sit restituendus, intelligis. Eundem intelligit orbem infrà cum inquit, Ab orbe, aut uruo urbes.] Est enim Aut, non Et, legendum, eo quòd duas ponat Varro etymologias, quarum posteriorem elêgit Pomponius Iuriscósultus, ut cernere est in.l. Pupillus. ff. de Verborum significatione.

NVNC *ad Pomœrium ueniamus. Quod erat post murum, Pomœrium dictum, ut uides, testatur Varro. Iulius Pollux lib. 9. intra muros solùm Pomœrium locat, inquiens ex interprete, Ingressis uerò omne illud dicitur Pomœrium, intra muros, intra mœnia. Interius autem plateæ, &c. Plutarchus etiam in Romulo, quod intra lineam murum diffinientem relinquitur, Pomœrium esse dictum ait detractis per syncopam è medio literis; quasi pone murum. Aggenus Vrbicus in Com. in Iulium Frontinum, in uniuersum Pomœrium extra muros urbes habuisse dicit, aliquas uerò intra. Pomœrium autem, inquit, urbis est, quod ante muros spaciũ sub certa mensura dimissum est. Sed et aliquibus urbibus et intra muros simili modo est statutum, propter*

custo-

cuſtodiam fundamentorum, quod à priuatis operibus obtineri non oportebit. Hic locus eſt, qui à publico nullo iure poterit amoueri, &c. Liuius lib. 1. Dec. 1. & intra & extra urbes Pomœrium agnoſcit, deq; ipſo ita commemorat, Pomœrium, inquit, uerbi uim ſolam intuentes, poſt mœnium interpretantur eſſe. Eſt autem magis circa murum locus, quem in condendis urbibus, quondam Hethruſci, quà murum ducturi erant, certis circà terminis inauguratò conſecrabant, ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc uulgò etiam coniunguntur; et extrinſecus puri aliquid ab humano cultu patêret ſoli. Hoc ſpacium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quòd poſt murum eſſet, quàm quòd murus poſt id, Pomœrium Romani appellarunt: et in urbis incremēto, ſemper quantum mœnia proceſſura erant, tantùm termini hi conſecrati proferebantur. Hæc Liuius. Gellius autem lib. 13. cap. 14. ex libris Augurum Populi Ro. Pomœrium eſſe dicit, locum intra agrum effatum per totius urbis circuitum pone muros, regionibus certis determinatum, qui faciebat finem urbani auſpicij. Antiquum autem Pomœrium, quod à Romulo inſtitutum fuit, Palatini montis radices terminum habuiſſe. Cui adſtipulatur Tacitus in-

quiens certis ſpatijs à Romulo interiectos fuiſſe lapides per ima montis Palatini,&c. ſcilicet ad ſignificandos Pomœrij terminos, quos Varrò cippos appellat, aras quaſdam etiam his terminis addens. Terminorum intra muros nulla fit mētio,ea,ut opinor de cauſa,quòd non ſit relictum intra muros Pomœrium. Quanquàm apud eundē Gellium lib. 15. cap. 27. ex uerbis Lælij Felicis infraſcriptis, contrarium ſuſpicari quis poſſit. Centuriata autem comitia, inquit Lælius, intra Pomœrium fieri nefas eſſe, quia exercitum extra urbem imperari oporteat,intra urbem imperari ius non ſit,etc. Quæ tamen nihil me mouent, cùm Pomœrium urbis appellatione, tametſi extra urbem ſit, comprehendatur. Equidem Libris Augurum, Varroni,& Tacito (ut de VrbicoChriſtiano homine nec adeò antiquo auctore nihil loquar) magis quàm Liuio, Plutarcho, & Polluci crediderim; ideoque arbitror unum duntaxat apud priſcos fuiſſe Pomœrium,idq; poſt muros, ideſt extra muros, eamq; ob rem Plutar. qui de antiquo Pomœrio loquatur, errare, item Pollucem, qui exterius Pomœrium non agnoſcat: poſtea uerò & intra muros relinqui conſueuiſſe. Quod ſpectat ad Pomœrij etymologiam Varro quaſi poſt murum dictum ſignificare uidetur, inquiens, Quod erat poſt murum Pomœrium dictum

ctum, eiusque [terminis] auſpicia urbana finiuntur, &c. Cuius loci lacunam expleo uoce, terminis, ut pro uiribus opem auctori feram. Liuius quoſdam quaſi poſt mœnium (ſignificat autem, ut opinor, Varronem) interpretari teſtatur, quaſi poſt mœnia, ideſt poſt murum ſit Pomœrium, ipſe non magis quòd poſt murum eſſet, quàm quòd murus poſt id. Sed malè ut mihi uidetur: ſiquidem cùm primùm hæc uox exorta inditaq; loco eſt, unum duntaxat, idq; extra muros erat in uſu Pomœrium. Verùm nec Varronem primi nominis in etymologiarum indagine auctorem, Pomœrium, quaſi poſtmœnium, dictum ſenſiſſe reor, ſed magis quaſi poſtmœrium. muri enim antiqua uoce Latina, qua Lucretius uſus eſt, mœri dicebantur, ita nanque hîc inquit lib. 7.

» *Frigus ut à fluuijs, calor à Sole, æſtus ab undis*

» *Aequoris exeſor mœrorum litora propter.*

Vt etiam refellenda mihi uideatur & quæ à Pompeio affertur etymologia lib. 14. in his uerbis, Proſmurium, pontificale Pomœrium, ubi Pontifices auſpicabantur. Dictum autem Pomœrium, quaſi promurum, ideſt proximum muro. Hæc ille. Primus autem, qui Pomœria docuerit, Ianus fuit, ſi Fabio Pictori credimus, qui libro priore ſic habet, de Iano loquens

quens, Primus enim aras, & pomœria, & sacra docuit, & ad pudorem & sanctimoniam domorum, primus ualuas, & sacras claues excogitauit, & inuênit, & ab eo dictæ ianuæ. hactenus Pictor. De pomœrij productione Tacitus lib.12. & Gellius lib.13.cap.14. Ex quibus à Ser. Tullio, à Sylla, Augusto, & D. Claudio eam factam discimus. Sanè productionis à Claudio factæ, testis præterea extat etiamnum Romæ in peruetusto lapide inscriptio huiusmodi,

T. CLAVDIVS DRVSI F. CAISAR AVG. GERMANICVS PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. XVI. COS. IIII. CENSOR. PP. AVCTIS POPVLI ROMANI FINIBVS POMOERIVM AMPLIAꟻIT TERMINAꟻITQ.

De Pomœrio illud quoque, antequàm finem facio, non est prætermittendum, Theodosium Imperatorem, ut Zonaras memoriæ consignauit, cura Cyri Præfecti Prætorio Oriētis, Constantinopoleos protulisse pomœrium. Ad hæc ut testatur Pompeius lib. 16. fuisse olim Hethruscorum libros Rituales dictos, in quibus perscriptum esset, quo ritu conderentur urbes, aræ, ædesq; sacrarentur, qua sanctitate muri, quo iure portæ, quomodo tribus, curiæ,

riæ, centuriæ diſtribuendæ eſſent, exercitus conſtituerentur, ordinarentur, cæteraq́; eiuſmodi ab bellum, & pacem pertinentia.

Quibus olim ueſtibus in luctu mulieres uterentur: Blondi Foroliuienſis, Vrbinatis uiri non indocti, & aliorum ſententia improbatur. CAP. XIIII.

QVAERIT *in problematibus Plutarchus quid cauſæ eſſet, ut mulieres in luctu albis ueſtibus induerentur; & huius instituti non unam affert cauſam. Quo, ut arbitror, loco permoti, Blondus Foroliuienſis, lib. 2. Romæ triumphantis, Vrbinas ille, qui libros de Inuentoribus rerũ conſcripſit, & alij non indocti uiri, nulla temporum diſtinctione adhibita, in luctu antiquas mulieres, albas ſemper ueſtes uſurpaſſe exiſtimant. Quibus Herodianus adſtipulari uidetur, qui in Romanorum Imperatorum apotheoſi, funere magnifico, matronas albis indutas adfuiſſe commemorat. Sed errant hi, ut non una auctoritate ueterum demonſtro. Varro de Vita patrum, ut apud Noniũ legitur, de muliere, Amiculo, inquit, nigello, capillo dimiſſo ſequeretur luctum. Idẽ, Vt dum ſupra terram eſſent, ricinis lugerent, funere ipſo pullis pallis amictæ. Erat autem*

ricinum

ricinum, ut Nonius ait, quod sua ætate masurtium dicebatur, palliolum fœmineum breue. cuius formam appingit ipse met. Varro lib. 4. de lingua Latina. Apuleius lib. 2. de Asino aureo, Vmbrosum, inquit, demonstrat cubiculum, matronam flebilem, fusca ueste contectam. Hæc ille. Eadem quoque apud Græcos consuetudo fuisse uidetur, siquidem Iphigenia Euripidis, Clytemnestræ matri iniungit, ne suam ob mortem comam laniet, idemq; ut suis renunciet sororibus, scilicet ne quando nigris uestibus membra contegant. Vnde & Homerus Iliad. lib. 24. Thetim, futuram filij necem deflentem, uelo nigro tectam Iouem adire facit. Niger enim color mortalis est, ut inquit Hippocrates, in libro de Morbo sacro, siue quisquis ille fuit, qui librum eum conscripsit, nam Galenus Hippocratis esse negat. Theocritus in Epitaphio Adonidis, Venerem cyanea stola indutam, ad lugendum Adonidis mortem inuitat, sic enim ait,

» Αἰάζω τὸν Ἄδωνιν. ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις.
» ὤλετο καλὸς Ἄδωνις. ἐπαιάζουσιν ἔρωτες
« μηκέτι πορφυρέοις ἐνὶ φάρεσι κύπρι κάθευδε.
» ἔγρεο δειλαία κυανοςόλε, καὶ πλατάγησον
» ςήθεα, καὶ λέγε πᾶσιν, ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις.

Idest.

Id est.

» *Defleo Adonem, perijt pulcher Adonis*
» *Perijt pulcher adonis. plorant insuper Amores.*
» *Non amplius purpureis in uestimentis ò Venus dormi.*
» *Excitare misera cyanea ueste induta, & plange*
» *Pectora, & dic omnibus, Perijt pulcher Adonis.*

Cianeus enim color & cæruleus puerorum adolescentiumq; funeribus conueniebat. Quámobrem & Virgilius lib. 3. Aeneid. in funere, quod Polydoro instaurabatur, tenias cæruleas aris apposuit,

» *——stant manibus aræ*
» *Cæruleis mœstæ uittis, atraq; cupresso.*

Nigrarum uestium mos apud mulieres Romanas mox obsoleuit, ut Plutarchi testimonio intelligitur. Demũ moribus deprauatis & uiros albas uestes in luctu usurpasse, suspicari possumus ex his Iulij Pauli uerbis lib. 1. Sententiarum, sub titulo de Sepulchris, & lugendis. Qui luget, inquit, abstinere debet à conuiuijs, ornamentis, et alba ueste. Hæc ille. Floruit uerò Iulius Paulus lógo annorũ spacio post Plutarchum: nam ex Lampridio constat, eum Papiniani, L. Septimij Seueri affinis, ac amici,

præ-

discipulum fuisse: Plutarchum uerò Traiani præceptorem extitisse. Traianus autem anno à CHRISTO *nato* 100. *Septimius uerò Seuerus* 196. *regnare cœpere.*

Quæ fuerit antiquorum de aquarum ortu sententia. Aristotelem contradicendi studio immodico, Platonis dicta quædam luxare, atque in absurda sensa detorquere. CAP. XV.

CONSTANS *priscorum sententia habet, aquarum omniũ è penitissimis terræ partibus originem esse, quas Abyssum Sacræ literæ, Socrates uerò Tartarum, appellant. Adeas Mosem Geneseos cap.*8. *Isaiam* 44. *Auctorem Iob.*38. *Dauidem Hymno* 33. *&* 77. *Ezechielem* 31. *Esdram lib.* 4. *cap.* 4. *Abyssum hác uasto hiatu compræhensam aquarum salsarum cumulatis æquoribus, dicit Clemens Romanus lib.*8. *Constitutionum Apo. cap.*16. *Eandem significauit Dauid Hymno* 17. *cum inquit, Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundament orbis terrarum. ut non immeritò idem infrà Hymno* 23. *et* 136. *terram fundatam super aquis dixerit, quanquàm & alijs sensibus peruia sunt utrobique Prophetæ uerba. Ex loco autem profundissimo*

mo ortum aquis ſacras literas tribuere, manifeſtius demonſtrat Eſdras, qui eas diligenter ſcrutatur. ſic enim ait cap. ciato, Et dixit ad me, Si eſſem interrogans te dicens, Quantæ habitationes ſunt in corde maris, aut quantæ uenæ ſunt in principio Abyſſi, aut quantæ uenæ ſunt ſuper Firmamentum, aut qui ſint exitus paradiſi? diceres mihi fortaſſis, In Abyſſum non deſcendi, neque in infernum adhuc, neq; in cœlum unquam aſcendi. Strabus Theologus eruditiſſimus, exponens uerba illa, Fiat firmamentum in medio aquarum. ſcriptum reliquit, partem aquarum, quæ firmamento ſubiecta ſit, in matricem aquarum eſſe redactam, ideſt in cauata antroſaq; terræ loca, ubi eſt aquarum matrix, à qua ultro citroq́ue commeent aquæ. Licèt Baſilius in Hexam. Homilia 4. iuxta Solomonis, Eccleſiaſtis cap. 1. ſermonem, contendat, fontem omnis humoris circa terram eſſe mare, à quo profluant, et in quod relabantur aquæ, quæ & Lucretij lib. 6. ſententia fuit. Sic enim ait Solomon, Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina, reuertuntur ut iterum fluant. Hæc enim uerba ita accipienda uidentur ut reliquis ſacræ Scripturæ locis non aduerſentur, ſcilicet, ut ille ſenſerit, Abyſſum, unde aquæ ortum habeant, mari, ut Clemens

capite prænotato demonstrat, esse subiectam. Sacræ Scripturæ auctorum sententiam secutus Socrates (Ethnicis enim hos fuisse antiquiores, cum alij, tum Iosephus contra Apionem, & Lactantius Firmianus lib. 4. Diuin. instit. cap. 5. demonstrant) apud Platonem in Phædone testatur, Tartarum circa centrũ, aquarum fluuiorumque omnium esse principium. Cuius sententiam tanquàm præceptoris sui, elidit Aristoteles Meteorol. lib. 2. scribens in hanc sententiã, Quòd uerò apud Phædonem de fluminibus, & de mari scriptum reperitur, nullo certè modo esse potest: siquidem affirmatur aquas omnes subterraneis foraminibus inter se concurrere, & coire. Tartarum uerò fontem, originemque aquarum esse omnium, quæ eadem uis est aquarum medio circumfusarum, à quo omnes, quæ fluunt, quæq; stabiles sunt, emanent. Singulis autem riuis affluentem parere copiam, quòd primaria aqua, & origo semper agitetur. Nam stabili certaq; sede non utitur, sed perpetua circum terram uolubilitate fertur. Per motum etiam ultrò citroq; actum, riuis affluentem parere copiam, multisq; locis restagnare; cuiusmodi apud nos mare est: omnesque aquas in orbem initium repetere unde emanare cœperint, multasq; etiam esse, quæ per eundem ferantur locum.

cum. Alias item haberi, quæ per aduersum quasi alueum dimanent, ut superiore de loco influant, si ex inferiore affluxerint: & usque ad medium delapsam hubertatem exæstuare: atque posthac aquis omnibus concedi ad editiora perlabi, &c. Hæc ex Platone Aristoteles. Postea hæc improbat pluribus rationibus; quarum prima & secunda calumniam olent. Inquit nanque, secundum rationem Platonicam usu uenire, ut amnes non ad eundem semper locum fluant; & futurum, quia ad medium, hoc est centrum, labuntur, à quo mox effluunt, ut quocunque tenderit fluctuans Tartarus, eò & illi per cuniculos meatusq; impellantur, & nihil magis subtus quàm desuper elabantur, unde quiddam ex eorum, quæ fieri non possunt, colligatur, scilicet quod adagio usurpatur, Fontes in supremá fluminum partem profundi. Secundo loco oppugnat Aristoteles Socratis Platonisq; sententiá, inquiens, Quin etiam aqua, quæ tum oritur, tum iterum tollitur, unde prodierit? Illorum enim ratio hoc totum necessariò frangit, & debilitat: cùm præsertim cõtendant, eandem incolumen semper circumlabi, quòd quantum effluat, tantundem ad originem principemque locum affluat. Quod attinet ad prius obiectum, respondeo Platonem non negare quæ sub principium

obijcit Aristoteles, quandoquidem de fluuijs ait, Alij per contrariam partem elabuntur, quàm elapsi fuerint, alij uerò per partem eandem, &c. Sed licèt hoc dicat, Tartarumq; affirmet eleuari, sursumq; ac deorsum redundare, eaq; ad loca, ad quæ redundat, aquas elidere, unde pèr terræ cuniculos in lucem prodeant; tamen non ideò sensit Tartari motum ultra medium rectà progredi (probè enim nouit diuinus Philosophus, terram esse sphæricam, et quaq; uersum aquis scatêre) sed sursum, & deorsum dicit, ratione loci, in quo consistebat. Intelligit autem Tartarum in orbem cieri ac ferri, quod ipsum & Aristoteles fatetur inquiens, Nam stabili certaq; sede non utitur, sed perpetua circum terram uolubilitate fertur, &c. Nam alioquì sibi ipsi non constaret Plato, si Tartarum rectà ultra medium ferri diceret, cùm sic loquatur de fluuijs, Licèt autem utrinq; ad medium usque defluere; ultrà uerò nequaquam. ulterior enim prolapsus, utrinque ascensus foret, &c. Quid apertius dici potuit? Nun quidquam ἀδύνατον protulit Plato? Nun flumina sursum procurrere, aut Tartarum, medium pertransire uult? Inquit igitur aquarum principium esse Tartarum, & aquas per terræ superficiem aliquandiu prolapsas, per cuniculos ad locum unde ef-

fluxe-

fluxerant relabi, ad mediumq́; deferri, à Tartaro uerò circumfluente rapi, cæteris admiſceri aquis, & mox circum actas per meatus ſuperis reſtitui. Quod ad poſterius obiectum pertinet, Non'ne & hæc altera, & longè maxima calumnia eſt? nam quando unquam dixit Plato æqualem aquæ adſeruari portionem, dum aquæ ad Tartarum remeant? Tantum uerò abeſt ut id ſenſerit, ut contrarium potius teſtatus uideatur. dum enim in Timæo de elementorum miſtione ageret, hæc protulit, Principiò id corpus, quod modò aquam nominauimus, quando in ſolidam concreſcit materiam, lapis & terra fieri uidetur: quando uerò liqueſcit, & diffluit, ſpiritus atq; aër. Item aër exuſtus, ignis efficitur: ignis extinctus, et corpulentior factus aërem creat. Rurſus craſſior factus aër, in nebulas, nubesq́; concreſcit. His etiam magis compreſſis, pluuiæ defluunt. Ex aqua rurſus terra, lapidesq́; gignuntur. Hactenus Plato. Qui ortum et miſtionem elementorum quo ad partes docet, quo pacto, aquarum, quæ per terram labuntur æqualem ſemper aſſeruari portionem cõſueuiſſe, dici poteſt? Aquas enim tam labentes quàm ſtagnantes euaporare, & modò imminui ſqualoribus, modò pluuijs augeri nouerat Plato, qui hæc ſenſu deprehendebat oculorum, et quæ ſub ob-

tutum non cadunt, multa, ingenij acumine peruadebat. De reliquis Aristotelis contra Platonem argumentis, hîc loqui non est consilium, cùm hanc de Tartaro opinionem multæ circumueniant difficultates, & susceptæ prouinciæ ratio longas non ferat dissertationes. Aquarum penitus intra terram, conditam esse originem, Aegyptij quoque opinabantur, è quorum monumentis hæc Virgilij Georg. libro 4. expressa esse, Seruius censuit,

» *Iamq́; domum mirans genitricis, & humida regna,*
» *Speluncisq́ue lacus clausos, lucosq́ue sonantes*
» *Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,*
» *Omnia sub magna labentia flumina terra*
» *Spectabat diuersa locis, Phasimq́ue Lycumq́ue.*

Seruius, Nili, inquit, pueri, de sacris parentibus nati, à sacerdotibus Nymphis dabantur, qui cum adoleuissent, redditi, narrabant, lucos esse sub terris, & immensam aquam omnia continentem, ex qua cuncta procreantur, &c. De eadem fluuiorum origine & in 6. Aeneid. Plutarchus in Paulo Aemylio ijs, quæ ab Aristotele de fluuiorum ortu traduntur,

tur, aduerſari uidetur, dum aquarum uenas, animalium uenis comparat, teſtimoniumq́ue adfert fluminum, quæ altius actis metallorum gratia cuniculis, ſub terra reperiuntur, non paulatim collecta, ſed pleno gurgite fluentia. Seneca quoque non pœnitendus inter Latinos Philoſophus, lib. 6. Quæſtionum naturalium, amnium principium intra terras eſſe ex collectione aquarum maxima, exiſtimat.

Miſcellaneorum libri tertii
FINIS.

HIERONYMI
MAGII
MISCELLANEORVM, SEV VARIARVM LECTIONVM,
LIBER QVARTVS.

Iuris quæ ſit uera etymologia demonſtratur, & quæ ab Vlpiano allata eſt, abiicitur. CAP. I.

VM *adhuc adoleſcens eloquentiæ candidatus, in ſcholis eſſem, præceptorem habebá Petrum Antonium Ghetium Laterinenſem, hominem mihi propter doctrinam minimè uulgarem, eximiamq; probitatem longè chariſſimum.* Is *cùm aliquando iuriſprudentiæ non pœnitendam operam nauaſſet, mihi alijsq; compluſculis commilitonibus, Iuſtiniani Inſtitutiones feſtis diebus interpretari cœperat,*

perat, iamq; eò progreſſus erat, ut de iuſtitia, & iure non moroſa, ut fit à Iureconſultis noſtris perplexaq; diſſertatione, ſed leui, & ut hominem humanitatis addictum ſtudijs decuit, florida ageret. Iuris autem ueriloquium cum afferret, Vlpiani Iuriſconſulti ſentẽtiam, quæ legitur in.l.1.ff. de Iuſtitia & iure, calculo ſuo approbabat. Vlpiani autem uerba hæc ſunt, Iuri operam daturum, prius noſcere oportet unde nomen iuris deſcendat. Eſt autem ius à iuſtitia appellatum. nam, ut eleganter Celſus diffinit, ius eſt ars boni & æqui, cuius meritò quis nos ſacerdotes appellet. Iuſtitiam nanque colimus, boni & æqui notitiam profitemur. Hactenus Vlpianus. Ego quia addiſcentem credere oportet, et Vlpianum maximè ſuſpicerem, ac poſtea omnes iuris interpretes in Vlpiani diſcedere ſententiam uiderem, eam ſemper retinui etymologiam. Nunc autem rem permolens, facilè à ſententia Vlpiani recedo, & ius non à iuſtitia, quæ uox non ſimplicior ſit, ſed denominatiua, ſed à iubendo, dictum exiſtimo. Ius enim ſiue pro iure naturæ, à quo tanquàm fonte, iura alia promanarunt, accipiamus; ſiue pro iuriſprudentia, & arte, iubet ac præcipit. Vt meritò antiqui iura, quod Pompeius lib. 9. teſtatur, iuſſa appellauerint. Quanquàm & Galeotus Martius in libro

bro de Doctrina promiscua cap. 28. audiendus uidetur, qui ius à iuuando dictum testatur: sic enim loquitur, Ius, Iurisconsulti, à iustitia dici autumant: quod mihi risum mouet, nam quod Grammatici est, lex usurpat. Ius enim, si tantùm iustitiæ opus indicaret, hæc deriuatio posset tolerari; sed cùm ius tam ad pulmentaria, quàm ad leges referatur, unde Iuuenalis,

" ——— & eodem iure natantes
" Mergere ficedulas didicit nebulone paréte.

et Cornelius Celsus iurulentam carnem nominet: necesse est hoc uocabulum ab alio, quàm à iustitia deriuari. Et licèt quædam sint, de quibus ratio reddi non potest; tamen hoc habet deriuationis certam figuram; à iuuando enim dicitur. Nam sicut corpus nostrum iure iuuatur, & nutritur, ita & ciuitates, quæ ut corpus coaluerunt, legibus tanquàm iure quodam aluntur, & iuuantur: ita ut ius, corporis, cum de pulmentarijs, & ciuitatum legibus dicitur, nutrimentum, iuuamentumq; esse noscatur. Hactenus Martius. Non est ergo ius dictum à Iustitia, quin è diuerso iustitia à iure potius, uel à iusto (Chrysippus enim, ut Plutarchus in lib. de Virtute morum retulit, à iusto iustitiam, ut à mansueto mansuetudinem, &c. esse dixit) est appellata. productio

enim

enim illa, titia, uocem eſſe ab alia, nempe à iure aut iuſto, inflexam ac deductam, arguit. Eadem ratione Cicero in Tuſculanis, de Natura Deorum, & in Lælio, amicitiam ab amando, ſeu amore, dictam cenſet: & in Catone maiore, occationem à uerbo, occo: & ſimiliter in lib. de Natura Deorum, uenuſtatem à Venere. Huic, nobisque adſtipulatur Grammaticorum princeps Priſcianus, qui lib. 4. ſub finem loquitur in hæc uerba, In STVS, *à nominibus, uel à uerbis naſcuntur, extremam partem conuertentibus in* STVS, *e, uel, u, antecedentibus, ut Honor Honeſtus, Mœror Mœſtus, Modus Modeſtus, Scelus Sceleſtus, Robur, Robuſtus, Ango Anguſtus, Augur Auguſtus. Præterea Venus Venuſtus, Ius Iuſtus, &c. Iuſtitia igitur à iure dicta eſt, ſicut amicitia ab amore aut amando, occatio ab occando, & relata cætera; & ut etiam à malo malitia, à nequam nequitia, à commento commentitium, à milite militia, & eiuſmodi complura. Vt maximè fallatur idem Vlpianus in .l. 1. §. Miles. ff. de Militari teſtamento, exiſtimans militem dictum eſſe à militia, ideſt duritia, cùm potius à numero millenario milites ſint dicti, ut Varro ſcriptum reliquit libro 4. de Lingua Latina, & productio illa, tia, refragetur, qua denominatio & ab alia ſimpliciore*

ciore deductio demonstratur. Vt non temere posthac & Vlpiano, & cæteris Iureconsultis in eiusmodi etymologijs credendum sit, cùm aliud agentes has attulisse uideantur, ac passim cæspitent. Possem multa huc afferre, quæ de iuris & iustitiæ etymo literis prodiderunt Alciatus lib. 1. Parerg. cap. 29. & 30. Franciscus Connanus Commentariorum iuris ciuilis lib. 1. cap. 2. & Antonius Vacca in Com. ad. l. 1. ff. de Iustitia, & iure. sed cùm illa eiusmodi sint, quæ Vlpianum tueri, & nos de prædicta deijcere sententia nequeant, eorum commemoratione studio breuitatis, supersedere uolui. Illud neutiquam fuerit silentio inuoluendum, censuisse Isidorum libro 5. Etymologiarum (hunc non sine errore sequuntur Iuris Pontificij auctores Distinctione 1. cap. Ius.) dictum esse ius, quia iustum sit, & iustitiam, quòd in ea ius stet, quo nihil potest esse insulsius.

Bartholum iuris interpretum coryphæũ, in opuſculis tribus, quæ ſunt Tyberias, de Inſula, & de Alueo fluminis, falſa, & legibus rationiq; minimè conſentanea ſcripſiſſe. Flumina cur taurinis prædita uultibus, & cornuta fingerentur. Feſtus reprehenſus. CAP. II.

QVEMADMODVM *probi parentes neſcio quo cæco uitio malos aliquando, ac degeneres filios gignunt, ut de Cicerone, Chabria, multisq; alijs legimus; ita nonnunquam nobiliſſimi ſcriptores, leues quaſdam, ac indignas ſcriptiones, tanquàm ab aliud agentibus confectas, emittunt. Quod Bartholo, quem inter iuris interpretes maximè ſuſpicimus, uſu uenit, dum ipſi Tyberias, de Inſula, & Alueo fluminis libelli exciderunt. Niſi ſi (quod aliqui ſuſpicantur) hi non ex Bartholi, ſed alterius Iureconſulti officina prodierunt, Bartholoque, ut uendibiliores eſſent (quæ bibliopolarum quorundam impoſtura eſſe ſolet) adſcripti ſunt. Nos uulgatas editiones ſequuti, tanquàm Bartholi fœtus legimus, & modò improbamus.*

Diuiſionis alluuionum, inſularum in fluminibus enaſcentium, & alueorum, quos flumina,

na, ex altero latere prorumpentia & aliorsum diuertentia, ſiccos deſtituunt, Bartholus hanc exiſtimat ineundá eſſe rationem, ut ab agrorú, qui ripis adiacent, modo, hoc eſt menſura, et longitudine (ita dicam) frontali, binæ lineæ ſint hoc pacto inſtruendæ, ut ſuper ea, ſi recta exiſtat, ita decumbant, ut hinc inde angulos inuicem æquales & rectos, qui catheti nuncupantur, efforment; & in rem diuidendam rectà procurrant. Ac tunc quæ lineis hiſce terræ portio comprehenſa fuerit, domino fundi, à quo lineæ protrahebantur, debeat aſſignari. Si uerò non recta fundi ſit frons, ſed ſinuoſa, ac ſemicirculum introrſum tendentem efficiat, ouali, ut uocant, figura, alijs'ue modis huius ſemicirculi centrum eſt perquirendum. Quo ad inuento, quicquid lineis à ſemicirculo ductis, & in centro concurrentibus conumq; referentibus, intercipietur, fundi illius ſinuoſi domino accedet. Varias uerò pro uario riparum lineari termino, inſularumq;, alueorum, & alluuionum natura, figuras, ut certas regiones conſtituat, deliniat, quæ nihil faciunt ad rem. Sed priora ſunt proſequenda. Verùm ante omnia, quibus fundamẽtis ſuam Bartholus ſuperſtruxerit ſententiam, diſpiciamus. Et nulla alia eſſe conſtat quàm quæ ſubijciuntur. Inquit Iureconſultus in. l. Adeo. ff. de

de Acquirendo rerum dominio. loquens de in ſula alluuionum adaggeratione in medio flumine enata, Communis ſit eorum, qui ab utraque parte fluminis, prope ripam prædia poſſident, pro modo latitudinis cuiusque prædij, quæ latitudo prope ripam ſit, etc. Quod de Alueo à flumine derelicto etiam dicitur, ſcilicet ut inter ripæ uicinos, pro latitudinibus, quas agrorum frontes ſortitæ ſunt, ſit diuidendus. Eadem quoque leguntur Inſtitutionibus Iuſtiniani, ſub rubrica, de Rerum diuiſ. §. Inſula, & ſequenti. Præterea Iuriſcon ſultus. ff. ſub eodem titulo de Acquirendo rerum dominio. l. Inter eos. loquitur in hæc uerba, Inter eos, qui ſecundum unam ripam prædia habent, inſula in flumine nata, nõ pro indiuiſo cõmunis ſit, ſed regionibus quoq; diuiſis. Quantum enim ante cuiuſque eorum iuxta ripam eſt, tantum ueluti linea in directum per inſulam tranſducta, quiſque eorum in ea habebit certis regionibus. Hactenus Iuriſconſultus. Modò ſi quis relata uerba diligentius perpendat, atque introſpiciat, profectò Bartholi infirma eſſe fundamenta intelliget; immo ipſum abſque legis rationisq́; adminiculis, quod neutiquam eſt faciendum, eſſe loquutum. Quandoquidem Iuriſprudentes, ut in confeſſo eſt, loquuntur de fluuiorum ripis minime

mè ſinuoſis, & de prædijs non attritis, ſed integris frontibus ripas pertingentibus. Quanquàm ea eſt fluuiorum natura ut angues lapſu imitentur, obliquasq́ue reddant ripas. Quamobrem egregiè, ut planè omnia, Ouidius lib. 1. Metamor. inquit,

» *Fluminaq; obliquis cinxit decliuia ripis.*

Vndè qui præeſſe fluminibus exiſtimati ſunt dij, cornuti fingebãtur, propter riparum alueorumq; curuitates, flexusq; ad cornuum taurorum boumq́ue ſimilitudinem. Eamq́ue ob rem Eridano Virgilius lib. 4. Georgicorum cornua, & taurinum uultum tribuit,

» *Et gemina auratus taurino cornua uultu*
» *Eridanus, quo non alius per pinguia culta*
» *In mare purpureum uiolentior influit undis.*

Ad quẽ locũ Probus inquit, Padus] Et ideò taurino uultu, quòd eius ſonus ut tauri mugitus, et ripæ flexuoſæ ſunt ut cornu. Sic ille. Vnde figmentum de Acheloi cornu ab Hercule auulſo. Et Horatius lib. 2. Carminum in Ode ad Auguſtum, Aufidum fluuium tauriformem uocat, inquiens,

» *Sic tauriformis uoluitur Aufidus,*
» *Qui regna Dauni præfluit Appuli*
» *Cum ſæuit.*

Vt maximè hallucinatus ſit Feſtus, qui lib. 18

ſcriptum

ſcriptum reliquit, taurorum ſpecie ſimulachra fluminum formari, quòd ſint flumina ut tauri atrocia. Aut ſi Iureconſultos dicimus intelligere ripas pro earum natura eſſe exeſas, parumq; ad rigorem accedere, non tamen cenſendum eſt eos exiſtimaſſe eadem forma prædiorum eſſe frontes: ſiquidem ripa à prædio ſeparatur, quod ex his Pauli uerbis .l. penultima. ff. de Fluminibus, cognoſcitur, Ripa, inquit, ea putatur eſſe, quæ pleniſſimum flumen continet. Secundum ripas fluminum, loca non omnia publica ſunt, cùm ripæ cedant, ex quo primùm à plano uergere incipiunt, uſq; ad aquam. Hæc Paulus. Vlpianus quoque eodem titulo .l. prima. §. Ripa, de ripa ſic inquit, Ripa autem eius ita rectè definitur, id, quod flumen continet, naturalem rigorem curſus ſui tenens, &c. Adde, quòd multis locis ſecus ripas fiebant aggeres ad coërcendum flumen, cùm imbribus immodicis intumuiſſet, & uiæ etiam relinquebantur in publicos & priuatos uſus, quibus à ripa diſcriminantur agri. Et ſi non me latet quibuſdam locis flumina præruptis compeſci ripis, quas non facilè illa licèt imbribus hybernis adaucta, ſupergrediantur (de quibus ripis minimè locutus eſt Paulus) ut paſſim propè Tyberim uidemus. Quod fuit in cauſa ut Bartholus huiuſmodi riparum, non

etiam quarum meminit Paulus, habens rationem, laberetur. Quas tamen culturis adiacentium agrorum pertingi consueuisse, non putauerim, cum in publicos priuatosque usus iter agentium, piscatorum, uicinorumque inculti aliquid, ut etiam hodie fit, relinqueretur soli. Quo fit ut quanuis sinuosas esse ripas intellexerint Iurisprudentes, ac Nomothetæ, non tamen tales prædiorum esse frontes censuerint, aut si à consimili forma non abesse putauerunt, tamen, rectis tensis lineis in frontibus illis, ad rigorem esse reducendas senserint. Nam alioquì lineæ ab his frontibus in insulas locaq; diuidenda, in directum, ut Paulus uult, non transducerentur, sed sæpius in obliquum, ut à Barthola non sine errore passim fit. Si enim ripæ agrorumque frontes semicirculum, aut semicirculo figurá minorem, maiorem'ue imitentur (ut de angulosis nihil dicamus) non transducuntur Barthola lineæ, sed ad sinus centrum protrahuntur, eoque loci terminum accipiunt, ut ex decima octaua, & decima nona ab ipso in Tyberiade delineatis figuris, & alijs eorum opusculorum locis facilè cognoscitur. Quæ res longè est absurdissima, & rationi naturali, ipsique legi minimè consentanea. Cui nanque decessio obfuit, accessio debet prodesse, & lineas directas ac parallelas in insulam

lam

lam diuidendam lex duci iubet: nam inquit Iuriſconſultus, Quantum enim ante cuiuſque eorum iuxta ripam eſt, tantum ueluti linea in directum per inſulam transducta, quiſq; eorum in ea habebit certis regionibus. Habetur autem ratio latitudinis, quæ in fronte iuxta ripam ſit, non quæ in agro, quia flumen quod abſtulerat, reddidiſſe uidetur, ac ne, ſi pro modo latitudinis fortaſſe in agro maioris aut minoris, diuiſio fiat, uicinis maior, aut minor quàm par ſit, portio accedat. Adhæc, ſi ad Bartholi præſcriptum diuiſio fiat, illud uſu ueniet, ut eam aluei, alluuionis, aut inſulæ portioné, quæ è regione, & ante fundi mei frontem fuerit, quamque mihi Iureconſultus in prænotata. l. Inter eos. adiudicat, non omnino conſequar. Quod enim extra conum linearum, à ſinu in rem diſpertiendam ductarum, reliquum erit (ſiquidem conum quendam efformant lineæ à ſinu, et circuli portione in centrum productæ) licèt ante fundum meum exiſtat, excluſum, uicinis hinc inde accedet: aut ſi uicinorum agrorum frontes, mei agri fronti perſimiles erunt, unde ex obliquis lineis coni alij fiant, nulli adſcribetur. Adde quòd is aliquando erit frontis flexus, ut ſi ſuper eo ad circinum deſignato lineæ, quæ in centrum concurrant, inſtruantur, nihil inſulæ quanuis uicinæ intercipiatur.

Præterea cùm ripæ frontesq; agrorum ripis adiacentium, nunquam ad circinum sinuosæ sint, quid causæ est, ut magis ad circinum earum flexus, aut ad angulum alicubi, unde quæ demonstrata sunt absurda sequantur, quàm ad rigorem rectamq; lineam, ut naturalis ratio, & lex iubent, redigere uelit? Huc accedat postremò, quòd si ea diuisionis ratio & uia, quam Bartholus tam artificiosè, ut multis uidetur, edocuit, tanquàm ex legis mente ineunda esset, geometricaq; schemata, linearũq; ductus res tã uarios requireret, Iulius Frõtinus, maximus Geometra, quique sub Diuo Nerua Imperatore, mensurarum rationem (ut ipsemet in præfatione operis sui ad Celsum Penestum demonstrat) ac opera exercebat, in libello de Iure, & controuersijs limitum, quæ ad hanc rem pertinebant, non omnino omisisset; præsertim cum de alluuione dicat fieri controuersiam, & de Alueo fluminis ueteri, ac insula fluuiali aliquid scripserit. Quin Aggenus Vrbicus in Commentario in Iulij Frontini librum, cum agat pluribus de Alluuione, eorũ, quæ Bartholus comminiscitur, saltem particulam (nam ad huiusmodi res cuiuis etiam paululum geometriæ initiato facilis datur aditus) attigisset, aut ad hasce dirimendas controuersias, Agrimensoris diligẽtiam accersendam

dam

dam eſſe cēſeret, quòd aliquando in rebus alijs Frontini ſententiam ſequutus, faciendum eſſe teſtatur. Hæc eadem planè, quæ anno à CHRISTO *nato* 1552, *literis conſignaueram editurus, in mentem etiam uenerunt eruditiſſimo, & multis nominibus clariſſimo uiro Ioanni Buteoni Delphinatico, qui libro De Fluuiaticis inſulis ſecundum ius ciuile diuidendis, à Bertello* 1554. *primùm Lugduni edito, in quo diligentiſſimè hac de re agit, anteuertit. Mea autem hæc Miſcellanea, in quibus hoc idem caput contineretur, legerunt Bononiæ anno* 1553. *quos aduoco teſtes omni exceptione maiores, præter Illuſtriſſimum Principem Iulium Vitellium, Sebaſtianus Regulus, qui adhuc in eius urbis Gymnaſio leniores literas docet, Albertus Floralius, Franciſcus Spatarius, & Petrus Baccius, Iuriſconſulti optimi, magnaque Arretinorum ornamenta: ut Pompeium Nutum, Ioannemque Nicolaum Iuſtum eruditiſſimos iuuenes mittam, quorum hortatu hæc ſcripſi, quique hos libros ſæpius ante quàm Bononiam proficiſcerer, uerſarunt.*

Quas res emendis uendendisq; pecore, & iumentis stipularentur antiqui, & quas uerborum formulas usurparẽt. Varronis uerba quædam declarata.

CAP. III.

ANIMALIVM *quoque uenditor cauere debet, ea sana præstari. Et qui iumenta uendit, solet ita promittere,* ESSE, BIBERE VT OPORTET. *Sunt hæc Domitij Vlpiani uerba, quæ leguntur in. l. Ex empto. §. Redhibitionem. ff. De Actionibus empti. Quæ cùm olim obseruasset Nicolaus Antonius Gratius, doctissimus Iurisconsultus, quo cum Venetijs aliquandiu coniunctissimè, atque amantissimè uixi, ex me percontabatur, an ego, qui non sine rei familiaris detrimento scriptores multos excussissem, præter hanc loquendi formulam, qua uenditor dum emptori caueret, uteretur, in huiusmodi contractibus alia uerba consueuisse usurpari animaduertissem. Quem ego monui, ut Varronem lib. 2. Rei rusticæ cap. 2. consuleret, apud quem de re quædam legerentur, quæ cùm à me in hypomnematis essent adnotata, memoriæ tunc minimè adessent. Varronis autem uerba, ad rem pertinentia sunt infrascripta, quæ in lectoris gratiam referre libuit, In emptionibus iure utimur*

mur eo, quod lex præſcripſit. In ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Quidam enim precio facto, in ſingulas oues, ut agni chordi duo pro una oue adnumerentur, & ſi qui uetu ſtate dentes abſunt, item binæ pro ſingulis ut procedant. De reliquo antiqua ferè formula utuntur cùm emptor dixit, TANTI SVNT MII EMPTAE. *& ille reſpondet,* SVNT. *& prompſit nummos. Emptor ſtipulatur priſca formula ſic,* ILLAS'QVE OVES, QVA *de re agitur, ſanas rectè eſſe, uti pecus ouillum, quod rectè ſanum eſt: extra luſcam, ſurdam, minam, ideſt uentre glabro: neque de pecore morboſo: etiam habereq; rectè licere?* HAEC SIC RECTE' FIERI SPONDES? *Nec cùm id factum eſt, tamen grex dominum mu tauit, niſi ſi eſt adnumeratum. Et eodem libro cap. 5. Eos cum emimus domitos ſic ſtipulamur,* ILLOSCE BOVES SANOS ESSE, NOXIS'Q. PRAESTARI? *Cum emimus indomitos ſic,* ILLOSCE IVVENCOS SANOS RECTE', DE'Q. SANO PECORE ESSE, NOXIS'Q. PRAESTARI SPONDES'NE? *Paulò uerboſius hoc qui Manilij actiones ſequuntur. Lanij, qui ad cultrum boues emunt, & qui ad altaria, hoſtiæ ſanitatem non ſolent ſtipulari. Idem ab eodem Varrone cap. 6. 7. et 8. ſtatuitur in em-*

ptionibus uenditionibusque asinorum, equorum, & hinnulorum. Verùm ne omnino illiba ta uerba hæc relinquamus, sciant semidocti, quantum adtinet ad uerba illa, In emptionibus iure utimur eo, quod lex præscripsit.] legem accipi non pro ciuili lege, sed pro mancipio, aut mancipij lege, quæ dici in uenditionibus consueuerat. Horatius *lib.2. Epistolarum in Epistola ad Iulium Florum,*

» *Prudens emisti uitiosum, dicta tibi est lex.*
» *Insequeris tamen, & lite moraris iniqua.*

Cicero lib.1. de Oratore, Cùm enim Marius Graditanus ædes Auratæ uendidisset, neq; seruire quandam earum ædium partem, in mancipij lege dixisset, defendebamus, quicquid fuisset incommodi in mancipio, id si uenditor sciſset, &c. Idem lib.3. de Officijs, de earundem ædium uenditione, Hæ Sergio seruiebant, sed hoc in mancipio Marius non dixerat, &c. Sequitur mox in contextu Varronis, Et si qui uetustate dentes absunt, item binæ pro singulis ut procedant.] Adnotandum est uerbum Procedant, ualere, In utilitatem cedant. Idem nanq; quod prodesse, significare uidetur. Cato in lib. De Re rustica cap.148. Quot, inquit, dies per dominum mora fuerit, quominus uinum deguſtet, totidem dies emptori procedēt, &c. P. Scipio in Oratione, quam Censor de

moribus

moribus ad populum habuit, ita apud Gellium Noct. Attic. lib. 5. cap. 19. inquit, In alia tribu patrem, in alia filium ſuffragium ferre. Filium adoptiuum tam procedere, quàm ſi ſe natum habeat. Atque ita interpretari uidetur idem Gellius ſic de eiuſdem Scipionis relatis uerbis loquens, Id etiam eum culpauiſſe, quòd filius adoptiuus, patri adoptatori, inter præmia patrum prodeſſet. Ad ea uerò uerba, Nec cùm id factum eſt, tamen grex dominum mutauit, niſi ſi eſt adnumeratum.] ſpectant quæ ex Caio Iuriſconſulto leguntur in. l. Quod ſæpe. §. Si pro numero. ff. De Cõtrahenda empt. ſunt autem ſubiecta, Si, inquit, pro numero corporum precium fuerit ſtatutum, Sabinus, & Caſſius tũc perfici emptionem exiſtimant, cùm adnumerata, adméſa, appenſa'ue ſint: quia uenditio quaſi ſub hac conditione uidetur fieri, ut in ſingulas metretas, aut in ſingulos modios, quos quas'ue admenſus eris, aut in ſingulas libras, quas appenderis, aut in ſingula corpora, quæ adnumeraueris. Ergo & ſi grex uenierit, ſiquidem uniuerſaliter uno precio, perfecta uidetur, poſtquàm de precio conuenerit. Si uerò in ſingula corpora certo precio, eadem erunt, quæ proximè tractauimus. Hæc Caius.

Locus

Locus in eiusdem Varronis uerbis perplexus declaratur, atq; agitur de animalibus sacrificio ineptis. Cur homines corpore uitiati, à sacerdotio arceantur. CAP. IIII.

NON *parum mihi negocij facessunt uerba illa Varronis suprà relata, Lanij, qui ad cultrum boues emunt, & qui ad altaria, hostiæ sanitatem non solent stipulari.*] *Satis enim constat, animalium, quæ sana non sint, carnes corporibus humanis morbos perniciemq; conciliare; & Dijs, mutilis & morbosis animalibus, fieri sacra non consueuisse. Vnde illud apud Aristophanem,*

» Ἀλλ' οὐδὲ θύσιμός ἐστιν, αὐτὴν κέρκον οὐκ ἔχων.

Idest,

» *Sed neque sacrificio conuenit, ipsam caudam non habens.*

Sanum enim, & perfectum esse debet quod Dijs offertur. Suidas, Κόλουρα. τὰ μὴ ἔχοντα κέρκον ἢ τὰ κολοβὴν ἔχοντα οὐράν. ἅπερ ἐν ταῖς ἱερουργίαις οὐ θύεται. καθόλου γὰρ εἰ ἦν τέλειον καὶ ὑγιὲς οὐκ ἐθύετο τοῖς θεοῖς. *Idest, Colura; Non habentia caudam, uel habentia mutilam caudam, quæ in sacrificijs non mactantur. Vniuersaliter .n. nisi esset perfectum & sanum*

num, non ſacrificabatur Deis. Hæc ille. Quo pertinent illa Ariſtotelis apud Athenæum lib. 15. Dipnos. Cap. 5. Ariſtoteles (inquit ex interprete Athenæus) in Sympoſio narrat, quòd nihil mutilatum Deis offerre, ſed omnia perfecta ac integra donare conſueuimus. Plenum uerò, & perfectum eſſe uidetur corona. Hæc ille. Iulius Pollux lib. 1. Cap. 1. de adductis uictimis; oſtendit deligi oportere uictimas ſanas, et rectis membris, ac nō mutilis prædita. Plinius quoque Natur. hiſt. lib. 8. Cap. 45. demonſtrat, in ſacrificijs non quoduis animal citra delectum offerri altaribus, fuiſſe in more poſitum. ſic nanque ait de bobus, Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non ſtatim nato conſummatæ ut cæteris menſuræ. Creſcit uni donec ad ueſtigia ima perueniat. Quamobrem uictimarum probatio in uitulo, ut articulum ſuffraginis contingat. breuiore non litant. Hoc quoque notatum, uitulo ad aras humeris hominis allato non ferè litare, ſicut nec claudicante, etc. Plutarchus Problemate 72. uictimis non ſanis ſacrum fieri non conſueuiſſe, nec auibus ulceratis auſpicari ſolitum dicit: Hermippus uerba faciens ad Dionyſium Athenæi Dipn. lib. 12. Cap. 29. ad rem quòd attinet in hanc loquitur ſententiam, Nunc pauperes iam tibi

boues

boues mutilos ſacrificant, Leotrephide, ac Thumantide graciliores. Hæc ille, rem indignam, & ſacrificandi legi minimè conſentaneá demonſtrare uolens. Non ſolùm apud Ethnicos, ſed etiam apud Hebræos hoſtiarum delectus habebatur, & mutila, ægrota, maculisq; deturpata offerre non licebat, ut Leuitici cap. 9. & 22. Deuteronomij 15. & 17. & Malachiæ 1. apertè cognoſcitur. Cum igitur animalia, quæ non erant ſana, item mutila, & indecora, ſacrificijs eſſent inepta, & morboſa perniciem comedentibus afferant, quid cauſæ eſt ut qui hoſtias ad altaria, & qui ad cultrum boues emebant, ſanitatē non ſtipularentur? Quātū ſpectat ad hoſtias, ſtipulationem huiuſmodi adhiberi non conſueuiſſe arbritror, quia maximus haberi conſueuiſſet delectus hoſtiarum, atq; hæ prius diligentiſſimè probari ſolerent, quod paululum indicat Plinius uerbis ſuprà relatis dum inquit, Quamobrem uictimarum probatio in uitulo ut articulum ſuffraginis contingat, breuiore non litant. Hoc quoq; notatum, uitulo ad aras humeris hominis allato, non ferè litare. ſicut nec claudicante, etc. Vnde hoſtiæ eximiæ dictæ. Macrobius Saturn. lib. 3. Cap. 5. Eximij quoq;, inquit, in ſacrificijs uocabulum, non Poëticum ἐπίθετον, ſed ſacerdotale nomen eſt. Veratius

enim

enim in Pontificalibus quæſtionibus docet, eximias dictas hoſtias, quæ ad ſacrificium deſtinatæ eximantur è grege; uel quòd eximia ſpecie, quaſi efferēdæ numinibus eligantur. Hinc ait,

» *Quatuor eximios præſtāti corpore tauros.*

Vbi quòd eximuntur, Eximios. quòd eliguntur, Præſtanti corpore monſtrauit. Hactenus Macrobius. Eſtq́; exiſtimandum libris ſacerdotalibus, iureq́; pontificio cautum fuiſſe, quales hoſtias eligere oporteret, & quas reijcere. Liuius nāq; lib.5. Decad.3. librorū, in quibus apud Romanos ſacrificandi ars conſcripta eſſet, facit mentionem. Eſt etiam à Cœlio Rhodigino relatum Lectionum antiquarum lib.7. Cap.1. Græci moris fuiſſe, tauros quidem explorare farina appoſita, capras uerò ciceribus. nam ſi guſtare abnuiſſent, ea re haud ualere ſatis concipiebant. Capras autem etiam frigida aqua.

Quod pertinet ad lanios, qui ad cultrum boues citra ſanitatis ſtipulationem emebant, quantum coniectura aſſequor, id factum dixerim, quia ſtatim emptum animal eſſent occiſuri, aut quia nullus bobus pecoriq́ue morbus in eſſe poteſt, ex quo carnes eſu pernicioſæ aut peſtilentes ſint, qui oculis, aut manibus non deprehendatur, quandoquidem laniorum

ſoler-

ſolertiam tantam eſſe quotidie uidemus, ut etiá morbos inteſtinos, et penitioribus pecoris partibus inſidentes pluribus argumentis ex lóga obſeruatione cognoſcant. Quanquàm hac de re amplius quærendum eſſe uidetur.

*Verùm nedú hoſtias Dijs offerédas, ſed etiá ſacerdotes ſanos, non mutilos, minimèq; deformes eſſe, antiqui uoluerunt. Nam, ut miſſa faciam, quæ leguntur Leuitici Cap.21. multisq; locis in iure noſtro Pontificio, Seneca lib.4. Declam. lege fuiſſe cautum demonſtrat, ut ſacerdos corpore uitiato nec integro, à ſacris remoueretur; quòd tanquàm res mali ominis homo huiuſmodi eſſet deuitandus. Eſt etiam ab Aulo Gellio relatum lib.1.Cap.12. fas non fuiſſe capi uirginem Veſtalem, quæ lingua debili, ſenſu' ue aurium diminuta, alia' ue quauis corporis labe inſignita eſſet. Plutarchus Problemate 72. teſtatur, Augures ſi ulcus habuiſſent, augurandi cauſa ſedere prohibitos. Cuius rei cauſam ille ita explicat, An & hoc ſignum eſt non oportere qui * morſum aliquem, aut ulcus, aut perturbationem in animo haberent, res diuinas tractare, ſed tum Deorum mentem hominibus prodere, cùm et liquido, & integro animo eſſent? An illud rationem habet, ſi neque uictimam ſanandi ulceris cauſa quiſquam adhiberet, nec auibus ulceratis*

tis ad auspicandum uteretur, ea multò magis in se ipsis seruanda existimasse, ut ad ea, quæ à Dijs significarentur, puri, & integri accederent? Vlcus enim diminutio quædam, & corporis pollutio uidetur. Hæc ille. Adstipulantur Plutarcho nõ parùm sacrarum literarum uetustate, & pietate in Deum insignes interpretes. Hieronymus siquidem Ad Fabiolam De ueste sacerdotali, corporis uitia ad animum referri ait, ideoq; talibus præditos corporibus, ad rem diuinam faciendam, esse ineptos. Gregorius, ut etiam legitur in Decr. cap. Hinc etenim. Dist. 49. uitia, maculasq; corporis, animi uitijs sociari scriptum reliquit. At optimè Theodoritus Quæst. 30. in Leuiticum, qui corpore uitiatos à sacris arceri testatur, ut per affectiones non spontè susceptas, ea, quæ à uoluntate proficisci solent, prohiberentur, Verbi gratia, inquit, oculorum occæcatio, inopiam cognoscendi significat; auris amputatio, inobedientiam; naris autem ablatio, facultatis discernẽdi priuationem; manus abscissio, in agendo socordiam; hocq; modo reliqua sunt intelligenda. Idcircò uictimas omnibus membris integras offerre, per ea, quæ offeruntur, instruens offerentes, ut habeant animæ sinceras operationes, &c. Idem Quæst. 14. ad cap. 15. Deuteron. ait ideò præcipi ne

Deo

Deo offerantur primogenita ex armentis gregibusq; maculosa, & uel claudicantia, uel cæca, aut aliqua corporis parte deformia infirmaque; ut admoneantur homines, debere nos ad omne opus bonum consummatæ esse sapientiæ.

Roma cur communis patria à Modestino sit appellata, alio pacto quàm Alciatus fecerit declaratum. Romanum imperium, Orbem ex ea causa, quam Hegesippus attulit, non esse dictum. CAP. V.

ROMAM *communem esse patriam, dixit Modestinus Iurisconsultus. l. Rem. ff. Ad municipales. id ei nominis tribuit etiam Cicero Orat. I. contra Rullum, quanquàm fortasse, ut à Modestino factum suspicari licet, non omnium nationum ratione, cùm uterque uoce Nostra, utatur. Cur autem hoc nomen Romæ tributum sit, admodum eruditè explicat Alciatus Dispunctionum libro 2. cap. 21. nimirum quòd omnes, qui imperio Romano subditi essent, ciuitatis Romanæ ius haberent, iuxta illud Pauli sub titulo De statu hominum. ff. In Orbe Romano qui sunt, ciues Romani ex constitutione diui Antonini effecti sunt. Verùm etsi*

etſi germana hæc uidetur ſententia, nihilominus cum ante conſtitutionem Antonini ſic Roma ſit nuncupata, ea etiam de cauſa communis patria dicta uidetur, quòd totius quaſi habitatæ eſſet terræ compendium, in qua omnes planè habitarẽt nationes. Quod uerum eſſe, ex Athenæo cognoſcere licet, qui Dipnos. lib. 1. cap. 15. ſic loquitur, Comitio interprete, Non longè, inquit, aberraret fortaſſe à ſcopo, quiſquis totius habitatæ terræ compẽdium Romanorum ciuitatem appellauerit, in qua omnes ciuitates commorantes facilè intueri licet, & particulatim & quàmplurimas; ut Alexandrinorum auream, Antiochenorũ pulchram, Nicomediorum ornatiſſimam, omnium præterea ſplendidiſſimam quotquot Iupiter detegit Athenas. Deficeret, non unum dicam diẽ, ad connumerandas ciuitates, quæ in Orbe Romano continentur, ſed omnes uix per anni ſpatium ob multitudinem connumerarentur. Omnes nanque ibi nationes habitant, Cappadoces, Scythæ, Pontici, & alij complures. Hi ſunt enim totius habitatæ terræ compendium. Hæc ille. Quia ergo totius habitatæ terræ compendium Roma uideretur, quòd eam omnes ferè nationes incolebant, communis patria potuit etiam appellari. Imperium autem Romanum, cur Orbis diceretur, ſcriptum Hegeſippus reli

Orbis nuncuparetur, non ſatis eſſe aſſequutum. Nam etſi ditionis Romanæ amplitudo id nominis exigere uidetur, nihilominus cùm & Cretam inſulam præ Romano imperio exiguam, Minois orbem dici conſpiciamus, uox huiuſmodi ad imperium uidetur aliquo pacto pertinuiſſe, quòd ditio quatenus progrederetur, limitibus quaſi in orbē circumſcribi ſoleret. Sed intercedant eruditi; hæc nanq; non tam iudicandi gratia, quàm admonēdi excitandiq; ingenij lectorū, à nobis in medium adducūtur.

Auli Gellii locus expenditur, & Alciati, Ferrarii aliorumque Iureconſultorum error demonſtratur. CAP. VI.

AVLVS *Gellius lib.5. Noct. Attic. cap. 19. dum de Adoptione atque arrogatione ageret, arrogationem ſua ætate per populum fieri conſueuiſſe teſtatur, & arrogationis, quæ per Principem fieret, non meminiQuæ res magna admiratione digna uidetuſiquidem antiqua lege Regia (hæc & lex Imperij appellatur in. l. Ex imperfecto. C. de Ter ſtam.) omne ius, omniſq; poteſtas Populi Romani, in Imperatorem migrauit, ut teſtatur Iuſtinianus. l. 1. §. Cum enim. C. de Veteri iure enucleando. & §. Sed & quod Principi. Inſt. de Iure nat. gent. & ciuili. ac legitur in*

l. 2. ff. de Orig. iuris. l. 1. de Constit. Principum. & l. unica de Offic. Præf. præt. Præterea quia Caius. l. 2. ff. de Adoptionibus. & idem Iustinianus in Instit. sub eodem titulo. §. 1. arrogationem sub Imperatoribus per Principis rescriptum fieri consueuisse demonstrant. Quanquàm Caius in suis Institutionibus (nisi hic alter sit Caius ab illo diuersus) ex quibus legem illam in Pandectas translatam esse affirmatur, arrogationis, quæ Principis auctoritate fieret, non facit mentionem, uideturq; eius contextus locupletatus additamentis eorum, qui Pandectarum libros composuerunt, ut ab eis alijs in locis esse factum, fuit à me obseruatum. Quin Imperatores Diocletianus, & Maximianus in l. Impuberem. C. de Adoptionibus, arrogationem, quæ per populum fiebat, iuris esse antiqui apertè affirmant, his uerbis, Arrogatio etiam ex indulgentia principali facta, perinde ualet apud Prætorem, uel Præsidem intimata, ac si per populum iure antiquo facta esset. Vnde doctissimus uir Andreas Alciatus in Com. ad. l. Derogatur. ff. de Verb. Signif. quæ à Gellio de arrogatione afferuntur, iuris esse antiqui existimat. ac postquàm Po. Rom. omne imperium in Augustum transtulit, rescripto Principis opus fuisse dicit. Atque eadem fuit sententia

Ioannis

Ioannis Ferrarij in Annot. in Inſtitutiones, ut alios etiam ex noſtris Iureconſultis omittam, qui in eandem iuerunt ſententiam, uel iam inde ab uſque Tiberij Imp. tempore ueterem illum morem rogationum exoleuiſſe affirmant. Sed hi lapſi uidentur; nam Gellij de Arrogatione, quæ ſua ætate in uſu eſſet, clariora ſunt uerba, quàm ut dubitationi locus relinquatur. Accedit eò quòd curiatæ legis, quæ in comitijs fieret, in arrogationibus uſum etiã ſub Imperatoribus perduraſſe cognoſcitur ex Dione libro 39. & 45. & Domitius Vlpianus, ac Appianus Alexandrinus, quos Adriani Imperatoris ætate floruiſſe conſtat, per populum Ro. fieri arrogationem ſcriptum reliquerunt, alter lib.3. Bel.ciu. alter uerò in ſuis Inſtit. Quibus adſtipulatur Galba Imp. apud Tacitum lib.17. his uerbis ad Piſonem, Si te, inquit, priuatus lege curiata apud Pontifices, ut moris eſt adoptarem. Quare facilè aſſentior eruditiſſimo uiro Franciſco Hotomano, qui in Annot. in Inſtit. conſuetudinem arrogandi per populum, Diocl. & Max. Impp. aut alterius paulò ſuperioris Cæſaris ætate obſoleuiſſe exiſtimat. Gellius aũt horum imperij annum primum (fuit hic ab urbe condita 1038.) quo conſtitutio illa edita eſt, non multùm præceſſit. anno ſiquidem milleſimo ab urbe cõdita, caput

officij ergô, ac hominis comitate incredibili, et doctiſſimorum ſermonum ſuauitate pellectus, inuiſere ſolebam. Cùm auté uires adhuc illi imbecilliores eſſent, ijs de rebus colloquebamur, quæ mentem exhilarare, mirumq́; immodum oblectare ſolerent. Verùm morbo ſenſim remittente, eoq́; iam ualentiore reddito, nec à diſſertationibus, leuioribus illis quidem, ſed quæ fructu minimè carerent, abſtinebamus. Inter cæteras autem diſſertationes aliquando quæſtio incidit, De dominio fructibusq́; arboris in agrorum confinio uel propè confinium enatæ. In qua multis ultro citroq́; intortis argumentis, eò tandem deuênimus, ut receptam Iuris interpretum ſententiam, amplecteremur. Sed cùm eo ſim ingenio, ut dum aliquid ocij ſuppetit, controuerſias huiuſmodi, atq; etiam grauiores iam planè obliuione ſopitas, in animum reuocé, libuit modò ea de re, de qua quidam recentiores poſtea ſcripſerunt, diſſerere.

CAIVS *Iuriſconſultus in. l. Adeo. ff. De acquirendo rerum dom. ſic habet. Si alienam plantam in meo ſolo poſuero, mea erit. Ex diuerſo, ſi meam plantam in alieno ſolo poſuero, illius erit; ſi modò utroque caſu radices egerit. Antequàm enim radices ageret, illius permanet cuius et fuit. His conueniens eſt, quòd ſi uicini arbor ita terram preſſerit, ut in meum fun*

dum radices egerit, meam effici arborem. Rationem enim non permittere, ut alterius arbor intelligatur, quàm cuius in fundum radices egisset. Et ideò prope confinium arbor posita, si etiam in uicini fundũ radices egerit, communis est. Hæc Caius: quæ in Iustiniani Institutiones, ab ijs, qui eas composuerunt, in titulum De Rerũ diuisione translata sunt. Additq; Marcianus statim his Caij uerbis nouissimis, Pro regione cuiusque prædij. His adstipulatur Paulus in.l. Arbor. ff. De Communi diuidundo, & in.l. Illud. ff. Pro socio. inquiens, arborem in confinio natam, quandiu cohæret fundo, ex regione cuiusque finium, pro qua parte in fundo fuerit, utriusq; uicini communem finitis partibus esse, ita ut in communi diuidundo iudicium non ueniat. Sed his maximè aduersari uidetur Pomponius in.l. Si plures. ff. Arborum furtim cæsarum. eo loci, ubi in hæc uerba loquitur, Si arbor in uicini fundum radices porrexerit, recidere eas uicino non licebit, agere autem licebit, Non esse ei ius sicuti tignum aut proiectum, immissum habere. Si radicibus uicini arbor aletur, tamen eius est, in cuius fundo origo eius fuerit. Hactenus Pomponius. Cuius uerbis permotus Iacobus Cuiacius nobilis nostræ ætatis Iurisconsultus, in Notis suis in Iustiniani Institutiones, ad locum

cum prænotatum ſic inquit, Eſt igitur uel de radice controuerſia, uel de glande legenda. Controuerſia radicis ita iure noſtro definitur, ſi ex utraq; parte arbor in fine poſita radices egerit, communis eſt. Quæ non eſt poſita in fine, & ſi utrinque radices egerit, communis non eſt. l. Si plures. ff. Arborum furtim cæſarum. l. ultima. ff. Quod ui aut clam. &c. Sed miror perſpicacis ingenij interpretē hæc protuliſſe, cùm in uerbis, quæ ipſe interpretabatur, et in prænotata. l. Adeò. manifeſtè habeamus, arborem propè confinium poſitam, ſi in utrunque fundum radices egerit, communem eſſe. Idem nanq; eſt iudicium (quod & eruditiſſimus Ioannes Buteo in tractatu De diuiſione fructus arboris in confinio natæ monuit) ſi uel in confinio, uel prope confinium arbor exiſtat, dummodò utroque fundo radicibus cohæreat. Sanè ipſe Buteo, in diuiſione fructus arboris in confinio uel prope confinium natæ, rationem habendam eſſe dicit aëris fundo ſuperfuſi, non radicum, quòd hoc in iure habeatur pro regula, eius eſſe cœlum, cuius eſt ſolum, & radicum progreſſus ſubterraneus ſemper in occulto ſit, & ad regiones finiendas prorſus incertus: eamq; ob rem apud Paulum in prænotata. l. Illud. ff. Pro ſocio. ubi habet, Proque ea parte ſingulorum eſſe debeat, pro qua par-

te IN FVNDO FVERAT. *intelligit fundum, aërem fundo superfusum; unde necessariò deducit, partes fructuum in solo singulorum uicinorum de cœlo esse limitandas, perpendiculo demisso, secundum expansiones ramorum extremas. Sed & hic labitur, iuriq; nostro aduersa præscribit. Nam primùm quantum attinet ad aërem solo superfusum, quod ille dicit, legibusque ultima, & penultima. ff. Quod ui aut clam. probat, uerum est in solo, in quo sit ædificium constructum, cui impendeat arbor; non autem in agris culturis destinatis. Sic enim inquit Vlpianus in. l. priore. ff. De arboribus cædendis, Differentia duorum capitum interdicti hæc est, Siquidem arbor ædibus impendeat, succidi eam præcipitur: si uerò agro impendeat, tamen usque ad quindecim pedes à terra coërceri. Hæc Vlpianus. Quanquàm Iulius Paulus Sententiarum lib. 5. Tit. 7. agris ædificia æquat his uerbis, Arbor, quæ in alienas ædes, uel uicini agrum imminet, nisi à domino sublucari non potest, isq; conueniendus est ut eam sublucet. Quòd si conuentus dominus id facere noluerit, à uicino luxuries ramorum compescatur, &c. Deinde quod spectat ad radicum subterraneos progressus cæcos & incertos; respondeo Iureconsultos ac nomothetas apertè rationem habuisse radicum,*

eamq;

eamq́; incertitudinem nihil morari; modò conſtet arborem utrinque radices egiſſe, cuius rei ablaqueatione citra arboris interitum admoneri poſſumus. ſiquidem, terra non admodum effoſſa, craſſiores radices ſtatim produntur, & quibus ex locis arbor ſibi attrahat alimoniam, intelligitur. Maior autem radicum quàm aëris habenda fuit ratio: cum ab his arboris uita, & feracitas pendeat, nec modico detrimento arbores, radicum ſuctu agros afficiant, eos nanque ita exhauſtos reddunt, ut frugibus, niſi ſtercorationis adiumenta acceſſerint, non ſint idonei. Quamobrem æquum eſt, incommodum damnumq́; uicini, commodo ac utilitate ſarciri ac penſari. Et ſi ramorum arboris proiectus, umbra aliquid damni infert, quod tamen cùm parui ſit momenti, ſatis depulſum uidetur, ſi à terra ad quindecim uſque pedes arbor ſublucetur, altiusq́; coërceatur, ut Vlpiani uerbis conſtat loco pridem citato, ex quo ſatis intelligitur, aërem fundo ſuperfuſum, quantum ad rem attinet, ad quindecim duntaxat pedum altitudinem domino fundi procedere. Accedat eo, quòd ſi huius ſententia uera ſit, fruſtrà Prætoris editum eſſet interdictum in. l. 1. ff. De glande legenda, quo arboris domino cóceditur, fructus, qui in uicini fundum deciderint (nimirum ex ramis in eum proie-

proiectis) tertio quoque die legere atq; auferre. Vnde etiam satis liquet, uerba illa Pauli, Proque ea parte singulorum esse debeat, pro qua parte IN FVNDO FVERAT. *non esse, ut ipse uoluit, accipienda. Quod uel inde cognoscere licet, quia illud, In fundo fuisse, nó solùm ad arborem, sed etiam ad lapidem, qui per utrunq; fundum extendebatur, à Paulo refertur. Ac nemini obscurum est, lapides intra terram oriri, ut sensit Marcellus in.l.Pro regione.ff.de Acq.rer.dom. (licèt quibusdam locis & in terræ superficie, et in aquis ipsis fiant,) & alicubi etiam crescere, ut testatur Iureconsultus in.l.nouissima.ff.De fundo dotali. & in l.Diuortio.ff.Soluto matrim.ut Alberti cognomento Magni in libris de Mineral.Plinij lib. 36. cap.15. & aliorum hîc testimonia consultò omittam. Præterea nullus ueterum Iureconsultorum, quod equidem meminerim, huiusce modi uerbis, patulæ arboris ramorum, aut meniani, tigni'ue proiectum significat: uerbisque omnino uim afferre uidemur, si fundum, pro aëre fundo superfuso, accipiamus. Sanè Prætor, & Vlpianus.l.priore.ff.De arboribus cædendis, arborem uicini agro uel ædibus impendêre, non in agro, aut ædibus esse dicunt. Sisenna uerò de arbore, proijcere dixit, ut legitur apud Macrobium libro 4. Saturn.*

Vetus,

Vetus, inquit Siſenna, atque ingens erat arbor ilex, quæ circum proiectis ramis, maiorẽ partem loci ſummi tegebat. Vt enim inquit Iabolenus. l. Malum. ff. De uerb. ſign. proiectum eſt id, quod ita prouehitur, ut nuſquam conquieſcat, qualia meniana, & ſubgrundia eſſent.

Igitur ſatis conſtat, radicum, non autem ramorum habendam eſſe rationem. VERVM *ad antinomiam præmonſtratam redeo. Caius, Martianus, Paulus, Iuſtinianusq́; manifeſtè decernunt, arborem in confinio natam, uel propè confinium poſitam, ſi etiam in uicini fundum radices egerit, communem eſſe. Contrà Pomponius, ſi arbor in uicini fundum radices porrexerit, ait recidere eas uicino non licere, agere autem licere, Non eſſe ei ius ſicuti proiectum aut tignum habere. Hanc contextuum litem dirimere uolens eruditiſſimus Iureconſultus Franciſcus Hotomanus lib.* I. *Obſeruationum cap.*10. *ait Pomponium id ſequutum, quod in alijs ſimilibus cauſis ſpectari ſolet, ſcilicet ut id, quod partis acceſſionisque loco eſt, ex eo, quod principale eſt, cenſeatur, quemadmodum in purpura, cæterisq́; omnibus traditur in. l. Sed ſi meis. ff. De acquirendo rerum dom. l. Cùm aurum. §. Perueniamus. ff. De auro & arg. leg. l. Tigni. ff. De exhib. l. In rem actio. §.* 2. *&* 4. *ff. De rei uindic.*

dic. Cum igitur non modò longè maxima pars arboris, sed etiam potissima pars radicum, in meo fundo sit, quanuis in uicini fundum reliqua pars prorepserit radicum, arbor mea nihilominus manere debet, cum & si uicini fundo arbor partim alatur, ex potiore sui parte, ut in cæteris fit, extimanda sit. Vt hac ratione Caij Iustinianiq; argumentum neutiquam obsit, quo dicitur, rationem non permittere, ut alterius arbor esse intelligatur, quàm cuius in fundum radices egerit. Cuius uiri sententia non uidetur reijcienda. In eo tamen lapsus uidetur, quòd putat radices non esse excindendas, ne arbori interitus afferatur, sed si quid uicini intersit, negatoria eum actione uti debere, Ius mihi non esse immissum illud in suum fundum habere, ut ei suum damnum uel in pecunia, uel in aliqua fructuum parte resarciam. Est enim sanè quàm manifestum, si radices non multæ admodum, ut potè quarum ratio non habeatur, arbori, quæ magna radicum copia suffulta sit, abscindantur, interitum ipsi non afferri: nec uideri Pomponium demonstrare, non esse radices abscindendas, & si dicat, uicino eas recidere non licere. Siquidem uetat, illas propria auctoritate abscindere, cum uelit ut agat, Non esse mihi ius in suo fundo radices habere, sicuti proiectum, aut ip-

sum

ſum in eius ædificium immiſſum habere. Hanc autem actionẽ his uerbis dari ad rẽ, quam ita habere non conceditur, amouendã, demonſtrat idem Põponius in.l. poſteriore, De arboribus cædendis, dum inquit, Ex lege. 12. Tabularũ de adimenda ea rectè agere potes, Ius ei nõ eſſe ita arborẽ habere. Sic Põponius. Traditq́; Vlpianus in.l.pen.ff. Vti poſſidetis, interdictum, Vti poſſidetis, efficax eſſe ad uicinum compellendum ut proiecta (his autem Pomponius comparat radices illas) & tectoria tollat. Licèt obſtare uideatur quod de aquæductu dicitur in .l. Quemadmodum. §. 1. ff. Ad legem Aquiliam. Significat ergo Pomponius propria auctoritate, &, ut dicitur, de facto, radices arboris meæ, quanuis fundo ſuo hærentes, uicino abſcindere non licere, quemadmodum nec ei permittitur arborem, quam in confinio plantauerim ſuccidere (nam eo caſu contra me actio datur, ut arbor iudicis præcepto cædenda ſit, ut in. l. Sed & loci. ff. Finium regundorum. præſcribitur) agere autem licere negatoria actione, Vt radices iudicis præcepto recidantur, ne quid detrimenti ſibi afferatur: arborum enim radicibus, agrorum fœcunditas exhauritur.

ILLVD *non leuem continet difficultatem, quod Caius, & Iuſtinianus inquiunt de*

uicini

uicini arbore, quæ in meum fundum radices egerit: eam nanque meam effici dicunt, mox uerò ſubdunt, arborem, quæ in uicini fundum radices egerit, communem eſſe. Arbor uicini, quæ ita terram meam preſſerit ut in meum fundum radices egerit, non mea ſed communis fore uidetur, ſiquidem & in uicini fundo, ex quo in meum radices produxit, radices eam habere, negari minimè poteſt. Cur ergo mea erit arbor, & non etiam prioris domini? An fortaſſe quòd potiores maioresq; radices, quibus illa ſemper nixa eſt, inaruerint, maiorq; radicum uis in meum fundum prorepſerit, unde ex potiore parte in meum ius ac dominium migrauerit? An hæc à confinio abeſt, cum ſtatim de alia, uerba illa ſubijciantur? Et ideò prope confinium arbor poſita, ſi etiam in uicini fundum radices egerit, communis eſt.] Vtraque arbor in uicini fundum radices agit, at non utraque communis fit. Cur una de re tot uerbis agitur, et diuerſa ſtatuuntur? Equidem Caij, & Iuſtiniani contextum ex Caio deſumptum, deprauatum eſſe arbitror, non enim diuerſa ſunt hæc, quòd arbor ita terram preſſerit, ut in uicini fundum radices egerit, & quòd prope confinium arbor poſita, etiam in uicini fundum radices produxerit: Et hîc hos nugamenta huiuſmodi nobis obtruſiſſe, mihi

hi

hi non ſit ueriſimile. De triplici nanque hominis facto, unico uerò naturæ loquuti ſunt. Scilicet Cùm alienam plantam alteri ſubreptam, in meo ſolo poſuero: Cùm meam in alienũ tranſtulero: Cùm alienam arborem non radicitus auulſam, ſed adhuc terræ hærentem, quæ prope confinium ſit, ita in fundum meum inclinauero depreſſeroq́; , ut in eo coaluerit: Et demum, Cùm aliena arbor confinio adplantata, ſponte, & ſolius naturæ opera in meum fundum radices produxerit. Hunc autem germanum eſſe utriuſque ſenſum, deprauataque utrobique eſſe uerba, Pandectæ Florentinæ, aliaq́; uetuſta exemplaria nos admonẽt, in quibus ſic legitur, HIS CONVENIENS EST QVOD SI VICINI ARBOREM ITA TERRA PRESSERIM, VT IN MEVM FVNDVM RADICES EGERIT, *&c. Hac recepta lectione, omnia rectè habere, nihilq́; abſurdi obtrudi, manifeſtè perſpicis. Verbum autem Premere, huiuſmodi rei congruere Virgilius demonſtrat, ſic inquiens in Georgicis,*

» *Quod ſupereſt, quæcunq; premes uirgulta per agros*
» *Sparge fimo pingui, &c.*

Homines enim dum hæc agunt, terra premere arbores dicuntur, non autem arbores terram.

Hæ nanq; cum coaleſcunt, terram'ue ſubeunt, radices in terram agere, uel terram comprehendere, ut in .l.3 .ff. Arborum furtim cæſarum, dicuntur. Huc accedit Venuleius l. finali.ff. Quod ui aut clá. eandé ferè facti ſpecié proponens his uerbis, Si uitem meam ex fundo meo in fundum tuum deprehenderis [depreſſeris caſtigatius legi arbitror] eaq; in fundo tuo coaluerit, utile eſt interdictum Quod ui aut clam. intra annum; ſed ſi annus præterierit, nullam remanere actionem. Radices, quæ in fundo meo ſint, tuas fieri, quia his acceſſiones ſint. Hæc ille. Arboris autem appellatione, uites etiam contineri, ſatis liquet ex .l.priore.ff. de Arboribus cædendis. & .l.3. ff. Arb. furtim cæſ. ſuprà relatis. Depreſſeris autem legendum eſſe exiſtimo, monẽtibus, Gloſſula his uerbis, Depreſſeris, ideſt propagaris. quam Ludouicus Ruſſardus in codice manuſcripto haberi dicit, & prænotata Florentina lectione in uerbis Caij, TERRA PRESSERIM. *Vt minus admittenda uideatur eiuſdé Ruſſardi, uiri alioquì perſpicacis, acerrimiq́ue iudicij, explicatio, in qua ita legitur, Et fortè deprehendere, ea formula hîc dictum eſt, qua defringere, et deplantare, ut ſenſus ſit, Si ſum pſeris uitem ex fundo meo in fundum tuum, ideſt in uſum fundi tui, ut ſcilicet in fundo tuo plan-*

plantares. Ac præpoſitionis IN, *hanc eſſe uim apud Latinos auctores, nemini ignotum eſt. Hactenus ille. Non enim Venuleius id ſignificare uoluit, ſed uitis propagationem ex meo in fundum ſuum à uicino clam factam. Cuius rei illud eſt argumentum, quòd uite in fundū, eius depreſſa, aut propagata, uel ſi magis placet, deprehenſa, hoc eſt deprehendendo inclinata, & ſuppreſſa, adhuc radices in fundo meo illam habere dicat; quæ tamen, cùm alias radices intra anni ſpacium in fundum, eius egerit, tanquàm acceſſiones ſint, mihi non proſint. Quanquàm nec uitis, nec ulla alia arbor, ita depreſſa, nouas radices tot, tantasq́ue tãbreui temporis curriculo producere poſſe uidetur, ut earum inſtar, ueteres, & quæ adhuc fundo meo hærent, tanquàm minores paucioresq́ue, pro acceſſionibus habendæ ſint. Iam igitur intelligis quæ ſit Caij, Iuſtiniani, ac ipſius Venuleij ſententia. Quamombrem etiam eſt reſtituendus locus ille in Inſtitutionibus de Rerum diuiſione. §. Si Titius, hoc pacto,* VT SI VICINI ARBOREM ITA TERRA TITIVS PRESSERIT, VT IN EIVS FVNDVM, *&c. His rectè ſatis conſtitutis, uidendum eſt, cur Paulus in citata. l. Arbor. ff. de Communi diuidundo, & in. l. Illud. ff. Pro ſocio. loquens de arbore, ſic dicat, Arbor, quæ*

in confinio nata est; cùm Caius in. l. Adeò. ff. De acquir. rerum dom. idem quod & ille decernens, arborem prope confinium nõ natam, sed positam dicat. Et ego cẽsuerim id esse ideò factum, quòd in confinio arbores plantari non consueuissent, & si à uicino plantatæ essent, ille eas amouere compellebatur, ut cernere est in.l.2.et.l.Sed et loci.ff.Finium regundorum. Liberum enim oportebat esse spacium quinque pedum à lege Manilia præfinitum, quod inter uicinorum agros relinquebatur, cum per illud iter esset ad culturas, uel in eo circumageretur aratrum, quà de re sic habet Aggenus Vrbicus in Com. in Iulium Frontinum, De fine, inquit, lex Manilia quinque aut sex pedum latitudinem præscribit, quoniá hanc latitudinem uel iter ad culturas accedens occupat, uel circumactus aratri, quod usucapi non potest. Iter enim non quà ad culturas peruenitur, capitur usu, sed id, quod in usu biennio fuit. Hæc ille. A' quo spacio Romani Imperatores præscriptionem summouerunt, ut patet apud Iulium Frontinum in libro de Iure limitum, & in.l. Quinque pedum. C.Finium regundorum : cui primi illuxerunt Petrus Crinitus lib. 25. de Honesta disciplina cap.4. (hic tamen memoriæ lapsu, Iustinianum Imperatorem præscriptionem quinque pedum in Digestis eliminasse dicit,

dicit, cum in.C. potius eſſet dicendum) et Marinus Becichemus Scodrẽſis Epiſtolicarũ quæſtionum cap. 78. quas edidit à CHRISTI *Seruatoris ortu anno milleſimo quingenteſimo ſexto. E' quibus Alciatus quæ primùm de Quinque pedum præſcriptione protulit in Annot. in tres poſteriores libros Codicis, ad.l. Quidam. de Decurionibus, hauſit, horum tamen nominibus ſuppreſſis. Sed redeo ad rem.*

Quanquàm autem relinqui multis in locis ſolebat huiuſmodi ſpacium quinque pedum, cuius præſcriptio à lege Solonis, quæ à Caio refertur in.l. Finali. ff. Finium regundorum, & à Plutarcho in Solone commemoratur, defluxit, inq́; XII. Tabulas migrauit: & de qua mentionem facit Cicero lib. I. De legibus: nibilominus alicubi obſoleſcente conſuetudine, minimè uidentur fuiſſe relicti quinque pedes. cuius rei argumentum præbet illa uitis arboriſque uicini in agrum alterius deprehenſio, uel depreſſio, & traductio; ac radicum arboris prope confinium poſitæ productio maxima, ex qua arbor communis efficiatur. Quandoquidem ſi quinq; pedum ſpacium interceſſiſſet, non admodum fuiſſet cuiquam integrum, uicini arborem in fundum ſuum quadam quaſi propagationis ſpecie deducere, nec arbor quanuis termino adplantata, tot tantaſq́; radices in alie-

 num

num agrum effundere potuisset, ut tanquàm ex æquo hinc inde radicum partitione facta, arbor efficeretur communis. Illud hîc non uidetur omittendum, fuisse inter uicinorum fundos arbores, quibus fines præmonstrarentur, quas Iulius Paulus Sententiarum lib. 5. Titulo 24. terminales appellat. Has notari cõsueuisse testatur Vrbicus loco præallegato, cuius uerba quoniam ad rem nostram maximè conducunt, in lectoris gratiam referre libuit, Finis enim, inquit, multis documentis seruabitur, terminis, & arboribus notatis, & fossis, & uijs, & riuis, & uepribus, & sæpe normalibus: &, ut comperi aliquibus locis, inter arua marginibus quibusdam tanquàm puluinis, sæpe etiam limitibus. Item petras notatas, quæ in finibus sunt, pro terminis habebitis. Si arboribus notatis fines obseruabuntur, uidendum quæ partes arborum notatæ sint. Nõtæ enim in proprijs arboribus à foras ponuntur, ut arbores liberas in parte à nota derelinquant. Si communes sunt arbores, mediæ notantur & ad utrunque pertinent. Hæc ille. Termini lapidei termino Deo dicabantur, & à uicinis, sertis coronabantur. Ouid. Fastorum lib. 2.

» *Termine siue lapis, siue es defossus in agris*
» *Stipes, ab antiquis tu quoque nomen habes.*

bes.

» Te duo diuerſa domini de parte coronant,
» Binaq; ſerta tibi, binaq; dona ferunt.

Tibullus uerò de eodem Termino,

» Nam ueneror ſeu ſtipes habet deſertus in agris
» Seu uetus in triuio florida ſerta lapis.

Limites agrorum anguſtos fuiſſe et Varro demonſtrat lib.4. De Lingua Latina his uerbis, Sæpe enim ad limitem, arboris radices, ſub uicini prodierunt ſegetem. Idem et limitarium uiarum uſum arguit eodem libro ſic inquiens, Hinc fines agrorum termini, quòd hæ partes propter limitare iter maximè teruntur. Itaq; hoc cùm his in Latio aliquot locis dicitur (ut apud Accium) non terminus, ſed termen — Etiam ambitus iter, quòd circumeundo teritur. nam ambitus, circuitus. Ab eo XII. Tabularum interpretes, ambitum, parietis circuitum eſſe deſcribunt. Et multò inferius, Huic origini magis concinunt luci uicini, quòd ibi Lucus Fagutalis, & Larium, Querquetulanum ſacellum, & lucus Martis, & Iunonis Lucinæ: quòrum anguſti fines, nō mirum, iamdiu.n. latè auaritia nunc eſt. Hactenus Varro.

Controuerſiarum; quæ ſuper fructibus arborum affinium oriuntur, meminit quidem Iulius Frontinus, ſed nihil quod iudicem inſtrue-

re possit est ab eo allatum, sic enim inquit, Est et controuersiæ genus, quod ad solum non pertinet, sed de arboribus, fructibusq; earum, quæ in fine sunt, siue intra, nec ullam ad radicem habent controuersiam; quoties inclinatæ in alterutram partem fructum iactauerint, inter affines mouent disputationem. Hæc ille. Quod attinet ad parietis circuitum, XII. Tab. pedes duos præscribunt. Festus autem lib. I. semipedem addit his uerbis, Ambitus, inquit, propriè dicitur, inter uicinorum ædificia locus duorum pedum, et semipedis, ad circumeundi facultatem relictus, &c.

De parricidio, & pœnis, quibus antiqui parricidas afficiebant. Ouidii locus declaratur, & Constantini Imp. Lex illustratur. Modestini uerba quædam lectionem à nonnullis allatam nõ ferre. Quo uirgarum genere, & qua ratione parricidæ cæderentur.

CAP. VIII.

PARENTIBVS *ubi à Deo Opt. Max. discesserimus, maximè nos debere, nisi quis humanitatem omnem exuat, nemo ignorat. Itaque non homines modò sensu quodam arcano, pietatis in parentes, sed etiam nonnullæ,*

quæ

quæ ratione carent, animantes, admonentur. Siquidem grauiſſimi auctores poſteritati prodiderunt, ciconiam, ut infantiæ ſuæ uices rependat, uetulos parentes alere. unde et pro iuſtitiæ ſymbolo auis hæc meritò uſurpata eſt. Verùm & ſi naturà, et moribus erga parentes, omnes planè ſic afficimur, nonnullos tamen reperias, qui ita ſe humanis cupiditatibus dediderunt, uel in iram exarſerunt, ut parentes è medio ſuſtulerint. Nam ut Principes uiros prætercam, qui regnandi cauſa parentes confoderunt, uidit noſtra ætas Dynaſtas quoſdam, leuiſſimis de cauſis ſcelere hoc immani pollutos, è quibus ego de facie noui Claudium Vbaldinum è Montis Vicini Comitibus, manu promptum ac ſtrenuum hominem, qui mox à ſuis, diuino ita iubente uindice, eſt trucidatus. Ipſe quidem Socrates legiſlator ſapientiſſimus cum, ut Cicero in Orat. pro Roſcio, & alij teſtantur, interrogatus eſſet, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui parentem necaſſet, reſpondit, Id ſe neminem facturum putaſſe. quod ipſum & Romulum aliquando reſpondiſſe, Plutarchus ſcriptum reliquit. Verùm illud dicit Cicero fuiſſe in cauſa, ut parentum interfectoribus nullam priuatim pœnam maiores olim ſtatuerint, quòd non ſana mente hominibus id accidere exiſtimarent:

Alcmeon

Alcmeon enim, & Orestes matricidæ in furorem uersi traduntur. Platonis autem ætate cum iam in nonnullos, ut credere par est, scelus huiusmodi grassaretur, hac sanctione homines, quos natura in officio minimè contineret, Dialogo XI. de Legibus, à parricidio patrando deterrere ipse nixus est. Et qui cædis (inquit de parricidio loquens) huiusmodi condemnatus fuerit, tá à iudicum ministris, quàm à magistratibus occidatur, trahaturq; extra urbem in statutum triuium nudus, ubi singuli magistratus pro uniuersa ciuitate, in mortui caput lapidem mittant, atq; ita ciuitatem omnem purificent. Demum ultra regionis fines portatum, secundum leges insepultum eijciát. Hæc ille Ficino interprete. Minos apud Ouidium Scyllam, quæ patrem Nysum prodiderat, monstrum appellat, inquiens,

» *Certè ego non patiar Iouis incunabula Creten,*
» *Qui meus est Orbis, tantum contingere monstrum.*

Idemq; precatur, ut illa terra, & mari submoueatur,

» *Dij te submoueant, ò nostri infamia sæcli,*
» *Orbe suo, tellusque tibi pontusque negetur.*

Quo

Quo loco ad parricidarum pœnam antiquæ legis Cornelia etiam antiquioris alludere uidetur, cuius meminerit Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. his uerbis loquens dę pœna, qua Tarquinius Rex quendam ob communicatum librum ſacrorum myſteriorum affecerat, Culeo, inquit, inſutum, in mare abijci iuſſit: idq́; ſupplicij genus non multò pòſt parricidis lege irrogatum eſt. Sic Valerius. Et ſi non me latet Iacobi Cuiacij plauſibiliorem eſſe ſententiam, qui legem pro more hîc accipit, & amouendam eſſe negationem, monentibus, ut ille ait, uetuſtis libris, exiſtimat. Cui præter Liuium, & alios, Cicero etiam adſtipulatur inquiens, ut ſuprà relatum fuit, maiores nullam priuatim pœnā ſtatuiſſe in eos, qui parentes interfeciſſent. Vnde probabilius dicendum ſit, Ouidium ad Corneliam legem alluſiſſe, quæ Pompeia prior ſit. l. 2. §. Deinde Corn. ff. de Orig. iuris. & quam Imppp. Valent. Grat. & Valens in C. Theodoſiano lib. 9. ſub Titulo 15. antiquam fuiſſe dicunt: uel etiam ad ipſam Pompeiam. Primus autem, qui parricidium apud Romanos perpetrauit, culeoq́; inſutus in mare præcipitatus eſt, Publicius Malleolus fuit: de quo Liuius, Auctor ad Herennium, & Oroſius. Culeus autem, quo parricidæ claudebantur, bubulo corio fieri ſolebat, unde inquit

quit Satyricus ille,

» *Et deducendum corio bouis in mare, cum quo*

» *Clauditur aduersis innoxia simia fatis.*

Præter autem simiam, ut satis notum est, cum parricida eodē culeo includebantur, uipera, gallus gallinaceus, & canis. ut. l. unica. C. Qui parentes uel lib. occid. & in C. Theod. lib. 9. Tit. 12. ac Instit. De publ. iud. §. Alia deinde. cuius rei symbolicam rationem afferunt Cælius Rhodig. in Antiq. lect. Stephanus Forcatulus in Necyomantia iuris, et post eos in Annot. in Instit. Franciscus Balduinus elegantissimus ac doctissimus Iurisconsultus. quibus nos in Annotationibus ad prænotatum Iustiniani locum non omnino assentimur. Constant. Imperator non unam uiperam sed plures sociari parricidis consueuisse demonstrat inquiens, Serpentum contubernijs misceatur. quod ipsum & antiquus interpres C. Theodosiani existimat, dum sic scribit, Cum ipso etiam serpentes claudantur, &c. Cum alioquì unus duntaxat includi serpens soleret, iuxta illud eiusdem Satyrici Poëtæ,

» *Cuius exitio non debuit una parari*

» *Simia, nec serpens unus nec culeus unus.*

Nisi fortè Constantinus ipse, qui pœnam illam iam tum tempore Iulij Pauli in desuetudi

nem

nem dilapſam (quod ipſe teſtatur lib. 5. Sent. Tit. 26.) reuocauit, plures addiderit pro una uipera ſerpentes, aut plurali uoce, pro ſingulari, ut aliquando fit à Latinis, uſus ſit. Quod feciſſe uidetur Quintilianus in declamationibus his uerbis loquens de parricidio, Culeo, inquit, & ſerpentibus expianda feritas. Franciſcus Balduinus, parricidas uaſe quodam, cui culeo nomen ſit, includi ſolitos dicit. Iuuenalis, bubulo corio dicit. cui cócinit idem uetuſtus interpres his uerbis, Facto de coreis ſacco, qui culeus nominatur, in quo cùm miſſus fuerit, etc. Ad ſerpentes quod attinet Cicero ipſe in lib. de Orat. & in Orat. Pro Roſcio, ex qua in citata. l. unica ſunt quædam à Conſtantino Imp. expreſſa, omnia proſecutus, quæ ad parricidij pœnam ſpectabant, nihil omnino de prænotatis animalibus. Quare fit mihi ueriſimile, nihil cum parricida intra culeum ab initio fuiſſe conditum. Et ſi non me latet Plutarchum ſcriptum reliquiſſe C. Villium poſt Tyberij Gracchi necem, tanquàm ſeditioſum ciuem, culeo cum anguibus fuiſſe inſutum.

Modeſtinus in l. penultima. ff. Ad legem Pôp. de parric. ante quàm ſacco parricidæ inderétur, fuiſſe oſtendit in more poſitú, ut uirgis ſanguineis cæderentur. In qua lege M. Mâtua Benauidius Clariſſimus Iureconſultus contendit

dit legendum esse non Sanguineis, sed Sagmineis, atque ita quosdam legere refert Balduinus in Annot. in Institut. ad §. prænotatum, quorum minimè reprobat sententiam. Mihi nunquàm fieri potest probabile, lectionem huiusmodi genuinam esse, cùm sagmina, quæ, ut ex Plinio cognoscitur lib. 22. cap. 2. gramen significant, tam ad uirgas conficiendas apta atque utilia sint, quàm ad lanceas satureia: ac sit absurdum putare, herba, quæ in remedijs publicis, & sacris legationibus usurparetur, ἱερὰ βοτάνη dicta, sceleratos, & impios homines fuisse cæsos. Quamobrem, ue tere lectione retenta, arbitror Modestinum significare nobis uoluisse uirgas ex sanguineis fruticibus, quorum Plinius meminit lib. 16. cap. 37. non autem uirgas ex percussu sangui ne rorantes rubentesque, ut Accursius, alijq; accipiunt. Hoc autem ligni genere cæsos esse parricidas], tanquàm omnium in felicissimo, nocentissimo, ac maximè infami, conijcere licet, ex eodem Plinio lib. 14. cap. 10. in hæc uerba loquente, Nec uirga sanguinea fœlicior habetur. cortex eius interior, cicatrices, quæ præsanauere, aperit. Sic Plinius. Cuius quidé noxæ, expriméto admoniti pastores, muliones, agasonesq;, etiam num per Italiam uirgas huiusmodi & si ad cædendum aptissimas,

tiſſimas, nocuas tamen auerſantur, nec ijs iumenta aut pecora agunt.

Peſtilentiis, quæ urbes regionesq́; uaſtaſſe dicuntur, an & bruta abſumpta eſſe credendum ſit. Hippocratis locus, qui multis auctoribus aduerſari uidebatur, quo modo ſit accipiendus. CAP. IX.

MAGNAS *peſtilentiæ uaſtitates, quæ exercitus, ciuitates, atque adeò prouincias ipſas internecino genere morbi aliquando depopulantur, optimè deſcripſerunt Homerus, Lucretius, Virgilius, Ouidius, Sillius, Lucanus, Seneca, Thucydides, Boccacius, atque alij. Hi ferè bruta etiam cladi obnoxia, ut neminem latet, fecerunt. Nam ut ex his & uetuſtatis & elegantiæ nomine plauſibile teſtimonium proferam, ſic inquit Lucretius libro ultimo, peſtem, qua Athenienſes miſerè correpti ſunt, et de qua latè Thucyd. lib. 2. deſcribens,*

» *Multaq́; humi cum inhumata iacerent corpora ſupra*
» *Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum*
» *Aut procul aſſiliebat, ne acrem exciret odorem*

odorem

» *Aut ubi gustarat languebat morte propinqua.*

» *Nec tamen omnino temerè illis sedibus ulla*

» *Comparebat auis, nec fortia sæcla ferarum*

» *Exibant syluis, languebant pleraque morbo,*

» *Et moriebantur, cùm primis fida canum uis*

» *Strata uijs animam ponebat in omnibus ægram:*

» *Extorquebat enim uitam uis morbida membris.*

Liuius quoque lib. 3. Dec. 1. pestilentiarum, quæ homini pecoriq; fœdæ essent, mentionem facit. sic & infrà lib. 5. & Dec. 5. lib. 1.

Sed quotquot affirmant existimantq; peste, quæ mortales inuadat, bruta etiam esse correpta, aut corripi posse, errare uidentur: siquidem non omnibus animantibus, ut Hippocrates ait, omnia æquè aut salubria aut lethalia sunt. Tunc enim homines aduersa ualetudine laborare ait, cùm aër hic, quem inspiramus et expiramus, ea cõtraxerit inquinamenta, quæ humanam lædant naturam: hoc uerò, aut illud animantium genus, cùm infensum perniciosumq;

cioſumq; ſuæ naturæ aërem hauſerit. Hippocratis uerba ex libro de Flatibus, ſi Latinè loquatur, ſunt infraſcripta, Communis ergo febris, propterea omnibus accidit, quòd eundem ſpiritum omnes attrahunt: fitq; ut ſimili corpori, ſimiles ſpiritus ſimiliter permiſti, ſimiles gignant febres. Sed eſt fortaſſe qui dicat, Vt quid ergo non omnibus animantibus, ſed alicui eorũ generi incidunt hi morbi? Cui ego ſic reſponderim, Differt corpus à corpore, natura à natura, & nutrimentum à nutrimento. Non enim omni animantium generi eadem aut non conferunt, aut commoda ſunt; ſed ſunt alia alijs magis conuenientia. Quando igitur aër eiuſmodi inquinamentis plenus eſt, quibus humana natura offenditur, homines ægrotãt. Quando uerò alteri cuipiam animantium generi aër inconueniens eſt, tum morbus illud genus corripit. Hactenus Hippocrates. Adde quòd cùm, Hippocrate eodem libro, Galeno lib. 1. de Sanitate tuenda, & Cicerone lib. 2. de Natura Deorum atteſtantibus, præter ſpiritum uel aërem ipſum, cibo etiã & potu tum hominum tum reliquorũ ferè animalium uita ſuſtineatur, uictusq; in uniuerſum non ſit omnibus idem, ſed diuerſus, atq; ex alimonijs corruptis pernicies corporibus concilietur, non uidetur fore ut eodem populari morbo uno eo-

demq́; tempore aliæ cum mortalibus animantes languescant. Vt errauerint cum Democrito antiqui, quibus persuasum erat, ex pecoris habitudine ualetudineq́;, regionis hominibus salubris uel insalubris arcana cœcaq́; et cómoda & uitia posse deprehendi. quanquàm idem, ut opinor, Democritus pestes hominibus solis exitiales esse alioquì demonstrat libri à se editi inscriptione, quæ legitur apud Gellium lib. 4. cap. 13. estq́; in hæc uerba, περὶ λοιμῶν ἢ λογικῶν κακῶν. hoc est, De pestibus, aut rationalium malis. Præterea cùm nostra et parentum memoria pestes per Italiam non leues grassatæ sint, quarum nouissima, quæ Thusciam Anglarensesq́; nostros inuasit, & ego infans correptus sum, Diuini tamen numinis benignitate ab interitu uindicatus, nullibi auditum est pecudes feras'ue eo morbo laborasse. Equidem in re nonnihil ancipiti dixerim, quod est ab Hippocrate scriptum, tunc usu uenire cùm nó maxima aërem corruptio peruagatur. Verùm aëre planè uitiato, ac tetris lethalibusq́; expirationibus quasi putrescente, non homines modò, sed & animantes, quæ spiritu minimè caruerint, abolitum iri. Iam enim non quæ his aut illis duntàxat temperamentis hærere ualeat, noxa proserpet, sed eiusmodi exitium corpora illabetur, quod ægrè à cuius-

uis

uis animantis natura poſſit repelli. Eam ob rem locis quibuſdam halitum mortiferum expirantibus, ſuperuolantes aues interire, bruta ſpeluncas ſpiritu exitiali refertas ſubeuntia, aërem peſtiferum cum hauſerint, interire animaduertimus. Qua re intelligimus eò poſſe corruptionis aërem aliquando deuenire, ut hominibus brutisq; paſſim mortem inferat. Qui ergo admirandas quaſdam peſtes deſcripſerunt, præſertim Poëtæ, quos in rebus eiuſmodi non una ratione ſolemus tueri, non ideò ſunt reprehẽdendi, ſi et in bruta, præſertim in quadã præ cæteris morbo obnoxia, uim lethalem clade non leui dimanare affirmauerunt.

Conſuetudinem, qua ingredientes templa, luſtrali aqua reſpergimur, etiam apud Ethnicos fuiſſe. CAP. X.

AQVAE, *purgationis uim non modicã ineſſe, non ſolùm Latini, ſed et Græci olim cenſuerunt. Vnde illud apud Virgilium,*

" ——— donec me flumine uiuo
" Abluero.

Item illud,

" Spargens rore leui.

Qua de re Feſtus ſic inquit, Itaq; funus proſecuti, ignem ſupergrediebantur aqua aſperſi,

quod purgationis genus appellabant suffitioné. Verùm hæc satis cognita, & Sarracenis, Iudæis, Thurcisq; hodie qui toti abluuntur, usu recepta. Illud certè obseruatione dignum uidetur, Ethnicos illos licèt rectæ fidei luminis exortes, tanquàm essent Christianis dogmatibus addicti, quod est piè sancteq; apud nos in more positum, ut templum ingressuri, uel statim ingressi sacra aqua purificationis ergô respergamur, seruasse. Et si illi non sacram, sed simplicem aquam, puram tamen usurpasse uidentur. Huius rei testem habeo antiquum auctorem Ethnicum in libro de Morbo sacro, qui Hippocrati uulgò adscribitur, cum tamen Galenus ex Hippocratis familia eximendum dixerit. Cuius uerba Latinitate donata, quòd Christianam pietatem planè præseferant, referre, uisum est operæprecium, Deus itaq;, inquit, est qui maxima, ac sceleratissima peccata purgat, ac purificat, et liberatio nostra existit: ipsiq; terminos templorum ac delubrorum Dijs designamus, ut nullus, qui non purus sit, eos transcendat: Et ingressi respergimur, non uelut qui inquinemur, sed si quod etiam prius scelus habemus, purificemur. Hæc ille. Marinam aquam ad lustrationes usurpatam, obseruaui apud Dionem Ro. hist. lib. 48. ubi ille de Virtutis statua, & apud Euripid. in Tauris.

Animas

Animas noſtras corporibus egreſſas, deductoribus egêre. Quis eas deducat. Ethnicos Mercurio id muneris tribuere. CAP. XI.

SACRARVM *ſcripturarum interpres, pietatis atq; eruditionis nomine inclytus Ioannes Chryſoſtomus, quo meritò Græcia cenſetur, Concione 2. De Lazaro, ad Lucæ Apoſtoli Euang. cap. 16. ubi Lazari mendici animam ab Angelis in ſinũ Abrahæ conuectam, ex Sanctiſſimi Seruatoris noſtri ſermonibus refertur, animas noſtras cum à corpore ſolutæ ad alia loca migraraturæ ſunt, deductoribus egêre affirmat, quod ipſum & Homilia 29. in cap. 8. Matthæi Euang. literis prodidit. Priore loco in hanc ſententiam loquitur, Nam ſi ciuitatem ciuitate uertentes egemus deductoribus, multò magis anima à carne diuulſa, & ad ſummam trãſiens uitam, opus habebit uiæ ducibus. Quapropter frequenter nunc emicat, nunc in profundum demergitur, metuitq; & horret cum eſt à corpore diſceſſura. Nam cùm ſemper nos ſtimulat peccatorum conſcientia, tum uerò maximè illa hora cum hinc ſumus abducendi ad illa tribunalia metuendumq; iudicium, etc. Quamobrem rectè quidem in Miſſa pro defunctis Sanctus Michaël Archange-*

lus, qui Danieli cap. X. unus eſt de primis principibus, & Eccleſiæ etiam, ut olim Synagogæ princeps uocatur, piorum animas in æternum æuum perducere dicitur. hæc enim uerba à ſacerdote proferuntur, Domine IESV CHRISTE *Rex gloriæ, libera animas omnium fidelium defunctorum de manu inferni, & de profundo lacu. Libera eas de ore leonis, ne abſorbeat eas Tartarus, ne cadant in obſcurum: Sed ſignifer Sanctus Michaël repræſentet eas in lucem ſanctam, quam olim Abrahæ promiſiſti, & ſemini eius. Verùm Ethnici, qui non ueritatem, ſed ueritatis umbras aliquando ſunt aſſecuti, & inanium deorum religione obſtringebantur, id muneris Mercurio* χθονίῳ *(ſic enim à Tragico Poëta in Aiace, et in Electra appellatur) ideſt terreſtri tribuebát. (Cicero lib. 3. de Natura Deorum Mercurium, qui ſub terris habeatur, Valentis, et Phoronidis filium dixit) quem ideò* πομπαῖον *hoc eſt deductorem, uel emiſſorem dixere. Quare Aiax ſibi necem inferre dum pararet, inquit,*

» τοσαῦτά σ' ὦ Ζεῦ προστρέπω. καλῶ δ' ἅμα
» πομπαῖον Ἑρμῆν χθόνιον εὖ με κοιμίσαι,
» ξὺν ἀσφαδάστῳ καὶ ταχεῖ πηδήματι,
» πλευρὰν διαῤῥήξαντα τῷδε φασγάνῳ.

Ideſt,

» *Hæc te ò Iupiter deprecor. uoco autem ſimul*
» *Emiſſorem Mercurium terreſtrem, bene me ſoporare,*
» *Cum immobili, & celeri ſaltu*
» *Latus aperientem hoc gladio.*

Plutarchus Problemate 136. ut à terra mortuorum cadauera, ſic à Mercurio animas ſuſcipi, creditū eſſe teſtatur. Vnde apud Valerium Maximum quædam illa hauſtu epoto ueneni moritura, fuſis Mercurio libamẽtis, eiusq́; inuocato nomine, orauit ut ſe placido itinere in meliorem ſedis infernæ partem deduceret. Horatius Carminum lib. 1. Ode 10. ad Mercurium,

» *Tu pias lætis animas reponis*
» *Sedibus, uirgaq́; leuem coërces*
» *Aurea turbam, ſuperis deorum*
» *Gratus, & imis.*

Vmbrarum ductorem creditum fuiſſe Mercurium, perſpicere etiam licet apud Lucianum in Mort. dialogis, & in Mercurio. Seruius in explicatione eius uerſiculi lib. 6. Aeneid.

» *Lethæum ad fluuium deus euocat agmine magno.*

Sic ſcriptum reliquit, Non dicit quis: ſicut ſuprà,

» *Dij, quibus imperium eſt animarum.*

Sed alij uolunt Mercurium propter hoc,

» ——— animas ille euocat Orco
» Pallētes, alias sub tristia Tartara mittit.

Et est ratio, nam νοῦς *dicitur, idest sensus, quo Philosophiam, quæ hæc indicat, intelligimus, quia ipse etiam inuênit literas. Hæc ille. quæ mihi non admodum probantur. Equidem uanam hanc persuasionem inde apud antiquos or tum duxisse arbitror, quòd ille tā superorum, quàm inferorum legatus et præco sit creditus, ut apud Lucianum nō uno in loco apudq; alios est manifestum: Dijs uerò inferis obtemperare uideretur, dum animas siue umbras, quæ ipsis deberentur, ad eos perduceret. Aut fortasse quòd Mercurius tanquàm interpres quidam diceretur, quare nomen* ἑρμῆς. *unde illi linguas ob interpretationem attributas, & à discedentibus ex cœnis sacrificatas esse, testatur Athenæus Dipn. lib. 1. cap. 9. interprete autem maximè uiderentur indigere, qui in ingnota loca illa et formidolosa ituri essent. Qua tamen in re certi nihil statuo.*

An hominum umbræ ſint, quæ circa ſepulchra nonnunquam uiſuntur. Ethnicorum Theologorumque noſtrorum hac de re ſententiæ relatæ. De uocatis Dæmoniacis, & à Lycanthropia correptis, qui in ſepulchris degunt, & ſepulchra noctu oberrant.

CAP. XII.

DAEMONES, *ſeu etiam defunctorum hominum umbras ſepulchra incolere, et circum loca, quibus humana oſſa continentur uagari, iá inde à priſcis Ethnicis orta opinio, uulgo insêdit. Multiq; ſunt, qui & in agris, quibus defoſſa ſint hominum cadauera, præſertim punitorum, uiq; interfectorum, & circa cœmeteria ſe non ſemel defunctorum umbras uidiſſe, ac ex ſimilitudine eorum, qui ſepulti ſint, agnouiſſe dicunt. Nec ſolùm humana ſub forma, ſed etiam brutorum. Pauſanias in Atticis, in Marathone, circa Miltiadis ſepulchrũ, uirorum pugnas equorumq; hinnitus noctu auditos dicit. ſic enim inquit, Calderino interprete, Seorſum tumulus Miltiadis Cimonis F. qui demum mortuus eſt, cùm prius Paron non tenuiſſet, eoq; nomine ueniſſet in iudicium. Ibi per ſingulas noctes equorum hinnitus uirorumq; pugnas audire licet. Sed nemo de induſtria*

ſtria adhuc ſpectare uoluit, cui id fuerit utile. Si uerò quiſpiam nec de induſtria audiat; aut cum alioquì contigerit audire, diſſimulet, nihil huic dæmonum ira incommodi accidit. Hæc ille. Non abſimile eſt quod ab Ariſtotele in lib. de Mirabilibus auſcult. refertur, In Lypara Aeolica (inquit ex interprete) ſepulchrum aiunt eſſe, circa quod cùm alia prodigioſa eueniant, tum id, quòd ea loca ſecurè tutoq; nemini accedere liceat, uno ore perhibent. Sonitum enim tympanorum, cymbalorumque, & riſum cum ſtrepitu, plauſumque manuum audiri manifeſtò, &c. Plinius quoque Cæcilius lib. 7. Epiſtolarum, epiſtola ad Suram, domum quandam Athenis fuiſſe ſcribit, in qua ſenis cuiuſdam horrifica imago, catenis perſtrepens conſpiceretur, quæ maximum incolentibus terrorem, ex quo & mors ſequeretur, incuteret; uſque adeò ut infamis monſtroq; illi uacua relicta eſſet: inuentumq; poſtea ibi ſepultum hominē, cuius oſſa cum catenis ſupereſſent. Quia uerò non longa eſt hiſtoria, & lectu non iniucunda, Plinij ipſius uerba apponere libuit. Illud, inquit, non'ne & magis terribile, et non minus mirum eſt, quod exponam ut accepi. Erat Athenis ſpacioſa, & capax domus, ſed infamis, & peſtilens: per ſilentium noctis ſonus ferri, & ſi attenderes acrius, ſtrepitus uin

culorum

culorum longius primò, deinde proximè reddebatur: mox apparebat ſenex, idólon macie, et ſqualore confectus, promiſſa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat, quatiebatq́;. Inde inhabitantibus triſtes diræq́; noctes per metum uigilabantur; morbus, & creſcente formidine mors ſequebatur. Nam interdiu quoq; quanquàm abſceſſerat imago, memoria imaginis oculis inhærebat, & longioris cauſa timoris, timor erat. Deſerta deinde, & damnata ſolitudine domus, totaq́; illi monſtro relicta, proſcribebatur tamen, ſeu quis emere, ſeu quis conducere ignarus tanti mali uellet. Venit Athenas Philoſophus Athenodorus, legit titulum, auditoq́; precio, quia ſuſpecta uilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus immo tantò magis conducit. Vbi cœpit adueſperaſcere, iubet ſterni ſibi in prima domus parte: poſcit pugillares, ſtylum, lumen, ſuos omnes in interiora dimittit: ipſe ad ſcribendum animum, oculos, manum intendit, ne uacua mens audita ſimulachra, & inanes ſibi metus fingeret. Initiò quale ubique ſilentium noctis: deinde concuti ferrum, uincula moueri: ille non tollere oculos, non remittere ſtylum, ſed obfirmare animum, auribusq́; prætendere. Tum crebreſcere fragor, aduentare etiam, ac iam ut in limine,

mine, iam ut intra limen audiri: respicit, uidet, agnoscitq; narratam sibi effigiem. Stabat, innuebatq; digito similis uocanti. Hic contrà, ut paululum expectaret, manu significat, rursusque ceris, & stylo incumbit. Illa scribentis capiti catenis insonabat. Respicit rursus idem, quod prius innuentem: nec moratus, tollit lumen & sequitur. Ibat illa lento gradu quasi grauis uinculis. postquàm deflexit in aream domus, repętè dilapsa deserit comitem. Desertus herbas, & folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet ut illum locum effodi iubeant. Inueniuntur ossa inserta catenis, & implicita, quæ corpus æuo terraq; putrefactum, nuda, & exesa reliquerat uinculis. Collecta publicè sepeliuntur: domus postea, ritè conditis manibus caruit. Et hæc quidem affirmantibus credo. Hactenus Plinius. Scriptum Plutarchus reliquit in Apophteg. Laconicis, Laconem quendam noctu cùm iuxta sepulchrum transiret, dæmonem uisum esse sibi uidere. Suetonius in Caligula, literis prodidit, cùm Caligulæ cadauer clam in hortos Lamianos asportatum, & tumultuario rogo semiambustum leui cæspite obrutum esset, hortorum custodes umbris fuisse inquietatos, donec postea per sorores ab exilio reuersas, erutum, crematum, sepultumque

sit.

ſit. In ea quoque domo, in qua occubuit, nullam noctem ab incolentibus, ſine aliquo terrore tranſactam fuiſſe, donec ipſa domus incendio conſumpta ſit. Multa poſſem huc afferre huiuſmodi, quæ mea memoria contigerunt, ſuntq; etiam à me audita, & à uiris fidei neutiquam ſuſpectæ uiſa, ſed breuitatis gratia illis ſuperſedeo. Plato in Phædone auctor eſt, animas malorũ hominũ, et eorum, qui corpori obnoxij, corporearum rerũ curis ſemper impliciti fuerunt, contagione corporea infectas, ponderoſum quiddam, & graue terrenumq; contrahere, quod eas continuò comitetur, & degrauet: eamq; ob rem ad uiſibilem locum metu inuiſibilis atque occulti protrahi: & quemadmodum & tunc ferebatur, circa monumenta ſepulchraq; uerſari, & apparêre, et circa hæc loca oberrare compelli, ut pœnas dent uitæ improbè actæ. Itaq; tandiu circum uagari, quo ad cupiditate naturæ corporeæ comitante, rurſus induant corpus. Idem in Cratylo ait mortuorum animas [ut opinor, puriores] ſuauiſſimis Plutonis orationibus demulceri, quòd hic Deus ſit ſophiſta proculdubio diſertiſſimus, qui etiam ingentibus beneficijs eos, qui penès ipſum habitant, proſequatur, et uirtutis auiditate detineat, ideoq; illos ad nos reuerti nolle. Macrob. lib. 1. in Somn. Scipio-

nis Cap.9. ad rem quod attinet hæc ex Platone deriuauit, Hinc anima, inquit, quam in se pronam corporis usus effecit, atque in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & absolutionem corporis perhorrescit, et cùm necesse est, non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras. Sed nec post mortem facilè corpus relinquit, quia non facilè corporeæ excedunt pestes: Sed aut suum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum, non humani tantummodò, sed ferini quoque, electo genere moribus congruo, quos in homine libenter exercuit. mauultq; omnia perpeti, ut cælum, quod uel ignorando, uel dissimulando, uel potius prodendo deseruit, euadat. Hæc Macrobius. Non solùm autem malorum, sed bonorum etiam animas, seu potius umbras sepulchra corporũ suorum incolere, credebãt antiqui: quamobrem Ouidius lib. 2. Fastorum,

» *Vix equidem credo, bustis exisse feruntur,*
» *Et tacitæ questi tempore noctis aui;*
» *Perq; uias urbis, latosq; ululasse per agros*
» *Deformes animas, uulgus inane ferunt.*

Vnde umbras, seu manes tumulo condere, cuius rei suprà mentionem uidisti in Plinij uerbis. Ouidius infrà lib. 5.

» *Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras,*

» Et malè ueloci iuſta ſoluta Remo.
Virgilius quoque lib. 3. Aeneid. ubi de Polydoro,
» Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
» Sanguinis & ſacri pateras, animamq; ſepulchro
» Condimus, & magna ſupremùm uoce ciemus.
Impp. Theod. & Valent. in libro Legum nouellarum Tit. 5. dicunt, animas amare ſedem corporum relictorum, & neſcio qua ſorte rationis occultæ, ſepulchri honore lætari. Lactátius Firmianus lib. 2. Diuin. inſtit. cap. 2. ſua quoque ætate uulgò creditum fuiſſe dicit, mortuorum animas circa tumulos, & corporum ſuorum reliquias errare. Verùm non animæ defunctorum fuerunt, aut ſunt, ſpectra, & phantaſmata, quæ circa ſepulchra aut cœmeteria ſe noctu conſpicienda præbebant, aut præbent, ſed Demones. Iamblichus in lib. De Aegyptiorum myſterijs, ſegmento. 3. cap. 32. ex Porphyrio refert, ſubdolum quoddam genus Dæmonum ſimulare animas defunctorum, Deos, & Genios, quos ipſe Iamblichus Cacodæmones, non bonos Dæmones eſſe contendit. Philoſtratus quoque lib. 3. De Vita Apollonij Tyanei commemorat, Dæmonem quendam, qui in pueri corpus illapſus eſſet,

asseruisse idolum se esse hominis in bello interfecti. Chrysostomus Concione 2. De Lazaro, ad cap. 16. Lucæ, & Homil. 29. in cap. 8. Matthæi, interfectorum animas, Dæmones fieri, quosdam sua ætate existimasse ait, quod tamen ipse uerum esse negat. Dæmonem uerò rem hanc persuadere studuisse, ut Martyrum, qui uiolenta morte decesserunt, gloriam confoderet, obrueretq́;, ac ut maleficos ad tenera multorum adolescentium corpora trucidanda impelleret, ea quidem spe ut in Dæmones illi euaderent, quibus tanquàm famulis, & administris mox uterentur. Idem interfectorum animas uel etiam eorum, qui salute donantur, hîc oberrare negat. Ego quoque Dæmoniacos non paucos uidi, in quibus immundi spiritus dum à sacerdote adiurarentur, se interfectorum quorundam animas esse mentirentur, eorumq́; ueras uoces, & arcanas quasdam res proferrent, ac sibi iusta fieri orarent. Scriptum Hebræorum Theologi reliquerunt, defunctorum hominum cadauera, in Dæmonis Zazelis potestate relinqui, de quo dictum sit in scriptura, Terram comedes omnibus diebus. & alibi, Puluis terræ panis eius. Meminiq́; me olim in recentiorum quorũdam libris legere, eatenus censeri cadauera Dæmoni huic subesse, quatenus adhuc non fuerint

iustis

iuſtis exequijs expiata & ſanctificata: eamq; ob rem non ſine cauſa antiquos patres cadauerum expiationes excogitaſſe, ut quod ualde immundum eſſet, luſtrali aqua aſpergeretur, ſuffiretur thure, ſacris orationibus exorcizaretur, & funalibus dum ſuper terram eſſet illuſtraretur, ac demum ſacro in loco ſepeliretur. Sed harum rerum plauſibiliores ab orthodoxæ fidei auctoribus rationes afferuntur. Pauſanias ex Delphorum interpretibus acceptum refert, Dæmonem eſſe quendam infernum, quem Eurynomum dixerunt, qui mortuorum carnes abſumat exedatque, ita ut uix nuda ſuperſint oſſa. Sed hæc anilibus fabulis uix digna ſunt. Dæmones ad ſepulchra concurrere uideri, teſtatur Chryſoſtomus Homilia 35. ad Matthæi cap. 10. Theophilactus in explicat. in Matthæum, alijq; Theologi, affirmant ideò Dæmones circa ſepulchra uerſari conſueuiſſe, ut uana illa hominum perſuaſio aſtrueretur, qua mortuorum animas in Dæmones uerti creditum eſt. quamobrem & homines à Dæmonibus obſeſſos, quos Dæmoniacos uocamus, ſepulchra incolere coactos. Matthæi nanq; cap. 8. Marci 5. et Lucæ 8. huiuſmodi homines domicilia in monumẽtis habuiſſe legimus. Non ſolùm aũt qui à Dæmonibus aguntur, ſepulchris obuerſantur, ſed etiã qui Lycanthropia,

 ſeu Cynan-

ſeu Cycāthropia laborāt,ut minùs fabuloſum eſſe uideatur quod eſt à Plinio ſcriptum Naturalis hiſtoriæ lib. 8. cap. 22. ſcilicet homines aliquando in lupos uerti. De quo morbo Paulus Aegineta libro 3. cap. 16. in hanc ſententiam loquitur, Qui, inquit, Lycanthropia detinentur, noctu domo egreſſi, lupos in omnibus imitantur; & donec dies illuceſcat, circa defunctorum monumenta plerunque uagantur. Hæ comites ipſorum nōtæ ſunt, Facies pallida, oculi ad uidendum imbecilles, & ſicci, lingua aridiſſima, nulla in ore ſaliua, ſitis immodica, tibiæ quòd frequenter impingant, exulceratæ, adeò ut ſanari nequeant. Tales quidem ſunt nōtæ. Speciem uerò melancholiæ Lycanthropiam eſſe, exiſtimare conuenit, &c. Auicenna libro 3. Fen 1. Tract. 5. cap. 20. morbum uocat Cutubut, & à bile aduſta, & melancholia prouenire ſcribit, ac inter cætera hæc habet, Species, inquit, melancholiæ plurimùm eueniens in Februario, quæ facit ut homo diligat fugere ab hominibus uiuis, & cupiat appropinquare mortuis, & ſepultis, etc. Hoc ego morbo correptum uidi Anglare Antonium Donchium, qui ſæpe ab Auguſtinianis alijsq; Aedituis, in ſepulchris dormiens eſt inuentus, & qui mortuorum oſſibus domum ſuam planè compleuerat. Verùm ad

dæmones

dæmones redeo. Hos Peripatetici eſſe inſician tur (his adſtipulati ſunt Sadducæi, qui teſte Luca cap. 23. Act. Apoſt. ſpiritus atque Angelos eſſe negabant) non enim alias concedunt eſſe ſubſtantias ſeparatas (ut Philoſophorum noſtrorum uerbis cum Ciceroniani lectoris uenia utar) præter quàm Deum, Intelligentias, cæleſtes orbes mouentes, animamq; intellectiuam humanam, ut ſatis conſtat apud Ariſtotelem lib. 12. Metaphyſ. et 3. de Anima. Phantaſmata uerò, & uita functorum ſimulacra, quæ noctu conſpiciuntur, non uerè uideri, ſed ſenſuum potius eſſe illuſiones, quæ accidant, uel quòd ſpecies intrà reuertantur uſq; ad particulares ſenſus, qua ratione nonnunquam aliquid nigrum uel album, uel animal eſſe uidetur, quod uerè non eſt, ut patet apud Auerroëm 3. Collect. Gentilis Fulginas nobilis ſuæ ætatis Philoſophus ac Medicus, Quæſtione 55. commemorat, quendam amicum ſuum interdiu cum famulo è uilla reuertentem, ſemper conſpexiſſe militem nigrum præcedentem, nullumque præceſſiſſe, ut famulus dixit. Mox uerò eum, qui phantaſma illud ſibi uidere uiſus eſt, in melancholicam incidiſſe uertiginem. Ariſtoteles autem lib. 3. Meteor. & alibi, poſteritati prodidit, neſcio quem debili præditum uiſu, eo quòd uiſus ob remiſſionem, ac de-

tem in aëre tanquàm constipato & solido corpore obluctante, ueluti in speculo reflecteretur, semper uisum esse sibi uidere idólum aduersum præcedere, nempe sui ipsius imaginem. Epicurus, & ex Epicuro Lucretius atque alij, non omnia nos uerè pati affirmant, sed sensus sæpè decipi. Cuius Epicuri rationibus innixus olim Cassius, ut Plutarchus in M. Bruto scriptum reliquit, in hanc sententiam allocutus est Brutum, qui monstrosam corporis feri imaginem noctu ad se ingressam conspexerat, & uoce etiam se infensam fore prænunciantem audiuerat. Noster, inquit, ò Brute, hic sermo est, quòd non omnia uerè patimur, neque uerè uidemus, sed mutabile, ac deceptibile quiddam noster sensus est. Præterea intellectus est perspicax ad mouendum sensum, illumque è subiecto nullo mutare ad omnem formam. Imaginatio enim ceræ similis est. Animæ uerò hominis, quæ fingens, & ficta pariter habeat, facillimum est per se ipsam idem uariare componereque. Hoc ostendunt somniorum mutationes, quas breui momento phantasia uertit in multiformes passiones, & imaginum species. Moueri semper, naturale hoc est. motus autem uel phantasia est, uel quædam intelligentia. Tibi, ò Brute, corpus naturà triste eleuat intellectum

atque diuertit. Dæmones nullo pacto eſſe, crebile. neque Dæmones ſi ſunt, hominum habent formam, aut uocem, ſiue potẽtiam, quæ ad nos pertranſeat. Hæc ille. Verùm cùm admiratione digna multa in his uideãtur, qui uulgò Dæmoniaci, ſeu fanatici uocantur; Ariſtoteles in Probl. ea melancholico ſucco aſcribit. Andreas Cattanius Imolenſis in Tractatu de Cauſis mirabilium effectuum, cùm atra bilis ad tot tantaque mirabilia, quæ quotidie in laborantibus eo affectu animaduertimus, patranda ſatis non ſit, ea reijcit in uocatum Intellectum agentem abſtractorum infimum, in Intelligentias abſtractasque mentes cæleſtes, quæ homini iungantur, & ſuccum corporis, cæleſti (ut eius uerbis utar) diſpoſitioni, ac ſtellis quibuſdam reſpondentem. Nos uerò cùm ſacris literis doceamur, Dæmones eſſe, qui in hominum corpora illabantur, ſanctique Patres, & Orthodoxæ fidei Theologi, Dæmones ad antiquorum adſtruendos errores, homines q; decipiendos, ac affligẽdos circa ſepulchra uerſari, corporibusq; humanis ſe inſinuare affirmẽt, Philoſophorũ Ethnicorumq; ablegatis nugis, rectæ fidei inhæremus, & quæ ſanctæ Eccleſiæ ſcitis prodita ſunt, ſequimur.

Musicæ in humanos animos inque corpora ipsa uim esse maximam, ex his, quæ literis prodita sunt, quæque indies usuueniunt, demonstratur.

CAP. XIII.

HVMANIS *animis musicos cõcentus mirũ immodũ imperare, usq; adeò ut quorsum nobis libuerit eos permoueant, ac quasi habenis deflectant, ex his, quæ ab auctoribus literis sunt consignata, quæque usuueniunt quotidie, satis intelligimus. Plutarchus lib. posteriore de Fortuna, et uirtute Alexandri, musicam ait uiros nos reddere, & eos, qui in ea ritè educati sint, instinctu lymphatico, impetuque replere. Olimque Alexandrum ipsum, Antigenide tibicine Harmation nomon modulante, usque adeò mente captum modulamenti incitatu exarsisse, ut concussis armis proripiens sese, manus in astantes intenderet, testimonium Spartiatis præbens illud canere solitis, Vrget enim in ferrum scitè fidibus canere. Idem planè nostra memoria Hippolyto Medici, Cardinali amplissimo usu uenit in Pannonia in exercitu Legato. Cum enim aliquando classes procinctæ essent, ac tubicines tympanistæque bellicum canerent perstreperentq;, eò alacritatis generosique furoris processit,* ut

ut bellicum neſcio quid inclamans, ſtricto gladio, equum ante principia, quaſi cum hoſte congreſſurus, ad curſum concitaſſe dicatur. Et tanta eſt huiuſmodi ſignorum uocalium uis, ut milites itineris tædium his fallant, laboremque ſolentur, & in prælio alacriores reddantur, magnaque ad pericula impellantur: Ac nullo mortis terrore, quaſi alienæ uitæ diſcrimine res agatur, per cædem & uulnera, ſocijs hinc inde procumbentibus moueantur. E diuerſo, muſicam animos quoq; ſedare compertum eſt. ſiquidem Regum lib. 1. cap. 16. legimus Dauide cithara perſonante, Saulis à ſpiritu malo uexati emollitum eſſe furorem, adeò ut leuius haberet, ſpiritusq; ille ab eo recederet. Plutarchus in libro de Cohibenda iracundia, Lacedæmonios pugnaturis, concentu tibiarum, iram adimere conſueuiſſe, teſtatur. quod antea Thucydides ſcriptum reliquerat: qua de re & Gellius ex Thucydide libro 1. cap. XI. qui Cretenſes quoq; prælia ingredi ſolitos refert, præcinente ac præmoderante cithara greſſibus; Halyattemque Regem terræ Lydiæ, bellum Mileſiis inferentem concinentes habuiſſe fiſtulatores, & fidicines, fœminasq; etiam tibicinas in exercitu, atque in procinctu. Quibus de rebus etiam Athenæus Dipnos. libro 12. cap. 4. & libro 14. cap. XI. Idemq;

hoc eodem cap. XI. *complures ex Barbaris legationes de pace cum tibijs, ac citharis ad hostium animos emolliendos obire ac gerere commemorat, quod & Getæ, teſtimonio Theopompi Hiſtoriarum libro 46. factitarint. Aitque muſicam, animi mœrorẽ amoliri ac depellere, & facilitatem, liberalemque hilaritatem operari. quare Homerum in principio Iliadis Deos induxiſſe muſica utentes poſt de Achille contentionem, cùm contentiones ſeditionesque placari oporteret. Idem ſuprà cap.* 10. *ad rem quod attinet, de muſica in hanc loquitur ſententiam, Comitio interprete, Mores enim inſtituit, iracundiam mitigat, minusq; rectis mentibus moderatur. Idcircò Clinias Pythagoricus, ut teſtatur Chamæleon Ponticus, cùm & uiuendi ratione, & moribus paulò eſſet difficilior; ſi quando ob iracundiam ſe grauem eſſe contingeret, lyram accipiens, eam pulſabat. Ad percunctantes autem cauſam, reſpondebat, Mitigor. Achilles etiam Homericus cithara leniebatur, quam ſolam ex Heetionis ſpolijs Homerus illi permiſit, quæ illius iracundiam poſſet cohibere. Sic Athenæus. Eandem rem ex Homero adnotauit Plutarchus in libro De muſica; qui & illud ait, Terpandrum ſeditionem, quæ Lacedæmonios uexabat, muſica ſuſtuliſſe. Tanta autem prorſus eſt affini-*

tas

tas corporibus hominum mentibusq́; , et propterea quoque uitijs, aut medelis animorum, & corporum, ut non ſolùm animi, uerùm etiam corporis morbos muſicam aut ſedare aut profligare, memoriæ datum ſit. Athenæus citato cap. 10. Theophraſtum refert ſcriptum reliquiſſe, in libro de Afflatione numinis, iſchiadicos ſanos fieri, ſi more Phrygio harmoniam aliquis indigena illis accinerit. Gellius libro 4. cap. 13. creditum eſſe à pleriſque, et memoriæ proditum dicit, lenibus tibicinum modulis, iſchiadicorũ minui dolores. Mox uerò ait, ſe in Theophraſti libris legiſſe, tibicinem ſcitè modulateque adhibitum, uiperarum morſibus mederi. Quem miror ad fidem confirmandam eius, quod de iſchiadicis retulit, eiuſdem Theophraſti recèns, ſi credere dignum eſt, ab eo lecti, teſtimonium minimè aduocaſſe. Idem ex libro Democriti, qui inſcriptus erat περὶ λοιμῶν ἢ λογικῶν κακῶν, *ideſt De peſtibus, aut rationalium malis, plurimis hominum morbis tibiarum cantum medicinam fuiſſe, refert. Plutarchus etiam ex Pratina commemorat, Thaletem Cretenſem, ſorte quadam à Pythio edita, adijſſe Lacedæmonios, & utentem ope muſica, eos à peſtilentia liberaſſe. Huc accedit Galenus, qui libro 1. de Sanitate tuenda cap. XI. ſe quotannis ægros non paucos*

cos perſanaſſe teſtatur ſolis animi motibus ad debitum modum reuocatis. Atque huiuſmodi ſententiæ teſtem minimè contemnendum eſſe dicit Aeſculapium, qui multas ſcribi cantilenas, mimosq́ue ridicularum rerum fieri, et melodias quaſdam inſtituerit ijs, quibus uehementiores animoſæ partis motus, corporis temperamentum iuſto calidius efficerent.

Manes, ſeu potius Dæmones, olim etiam, æris tinnitu fugari, creditũ eſſe, huius rei cum apud nos tum apud Ethnicos quæ ratio adduci poſsit.

CAP. XIIII.

AERIS *tinnitu Manes, ſeu potius Dæmones domo alijsq́ue ex locis exigi, exiſtimaſſe antiquos, nemini, qui paululum in humanioribus literis fuerit uerſatus, obſcurum eſſe arbitror. Ouidius Faſtorum lib.* 5.

» *Rurſus aquam tangit Temeſeaq; concrepat æra,*
» *Et rogat ut tectis exeat umbra ſuis.*
» *Cum dixit nouies, Manes exite paterni,*
» *Reſpicit, & purè ſacra peracta putat.*

Idem manifeſtius demonſtrat Alexander Aphrodiſ. Problemate 43.*lib.*2.*dum loquitur in hanc ſententiam, Mouere, inquit, æs ferrumq;*

rumque multitudo, quoties Luna, aut Sol deficit, conſueuit, quaſi ſpiritus quoſdam uitioſos uelint depellere. Haud enim per id tempus lumina benignè terram aſpiciunt, neque benefica delibatio inde manat, qua mali, infeſtique ſpiritus repelli poſſint & coërceri. Hæc Alexander. Huius autem rei illam fuiſſe rationem puto, quòd Manes ſilentium amare crederentur, unde & ſilentes à Poëtis dicerentur. Ouidius lib. citato,

» Mox etiam Lemures animas dixere ſilentum.

Vnde quoties umbræ huiuſmodi loquerentur, exiguo potius murmure quàm clara uoce uti dicebantur. Ouidius eodem libro,

» Vmbra cruenta Remi uiſa eſt aſſiſtere lecto
» Atque hæc exiguo murmure uerba loqui.

Quanquàm ſuprà lib. 2. manes per urbis uias, & per agros, quòd ipſis non fuiſſet parentatū, ululaſſe dicit. Præterea Macrobius Saturn. lib. 5. cap. 19. Græcorum uetuſtiſſimos crediſſe refert, æris ſonos, rem eſſe ualidiſſimam. Inibi etiam ait pleraque ænea ad rem diuinam adhiberi ſolita, præſertim in his ſacris, quibus delinire aliquos, aut deuouere, aut denique exigere morbos aliquis uoluiſſet. Produnt

dunt Christiani etiam scriptores, Dæmones sacri æris, seu campanarum nolarum'ue tinnitu & sono depelli. Id Paulus Ghirlandus in Tractatu de Sortilegijs, maleficarum mulierum, quas alij Lamias, nonnulli Striges, quidam Bruxas uocant, historijs recensendis, uerum esse docet. commemorat nanque Dæmones, quibus illæ inuehant, cãpanæ ante diluculum sonitu audito, fugam arripientes, eas statim deseruisse. Huius autem rei illa ratio est, quòd campanæ sacratæ sint, & diuinis destinatæ usibus, adeò ut eo nomine Dæmonibus earum sonus sit inuidiosus, & formidolosus. Quamobrem cum à grandine tempestatibusq́ue, quæ Dæmonum nonnunquam sæuitia cieri aduehiq́ue creduntur, frugibus, uineisq́ue periculum imminet, campanæ non tam ad aërem scindendum & comminuendam tempestatis uim, quàm ad abigendos propulsandosq́ue Demones eius auctores, pulsari solent.

Aemylii Probi locus in disquisitionem uocatus. CAP. XV.

IOANNES *Michaël Brutus nobilis nostræ ætatis Historicus, in quo præter antiquitatis cognitionem, multam elegantiam, egregiumq́ue animi candorem admiror, mensibus*

ſuperioribus cum apud Iordanum Ziletum Bibliopolam eſſemus, me percunctabatur, an adhuc Baſileæ cuſus eſſet Aemylij Probi liber de Vita excellētium imperatorū, quem ego ex uetuſtorum exemplarium collatione à mendis nō paucis repurgaui annotationibusq́; auxi, ac pro uiribus illuſtraui. Aderat Arnoldus Arlenius uir de Græcis Latinisq́; literis bene meritus, ac communis amicus; Probiq́ue audita mentione, ſe eius libri calamo exaratum exemplar, quod Ferrariæ emiſſet, habere dixit. Huius legendi cùm incredibilis me cupido inceſſeret, precibus ab eo contendi, ut libri ſaltem ad tridui tempus, quo percurrendi facultas eſſet, mihi copiam faceret. Hunc cùm ille (quæ uiri eſt humanitas) ad me miſiſſet, auidè legere cœpi. Titulus erat huiuſmodi, AEMYLII PROBI DE IMPERATORIBVS EXTERARVM GENTIVM LIBER. *Finis libri, ſi epigramma Probi eiuſdem, quod nos ex uetuſtis exemplaribus in epiſtola ad Gregorium Angelerium, & Paulum Ligium poſuimus, excipias, qualis in uulgatioribus codicibus. E ſcribæ uero penore ſubiecta uerba, Completum eſt opus Aemylij Probi Cornelij nepotis. Poſt prænotatum titulum hæc ſe mihi ſtatim uerba obtulerunt, Non dubito fore pleroſque, qui Atticæ*

ticæ hoc genus scripturæ leue, &c. Quæ lectio probabilior ea, quæ in omnibus reliquis codicibus, quos ego legerim, uideri potest, cùm illi sic habeant, Non dubito fore plerosq; Attice, qui hoc genus scripturæ leue, &c. Quandoquidem neutiquam friuolis argumentis iam fuit in citata epistola à nobis demonstratum, Aemylium Probum, Pomponij Attici coætaneum non fuisse: quin opus hoc Theodosio Imperatori esse dicatum; cuius rei epigramma illud ad Theodosium, præbeat testimonium. A' principe autem Græciæ ciuitate suam scriptionem appellat Atticá, quòd Græcorum Imperatorum uitas complexurá esset; licèt id non admodum propriè dictum uideatur, cùm sermone utatur Latino non Græco. Sed dices, cùm duos ille libros scripserit, quorum posterior, ut ipse met testatur, uitas Romanorum Imperatorum contineret, ac præfatio ambobus communis fuisse credi possit, quos libri uoce appellauerit inquiens, Et in hoc exponemus libro de uita excellentium Imperatorum. ut etiam titulus Aldinorum exemplarium demonstrat; rationi haud quaquam est consentaneum, Atticam dici scripturam, quæ æquè & Græcos & Latinos Imperatores contineat. Respondeo præfationem hanc ad priorem duntaxat librum pertinere,

cùm

cùm in ea nulla Latinorum facta ſit mentio, de quibus altera priuatim præfatione, quæ poſteriori libro præfixa de more ſit, loqueretur. Quod uerò ſpectat ad illa uerba, Et in hoc exponemus libro de uita excellentium imperatorum. librum ego accipi puto non pro uniuerſo opere (quod aliàs fortaſſe non ſine errore feci) ſed pro libro uno. Græcorum autem non addi mentionem, quia iam de Græcis agendum eſſe, ſit dictum, nulla tamen muneris Imperatorij facta mentione, quæ modò apponatur, ne de omnium promiſcuè inſignium Græciæ uirorum uita hîc lector agendum eſſe crederet. Vides quantum ſit collocationis uoculæ unius momentum. Relatiuo ergo uoci, Atticæ, præpoſito, omnia rectè habere uidentur, & quædam difficultates faceſſunt, quæ olim nos circumueniebant, dum Probum Theodoſii ætate uixiſſe affirmaremus. Verùm candidi lectoris eſto iudicium, non enim hæc iudicandi, ſed iudicis admonendi inſtruendique conſilio attulimus.

Locus

Carnifices antiquis ominoſos, ac magis quàm noſtra ætate inuiſos fuiſſe. Diuum Cyprianum, erga carnificem, à quo erat feriendus, munificum fuiſſe. Caroli V. Imp. conſtitutione carnifices eſſe inuiolabiles. CAP. XVI.

CVM *homo hominem, iniuria laceſſitus, iraq; incenſus interficit, & ſi pœnam ad legum præſcriptum meretur; nihilominus, quòd iram, uindictæq; amorem nobis natura conciliauerit, delicto, inuidiæ nonnihil decedit. Verùm cùm quis minimè læſus, hominem quamlibet nocentem pœnæq; addictum, mercedis gratia carnificinæ ſupplicio excruciat, aut necat, et ſi iuſtitiæ, cuius Deus Opt. Max. auctor ſit, iudicisq; miniſter eſt, neceſſariaq; eius opera homines iure ſociati indigent; tamen quia excarnificandos, ſupplicioq; deditos miſericordia uulgus proſequitur, carnifices ipſi in hominum odia incurrunt, nefaſtiq; ac ominoſi omnibus ſunt. Itaque Romani quanuis iuſtitiam ſeuerè colentes, lictores ipſos magiſtratibus multis conceſſerint, qui faſces ſecureſque, quibus ſontes cæderent ac ferirent, præferre ſolerent; Cenſorijs tamen legibus, carnifices ipſos, his, ut opinor, magis odioſos nefaſtosq;, foro et urbis domicilio priuari ſiuerunt.*

uerunt. Cuius rei teſtis ſit Cicero, qui in Rabiriana Orat. ſic loquitur, Sed moreretur prius acerbiſſima morte milies Gracchus, quàm in eius concione carnifex conſiſteret; quem non modò foro, ſed etiam cœlo hoc, ac ſpiritu Cenſoriæ leges, ac urbis domicilio carere uoluerunt. Hæc ille. Eſt etiam à Dione Chryſoſtomo ſcriptum in Oratione 31. Rhodiorum lege cautum fuiſſe, ne carnifex urbem ingrederetur. Adeò autem carnifex infamis inuiſusq; erat, ut probri non uulgaris loco homines carnificis nomine ut nunc fit (quod apud Terentium & alios adnotauimus) peterentur. At qui pietatis Chriſtianæ affectu ducuntur, ſi munus ſuum carnifex citra iram, et cum ſortis humanæ commiſeratione obeat, neutiquam odio dignum cenſent. Quin non nullæ ſunt nationes, quæ carnifices nullo pacto auerſentur, nhilque eorum conſuetudine dedecoris, maliq; ominis inuehi exiſtiment. Ipſe quidem Cyprianus Martyr inſignis de rep. Chriſtiana lucubrationibus multis benemeritus, carnifices à quibus etiam cædendus eſſet, tantum abeſt ut propriæ uitæ amore ductus, odio proſequeretur, ut in eos munificus extiterit. Sic.n.inquit Poſſidonius eiuſdē Cypriani Diaconus in eius Mart. Et cum perueniſſet in locum, qui dicitur Sextus, quarto ab urbe miliario, expoliauit ſe bir

ro, & tradidit carnificibus. Dalmaticam verò tradidit Diaconis, & stetit in linteis expectans Spiculatorem: & dum ille appropinquasset, iussit suis illi dare uiginti aureos. Hæc Possidonius.

Quod pertinet ad locum, cui Possidonius Sexto, nomen fuisse dicit (ut hoc obiter adnotetur); Plutarchus in Galba, locum in quo sub Cæsaribus animaduerteretur in Sontes, Sestertium appellat. Galbæ autem, inquit, caput, Patrobij Vitellijq; seruis dono dederunt. Quod illi accipientes, ubi multifariam pulsassent, & omni contumelia affecissent, abiecerunt quo solent eos, quos Cæsares supplicio dedunt. is uerò locus Sestertium uocatur, &c. Suetonius de eodem capite, Ab his Patrobij Neroniani libertus, centum aureis redemptum, eo loco ubi iussu Galbæ animaduersum in patronum fuerat, abiecit. Hæc ille. Nunc ad rem. Deos Dæmonibus quibusdam quasi carnificibus uti, Ethnici credebant. Plutar. in Probl. agens de Laribus, An, inquit, illud uerius est, quod à quibusdam Romanis dicitur, & Chrysippus opinatur, Dæmonia quædam mala circum ire, quibus dij quasi carnificibus, & scelerum ultoribus aduersum iniustos, & impios utuntur? &c. Quæ opinio è sacris literis dimanasse uidetur. Sic enim inquit Iesus filius Sirach,

Eccleſiaſtici Cap. 39. Sunt ſpiritus ad uindictam creati, qui furiosè uibrant flagella ſua. Hi tempore perimendi, uim effundunt, & conſummant iram creatoris ſui, &c. Quàm ſint hominum ſocietati carnifices neceſſarij, optimè intelligens Carolus V. Imp. Auguſtus, cùm eos uulgi iniurijs ob officij uilitatem inuidiamq́; maximè expoſitos cognoſceret, auſum eorum, qui ipſos cædunt, aut uim ipſis inferunt, capitis pœna proſequendum decreuit, ut patet in Conſtit. De Capit. Iudicijs. Artic. 97.

Locus Ariſtotelis, ſapientis Lyrici, Xenophontisq́; teſtimonio reſtitutus, atque illuſtratus. CAP. XVII.

ARISTOTELIS *librum de Arte dicendi primum cùm aliquando Piſis feriatus legerem, in eum incidi locum, quo ille rationem demonſtrãdi cum abſolueret, addebat,* χρηςέον δὲ καὶ τῶν αὐξητικῶν πολλοῖς. οἷον, εἰ μόνως, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων, ἢ ὃ μάλιςα πεποίηκεν. *i. Vtendum eſt & multis augmentatiuis, ut puta ſi ſolus, aut primus, aut cũ paucis, aut quod maximè fecit. Et paulò poſt,* καὶ εἰς ὃν πρῶτον ἐγκώμιον ἐποιήθη. οἷον εἰς Ἱππόλοχον, καὶ Ἁρμόδιον, καὶ Ἀριςογείτονα, τὸ ἐν ἀγορᾷ ςαθῆναι. *i. Et in quẽ prima commendatio facta fuit, ut ad Hip-*

polochum, & Harmodium, et Aristogitonem, in foro statui. Quo loco quantum attinet ad Hippolochi nomen & historiam, statim hæsitare cœpi, ac ideò Petri Victorij summæ eruditionis uiri commentaria consului. Sed me spes omnino fefellit, ille enim ut est ingenio candidissimo, fatetur ingenuè se Hippolochi historiam nunquam incidisse, & quis fuerit hic Hippolochus, aut quid laude dignum publica, & tanto honore gesserit, ignorare. Quare Cyriaci Strozæ de Græcis, si quis alius hodie Italorum est, Latinisq; literis, deq; Philosophia optimè meriti mihi sententiam duxi esse exquirendam. Hic igitur consultus, locum esse depravatum affirmauit, proq; Hippolocho reponendum esse Antilochum, monentibus Pindaro, & Xenophonte, quorum prior sexta Pythiorum sic scriptum reliquisset,

» Εγένετο καὶ πρότερον Ἀντίλοχος βιατὰς
» Νόημα τῦτο φέρων. ὅς ὑπερέφθιτο
» Πaτρὸς ἐναρίμβροτον ἀνα-
» μεῖνας ἀρχὸν αἰθιόπων μέμνονα. νεσό-
» ρειον γάρ ἵπποσ ἅρμ' ἐπέδα.
» Πάριος ἐκβελέων δαϊχθείς. ὅδ' ἔφεπεν
» Κραταιὸν ἔγχος.
» Μεσανίυ δὲ γέροντος
» Δοναθεῖσα φρὴν βόασε παῖδα ὅν.
» Χαμαιπετὲς δ' ἄρ ἔπος οὐκ ἀπέριψεν αὐτοῦ
» Μένων

» Μέμνων δὲ ὁ θεῖος ἀνὴρ πρίατο μὲν θανά-
» τοιο κομιδὰν πατρὸς. ἐδό-
» κησε τῶν πάλαι γενεᾷ ὁπλοτέροισιν
» Ἔργον πελώριον τελέσας
» Ὕπατος ἀμφὶ τοκεῦσιν ἔμμεν πρὸς ἀρετάν.

Ideſt,

» *Stephano Leono iuuene eruditiſſimo interprete*
» *Fuit & prius Antilochus generoſus*
» *Intellectum hunc ferens, qui occubuit pro*
» *Patre, homines ſpoliantem ex-*
» *pectans ducem Aethiopum Memnona. Neſto-*
» *reum enim equus currum detinebat*
» *Paridis ex telis ſauciatus. hic gubernabat*
» *Fortem haſtam.*
» *Meſſenij autem ſenis*
» *Agitata mens clamauit filium ſuum:*
» *In terram decidens autem uerbum nō proiecit ipſius,*
» *Manens uerò diuinus uir emit quidē mor-*
» *te curam patris. ui-*
» *ſus eſt ueterum generatione iunioribus*
» *Opus ingens perficiens*
» *Summus circa parentes fuiſſe ad uirtutem.*

Xenophon uerò eo in opere, quod de Venatio-

ne posteris legendum reliquit, de eodem Antilocho sic habet, Ἀντίλοχος δὲ καὶ πατρὸς ὑπεραποθανὼν τοσαύτης ἔτυχεν εὐκλείας. ὥστε μόνος φιλοπάτωρ παρὰ τοῖς ἕλλησιν ἀναγορευθῆναι. *Idest, Antilochus pro patre moriens, tantum gloriæ cõsecutus est, ut apud Græcos solus præ diceretur patris amator. Quanquàm in Latina Omniboni Leoniceni uersione, nõ Antilochus, sed Antiochus, uitio, ut opinor, typographi, corruptè legitur. Vides quid gesserit Antilochus; unde tantum honorem meruerit. Quamobrem Cyriaco facilè assentior, ut pro Hippolochum, Antilochum, apud Aristotelem scribendum sit.*

An iure apud Ciceronem in libro de Amicitia à Biante remoueatur sententia de amicitia cum futuræ inimicitiæ suspitione colenda. CAP. XVIII.

LAELIVS *apud Ciceronem in libro de Amicitia, Scipionem Africanum posteriorem negasse dicit, ullam uocem inimiciorem amicitiæ potuisse reperiri, quàm eius, qui dixisset, Ita amare oportere, ut aliquando esset osurus. Nec uerò illum adduci potuisse, ut hoc (quemadmodum putaretur) à Biante esse dictum crederet, qui sapiens habitus esset unus*

è se-

è ſeptem, ſed impuri cuiuſdam & ambitioſi, aut omnia ad ſuam potentiam reuocantis, fuiſſe ſententiam. Hæc quidem apud Laërtium, qui uitas, mores, et ſentẽtias complurium Philoſophorum ſatis accuratè poſteritati prodidit, non legitur. Quanquàm autem in præſentia ſummi ſapientiſſimiq; Imperatoris auctoritate frangor, illud tamen non cenſeo omittendum, quod Cyriacus Stroza eruditiſſimus uir aliquando ſe animaduertiſſe narrabat, eius ſententiæ auctorem hac ratione nixum uideri, quòd cùm ſumma non in rebus modò, ſed in humanis mentibus inconſtantia atque inſtabilitas quotidie deprehendatur, et mutari hominum mores, quod & Scipio dicebat, ſoleant, uſque adeò ut qui naturæ arctiſſimo iure deuincti ſunt, ſæuiſſima inter ſe odia exerceant, ut non mirum ſit ſi amici quandoque mutuas ſuſcipiant inimicitias, conſultius facturi uideamur ſi mediocritatem ſeruemus, nos in amorem minimè effundamus: ac præterea arcanas res, quæ cognitæ, ac in uulgus editæ, nobis ſint damnum allaturæ, nòn temerè amicis credere debeamus, ne ſi illi aliquando nos odio proſequi cœperint, noſtrorum quaſi auctores malorum ſimus, qui reticenda, fideliq́ue ſilentio committenda protulerimus. Hanc autem ſententiam patrocinio dignam, præſertim noſtra

hac etate, qua, ut inquit Ieremias, omnis proximus mercator incedit, & fraudes intestinaque odia omnium ferè hominum animos inuaserunt, usus ipse uitæ optimus magister, amplexandam demonstrat. Quòd si auctoritatibus res firmanda sit, uidetur etiam Homerus Odys. lib. 15. hac de re differens, huic sententiæ adhæsisse, cum ait ad eiusmodi propositum confirmandum,

» ——— νεμεσῶμαι δὲ καὶ ἄλλῳ
» ἀνδρὶ ξεινοδόκῳ, ὅς κ' ἔξοχα μὲν φιλέῃσιν,
» ἔξοχα δ' ἐχθαίρῃσιν, ἀμείνω δ' αἴσιμα πάντα.

Idest,

» ——— *irascor autem & alij*
» *Viro hospitali, qui eximiè quidem diligit*
» *Eximiè autem odit: meliora autem mediocria omnia.*

Cæterùm Euripides & si alia ratione, alioq; argumento permoueri Phædræ nutricem in Hippolyto fecerit, eandem tamen eum secutum esse sententiam, eaq; delectatum, uersibus liquet infrascriptis,

» χρῆν γὰρ μετρίας εἰς ἀλλήλους
» φιλίας θνητοὺς ἀνακίρνασθαι
» καὶ μὴ πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς.
» εὔλυτα δ' εἶναι στέργηθρα φρενῶν
» ἀπό τ' ὤσασθαι, καὶ ξυντεῖναι.

Idest,

Ideſt,

» Oportebat enim parcius, & mediocres
» Mortales inter ſe iungere amicitias,
» Nec intima animæ medullatenus.
» Ipſosq́; mentis amores faciles conueniebat eſſe,
» Vt & minui, et augeri, ac intendi quirent.

Verùm ad Biantis dictum quod attinet, Gellius lib. 1. cap. 3. ſententiam eandem calculo ſuo approbans, non Bianti, ſed Chiloni tribuit, ſic enim ait, Chilonis, à quo diſputatiunculæ huius initium fecimus, cùm alia quædam ſunt monitu utilia, atque prudentia, tum id maximè exploratæ utilitatis eſt, quòd duas ferociſſimas affectiones amoris atque odij intra modum tantum coërcuit. Hac, inquit, fini ames, tanquàm fortè fortuna oſurus: hac itidem tenus oderis, tanquàm fortaſſe pòſt amaturus. Hæc Gellius. Quem, dum uerba illa ſuprà, His igitur finibus, &c. deſumeret, miror non animaduertiſſe rem, quam præ oculis habebat, ſcilicet non Chiloni, ſed Bianti dictum illud eſſe tributum: nullumq́; ea de re uerbum proferre. Niſi fortè Scipionis ille ſecutus ſit ſententiam, aut Ciceronis locum eſſe deprauatum exiſtimandum uideatur.

Ethnicorum mos obſeruatus, qui ſepulchris iam conditos defunctos, funalibus accenſis honorare ſolebant.

CAP. XIX.

DEFVNCTOS, *qui iam ſepulchris conditi eſſent, in anniuerſarijs & parentalibus, luminum funaliumq; frequentia honorari conſueuiſſe, fuit olim à me apud Suetonium in Auguſto obſeruatum. ſic enim ille habet de eodem Auguſto loquens, Huius Maſgabæ ante annum defuncti tumulum cùm ex triclinio animaduertiſſet magna turba, multiſq; luminibus frequentari, uerſum compoſitum ex tempore clarè pronunciauit,*

» Κτίϛου δὲ τύμβον εἰς ὁρῶ πυρούμενον.

Ideſt,

» *Conditoris tumulum uideo flagrantem.*

Conuerſuſq; ad Thraſylum Tiberij comitem contrà accubantem, & ignarum rei, interrogauit, cuius'nam Poëtæ putaret eſſe. quo hæſitante, ſubiecit alium,

» Ὁρᾷς φάεσι μασγάβαν τιμώμενον.

Ideſt,

» *Vides luminibus Maſgabam honoratum? Hæc cùm ſubnotaſſem, incidi poſtea in Hieronymi pij, & eruditiſſimi Theologi ſcripta contra Vigilantium Gallum, in quibus Vigilantij*

lantij illius hæretici impia hæc contra Martyrum reliquias uerba referuntur, Propè, inquit Vigilantius, ritum Gentilium uidemus ſub prætextu religionis introductum in eccleſiis: ſole adhuc fulgente moles cereorum accendi, et ubicunq; puluiſculum neſcio quod in modico uaſculo precioſo eſt circundatum, oſculantes adorant. Magnum honorem præbent huiuſmodi homines beatiſſimis Martyribus, quos putant de uiliſſimis cereolis illuſtrandos, quos Agnus, qui eſt in medio throni, cum omni fulgôre maieſtatis ſuæ illuſtrat. Hæc ille. Vides quæ piè fiebant fiuntque etiam hodie circa Sanctorum Martyrum tumulos, ex Gentilium propè, quem ipſe obſeruaſſet, ritu fieri, ueſania ac hæreſi correptum hominem dixiſſe. De facibus funalibusque, quæ in exequijs olim uſurpabantur, nos alibi multa, quæ huc modò transferre non eſt operæ precium.

Locus in commentariis Iulii Cæſaris, quo ille pontis lignei in Rheno conſtructionem deſcribit, declaratur.

CAP. XX.

SVBLICIVM *Iulij Cæſaris pontem, non tam artis, formæq; nomine, quàm deſcriptionis obſcuritate famoſum, quo ille Rhenum iunxit, quà exercitum traduceret, multi illu-*

ſtrare

strare nostra, et parentum ætate contenderunt. Qui suas ad hanc usque diem inuulgauerunt sententias, sunt infrascripti, scilicet, Ioannes Iucundus, Leo Bapt. Albertus, Hieronymus Cardanus, Iul. Cæsar Scaliger, & Ioannes Buteo nulli eruditione, aut ingenij acumine secundus. Atque ij quidem ut in rempublicam literariam utilitatis non parum inueherent, summa ope contenderunt, suntq; ea de causa bonorum omnium laudibus prosequendi, qui quod potuerunt sedulò præstiterunt, & si multorũ iudicio rem non satis assecuti uidentur. Horum exemplo & nos ducti, in hanc militiam nomen dedimus, eosq; labentes si fieri possit subleuare, pontisq; huius structuram breuibus declarare conabimur. Cæsaris uerba sunt hæc, Rationem igitur pontis hanc instituit. Tigna bina sesquipedalia, paululum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis interuallo pedum duorum inter se iungebat. Hæc cùm machinationibus immissa in flumine defixerat, fistucisq; adegerat, non sublicæ modo directa ad perpendiculum, sed prona ac fastigiata, ut secundum naturam fluminis procumberent: his item contraria duo ad eundem modum iuncta, interuallo pedum quadragenûm, ab inferiore parte contra uim, atque impetum fluminis conuersa statuebat. Hæc utraque, insuper bipedalibus

trabi-

trabibus immiſſis, quantum eorum tignorum iunctura distabat, binis utrinque fibulis ab extrema parte distinebantur. Quibus diſclusis, atque in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, ut quo maior uis aquæ ſe incitauiſſet, hoc arctius illigata tenerentur. Hæc directa iniecta materia contexebantur, ac longurijs cratibusq; consternebantur. Ac nihilo ſecius ſublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquè adigebantur, quæ pro ariete ſubiectæ, & cum omni opere coniunctæ, uim fluminis exciperent. Et aliæ item ſupra pontem mediocri ſpatio, ut ſi arborum trunci, ſiue naues deijciendi operis cauſa eſſent à Barbaris miſſæ, his deſenſoribus earum rerum uis minueretur neu ponti nocerent. Hæc ille. quæ ita explicanda atque accipienda eſſe cenſemus. Seſquipedalia.] *ideſt ſeſquipedali craſſitudine, ut omnes putant.* Paululum ab imo præacuta.] *Non admodum præacuta, eo quòd, ut eſt uerisimile, alueus fluminis facilè cederet, ac tigna illa admiſſurus uideretur.* Dimenſa ad altitudinem fluminis.] *Vt tamen haberetur ratio partis tigni cuiuſque, quæ in alueum adigeretur, & auctus fluminis, ſi pluijs fortè excreuiſſet.* Interuallo pedum duorum inter ſe iungebat.] *Tranſuerſariis ſcilicet, aut*

aut etiam fibulis è duriore materia, ut diuelli nequirent, in scalarum morem copulabat: tanto interuallo relicto, quantum ad bipedales trabes excipiendas satis esset. Machinationibus immissa.] *nam propter magnitudinem ac pondus, sine machinis tigna illa bipedalia iuncta, in flumen immitti non poterant, ut qua oportebat aluei parte locarentur, & consisterent.* Fistucisque adegerat.] *id est instrumentis ad defigenda altius tigna illa aptis, quæcunque ea fuerint, siue quæ machinis in capita tignorum demitterentur (quas nunc uulgo Mazzacastellos uocamus) siue multis ansis à quaternis aut pluribus hominibus sustollerentur ac illiderentur, ut malleis fieri solet. Cum enim alueus Rheni propter limum solidior non esset, ut in multis fluminibus usuuenit, huius etiam organi ui tigna licèt sesquipedalia, Buteone quanuis reclamante, adigi potuisse existimamus. Quòd autem alueus ad tigna admittenda minimè esset contumax, ipse met Cæsar innuit, ut diximus, qui tigna illa non admodum, ut alioquì oportebat, sed paululum præacuta fuisse dicit. Sanè uerbi Adegerat, sensus à Buteone, & alijs quibusdam allatus, mihi non uidetur germanus, si apud Latinos auctores eius usum spectemus. nanq; eo significatu usurpant, ut intus agere atque infigere*

gere demonstret. Plinius libro 16. cap. 10. in arborem clauus ferreus adigatur. &c. Quæ res satis est manifesta. ut minimè hoc loco au diendus uideatur Buteo, qui putat fistucis, id est palis quibusdam, circa tignorum calces defixis, tigna illa ui ac necessitate adacta dici, hoc est in sua sede coacta, et obfirmata. Quòd nescio quàm facilè fieri posset, ubi flumen altius esset, adeò ut pali supra aquam non extarent, atque ideò tundi, ac in alueum satis agi non quirent. Præterea non uideo cur tigna, quæ sublicis ex inferiore fluminis parte tanquam antis confirmabantur, his palis indigerent; aut cur infrà opere ferè absoluto, sublicas obliquas (si ut Buteo facit, & locum illum accipiamus) circa tignorum calces, non Buteonis prænotatas fistucas, siue palos Cæsar defigat. Adde quòd uerbum Adegerat, und cum uerbo Defixerat, respicit has uoces, Prona, ac fastigata, siue fastigiata; ut Cæsar tigna non ad perpendiculum, ut fieri consueuisset in sublicis, sed prona ac paululum inclinata, defixa ac in alueum adacta dixerit. Pedum quadragenum.] *quadragenûm dicit, non quadraginta, ratione multorum iugorum, quibus pons constare debebat, in quorum singulis, paria tignorum inuicem pedibus quadraginta distarent capitibus, non calcibus. ut*

trabium

trabium bipedalium, quæ immittendæ essent, & pontis latitudinem intelligamus. Ab inferiore parte.] *hoc est in aquæ superficie, inquit Buteo non sine errore, ut mihi uidetur, cùm Cæsar fluminis partem intelligat post priora tigna, ut post uocem Quadragenûm, comma ponatur.* Bipedalibus trabibus immissis.] *crassitudine bipedali, quanta posset interuallo prædicto pedum duorum congruè excipi. quod Cæsar met explicat inquiens, Quantum eorum tignorum iunctura distabat. Dixit autem trabibus, in plurali, respiciens ad plura iuga, non autem quòd binæ trabes immitterentur. ne nimis superflua firmitas quæsita uideatur. Nullus enim Mechanicus aut Architectus negaturus est, trabes bipedales in quadraginta pedum spacio, transeuntis exercitus oneri ferendo esse. & si alibi contrarium affirmamus.* Binis utrinque fibulis.] *Buteo autem non binas fibulas utrinque, sed unicas ponit, quod miror ab eo esse factum, cùm res satis sit aperta. Forma etiam fibularum magis operosa est, et infirma, quàm quæ loco huic conuenire uideatur, licèt fibulæ in alios usus ad subnectendas uestes, ad baltheos, cæteraq; huiusmodi, ea forma ac etiam circulari ferè, fieri consueuerint. Ego fibulas pro clauis è ligno duriore accipio, quibus adactis tigna illa*

unà

unà cum trabibus immiſſis, prius perforata configerentur, atque unita continerentur. Fibulas autem, à figendo dictas ſuſpicor (fixulam nanq; pro fibula ueteres dixerunt) uel quòd axiculum fibulæ, qui baltheo, aut rei huiuſmodi per fibulam ductæ infigitur, referrent. Quod aũt claui non abſimiles ab Architectis Mechanicisq; fibulæ appellentur, ſatis demonſtrat Vitruuius lib. 10. cap. 2. dum de trium tignorum iunctura loquitur, quam infrà cap. 3. fibulationem uocat (licèt Buteo & alij loca hæc aliter accipiant) & Oribaſius in libro de Machinamentis, cap. 4. dum ait, fibulam in organo Fabri ſpatham diſtinere ad teſtudinem, & fibulam continendi cauſa in ſpatham atque radicem pertuſam inſeri. & infrà ſcribit, fibulas infixas clauorũ uſum præſtare. Idẽ quoque inferius cap. 8. fibulæ meminit, quæ infigeretur lateribus organi cuiuſdam, ad continendos dentes tympanorum uerſatilium: eodemq; capite fibula utitur tanquam clauo ad continendum plinthium in ſcamno, eadem ferè ratione, qua fibulis ſuis Cæſar uſus eſt ad continendas intra tignorum binorum interualla trabes bipedales. Capite demum 25. loquẽs de Fabri prænotati organo, ſic inquit ex interprete, Propoſita pars radicis peruio foramine pertunditur, per quod fibula demittitur, ne

radix euellatur, sed manens in foramine torqueatur. Hæc ille. Vides fibulas Architectis Mechanicisq; ipsis clauorum usum præbere. Quæ testimonia cum sint satis, reliquis, quæ afferre possem, supersedeo. Sanè Scaliger à nostra sententia non multùm secessit, fibulas ipsas trabi ita infigens, ut non ipsas tignorum binorum summas partes cũ trabe inserta perfoderent, sed hinc inde trabis duntaxat capita, ut intra fibulas binas utraq; tignorum paria media distinerentur. Quæ fibularum affixio ab hinc annos sexdecim ab Andrea Brugonio Mechanico præcellenti excogitata, licèt Cæsaris sententiæ non nihil quadrare uideatur, mihi non arridet, cùm non multum præstet firmitudinis, nec ita arctè ut oportuit, tigna trabemque deuinciat. siquidem in Scaligeri fibulatione, si maior uis aquæ se incitauisset, in duas duntaxat fibulas uis omnis incubitura esset, scilicet utrinq; in interiores, exterioribus nihil adiumenti præstantibus: et una solùm defracta fibula, iugo pontis multum roboris decessurum uideretur. Quæ prospexisse pontis huius Architectos uerisimile est. Minus etiam constructionis rationi, & Cæsaris sententiæ quadrant Iucundi fibulæ, quæ omnino à fibularum quarumcunq; forma aut imitatione absunt, & magis trabem suffulciunt,

fulciunt, quàm bina tignorum paria reuinciant & detineant. Igitur, ut ego ſentio, dicendum uidetur, utrinque, ideſt in utroque tignorum pari circa extremas, ideſt ſummas partes, prope capita ſcilicet, ita fuiſſe fibulas, quæ clauorum uſum præberent, defixas, ut per tigna ac inſertam trabem procederent, & arctius tignorum trabisq; capita iungerent, religarent, ac diſtinerent. Qua defixione ac iunctura, nulla in opere huiuſmodi, meo iudicio, firmior, expeditorq; excogitari poteſt. Cuius etiam hic eſt uſus, ut trabem quanuis tignorum tranſuerſarijs utrinque inſidentem, ne ſuperinducto ponderi cedat, ac deorſum prolabatur, contineat. Ab extrema parte.] *ideſt ſuprema, ſiue ſumma; nam capita tignorum ſignificat, ut patet.* Diſtinebantur.] *ideſt iuncta ac illigata utrinque detinebantur.* Quibus diſcluſis.] *Quibus tignis utrinque ſeparatim clauſis, ideſt iunctis, ac fibulis illis defixis, arctius detentis. Claudere enim pro iungere & Vlpianus noſter aliquando dixit. Quanquàm non me latet & Scaligeri, ac Buteonis fibulis tigna claudi, ſed tamen non ita ualidè ac ex uſu ut noſtris.* Sublicæ ad inferiorem partem fluminis.] *Iucundus, et Buteo, perperam locant ſublicas. alter enim eas forma literæ X. intra bina tignorum pa-*

ria pronas, alter circa tignorum calces directas ad perpendiculum defigit, Cæsare quanuis reclamante, qui ad inferiorem partem fluminis adactas scribit, idest post inferiorem partem pontis, ad differentiam subiectorum uerborum, Et aliæ item supra pontem,&c.
Obliquè.] *non rectà post tigna, sed imis hinc inde partibus diuaricatæ, supremis autem mutua inclinatione in tigna conuenientibus, ut non solùm uim fluminis nixu exciperent, sed ne tigna ad latera possent deflecti, efficerent. Nihil etiam prohibet quominus dicamus, sublicas inferiori parte fluminis contra tigna defixas fuisse, ita ut inclinatæ singulæ singulis tignis posterioribus hærerent affixæq; essent supremis partibus.* Pro ariete subiectæ.] *idest ut quasi arietis ferire uolentis, et in frontem maxima ui incumbentis, uicem, aut potius similitudinem singulæ exhiberent, perinde atque (ut Plauti uerbo utar) contrà uim fluminis arietarent. Buteo malè, ut mihi uidetur, exponit Pro ariete, idest ante arietem, ut sit aries machina, quæ robusteum cylindrum ualidè ferratum, è sublimi præcipitem demittit in capita sublicarum, quam Mazzacastellum nostri Itali appellant. perperam etiam accipit pro quolibet arboris trunco seu rate, uel naui, quæ fluminis impetu ferrentur*

tur in ſublicas. Cum toto opere coniunctæ.] *ut differrent ab ijs, quæ ſupra pontem mediocri ſpatio defigebantur, et cum opere non iungebantur. Vides igitur quæ ſint pontis huius fibulæ, & ſublicæ ad inferiorem partem fluminis pro ariete ſubiectæ: quæ duo, in hac pontis conſtructione difficultatem cõtinebant. Potuiſſem ichnographia ac ſcenographia quæ dicta ſunt, lectorum oculis ſubijcere, ſed allat à nobis apertiora uidentur, niſi hebes quis omnino ſit, quàm quæ delineationes ſchemataque requirant.*

Apud Clementem Romanum, & Epiphanium per παλμῶν interpretem, & obſeruationes, quod hominum genus, & quæ res ſignificentur.

CAP. XXI.

CLEMENS *Romanus Conſtitutionũ Apoſtolicarum lib. 8. cap. 28. ſcriptum reliquit* παλμῶν *interpretem, probandum eſſe tempore, & niſi pareat reijciendum eſſe, ut de alijs multis hominum generibus ibi conſtituitur. Cuius uocis eo loco ſignificationem interpres, uir alioquì eruditiſſimus, non ſatis aſſecutus, palmorum, uertit, nulla planè niſi abſurda ſententia.*

Eadem uoce utitur Epiphanius in fragmento libri, quem Panarion appellauit. ſic enim ait, ἀποκηρύττει πορνείαν, καὶ μοιχείαν, καὶ ἀσέλγειαν, καὶ εἰδωλολατρείαν, καὶ φόνον, καὶ πᾶσαν παρανομίαν, καὶ μαγείαν, καὶ φαρμακείαν, ἀστρονομίαν, κληδονισμοὺς, παλμῶν παρατηρήσεις, ἐπαοιδίας, περίαπτα, τὰ δὴ καλούμενα φυλακτήρια. *Quæ uerba ſic interpretatur Io. Hentenius, Scortationem deteſtatur, & adulterium, ac impudicitiam, & idololatriam; homicidium quoque, & omnem iniquitatem, ac præſtigiaturam, & ueneficium, aſtronomiam, diuinationes, concuſſionum obſeruationes, incantationes, appenſa amuleta, quæ & phylacteria dicuntur. Idemq; ſic habet in uerſionis margine,* παλμῶν, *fortaſſe chiromantiam ſignificat. Cornarius uerò loco concuſſionum, tremorum habet. Sed omnes malè uerterunt, cum quid ſignificaretur, non ſatis eſſent aſſecuti. Tu dicas ſignificari extiſpices ſeu extiſpicium. nanq; Aruſpices olim, ut ex Ethnicis, ac etiã Auguſtino patet, inſpectione extorum & eorum palpitatione, futura prædicebant. quæ res ſatis nota eſt. unde, apud Clementem ac Epiphanium, uertendum erat, palpitationum, quæ uox extorum motui, quem antiqui obſeruabant, maximè congruit. Et ſi non me latet uocem græcam alias etiam habere ſignificationes,*

tiones, quæ locis his minimè quadrent. Palpitatio nanq; extorum eſt, præſertim cordis, ac uenarum ſeu potius arteriarum. Plinius lib. 32. cap. 5. Imponat ſupra cordis palpitationem mulieri dormienti. Gellius lib. 18. cap. 10. uerba hæc ex antiquis medicis refert, Σφυγμὸς ἐςὶ παλμὸς, ἢ ζέσις φλεϐὸς, ἢ ἀρτηρίας. *Ideſt, ut Gaza interpretatur, Pulſus eſt ſubſultatio & palpitatio, uel ebullitio uenæ, aut arteriæ. Vides* παλμὸν *uenæ aut arteriæ tribui. Aliјs poſſem exemplis rem comprobare, quibus ſuperſedeo, cum illa facilè lectoribus in Græcis Latinisq; auctoribus occurſent.*

Libri Quarti, & vltimi Miſcellaneorum, ſeu variarum lectionum

FINIS.

Quædam, quæ in margine ab auctore immutata, non ſatis animaduertimus, vt infrà ſcribes.

Honoratum habere. folio. 96. a. linea. 10. Illud, & etiam circa forum. 97. b. 9. etiã & tabernas ad. 97. b. 20. femoralibus, & tibialibus. 130. a. 8. eſſe tibialibus. 131. a. 15. item. Auguſtinus. 140. a. 3. eas ait. 37. b. 27.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM,

Nec non locorum, quæ in uariis au-ctoribus uel restituuntur, uel explicantur,

Index copiosissimus.

A. frontem, B. tergum significat.

Americus

Arie-

Bos

Carnifi-

Coraulæ

D

Dæmonia-

Græcorum

Ioannis

Lanisci

Machi-

M

Mileſia-

N

R

S

Spacium

FINIS.

REGESTVM.

a b *ABCDEFGHIKLMNOPQR STVXYZ, AaBbCcDdEeFfGg.*

TYPOGRAPHORVM ERRATA, VT INFRA EST, ſubnotatum, expunges, a. cartæ frontem. b. tergum ſignificat. numerus uerò poſterior lineam.

2.b.21.de[illegible]randam.3.b.12.demeris. 5. b.4. Toletum..7.b.23. Acge.[illegible]14.a.20.autem talia.17.b.14.Tyanæi.17.a.17.quendam in.19.b.12.Cæſareæ.21.b.3.ἔκτορ.32.b.15.tabulas. 45. a.10.poſſunt. .a.18.tibia loquatur.48.a.11.eo modo.48.b. 21.mutuatus.64.b.9.formæ.67.a.2.anguſta. 68.b. 25.inquiēs. 84.a.22.abhorrere.94.a.11.lyſpaſton. 100.a.1.uel. 101.b.11. hac.106.b.3.quia teli.107.b.3.bene olentia.109.a.18.adhibitam.112.b.20.pōtificii.117.b.19.feræ.121.b.4.Appion.132. a.10.id genus.146.b.25.uſum.147. b.18.ſequutos.155.b.20. Hethruſcos.160.a.11.Cyaneus. b. 22. fundamenta.162. a.16. quiddam eorum.163.b.3.Platonem uerbis,hic.175 b.22. morbum.189.a.18.Solon legisl.196.a.10.quædam hauſtu ueneni. 199,a.27.illas. 201.b,1.Cynanthropia,219.a.9. allata.

